

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФАКУЛТЕТ СПОРТА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА

мр Велимир Д. Шешум

**СОКОЛСКИ ПОКРЕТ У ВОЈВОДИНИ
ОД 1869. ДО 1945. ГОДИНЕ**

(ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА)

Ментор:
проф. др Зоран Милошевић

Нови Сад, 2014.

Докторска дисертација која је пред Вама, је део мог великог личног интересовања, као аутора, да прикажем и укажем на стварни развој и значај соколства у Војводини за историју физичке културе Србије. Тиме постижем и своје лично унутрашње задовољење, да сви људи и сви догађаји, у историји српског војвођанског спорта и историји уопште заузму она места која су заслужили и која им припадају. Овим се борим против свих идеологија на брисању и новом писању историје.

Овом приликом захваљујем се и мојим професорима на њиховом неизмерном труду који су дали како би мој научни рад, данас, добио једну овакву форму од којих издвајам проф. др **Петра Павловића**, проф. др **Бранку Протић Гаву** и проф. др **Мичурина Мирчета Берара**.

Посебну захвалност дугујем моме ментору проф. др **Зорану Милошевићу**.

Рад посвећујем своме оцу **Драгољубу**, мајци **Гроздани** и брату **Душану**, који су ме својим смислом за практичност пратили и бодрили, кад год је то било потребно.

Рад посвећујем и ћерки **Јовани**, која ми је била главна инспирација да истрајем у овом тешком и мукотрпном раду.

Аутор

САДРЖАЈ	страна
1.0 УВОД	5
1.0.1 Основни појмови у соколству	7
1.0.2 Значајност истраживања	11
1.1 ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	13
1.2 ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА	14
2.0 ХИПОТЕЗЕ	15
3.0 МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА	16
4.0 ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА	18
5.0 РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА	21
5.1 НАСТАНАК СОКОЛСТВА	21
5.1.1 Значај Словенске узајамности	21
5.1.2 Друштвено - политичке и културне прилике које су предходиле појави Соколства у Чешкој	22
5.1.3 Живот и дело др Мирослава Тирша и веза са Соколством	25
5.1.4 Опредељење др Мирослава Тирша	29
5.1.5 Соколски систем: вежбања и методика по Тиршу	30
5.1.6 Ширење соколског покрета код словенских народа	33
5.2 НАСТАНАК, ОСНИВАЊЕ, КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОБЕЛЕЖИЈА СРПСКОГ СОКОЛСТВА У ВОЈВОДИНИ	47
5.2.1 Настанак српских соколских организација у Војводини	47
5.2.2 Оснивање српских соколских организација у Војводини	50
5.2.3 Оснивање првог соколског друштва у Сремским Карловцима	54
5.2.3.1 др Лаза Поповић и његов допринос у развоју и раду српског соколства у Војводини	60
5.2.4 Светосавско и светозаревско опредељење Српског сокола	79
5.2.5 Соколска организација	86
5.2.6 Соколски слетови и такмичења	92
5.2.7 Однос соколства према: народу, вери, војсци, школи, политици, држави, цркви и спорту	102
5.2.8 Социолошки аспекти соколства у Војводини	112
5.2.9 Такмичења у српском соколству	121
5.2.10 Врсте такмичења	121
5.2.11 Програми такмичења	122
5.2.12 Места такмичења	124
5.2.13 Начин одражавања такмичења	124
5.2.14 Судије на такмичењима	127
5.2.15 Улога водника	128
5.2.16 Признања	128
5.2.17 Значајнији успеси	129

5.3	РАЗВОЈ СОКОЛСКОГ ПОКРЕТА У ВОЈВОДИНИ	
	ОД 1869. ДО 1945. ГОДИНЕ	134
5.3.0	Друштвено - политичке, економске прилике у Војводини у периоду Аустро - Угарске од 1869. до 1918. године	134
5.3.1	Соколство у Војводини у периоду Аустро - Угарске од 1869. до 1918. године	139
5.3.2	Соколске жупе и периоди	141
5.3.3	Фрушкогорска соколска жупа (Сремска соколска жупа)	141
5.3.4	Бачка соколска жупа (Жупа Светозар Милетић)	146
5.3.5	Соколска жупа Петровград (Банатска соколска жупа)	145
5.3.6	Прва новосадска задруга јахачка, ватрогасачка и веслачка	147
5.3.7	Соколско друштво Ада	151
5.3.8	Соколско друштво Бела Црква	151
5.3.9	Соколско друштво Будимпешта	152
5.3.10	Соколско друштво Велики Бечкерек	154
5.3.11	Соколско друштво Војка	157
5.3.12	Соколско друштво Вршац	158
5.3.13	Соколско друштво Врдник	160
5.3.14	Соколско друштво Голубинци	160
5.3.15	Соколско друштво Добановци	160
5.3.16	Соколско друштво Земун	161
5.3.17	Соколско друштво Инђија	162
5.3.18	Соколско друштво Ириг	163
5.3.19	Соколско друштво Јасак	164
5.3.20	Соколско друштво Карлово (Драгутиново)	165
5.3.21	Девојачки сокол Кикинда	165
5.3.22	Соколско друштво Кикинда	167
5.3.23	Соколско друштво Ловра	169
5.3.24	Соколско друштво Меленци	169
5.3.25	Соколско друштво Слога Мокрин	170
5.3.26	Соколско друштво Мол	171
5.3.27	Соколско друштво Нештин	171
5.3.28	Соколско друштво Нови Сад	171
5.3.29	Девојачки соко Нови Сад	173
5.3.30	Соколско друштво Осек	174
5.3.31	Руски соко Панчево (Руски сокол в Панчево)	174
5.3.32	Соколско друштво Панчево	175
5.3.33	Хрватско соколско друштво Петроварадин	175
5.3.34	Соколско друштво Раковица	176
5.3.35	Соколско друштво Рума	176
5.3.36	Хрватски соко Рума	178
5.3.37	Соколско друштво Сентомаш	179
5.3.38	Соколско друштво Сремски Карловци	179
5.3.39	Соколско друштво Сремска Митровица	186
5.3.40	Хрватски соко Сремска Митровица	188
5.3.41	Соколско друштво Стара Пазова	188
5.3.42	Словачко соколско друштво Стара Пазова	191
5.3.43	Соколско друштво Стари Бечеј	192
5.3.44	Соколско друштво Стејановци	194
5.3.45	Соколско друштво Сусек	194
5.3.46	Соколско друштво Турски (Нови) Бечеј и Врањево	194
5.3.47	Соколско друштво Стари Футог	195
5.3.48	Соколско друштво Черевих	195

5.3.49	Соколско друштво Чортановци	198
5.3.50	Соколско друштво Шид	196
5.4.0	Соколство у Војводини у периоду Краљевине „СХС“ од 1918. до 1929. године	197
5.4.1	Политичке, друштвено - економске и културне прилике у Краљевини „СХС“ од 1918. до 1929. године	197
5.4.2	Политичке, друштвено - економске и културне прилике у Војводини у периоду од 1918. до 1929. године	200
5.4.3	Опште прилике које су довеле до формирања Сокола Краљевине „СХС“	206
5.4.4	Соколско јединство Бачки Петровац (Sokolske združenie Sokolska jednota Bačsky Petrovec)	208
5.4.5	Соколско друштво Петровград – Матица	211
5.4.6	Соколско друштво Петровград I	212
5.4.7	Соколско друштво Петровград II	212
5.4.8	Соколско друштво Сента	212
5.4.9	Соколско друштво Братство Сомбор	216
5.4.10	Српско-Словачко Соколско друштво Стара Пазова	217
5.4.11	Соколско друштво Стара (Бачка) Паланка	218
5.4.12	Соколско друштво Суботица	220
5.4.13	Руски соко Земун	223
5.5.0	Соколство у Војводини у периоду Краљевине Југославије од 1929. до 1941. године	225
5.5.1.	Политичке, друштвено - економске и културне прилике у Краљевини Југославије од 1929. до 1945. године	225
5.5.2	Политичке, друштвено - економске и културне прилике у Војводини у периоду од 1929. до 1945. године	227
5.5.3	Прилике које су довеле до формирања Сокола Краљевине Југославије	230
5.5.4	Руски Соко Нови Сад (Русский сокол в Новом Саде)	233
6.0	ДИСКУСИЈА СА КРИТИЧКОМ ОЦЕНОМ	235
7.0	ЗАКЉУЧЦИ	245
7.1	SUMARY	252
7.2	ВЫВОДЫ	259
8.0	БИБЛИОГРАФСКЕ ЈЕДИНИЦЕ (ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ)	267
	ПРИЛОГ	277

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФАКУЛТЕТ СПОРТА И ФИЗИЧКОГ ВАСПИТАЊА**

КЉУЧНА ДОКУМЕНТАЦИЈСКА ИНФОРМАЦИЈА

Редни број: РБР	
Идентификациони број: ИБР	
Тип документације: ТД	Монографска публикација
Тип записа ТЗ	Текстуални штампани материјал
Врста рада (дипл., маг., докт.): ВР	докторат
Име и презиме аутора: АУ	мр Велимир Шешум
Ментор (титула, име, презиме, звање): МН	проф. др Зоран Милошевић, ванредни професор
Наслов рада: НР	Соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године
Језик публикације: ЈП	Српски
Језик извода: ЈИ	Српски/Енглески
Земља публиковања: ЗП	Србија
Уже географско подручје: УГП:	Србија/Војводина
Година: ГО	2014
Издавач: ИЗ	Ауторски репринт
Место и адреса, МА:	19220 Бачки Маглић, Ћирпанова 31
Физички опис рада: ФО	број поглавља 8/страница 347/слика 33 /референци 88/ прилога 60
Научна област: НО	Спорт и физичко васпитање
Научна дисциплина: НД	Основне научне дисциплине у спорту и физичком васпитању
Предметна одредница, кључне речи: ПО	Соколски покрет, почеци, развој, Војводина
УДК:	
Чува се: ЧУ	Библиотека Факултета спорта и физичког васпитања у Новом Саду
Важна напомена ВН:	

<p>Извод: ИЗ</p>	<p>Истраживање почетака и развоја соколског покрета на територији данашње Војводине иницирано је пре свега запостављеношћу ове проблематике, а потом значајем и увек актуелном историјском занимљивошћу. Предмет истраживања, у најширем смислу су почеци, настанак и развој соколског покрета на територији данашње Војводине до 1945. године, развој соколског покрета у периоду између 1869 и 1945. године. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ ИСТРАЖИВАЊА односи се на порекло соколског покрета, преломни период, системе вежбања, материјалну базу, комуникације и кратак осврт на историјски развој соколства. ОСНОВНИ ЦИЉЕВИ у овом истраживању били су утврђивање почетака соколства у Војводини у грађанским и соколским друштвима, као и развој овог покрета до 1945. године. У истраживању је коришћен ИСТОРИЈСКИ МЕТОД, са четири основне, међусобно повезане фазе: прикупљање и проучавање извора, критика, синтеза и експозиција. Проучен је сав доступни архивски материјал, као и доступна документација појединих спортских друштава али и приватних појединачних архива у којима се неговао соколски покрет. Ради утврђивања економских, друштвених и културних услова консултована су радови који се односе на историју Војводине у одговарајућем периоду. Резултати истраживања показују да соколски покрет у Војводини потиче као резултат развоја соколског покрета словенских народа, чиме је прва хипотеза потврђена. Хипотеза два је такође потврђена, да је Соколство у Војводини од 1869. до 1945. године следило је пут развоја југословенског соколства либералног карактера. То се види из оснивања и развоја соколских друштава различитих словенских народа на тлу Војводине, руса, хрвата, срба, словака. Хипотеза три је такође потврђена, да је соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године, са променљивом доследношћу, је (не)подржан у материјалном и моралном погледу од стране надлежних државних и просветних органа, што је допринело, најпре слабијем статусу, а касније и бољем статусу соколства у овој регији. Четврта хипотеза је такође потврђена да је соколски покрет у Војводини оставио је трајне утицаје на развој физичке културе уопште, а посебно на појаву и развој појединих спортских дисциплина. Пета хипотеза је такође потврђена, да је соколски покрет имао значајан утицај на развој школског физичког васпитања у Војводини, нарочито у периоду од 1918. до 1941. ПРАКТИЧАН ЗНАЧАЈ истраживања огледа се у идентификацији почетака и настанка соколског покрета на територији данашње Војводине, као и идентификацији најзначајнијих центара развоја соколског покрета као првом кораку ка утврђивању хронологије важнијих догађаја везаних за соколски покрет у Војводини до 1945. године. У том смислу у дисертацији се предлажу могући правци даљег истраживања.</p>
<p>Датум прихватања теме од стране НН већа: ДП</p>	<p>09. 11. 2011. године</p>
<p>Датум одбране: ДО</p>	
<p>Чланови комисије (име и презиме/титула/звање/ назив организације/статус</p>	<p>председник: проф. др Бранка Протић Гава, ванредни професор (Факултета спорта и физичког васпитања, Универзитета у Новом Саду) члан: проф. др Петар Павловић, редовни професор (Факултет физичког васпитања и спорта, Универзитета у Бања Луци) члан: проф. др Зоран Милошевић, ванредни професор (ментор) (Факултета спорта и физичког васпитања, Универзитета у Новом Саду)</p>

University of Novi Sad
Faculty of Sports and Phisycal Education
Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Ph.D.thesis
Author: AU	Velimir Sesum, M.A.
Mentor: MN	Zoran Milosevic, Ph.D.
Title: TI	Serbian
Language of text: LT	Serbia
Language of abstract: LA	Serbia/English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Serbia/Vojvodina
Publication year: PY	2014
Publisher: PU	Author reprints
Publication place: PP	19220 Backi Maglic, Cirpanova 31.
Phisical Description: PD	chapter 8/pages 347/pictures 33/raphs 88/appendixes 60
Scientific field, SF:	Sports and Phisycal Education
Scientific discipline: SD	Basic scientific disciplines in sport and physical education
Subject/Kej words: S/KW	Sokol movement, beginnings, development, Војводина
UC:	
Holding data: HD	Library of Faculty of Sport and Physical Education Novi Sad
Note: N	

<p>Abstract: AB</p>	<p>The research of the beginnings and development of the falcon movement in the territory of modern Vojvodina was initiated by neglecting the problem and its ever present historical curiosity. Generally speaking, the research subjects are the beginnings, course and development of the movement in the territory of modern Vojvodina until 1945 as well as the development of the movement between 1869 and 1945. THE THEORETICAL APPROACH TO THE RESEARCH refers to the origin of the movement, the realization period, systems of exercises, material base, communication and a brief retrospective view over the historical development of the falcon community. THE BASIC OBJECTIVES of this research were the establishment of the community beginnings within civil and falcon communities in Vojvodina as well as the development of this movement until 1945. THE HISTORICAL METHOD was used in the research through four basic interconnected phases: collecting and studying the sources, critics, synthesis and exposition. All of the attainable archival material was studied including the available documents from the sports communities as well as some of the private archival material where it was documented that the movement was nourished. In order to establish the economic, social and cultural conditions, some additional works were consulted referring to the history of Vojvodina during the mention period of time. THE RESEARCH RESULTS show that the movement in Vojvodina came as a result of the development of the falcon movement of the Slavic people which was confirmed by the first hypothesis. The second one was also confirmed stating that the falcon activity in Vojvodina from 1869 to 1945 existed concurrently with the development of the liberal Yugoslav falcon activity and movement. It was found in the processes of foundation and development of the falcon community in different types of Slavic people in Vojvodina, such as: Russians, Croats, Serbs and Slovaks. The third hypothesis was also confirmed stating that the movement in Vojvodina from 1869 to 1945, along with its inconsistency, was not materially and morally supported by the authorized state and education experts and officials, which resulted in a rather weak status of the activity at first yet the better one in the region later on. The fourth hypothesis was also confirmed stating that the movement in Vojvodina permanently affected the development of the Physical Education in general, especially the appearance and development of some sports disciplines. The fifth one was confirmed as well, stating that the movement significantly influenced the development of the Physical Education in Vojvodina, especially during the period between 1918 and 1941. THE PRACTICAL SIGNIFICANCE of the research reflects itself in the identification of the beginnings and formation of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina as well as the identification of the most important centres for the development of the falcon movement as the initial step towards establishing the chronology of the most significant cases in relation to the falcon movement in Vojvodina from 1869 to 1945. By this, the phenomenon of the formation and development of the falcon movement in Vojvodina becomes widely available to us. The basic theoretical worth of this work lies in the span going from the discovery of the "timid" requests for the foundation of "the falcon communities" under other names to the foundation of the Falcon organizations.</p>
<p>Accepted by the Scientific Board on: ASB</p>	<p>Novembar, 09th 2011.</p>
<p>Defended on: DE</p>	
<p>Thesis Defend Board: DB</p>	<p>president: Ph.D. Branka Protic Gava (Faculty of Sports and Physical Education, University of Novi Sad) member: Prof. Petar Pavlovic (Faculty of Sports and Physical Education, University of Banja Luka) member: Ph.D. Zoran Milosevic /mentor/ (Faculty of Sports and Physical Education, University of Novi Sad)</p>

1.0 Увод

Неспорна методолошка чињеница је да одступања од било које законитости научног рада неминовно одводи у површност и отвара потенцијалне могућности погрешног закључивања.

Стога, проучавање историјске проблематике попут соколског покрета у Војводини, најпре као делу Аустроугарске, потом као делу Србије, Краљевине СХС и на крају Краљевине Југославије у периоду од 1869. до 1945. године мора бити засновано на објективности истраживања, адекватној обради историјских извора и повезивању одређених историјских догађаја у целину.

Прелиминарним истраживањем историјске грађе увиђа се да историја соколства, посебно српска историја соколства, није добила одговарајуће место у српској историографској науци, те се јављају одређене нејасноће, недоумице, погрешна тумачења и злоупотребе овог националног покрета. Негативне тенденције у презентирању, једним делом и скривања соколства, као и његовом негативаном третману од стране појединих институција и установа, у значајној мери подстакла су потребу за пројектом истраживања и ренесансом идеја о стваралаштву у физичкој култури тога времена, а тиме и чувању од заборава огромног културног наслеђа Војводине друге половине 19. и прве половине 20. века.

Да се ради о покрету од огромног националног интереса у наведеном периоду уочава се у чињеници да се целокупна активност у физичкој култури, тј. култури вежбања на војвођанским просторима, управо одвија у соколским друштвима и под њиховим надзором, што недвосмислено упућује на његову ширину утицаја, која се запажала и на идеолошком, политичком, културном и духовном плану. Такође, не без разлога указујемо и на чињеницу да је током векова физичка култура на овим просторима имала и свој специфичан развој, а који је увек био условљен и развојем одређеног друштва. У том контексту посматра се и соколство као део историје физичке културе Војводине, а тиме и историје физичке културе Србије, као ширег друштвеног окружења.

Соколство, као изразито словенски, културни, национално - ослободилачки либерални покрет настаје у Чешкој 1862. године под идејним вођством Чеха Мирослава Тирша. У настојању да окупе сав народ, Соколи су наступали с либералним паролама Француске револуције „слободе, братства, једнакости“, а окупљали су чланове без

обзира на веру, сталеж и народност. Словенски народи под влашћу Аустроугарске монархије, нису били у могућности да се војно организују те су руководиоци соколског покрета ставили себи у задатак повезивање словенских народа (соколска идеја свесловенства), са циљем да их припреме за борбу ради остваривања **територијалне и духовне слободе**.

По Николи Жутићу српско соколство у Аустроугарској представљено је као либерално национално - ослободилачки покрет, који физичком вежбом прикрива свој прави циљ, а то је ослобођење и уједињење свих српских земаља у једну целину, а притом пратећи идеју свесловенства. Идејне вође и творци Српског Сокола су др Лаза Поповић и Милан Теодоровић, који су 1904. године у Сремским Карловцима основали „**Српски Соко**“.

У Краљевини Срба Хрвата и Словенаца, па потом и у Краљевини Југославији соколство је представљало општечовечанску и универзално хуману телесну организацију, која је због прилика које су владале у њеном окружењу покушавала да не истиче своју либерално - идеолошку основу. Ово је запажено у бројним радовима, како тадашњих соколских руководилаца Анте Брозовића, Фрање Бучара и др Лазе Поповића, тако и каснијих истраживача Николе Жутића и других.

У Социјалистичкој Југославији историја физичке културе Краљевине Југославије проучавала се у форми прегледа резултата и спортских успеха, али се делом разоткривају и организационе структуре установа и друштава за физичку културу. Међутим, и у овом периоду иако је била табу тема, централно место и велики значај за даљи развој физичке културе заузима соколство, као добро организован покрет за телесно вежбање.

У периоду после Другог светског рата соколство је често третирано, тумачено као фашистичка и ненародна организација, али никад као политички покрет или партија. Један број аутора је сматрао да је то био идеолошки покрет у физичкој култури.

У различитим временским периодима, са карактеристичним друштвеним уређењима, различито је сагледаван и третиран овај покрет, па тако имамо и различите аспекте овог покрета, али и званичне забране рада. Прва забрана је изречена **1914.** године од стране Аустроугарске власти због, по њиховом мишљењу, великосрпске пропаганде и коришћења соколства ради отцепљења српских земаља (Војводине и присаједињењу са Србијом) од монархије, а затим друга забрана изречена је **1945.** године

у Федеративној Народној Републици Југославији, јер је тадашња комунистичка власт третирао соколство као ненародну организацију фашистичких карактеристика. Стварни разлог је био тај да су тадашње власти желеле да се српска нација у оквиру нове државе потисне у други план и тиме започне разградња српског националног бића.

Међутим период од иницирања овог покрета 1869. године, па до незваничног престанка његовог рада 1945. године, довољно је дуг да би оставио упечатљив утицај на даљи развој физичке културе, да подстакне нека нова размишљања, сагледавања, али и иницирање формирања нових друштава па чак и савеза на самом крају двадесетог века, али и на почетку двадесет првог века.

1.0.1 Основни појмови у соколству

За адекватније презентирање истраживаних појмова и догађаја који су карактерисали соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године, неопходно је дефинисати основне појмове како би се избегле одређене нејасноће и непрецизности.

Соколска идеологија заснива се на соколским идејама. Тиршова идеја водиља била је идеја Француске буржоаске револуције: слобода, једнакост, братство. Соколска идеологија базира се на следећем: позитивном национализму, снажној и свестраној борби словенских народа, програмским циљевима, свестраном телесном васпитању, моралном васпитању и националним елементима.

Соколска мисао представља тежњу да увек будемо телесно развијенији и здрави, духовно и морално јаки, национално и словенски свесни својих идеја, а при томе увек напредни и демократски настројени. Основе за ову соколску мисао налазимо и код старих Грка, који су такође тежили сличним вредностима.

Соколски покрет третирао се као општенародни и словенски покрет са циљем да развија и унапређује све физичке, умне и моралне силе као и способности сваког појединца, али и колектива до потпуне савршености. Поред овога, соколство је као покрет јачало националну и словенску мисао у напредном и демократском духу.

Соколска организација је сложен кохерентан организациони систем који функционише на вишем нивоу. Уставност Соколске организације утврђуена је законом,

Уставом, затим правилницима и пословницима. Соколска организација укључује: Соколски савез, жупе и друштва.

Соколска терминологија је назив који је настао ради потребног превођења са чешког језика и устоличења јединствене свесловенске терминологије која нам омогућава лакше учење.

Соколска утакмица је најпогодније средство за напредовање чланства у вежбању. Одржава се редовно у слетовима и као самостална приредба.

Соколска штампа представља важно васпитно средство Соколске организације. Дели се на: стручну (технички листови) и идеолошку (Соколски гласник).

Соколски слет је организован теловежбани наступ са великим бројем учесника, где наступају вежбачи различитих узрасних доба, најчешће са композицијама у којима преовладавају вежбе обликовања без справа или са справама уз музичку пратњу. Први Свесловенски слет одржан је у Прагу 1882. године.

Соколско чланство - чланице и чланови могу постати сви југословенски држављани са пуних 18 година, који признају соколска начела. Постоје редовни, ванредни чланови, почасни и гостујући.

Соколска штафета приређује се при значајним догађајима, слетовима итд.

Слетиште соколски стадион, вежбалиште удешено за велике слетове где може стати до 150.000 гледалаца.

Соко назив за соколску организацију као и за чланове, узет из народних песама у којима се на основу природних особина птице соко узима као симбол смелости, јунаштва, брзине и слободе.

Соколски завет полагају нови чланови, да ће бити верни народном јединству и увек испуњавати правила и дужности, које налаже светиња соколске идеје.

Соколски празник, Дан уједињења (1. децембар), када се одржавају свечане академије, превођење деце у нараштај, а нараштај у чланство и полагање соколског завета.

Соколски систем гимнастички створио је Чех др Мирослав Тирш на основу немачког Јунговог и допунивши га новим елементима. Све вежбе поделио је на: вежбе без справа, вежбе помоћу справа, скупне и борилачке вежбе.

Соколски савез је врховни, извршни и надзорни орган Соколске организације. Савез, по Уставу, обједињава жупе (територијално) и по томе добија име (нпр. Соколски савез Срба). Соколски савез је био врховни орган Југословенског соколства. Њега воде и управљају њиме: сабор, главна скупштина, одбор, надзорни одбор и предњачки збор.

Савезни управни органи у Југословенском соколском савезу су: сабор главне скупштине, савезни одбор и старешинство.

Савезни технички органи су носиоци соколског васпитног рада на свим нивоима соколске организације. Савезне техничке органе чине: збор жупских начелника, савезно начелништво и савезни технички одбор који поступа по посебним правилницима и пословницима.

Савезно техничко вођство чине: савезно начелство, савезни технички одбор и збор жупских начелника.

Соколска жупа је у хијерархији соколске организације подређена инстанца савезу, а надређена соколском друштву. Жупе се оснивају и раде по територијалном основу. Соколске жупе поседују и своја правила која су донета 1924. године у Загребу.

Соколско друштво је темељ читаве Соколске организације. Соколска друштва оснивана су, у принципу, групном иницијативом заинтересованих за оснивање друштва. Рад је био регулисан правилима и пословником Југословенског соколског савеза. Непосредан рад друштва био је подређен раду жупе.

Соколско чланство дефинисано је на следећи начин: Члан друштва може бити сваки Србин и Српкиња и сваки пријатељ српског рода, који је навршио осамнаесту години живота, а који није био судски кажњаван због дела које је учинио из користољубља или против морала.

Соколска скупштина је подређена у раду Управном раду. Постоје редовне и ванредне скупштине. Скупштина обавља послове који су уско везани за соколска

друштва и њихов несметан рад. Одлуке скупштина доноси већином гласова присутних чланова.

Управни одбор је скуп од девет чланова друштва од којих барем половина мора бити из редова редовних чланова. Управни одбор бира скупштина и именује га на рад од годину дана.

Основи теловежбе касније уведена у соколски систем лакоатлетика, скијање, пливање, веслање, таборовање итд. Соколски систем је уведен у Чешкој и код нас и у војсци и у школама, усвојили су га Пољаци, Бугари, Румуни и други народи због његове свестраности.

Соколски старешина је особа - члан изабран од стране друштва да води бригу и стара се о целокупном раду друштва, као и извршавању скупштинских закључака.

Реч историја потиче од старе грчке речи, која је значила испитивати, испричати. Као наука, историја испитује, односно, истражује прошлост људских заједница, племена, народа и човечанства уопште и казује шта је у њој сазнала. Предмет историје су, дакле, људи, њихови међусобни односи и њихова дела. На крају, историја настоји да открије и узроке историјских догађаја, односно настоји да их објасни.

Историја физичке културе, односно, спорта и телесног васпитања је део опште историје. Проучава законитости на којима је базиран развој телесног вежбања, као и средстава и методе које су се се појавиле у различитим периодима људског рода, и били зависни од одређених економских и друштвених односа.

Такмичење је борба у којој човек испољава своје психофизичке способности (брзина, снага, окретност, издржљивост) и техничко - тактичке квалитете.

Телесна вежба је човекова кретња, одређена по форми и карактеру (вежбе обликовања, дизање тегова) која је учињена са одређеним циљем - да се развију и усаврше одређене човекове, пре свега физичке способности. Уколико не постоји овакав циљ, не може да се говори о телесној вежби, већ о телесном кретању.

Телесно вежбање је, заправо, више пута поновљена телесна вежба, односно то је адаптивни процес који у човековом организму изазивају одређене промене. Ове промене воде мењању човекових способности од стварног у могуће.

Гимнастика је активност вежбања у којој се служимо свим физичким вежбама са циљем решавања здравствено - хигијенских задатака, тј. представља рационалну кретну делатност усмерену на развијање и одржавање људског организма и његових кретних способности.

1.0.2 Значајност истраживања

Истраживање историје настанка и развоја соколског покрета у Војводини од посебног је значаја за историју физичке културе Србије, а посебно на укупне импликације које је соколство, као покрет и соколство, као гимнастички систем, имао на теорију и праксу физичког вежбања уопште. У том погледу соколство је дало велики допринос у процесу перманентног стручног оспособљавања носилаца активности за рад у физичкој култури, који је посебно био уочљив у настави физичког васпитања у периоду пре и после Другог светског рата.

Значај истраживања у данашње време огледа се у оснивању нових друштава, обновитељских скупштина, у подстицају развоја терминологије, стручних и судијских кадрова, системског бележења активности вежбања и идеје даљег масовног окупљања и вежбања на јавним наступима и манифестацијама (којих је данас све мање).

Несумњиво, ово истраживање у првом реду истиче значај соколског покрета за развој физичке културе у Војводини у периоду од 1869. до 1945. године, представљајући га у светлу чињеница, без произвољних и злонамерних конотација. Тиме се он приближава и новим генерацијама, као јединствени покрет који има своју прошлост, али и садашњост и извесну будућност.

Пратећи одређење **светосавског и светолазаревског** завета - образовања и жртвовања ради стицања највиших вредности, ово истраживање истиче и духовну страну соколског покрета, као идеје свесловенства и уједињења свих српских земаља.

У овим тешким временима за српски народ, као и много пута до сада, потребно је сачувати национално јединство, слогу, веру, традицију и културу. За ово се залагао и

соколски покрет. Свети Симеон Мироточиви каже: „Узмеш ли туђу реч, знај да је ниси освојио него да си себе потуђио. Боље ти је изгубити највећи и најтврђи град своје земље него најмању и најнезнатнију реч свога језика. Знај да те је непријатељ онолико освојио и покорио колико ти је реч потро и својих потурио.“

И оснивач Српског Сокола др Лаза Поповић у својим идејним опредељењима рада соколског покрета истиче нешто слично: „Јединство и уједињење народа је услов народног опстанка и живот. Јединство и уједињење соколско је услов соколског опстанка и живота. Ни овог, ни оног јединства и уједињења неће бити, ако ми за то не живимо и не умиремо. То нам мора бити и видело и свест.“

Овако одређење соколског покрета, као дела историје физичке културе Војводине, тј. Србије, није проста хронологија значајних догађаја и личности, који су лабаво повезани сликовитим описима њихових прожимања ограничених простором и временом. Ово истраживање ће бити и један значајан допринос стварању целовите слике о животу људског друштва у непрекидном процесу његовог историјског развоја.

1.1 ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет овог истраживања, у најширем смислу, су **почеци, настанак и развој** соколског покрета на територији данашње Војводине од 1869. до 1945. године, односно појава и развој, организација, систем и методика телесног вежбања у овом покрету.

Временски оквир:

Временски оквир овог истраживања обухвата хронолошки период од 1869. до 1945. године, то јест период формирања и трајања соколског покрета у Војводини.

- Почеци и развој соколског покрета од 1869. до 1918. године – период трајања Аустроугарске монархије;
- Соколство у периоду Краљевине „СХС“ од 1918 до 1929. године;
- Соколство у периоду Краљевине Југославије од 1929. до 1945. године.

Територијални оквир:

Истраживање обухвата територијални простор бивше Аустроугарске монархије, потом Краљевине СХС, а на крају и Краљевине Југославије, на чијим просторима се одвијала активност овога покрета. У географском погледу, то је северни део Републике Србије, службеног назива „Аутономна Покрајина Војводина“, површине 21.506 km², са 2.031.992 (2002) становника (*21,6% од укупног броја становника Србије*).

Подручје Војводине окружује са севера Мађарска, са истока Румунија, са запада Хрватска и са југозапада Република Српска (БиХ). Јужни делови Војводине су, већим делом, рекама Дунавом и Савом, административно разграничени од централне Србије. Највећи град Војводине је Нови Сад, који је уједно и њен административни центар.

1.2 ЦИЉ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Основни ЦИЉ овог истраживања биће:

- Да се утврди почетак оснивања соколског покрета у Војводини, као и околности у којима је настао и развијао се до 1945. године
- Да се утврди развој основаних друштава и њихов утицај на укупан развој соколства у Војводини у периоду од 1869. до 1945. године.
- Да се утврди развој соколских друштава по местима где су оснивана у оквиру различитих словенских етничких група (Српски Соко, Хрватски Соко, Словачки Соко и Руски Соко).

Из основних циљева проистичу и ЗАДАЦИ овог истраживања, садржани у следећем:

- да се систематском анализом историјске грађе првог и другог реда утврде све релевантне чињенице везане за појаву соколства у Војводини, односно појаву и настанак соколских друштва у Војводини и њихов развој у периоду до 1869. до 1945. године;
- да се утврде карактеристике друштвенополитичких, економских и културних прилика које су владале у Војводини у овом периоду, а које су непосредно утицале да се овај гимнастички систем утемељи и да добије безрезервну подршку;
- да се анализом надзорничких извештаја и инструктивно-управних органа, као и натписа у штампи и литератури, утврди стручна оспособљеност наставника гимнастике соколског друштва и материјални услови за вежбање.

2.0 ХИПОТЕЗЕ

На основу утврђеног предмета истраживања, као и циља и задатака истраживања, постављене су следеће хипотезе :

X₁ - Соколство у Војводини настало је као резултат развоја соколског покрета словенских народа и било пансловенски оријентисано и искључивало сваку националну, верску и класну подвојеност, а што је у основи опредељивало соколство словенских народа.

X₂ - Соколство у Војводини од 1869. до 1945. године следило је пут развоја југословенског соколства либералног карактера.

X₃ - Соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године, са променљивом доследношћу, је (не) подржаван у материјалном и моралном погледу од стране надлежних државних и просветних органа, што је допринело, најпре слабијем статусу, а касније и бољем статусу соколства у овој регији.

X₄ - Соколски покрет у Војводини оставио је трајне утицаје на развој физичке културе уопште, а посебно на појаву и развој појединих спортских дисциплина.

X₅ - Соколски покрет је имао значајан утицај на развој школског физичког васпитања у Војводини, нарочито у периоду од 1918. до 1941.

3.0 МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

Пошто ово истраживање има историјски карактер, биће примењен *историјски метод*, са четири основне, међусобно повезане фазе: прикупљање извора (хеуристика), критика, синтеза и експозиција.

- У његовој првој фази, хеуристици, биће извршено прикупљање и систематизација историјских извора у вези са истраживањем дефинисаног проблема истраживања.
- У другој фази истраживања, критици извора, биће примењена како спољашња критика оригиналних докумената, који су били доступни, тако и њихова унутрашња критика, односно, оцена веродостојности исказа.
- У трећој фази истраживања, синтези, биће извршено међусобно повезивање чињеница, а њиховом генерализацијом биће утврђени почeci и развојни пут соколског покрета на територији данашње Војводине.
- У четвртој фази, експозицији, биће извршено писано и усмено излагање истраживања, као и његова научна валоризација.

Обзиром на природ истраживања, у раду ће бити коришћени примарни и секундарни извори, односно, доступни архивски материјали, као и доступна документација појединих спортских друштава и организација и соколских друштава у којима се неговала соколска идеологија. У ту сврху очекује се институционална подршка од: Архива Војводине, Архива САНУ, Архива Сремских Карловаца, Архива СПВГ Сремских Карловаца, Архива града Новог Сада, Спортског савеза Војводине, Архива Југославије, Архива града Суботице, Архива града Зрењанина, Архива града Сомбора, приватни архивски материјали, као и архива мањих градова Војводине.

Ради утврђивања економских, друштвених, политичких и културних услова у којима је настајао соколски покрет Војводине, биће консултовани и радови који се односе на историју Војводине у истраживаном периоду.

Осим тога у овом истраживању обавиће се и **интервјуи** са лицима која су била чланови соколског покрета у Војводини, тј. соколских друштва или савременици тога времена.

4.0 ДОСАДАШЊА ИСТРАЖИВАЊА

Почеци, настанак и развој соколског покрета на територији данашње Војводине нису били предмет посебних научних истраживања. Обично се спомињу спорадично и то као део предмета истраживања увођења физичког васпитања у српске школе или као почетак вежбања на справама у оквиру осниваних грађанских гимнастичких и других друштава или соколских организација.

„Југословенски Соколски календар 1922. године“, поред краћих извештаја, календара такмичења и манифестација и виђенијих догађаја у раду појединих друштава Војводине, представља и портрете умрлих и погинулих значајних Соколаца као и пар чланака о соколском раду и соколској литератури. Посебно је дат приказ статистичких података за поједине жупе.

Соколски слетови обрађивани су посебно у књизи Душана Цветковића под називом: **„Соколи и соколски слетови 1862 - 1941. године“**, објављеној 1988. године у Београду. Први део књиге заокупља пажњу читалаца о Соколству у бившим републикама СФРЈ и аутономним покрајинама, укључујући и Војводину. На крају нас аутор ближе упознаје са соколским слетовима и њиховим значајем за соколски покрет.

Соколски утемељено, физичко васпитање у учитељским школама Србије, али не као главни предмет истраживања, обрађује се и у магистарском раду Габријеле Крагујевић (одбрањеном 1988. године) **„Физичко васпитање у учитељским школама Србије од њиховог оснивања 1870. до укидања 1971. године“**. У докторату под називом **„Соколски гимнастички систем као основа школског физичког васпитања у Краљевини Југославији (1919 - 1941)“**, одбрањеном 1994. године иста ауторка ближе објашњава соколски покрет и соколски гимнастички систем са аспекта коришћења у настави.

Дело **„Соколи“** Николе Жутића, базира се на проблематици идеологије у физичкој култури Краљевине Југославије од 1929. до 1941. године. Аутор посебно говори кроз одређена поглавља о: интервенцији државе у области физичке културе, о сукобу Сокола и римокатоличке цркве, физичкој култури у време владе

М. Стојадиновића, о видовима фашизације физичке културе и комунистима у физичкој култури.

Бора Јовановић у монографији посвећеној стогодишњици физичког васпитања у Србији, **„Почеци физичког васпитања у Србији“** (1957), обрађује: прве почетке физичког васпитања у Србији, оснивање Првог српског друштва за гимнастику и борење, Прво београдско друштво за гимнастику и борење и физичко васпитање у школама, где посебан акценат даје Соколству у Србији том периоду.

„Зборник за историју физичке културе Србије“, 9 - 10, (1974), Београд, у себи садржи поред општих радова из историје и одређени број радова о соколству као што су: **„Др Иван Рибар у соколству“**, **„Историја соколства и Соколског друштва у Панчеву“**. Ови радови једним делом само појашњавају општу појаву и развој Соколства у Србији.

Теодор Петровић у својим мемоарима под називом **„Сећања“**, објављеним у Новом Саду 1981. године, поред општих сећања из свога живота у петом поглављу говори о Сремским Карловцима и свом познанству са др Лазом Поповићем, као и деловањем сокола у том периоду у Сремским Карловцима. Поједини фрагменти Лазине биографије први пут су овде дати.

„Соколске речи др Лазе Костића“, Први део, Загреб, 1925. године, представља јединствено дело са тематиком Српског соколства. Обухвата неколико значајних целина: *„Српски соко, О сврси и задаћи Српског сокола, О српским народним играма, О сељачким соколима, Омладина и соколство, Борба за Српског сокола у Двору, Соколска идеја, О телесној вежби, Реферат друштва у Сремским Карловцима и тд“*. У соколској литератури сматра се једним од вреднијих соколских дела тада, али и данас.

Мркић (1985) у оквиру свог истраживања **„Почеци развој спортских организација на територији данашње Војводине“** спомиње оснивања неких грађанских и соколских друштва. Мркић је у оквиру свог музеолошког и сакупљачког рада прикупио велики број података који су са историјске тачке врло документовани.

Докторска дисертација, **„Почеци и развој спортске гимнастике на територији данашње Војводине до 1991. године“**, мр Бранке Протић Гава, одбрањен на Универзитету у Београду на Факултету физичке културе 1996. године. У дисертацији је дат и развој гимнастике кроз настанак и деловање Соколских организација.

Јован Вања Петровић у часопису „**Око соколово**“, бр. 9, од 1997. године објављује стручни рад под насловом „**Др Лаза Поповић, Сремски Карловци 1877, Београд 1945**“, говори о биографији Лазе Поповића и његовом значају за оснивање соколског друштва у Сремским Карловцима. Овде посебно наглашава мото Мирослава Тирша да: „Само истрајни рад доводи до успеха.“

Проф. др Стефан Илић у уџбенику за студенте Факултета физичке културе у Београду (1994) под називом „**Историја физичке културе, кнежевине и краљевине Србије**“, у поглављима која су дата описује и приказује активности око оснивања и рада Грађанских гимнастичких друштава и Савеза гимнастичких и Витешких друштава, као и Спортских друштава у периоду 1857 - 1910. година.

Докторска дисертација, „**Соколски покрет у Србији од 1903 - 1945. године**“, рад мр Звездана Савића, одбрањен на Универзитету у Нишу на Факултету физичке културе 2004. године.

„**Школско физичко васпитање код војвођанских Срба до 1914. године**“, књига аутора проф. др Мичурина Мирчета Берара и проф. др Зорана Милошевића, представља истраживачки рад историје школског физичког васпитања у основним и средњим школама код војвођанских Срба до 1914. године.

Поред коришћења већ објављених радова и истраживања, биће спроведена и обимна властита истраживања кроз проучавања архива, соколске штампе и других публикација, које су обрађивале соколски покрет. Том приликом биће коришћена доступна соколска штампа и друга публикација која је у то време излазила на територији Краљевине Србије и Краљевине Југославије.

Поред наведеног, биће прегледани и следећи архиви: Историјски архив Србије, Југославије, Историјски архив Матице Српске у Новом Саду, као и Историјски архив Музеја физичке културе Србије на Факултету за физичко васпитање и спорт у Београду али и многи локални Архиви широм Војводине.

У овом делу рада „досадашња истраживања“ обухваћена је само уже стручна литература везана за ово истраживање, а у самом раду коришћена ће бити и шира литература, која овом приликом није напоменута, а наведена је у поглављу литература.

5.0 РЕЗУЛТАТИ И СТРАЖИВАЊА

5.1. НАСТАНАК СОКОЛСТВА

5.1.1. Значај словенске узајамности

Француска револуција, која је 1789. године срушила „божанска“ права краља била је уједно и завршни чин кумулативних процеса који су се одвијали од 1350 - тих година, а започетих у Италији под утицајем класичне античке књижевности, уметности и философије. Овај покрет назива се ренесанса и шири се из Италије и распростире готово по свим просторима западне Европе.

У првој половини XIX века дух Француске револуције распростире се и на западне и на северне делове словенских народа, првенствено на Чехе и Пољаке, те и они почивају да се национално буде и све више учвршћују самосвест и о свом „јединственом расном организму.“

Словенски народи су се средином XIX века налазили и развијали у склопу различитих друштвено политичких и културних односа и под доминацијом туђинских власти и утицаја (осим под утицајем руског народа). Чешки и словачки народи били су под окупацијом Хабсбуршке монархије, као и хрватски и делови словеначког, пољског и српског народа. Пољски народ био је подељен и окупиран у оквиру три државе: Пруске, Русије и Аустроугарске, а која су свака за себе, доносиле зло и својеврсне непријатности народу. Лужички Срби живе као острво у германском мору, а српски народ у Србији протекторише Турска, док је област данашње Србије Војводина под влашћу Аустроугарске (Угарске). Свим словенским народима претила је опасност од губитка националне самосвести, како у ужем, националном, тако и у ширем, словенском смислу.

Просвећени људи слободног духа тога времена увиђају ову опасност и инспирисани тековинама Француске револуције и поучени примерима других народа, који су остварили своје националне државе и учврстили националну свест народа,

иницирали су акције немирења и побуна. Акције немирења и побуна огледале су се у јавним наступима, писаној критичкој речи, оснивању различитих националних институција (соколски покрет), формирању асоцијација и сарадњи са народом.

Код народних предњака словенских народа учвршћује се уверење да само широким „свесловенским фронтом“ могу се остварити како словенске, тако и националне тежње, а које се огледају у остваривању сопственог националног, политичког, економског и културног развоја. Овим се уједно и развија свест о словенској узајамности.

Први гласник словенства био је Пољак Адам Мацкиевич (1798-1855). Њега су на пољу славистике а уједно и на пољу идеја посебно подржали Рус Александар Пушкин (1799-1837) и Чех Јозеф Добровски (1753-1829). Добровски је пак као словенски филолог био повезан са Јернејом Копитаром (1780-1844), а он као слависта сарађивао је са очевима српске књижевности Вуком Караџићем, Петром Петровићем Његошем и Доситејом Обрадовићем. Скуп ових људи био је од великог значаја за развој словенске културе и ширења идеје словенства.

Међу великане словенске културе треба још убрајати и Јана Колара (1793-1852), идеолога словенске узајамности, оца хрватског препорода Људевита Гаја (1809-1872), чешког историчара и политичара Франтишека Палацког (1798-1876) и словачког песника Станка Врази (1810-1851).

Сви они заједно су били на неки начин творци словенске идеје и узајамности са једним заједничким циљем зближавања и националне слободе.

5.1.2 Друштвено - политичке и културне прилике које су предходиле појави Соколства у Чешкој

Буђење многих словенских народа проузроковала је велика француска револуција и ти народи крећу у борбу за остваривање националних интереса и права. Делови овог покрета имали су запажени утицај средином XX века и на Чехе. Чешки народ се у то време буди из своје политичке пропасти на Белој Гори 1620. године. Националне вође у Чешкој у то време нису само тежили уско националним интересима већ и општим словенским циљевима.

Тако на иницијативу једног од националних првака Франтишека Палацког 1848. године у Прагу заседа Словенски конкурс на коме је одлучено да чешки народ ступи у братску заједницу са осталим словенским народима. Исти конгрес завршио се Прашком револуцијом коју је Аустро Угарска угушила успостављајући из тога Бахов апсолутизам, који траје од 1848. године до 1859. године.

У време Баховог апсолутизма прилике за развој нације, друштва, културе и просвете биле су веома тешке. Чеси су тада били ускраћени и за коришћење чак и свог језика у образовању. Немачки језик био је службени језик како у државном апарату, тако и у средњим школама и на Универзитет. Поред овога Чесима су ускраћивана и друга национална права и слободе, као што су слобода писања и културног деловања.

Утицај туђинске власти се и е како осећао. Нарочито се осећао на националном и моралном интегритету чешке нације. У то време образовна елита Чешке као што су философи, правници, лекари и педагози почињу да се буде. Грађанска класа постаје револуционална у остваривању даљег националног суверенитета и просперитета. На чело револуционарне авангарде, као некад што је био Јан Амос Коменски, сада олазе људи са етичким и хуманим национализмом.

У оваквим околностима Аустрија је попустила у стегамa своје власти и тако у различитим сферама живота долази до битних промена. Падом Баховог апсолутизма настају и промене у Хабсбуршкој монархији, у смислу формирања националних влада и њиховог пратећег административног апарата. Тако се у школе уводи национални језик, оснивају се и националне институције. Овакву новонасталу ситуацију покушали су да искористе национални прваци али јако обазриво због револта централне власти.

Национални прваци у свом раду користе у овом периоду нарочито искуства других. Све више увиђају значај немачког и шведског гимнастичког система у сфери физичке културе.

„ЕТНОЦЕНТРИЗАМ је правац који је настао у немирним временима XVIII века, када су интернационални конфликти доминирали Европом, Наполеонови ратови представљали истовремено сукоб између старог и новог. Нације су јачале, а период професионалних војски пролазио. У таквој ситуацији јавља се све израженија потреба за телесним вежбањем грађана, који су сада нови војници, по потреби.

Представници овог правца су: Франц Нахтегал, Пер Хенрих Линг, Фридрих Лудвиг Јан и Мирослав Тирш.“

Франц Нехтегал (1777 - 1847) основао је Први гимнастички завод у Европи, а који је уствари представљао даљи развој физичког васпитања у Данској. Када се уочила практична вредност оваквог рада, свакодневно телесно вежбање је уведено као обавезно у школама (1801) а убрзо затим је у Копенхагену отворена Војна гимнастичка школа.

По узору на Нехтагалов рад, и после пет година проведених у његовој школи Пјер Хенрих Линг (1776 - 1839), отворио је у Шведској гимнастичку школу. Тако већ 1814. године Линг оснива под краљевским патронатом „Краљевски централни гимнастички институт“ у Стокхолму.

Линг је дакле прокламовао четири вида гимнастике:

- војну,
- педагогију,
- медицину,
- естетику.

Лингов гимнастички програм одликовао се одређеном обликовном усмереношћу чија је основна карактеристика анатомско - физиолошка оправданост.

Представник немачког гимнастичког система био је Фридрих Лудвиг Јан (1778 - 1852). Он је сматрао да физичко васпитање треба да створи јаке и одважне ратнике - Немце за одбрану од Француске. Зато је смислио свој систем и основао турнерску организацију и назвао је ТУРНЕР. У свој програм - укључио је: трчање, скокове, пењање, вешање и вежбање на специјалним справама.

По узору на немачки и шведски гимнастички систем у Чешкој се оснива „Прво чешко теловежбовно друштво“ у Прагу 1862. године као зачеће соколског гимнастичког система. Прашко теловежбовно друштво су предводили интелектуалци на челу са др Мирославом Тиршом. У физичком васпитању они су претежно видели средство за јачање физичког здравља и морала народа, што је било преко потребно пред наступајуће расправе са Хабсбуршком монархијом везаним за опстанак и даљи развој.

Ово **Прашко теловежбовно друштво** оснива се у јеку борбе за национални препород чешког народа и за консолидацију његове националне свести. То је између осталог подразумевало борбу против тужинског утицаја и процеса његовог обнарођивања. Та борба за национално ослобођење захтевала је физички здрав народ, његов висок морал, а то је развијано путем телесног вежбања, соколским средствима и методама. То мишљење испољавао је и др Мирослав Тирш (1832 - 1884), философ, естетичар и гимнастички теоретичар, као и група његових истомишљеника: Јиндрих Фигнер, др Едвард Грег и професор Емануело Тонер. Они су све своје умне и моралне снаге улагали у оснивање и развој чешког гимнастичког друштва и конституисање једног јединственог и целовитог словенски оријентисаног гимнастичког система.

Како је сам наставак и развој овог гимнастичког система и националног покрета везан за живот и дело др Мирослава Тирша, потребно би било ближе се упознати са његовим животом и делом.

5.1.3 Живот и дело др Мирослава Тирша и веза са Соколством

Др Мирослав Тирш рођен је 17. септембра 1832. године у Дечину на Лаби (Чехословачка) у породици образованих родитеља-оца лекара и мајке из угледне породице Кирсхбаим-ових. Рано остаје сироче, без могућности да користи предности интелектуалне средине свога дома за одрастање јер свој живот од седме године наставља да живи код ујака у Вратници. Ту у сеоској средини похађа основну школу и време проводи у игри на чистом ваздуху. Од осме године живота наставља у Прагу код другог ујака. Као сва деца тог времена школује се на немачком језику васпитавајући се и образујући у духу немачке културе, недовољно свестан своје чешке припадности (Богуновић, 1924).

Професор Уншулд је први др Тиршу развио осећај припадности чешком народу, тиме што је добре ученике награђивао читајући им чланке из чешке историје, где је припадао и Тирш. Још за време гимназијског школовања, Тирш проучава старогрчку културу, њену филозофију, књижевност и естетику а преко ње и гимнастику. Та љубав према старогрчкој култури иницирала је код њега и појаву

љубави према античкој гимнастици и телесном вежбању уопште. Највећа љубав ипак остаће му естетика за коју се и професионално опредељује.

Тирш се након завршене гимназије уписује на прашки универзитет прво на права, да би потом прешао на Филозофски факултет где је студирао философију и естетику. У даљем филозофском и интелектуалном напредовању др Тиршу посебно је помогао професор Цицерман. Тако да сада др Тирш своје филозофске погледе темељи на мислима античких мислилаца. По завршетку Филозофског факултета Тирш није био толико познат као филозоф, већ је био познат по томе што је своје филозофске погледе спроводио у живот и дело (Гангл, 1929).

Због недостатка материјалних средстава др Тирш прекида студије философије и запошљава се као привати учитељ у породици фабриканта Бартелмуса у Новом Јахимову. Ту Тирш упознаје Јиндриха Фигнера (1822 - 1865) и са њим почиње сарадња. Њих двојица сада размишљају о састављању чешког теловежбеног система са чешком терминологијом, ослањајући се на своја ранија искуства и знања о физичкој култури, али на практична искуства. Своје упознавање са праксом телесног вежбања Тирш треба да захвали својој слабој физичкој конституицији и проблематичном психичком здрављу, због чега га лекар саветује да телесним вежбањем ове проблеме покушава да санира.

Овај савет, али и неко елементарно искуство са упражњавањем телесних вежби учвршћује га у формираном уверењу, да јачањем своје телесне снаге може и да поправи стање свог душевног здравља, јер се по њему душевно и телесно узајамно прожимају и спајају у једну невидљиву целину. Тако Тирш почиње интензивније да вежба по различитим заводима који су тада радили.

Захваљујући марљивом и дисциплинованом вежбању чак и оним дисциплинама које му нису биле омиљене, Тирш постаје заводски предњак у 1856. што остаје и 1857. године. Године 1860. Тирш је промовисан за доктора филозофских наука на Прашком Универзитету. Осетивши дакле, повољност актуелног политичког тренутка и охрабрен подршком истомишљеника, Тирш износи пред чешку јавност своју замисао и нацрт за оснивање самосталног друштва намењеног за телесно вежбање чешке омладине.

Када је дефинисао његове задатке Тирш уважава мишљење старих Грка о значењу телесног вежбања за друштво, тј. да оно има значај у васпитању омладине за

ористан рад и одбрану отаџбине. Међутим, уз сва уважавања његових истомишљеника, мора се ипак истаћи да је др Тирш био и остао главни инспиратор друштва и касније покрета, његов идеолог и организатор, чијом је заслугом соколски гимнастички систем настао и развијао се и чији ће рад бити узор у другим друштвима.

Др Мирослав Тирш са др Емануел Грегом саставља прва друштвена правила која бивају упућена властима на одобравање 17. децембра 1861. године. Власти су ова правила вратили на дораду и он их је после мањих измена предаје и она бивају усвојена 27. јануара 1862. године. Након усвајања ових правила, **Прашко теловежбовно друштво** основано је 17. фебруара 1862. године. Од оснивања овог друштва, наредних двадесет година свога живота Тирш готово у потпуности посвећује Соколству и оно постаје његова основна делатност. Професор Емануел Тонер је, читајући српске народне јуначке песме у којима је реч СОКО означавала све оно што је јуначко, слободољубиво, правдољубиво и племенито, дошао на идеју да се овом друштву да име „СОКОЛ“. И две године касније на његов предлог Прашко теловежбовно друштво је добило име „СОКОЛ“.

Велики ентузијазам двојице пријатеља на челу прашког „Сокола“, Тирша и Фигнера допринео је популаризацији соколске идеје по целом чешком народу. И док је Тирш младом друштву био идејни вођа и главни организатор, Фигнер (био је индустријалац) му је пружио материјалну сигурност поклонивши му сву своју имовину и саградивши прекрасну дворану „соколану“. Ново друштво је своју популарност делом имало да захвали и свом симболичном имену СОКО, као и живописном соколском оделу састављеном од „карактеристичних делова народних ношњи и гарибалдинске црвене кошуље што је одговарало панславистичком и слободарском духу и расположењу чешког народа.“

Великој популарности друштва његовом омасовљењу значајно је допринела стратегија која је са тим циљем и осмишљена. То су биле пропагандне акције, име друштва, одећа, застава, значке и мото друштва. Први јавни наступ Прашко теловежбовно друштво приредило је поводом освећења своје друштвене заставе 1. јуна 1862. године. Један од најважнијих Тиршових задатака је био тада припремање соколских предњака и изради терминологије у чешком народном духу. Стручан и јак предњачки збор био је по његовом мишљењу основна претпоставка сваког успешног

теловежбовног рада у друштву. Они су по Тиршовој замисли теоретску наставу и часове демонстрације где су се усавршавали.

Пример Прашког теловежбовног друштва наишао је на велико интересовање и подстакло је формирање 7 оваквих друштава у Чешкој. Да би јавни наступи и излети били што ефикаснији Тирш предлаже да се изабере гесло под којим би се наступало. То је и урађено и гесло је гласило „Тужме се - Јачајмо се“ и оно на најбољи начин изражава суштину соколске идеје. Готово на свим већим свечаностима Соколство заузима тада главно место. Утицај „Матице“ соколске све је више долазио до изражаја и сада се јавља потребе сарадње Матице са друштвима. То Тирш решава издавањем књиге у којој је дао своје погледе на соколску теловежбу, циљеве, садржаје, методе, методу а која је била јединствена за међусобну комуникацију.

Године 1866. започео је Немачко – Пруски рат и Тирш и ту даје свој допринос са соколима. По завршетку рата соко је поново у експанзији и у друштву је уведено вежбање по категоријама: за млађе и старије, за мушке и женске и за децу оба пола. Унутар друштва оснивају се одсеци као: пливачки, бициклички, јахачки и излетнички. Тирш категоријама за млађе и старије, за мушке и женске и за децу оба пола. Унутар друштва оснивају се одсеци као: пливачки, мачевалачки, бициклички, јахачки и излетнички. Тирш даље у свом преданом раду 15. новембра 1869. године оснива „Теловежбовно друштво прашких госпођа и девојака“, 1871. године покреће издавање листа Сокол и чији је истовремено и уредник био а посебно се истицао у излагању својих идеја у њему (Сперњак, 1927).

У пролеће 1884. године са тешком муком Тирш због све израженије физичке слабости у потпуности напушта рад у Соколству и посвећује се научном раду на пољу естетике, коју предаје на Прашком Универзитету као ванредни професор. У периоду 1875. до 1880. године материјалне прилике су све теже и почиње да замире рад по друштва. Од 125 друштава радило је 71 и јавља се све већи број ватрогасних друштава која су хтела да се удруже са соколима а против чега се лично борио и др Тирш.

Од 1880. године прилике у Чешком соколству се значајно мењају. Тиршово здравље се на кратко поправља и он стаје на његово чело, давши му тако поново снажан подстицај а који је дао резултате у стабилизацији Соколства. И даље је радио на идеји заједничког деловања свих соколских друштава и предлаже да се 1882. године

сазове Свесоколски састанак. Он је иницирао први Свесоколски слет који је одржан 18. јуна 1882. године у Прагу (Сперњак, 1927).

И свесоколски слет био је уједно и прилика за демонстрирање нивоа технике и организације развијености Соколства. Показало се да је соколство било развијено без обзира на делимично дистанцирање Тирша и његовог погоршавања здравља које се завршило смртним исходом између 8 – 21 августа 1884. године. И после Тиршове смрти Соколство се и даље развијало јачајући свој организациони и технички рад.

5.1.4 Опредељење др Мирослава Тирша

Своје опредељење на свеобухватну проблематику телесног вежбања, Тирш је заснивао на широким и дубоким темељима своје опште и стручне образованости, као и на сопственим искуствима стеченим непосредним практичним вежбањем. Ту се пре свега мисли на његово темељно гимнастичко образовање, затим образовање које је стекао на студијама философије. Велики допринос дају му и многобројна путовања по Европским земљама, читање литературе и учешће у јавном животу своје земље. Његово дугогодишње систематско телесно вежбање такође утиче на његово опредељење, а познато је било да је у то време Тирш здравствено видно оболео.

У свом научном и философском раду Тирш се посебно ослањао на античке мислиоце, затим Канта, Шопенхауера, Берклија, Хјума, Мила а нарочито на мисли Фојербаха. Љубав према ближњима, несебичност (алтруизам) и животну енергију у правцу хуманизма и просвећености Тирш посебно истиче и сматра да напори појединца треба да иду у једном заједничком правцу боље будућности за све.

Овима је посебно истицао народ као целину. Тако да и Тиршов соколски национализам није био негативан већ позитиван са племенитим конотацијама. Та племенитост и позитивност огледала му се у идеји јединства словенских народа.

Део свог философског опредељења, Тирш се ослањао и на Дарвинову теорију о постанку и развоју врсте, а ту Дарвинову теорију живих бића и њихове сталне борбе за живот, Тирш примењује на опстанак и развој људског друштва као дела развоја људског друштва као дела природе. С тим у вези Тирш се залагао за концепцију развоја Чешког народа у којој само здрави и физички снажни појединци чине јаку нацију,

њеног просперитета и слободе. Свестан свог лошег здравља он здрављу појединца даје нарочити значај, сматрајући да добро здравље даје осећај моћи, воље за радом и задовољством.

Посебно је истицао марљивост и радни дух сваког појединца. Телесно вежбање је по њему, јединствено средство може да допринесе развоју снаге, здравља и воље појединаца па и народа у целини. По њему су Соколи позвани да свој народ сачувају, да га заштите од пропадања а посебно раде на његовом напредку. По томе се борио за стално кретање и незадовољство постојећим стањем.

Соколство би дакле по Тиршу требало да буде, братство великодушних и несребичних људи, засновано на традицији братства по узору на Хуса и Коменског у смислу удружених људи ради виших националних циљева и опште народног васпитања.

5.1.5 Соколски систем: вежбања и методика по Тиршу

ВЕЖБАЊА:

Сви релевантни историјски извори потврђују чињеницу да је Тирш у концепцији свог телесног система пошао у основи од Јанговог „турнерског“ система, на чијим се тековинама и сам формирао као стручшак за гимнастику, вежбајући марљиво у гимнастичким заводима у којима је он примењиван.

Преузевши у почетку овај систем у целости, као у садржајима, принципима и методама, он само као ново даје чешку терминологију, националне симболе, пансловенску идеологију, која је подразумевала борбу словенских народа за ослобођење и уједињење свих словена по културном основу.

Међутим, Тиршов систем вежбања је био отворен за нова искуства, дограђивања, иновације и промене, на којима је и сам радио. Следећи ову логику, у соколском теловежби је у првих десет година њеног развоја, учињен напредак у смислу дистанцирања од немачке теловежбе од које се и почело. Она се није односила директно на садржаје, колико у увођењу естетике као врхунског принципа, као и на низ других методичких принципа, затим и националне терминологије и идеологије о чему је већ било речи.

„Корак напред је направљен тако што се у соколској гимнастици пажња обраћала не на број понављања вежби, као у шведској и немачкој гимнастици, већ на њихово правилно извођење. Сва кретања која нису била складна, соколство је искључивало. Рад се обвљао по шеми: испрва вежбе обликовања, затим слободна кретања, вежбе спретности и борбене вежбе, вежбе на справама по групама, затим опет вежбе обликовања, после чега се рад завршавао. Гимнастичке вежбе су се сједињавале са музичким извођењима, лепом опремом и специјалном гимнастичком одећом.

Своје основне погледе на све аспекте комплексне проблематике телесног вежбања Тирш излаже у делу „Основи теловежбе“. У овом садржајном делу у коме се систем употпуњава историјском ретроспекцијом у првом делу и методиком на крају, по први пут се у историји физичке културе презентира једна целовита концепција система телесног вежбања, који се осим на методичку ослања и на релевантну теорију (филозофију) и естетику, а има и чврсту организацију.

Тирш свој систем гради на научној основи и системацији, која се не темељи на анатомији и физиологији, већ на његовим философским погледима и потребама праксе и методике. Цео систем се дели на четири основна дела, и то:

1. део: ВЕЖБЕ БЕЗ СПРАВА (просте и стројеве вежбе, слободно вежбање, народне игре и плесови, вежбе обликовања),
2. део: ВЕЖБЕ СА И НА СПРАВАМА (скок с мотком, вежбе на козлићу, разбоју, греди, шведском сандуку, пењање уз конопац, клизање, бициклизам),
3. део: ВЕЖБЕ УЗ ПОМОЋ ДРУГИХ (скупине и игре, пирамиде, окретне игре, гимнастичке игре),
4. део: БОРИЛАЧКЕ ИГРЕ (рвање, бокс, мачевање, спаринг са партнером).

Ова подела је била подела одељења а даље следи подела на разреде, ових на гране и на крају гране на врсте. По овоме, прва два дела, Тирш је урадио по основу Јанга, а трећи и четврти су Тиршов оригинални допринос систематизацији. Пошто је и сам био иноватор у системима дозволио је да се поред ових облика у неким друштвима формирају одсеци за: пливање, веслање, бициклизам, јахање и игре. За разлику од Јана, Тирш тежи успостављању гимнастичког система коме ће први циљ бити физичко и морално јачање човека, и то се може постићи специфичним средствима и методиком“ (Бучар, 1930).

МЕТОДИКА:

Основна карактеристика Тиршове методике су принципи рада којима се долази до жељеног циља а до њега води претходна реализација следећа четири задатка:

Здравствено хигијенског, који се огледа у сталном побољшању функционисања свих органа, чији хармоничан рад треба да обезбеди нормално функционисање читавог организма,

естетског, који подразумева формирање лепог (складно развијеног, снажног и здравог) тела лепих и складних покрета,

утилитарног, тј. да се огледа у стицању свесту о сопственој личној слободи и слободно израженој вољи, те личног достојанства и снаге воље, јер је само таква личност спремна на племенита такмичења на пољу напретка и бољитка читавог друштва.

моралног васпитања, који се огледа у стицању свести о сопственој личној слободи и слободно израженој вољи, те личног достојанства и снаге воље, јер је само таква личност спремна за племенита такмичења на пољу напретка и бољитка читавог друштва.

„У реализацији ових задатака мора се поћи од основних принципа и гесла соколске методике. Велики значај Тирш је придавао принципима: свестраности, поступности, индивидуализације, разноврсности, демократичности и истрајности, као и геслима: братство, дисциплина, ред и патриотизам. Ови принципи и гесла имају видно своје извориште у Тиршовим филозофским погледима, у његовом познавању Немачког гимнастичког система који је природно васпитање антиципирао као тековину филантрописта“ (Мрваш, 1932, стр. 24).

5.1.6 Ширење соколског покрета код словенских народа

Чешки Соколски савез оснива се 24. марта 1869. године, тако што се чешко соколство удружује у Савез под називом „Česka Obec Sokolsa“, а сва соколска друштва свих словенских земаља удружују се 1908. године у централну организацију „Савез Свесловенског Соколства“. На челу се налазио Јосип Штајнер. Највећи плод рада су чувени Соколски слетови у Прагу. На једном од њих, на Петом, који се одржао 1907. године, састали су се заступници чешког, бугарског, словеначког, хрватског и српског сокола, где су и установили заједнички савез (Брозовић, 1934).

Након Чеха, соколство је почело да се развија и код осталих словенских народа. У Лавову, у Пољској, оснива се гимнастичко друштво 1866. године, састављено по узору на чешког Сокола, али је систем вежбања био Шведски. Пољски народ није реаговао на соколство као Чешки, јер је имао подељене територије, јаке феудалне традиције и био је без подршке имућнијег сталежа. Ипак 1892. године у Лавову се одржао слет поводом 25 годишњице и тада се формирао Савез пољских соколских гимнастичких друштава у Аустрији, у Малопољској. Следеће године оснива се Савез великопољских сокола, у тадашњој Прусској. Тамошње власти су забрањивале слетове и распуштале удружења, али су соколи да опстану и да, чак пар недеља пред пад Немачке, одрже слет у Познању 1918. године. У тада руској Пољској, у Пољском краљевству, соколски покрет је основан 1905. године, у Варшави. Руске власти су већ следеће године распустиле друштво, али је оно радило под маском спортских, музичких и других друштава. После рата, закључено је да треба спојити Малопољски, Великопољски и Савез из Краљевства у један Савез (Брозовић, 1934).

Најважнији датум за целокупно соколство је 14. август 1925. године, када је у Варошави пао договор за оснивањем Савеза Свесловенског Соколства, под именом „Словенско Соколство“, у који су ушли чехословачки, југословенски, пољски и руски Савези. Од 3. јуна 1926. године, седиште му је било у Прагу, за председника је изабран др Јозеф Штајнер, за подпредседника Адам Замојски, који је био старешина пољских сокола, а кога је Александар I одликовао орденом Светог Саве I степена са лентом и Енгелберт Гангл. Соколство је после вишедеценијског рада, успело да оствари оно зашто се борило од самих почетака, за уједињење свих словена.

Лужичко српски песник Јан Чесла писао је о чешком соколству позивајући Лужичане да оснују своје удружење. Оснивали су разна спортска удружења борећи се против германства. Било је више покушаја да се оснују соколска друштва, али су прилике у Немачкој то спречиле. Тек 1920. године дошла је група из Лужице у Праг, на седми Свесоколски слети исте године основано је Лужичко соколско удружење, против којих је, нарочито, радила католичка црква и немачке власти. Две године касније учествовали су и на Првом Југословенском Слету у Љубљани. Хитлеровим доласком на власт, и онако слабо, удружење се распало (Брозовић, 1934).

Соколство су у Русију донели Чеси. Године 1883. основано је Руско гимнастичко друштво у Москви, које је било кратког века, али су Чеси основали у Петровграду соколско друштво 1901. године, које је руска влада потврдила тек две године касније, али под именом „Север“. Тек од 1907. године добија назив „Соко“. Након тога се оснивају многа друштва и Савез. Ипак, у Царској Русији соколство није имало већег успеха. У Совјетској Русији је 1922. године обновљено и чак је уведен соколски систем телесног вежбања у војсци. Али, већ следеће године влада га распушта због неодговарајуће идеологије словенства и тражи да националне боје замени црвеном. Од тада је Савез деловао у Прагу и Београду (Брозовић, 1934).

Украјинци су основали гимнастичка удружења која су била изразито антиклерикална и у њиховим статутима стоји да ни један свештеник не може бити члан. Звали су се „Сичи“ и оно што је врло интересно је да су задржали своју народну ношњу, а као сичку ознаку носили су црвену врпцу преко груди, као и перо и звезду на капи или шеширу. Иначе, постојала су и „Сичка соколска друштва“, која су била под утицајем свештенства и имала су улогу касније као „Орлови“ код нас. Наравно, није постојала никаква шанса за уједињењем ова два друштва. Они нису били чланови Словенског Соколства. Иначе, прво њихово друштво основано је у Лавову 1894. године (Брозовић, 1934).

Основе за успон соколства код Срба налазе се у развоју гимнастичких вежби. Прва друштва нису била прожета оном дубоком идеологијом, која је била темељ за настанак чешког, као и соколства уопште. Један од разлога је и слобода коју је народ, у то време, уживао у Кнежевини, а касније у Краљевини Србији. Срби који су живели на окупираним територијама су, уствари, схватили праву суштину соколске идеологије и

стварајући удружења, под привидом гимнастике и спорта, искористили је у остварењу слободе и уједињења са осталим југословенским народима.

Приликом оснивања школа, у најстаријим плановима, налазимо и телесно вежбање. У почетку су учитељи гимнастике били странци, а касније се и наши учитељи оспособљавају. Србија је била под сталном ратном опасношћу, тако да се гимнастика предавала у војничком духу. Тако знамо да је 1848. године, Ђорђе Маринковић Кодер био учитељ гимнастике и мачевања у Сегедину, где је предавао сликару Стеви Тодоровићу. Тада су за учитеље гимнастике постављени официри. Школским Законом из 1883. године, гимнастика је постала обавезан предмет у основним и средњим и стручним школама (Сперњак, 1930).

Један од наших најистакнутијих интелектуалаца и сликара, Стева Тодоровић, цео свој живот посветио је раду за Србију и народно добро. Након повратка са бечке Сликарске Академије, 1885. године, враћа се у место свог рођења, Нови Сад, где се упознаје са гимназиским професорима Ђорђем Натошевићем, Јованом Ђорђевићем и Гавриловићем, са којима почиње да води гимнастику у гимназији. Почетком 1857. године, прелази у Београд и ту оснива „Сликарску школу“, која је уз сликарство неговала и певање, свирање, мачевање, телесно васпитање и приређивање позоришних представа. Исте године је, на иницијативу својих ученика, основано Прво српско друштво за гимнастику и борење. Вежбаоница је била на месту садашње основне школе код Саборне цркве, у Магазама Саве Спахије, које их је дао на бесплатно коришћење за физичко васпитање омладине (Недељковић, 2003).

Касније је Стева Тодоровић и писао о том свом првом раду, истакавши да су и у оно време лепе идеје наилазиле на препреке. Испрчало је како му је полиција у једном тренутку забранила да држи часове гимнастике, јер су се, наводно, родитељи жалили да „деца изводе вратоломна вежбања у којима могу да сломају и ноге и руке“. На сву срећу, друштво је похађао и син Косте Николајевића, зета кнеза Александра Карађорђевића, па је ствар позитивно решена. Стева Тодоровић је тако ударио темеље физичком васпитању омладине и сматра се за оца соколства код Срба. Од самог оснивања био је на његовом челу (Недељковић, 2003).

Посебно треба истаћи да је још 1840. године, Светозар Милетић основао лист „Српски Соко“, чији је наслов, наравно, узет због популарности птице код нашег народа, као и да је др Радуловић, две године касније, у „Српском народном листу“

написао чланак „Лекарска гимнастика“. Он је простудирао Јана, Гутс Мутса и остале који су се бавили телесним васпитањем и остале, који су се бавили телесним васпитањем и настојао је према њима да уреди питање телесне вежбе. Исте године Стева Тодоровић почиње припреме за отварање свог друштва, пет година пре Чеха. Увиђа се важност телесног васпитања као средство за ослобађање и уједињење народа (Богуновић, 1927).

Познато је да је кнез Михајло био душевљен идејом вежбања омладине, тако да је одредио на месту садашње САНУ (Српска Академија Наука и Уметности), искористи у те сврхе. Године 1861, изградио је о свом трошку, код Калемегдана, на месту где је касније подигнут хотел „Српски Краљ“, дворану за вежбање и опремио је савременим справама (Богуновић, 1927).

Млади војни лекар, књижевник и политичар, Владан Ђорђевић, активан у друштву Стевана Тодоровића, предложио је министру Милутину Гарашанину да се организује једно велико гимнастичко друштво које би припремало децу и омладину да се правилно телесно развијају и буду здрави. Централно друштво било би у Београду, са огранцима у свим већим градовима Србије. Сазвао је скуп у ресторану „Грађанска касина“ на којем је предложио наставак рада Прве српске дружине за гимнастику и борење. У кафани „Српска круна“ код Калемегдана, 3. јануара 1882. године, одржана је скупштина на којој су учествовале вође либералне, напредне и радикалне странке, Радивој Милојковић, Милутин Гарашанин и Никола Пашић. Тада је основано Прво београдско друштво за гимнастику и борење. Први председник био је Тихомир Николић, а већ после два месеца Владан Ђорђевић, који је био на челу наредне две године. Просторије друштва налазиле су се у згради Друге мушке гимназије, а летње вежбалиште се налазило на једном празном плацу у Космајској улици. Вежбало се свако вече, а од справа су имали вратило, разбој, коња, јарца и конопац за пењање, неколико ђулади и десетак мотки (Цветковић, 1998).

У наредних десет година, соколска друштва оснивала су се у многим градовима Србије. Истиче се Војислав Рашић, који је био и у дружини Стеве Тодоровића и у Београдском друштву за гимнастику и борење. У Прагу се упознао са првим чешким гимнастичким друштвом – Чешким друштвом за телесно вежбање, основаним 1862. Војислав Рашић је 1892. године, предложио да се и београдском друштву дода име „Соко“, тако да је оно добило назив „Београдско гимнастичко друштво Соко“, одакле је

потекао целокупан друштвени живот у Србији. Тако се ово друштво укључује у соколски покрет, мада се и даље вежбало по шведском гимнастичком систему. (Цветковић, 1998).

Након повратка из Париза, где је постао доктор правних наука, Рашић је створио више српски национално обејену организацију. Исте, 1892. године, када је предложио да се београдском друштву дода име Соко, оснива ново друштво „Београдско гимнастичко друштво Душан Силни“. Њихов циљ је био да се више ослањају на српску прошлост, док су београдски соколи хтели да воде борбу са осталим словенским народима. Односи између ова два друштва били су јако лоши, борба се водила и преко штампе. Краљевић Ђорђе, који је био заштитник оба друштва, пожелео је да их помири и споји, тако да је на његову иницијативу сазвана седница 31. марта 1908. године. Код оба друштва национални идеали заиста заузимају важно место и телесно васпитање треба да служи у корист идеје ослобођења и уједињења. На цвети 1908. године се уједињују у „Савез српских соколских друштава Душан Силни“ и може се рећи да је огромну улогу одиграо др Јозеф Шајнер, тада старешина Чешког соколске заједнице у Прагу. Соколски покрет у Краљевини Србији јединој независној заједници словенског народа у то време, од тада је био повезан са соколима у Прагу, Војводини, Босни, Херцеговини, Поморју, Словенији, Хрватској, Славонији, Крајини, Далмацији. (Цветковић, 1998).

У првој деценији XX века, влада Србије придавала је велики значај соколском покрету, нарочито када је Министар просвете био сокол Љуба Јовановић, касније оснивач и први старешина Жупе Београд, који је позвао у Београд групу чешких предњака да држе часове гимнастике по школама. Београд су 1910. године, посетили соколи из Чешке, Словачке, Словеније и Хрватске са намером да се договоре о заједничкој будућности, а и водили су се разговори и о стварању југословенске државе. Соколство се шири, тако да је већ 1908. године, у Нишу основано друштво „Соко“, које се спојило са друштвом „Душан Силни“. Исте године развија се и у Крагујевцу и чак и чланови узимају учешћа на Шестом Свесловенском слету у Прагу; у Ваљеву се 1910. године, оснива „Душан Силни“ касније прелази у „Соко“ и тако се у кратком временском року соколство проширило проширило на све веће градове у Србији. (Цветковић, 1998).

Када је реч о Војводини, почетке гимнастике можемо видети у оснивању Друштва за јахање, веслање и гашење ватре, 1872. године. Само две године касније оснива се „Српски соко“ и већ 1885. године, настава гимнастике постаје обавезан предмет у Српској великој гимназији. Године 1878. у Вршцу је основано гимнастичко друштво „Венац“, које касније постаје „Српски соко“ и тако почињу да се оснивају соколска друштва и у другим местима Војводине (Цветковић, 1998).

Трудом др Лазе Поповића, лекара из Сремских Карловаца, „Српски соко“ се тамо оснива 1903. године, а 1905. године почиње активнији рад. Он је писао да га је на идеју за оснивањем друштва навео један чех, Јосиф Краус, којег је лечио. Добио је од свог пацијента правила чешких сокола, као и загребачког, после чега се састао са омладином, са којом је саставио правила за друштво које је имао намеру оформи. Влада је усвојила предлог и тада је изабран одбор Српског Сокола у Сремским Карловцима. Све се дешава у бурном времену за Србију, долази до мајског атентата и доласка Петра Карађорђевића на престо, када почиње да се осећа јединство Срба, Хрвата и Словенаца (Брозовић, 1930).

Године 1906. оснива се Фрушкогорска жупа и тада почиње прави соколски рад, а Карловци поново постају средиште националне борбе. Исте године учествовали су на Првом Хрватском Свесловенском Слету у Загребу, где су ступили у озбиљнију везу са осталим соколима. Долазе им соколски учитељи из Чешке и ускоро добијају прве соколске предњаци, који ће касније бити учитељи целог српског соколства. На челу је био др Лаза Поповић, који је усмерио пажњу на богословску и гимназијску омладину, која је касније одлазила из Карловаца ширећи соколске идеје (Брозовић, 1930).

После повратка са загребачког слета, соколи су у Карловцима основали соколску читаоницу, са соколском архивом, а касније основали и лист „Српски Соко“. У ширењу соколства, учествовао је и патријарх Бранковић, који је купио једну од најлепших кућа у Карловцу, наменивши је соколском дому, Међутим, рат је све прекинуо (Брозовић, 1930).

Године 1908, у време анексионе кризе, Карловачки Соко је успешно ширио пропаганду у Босни. У то време, Чеси шаљу соколске учитеље у Србију, а међу њима је и Франтишек Хофман, који је, вероватно, у силној жељи да се што више приближи српском народу, чак и име променио у српско – Мирослав Војиновић. Он ће касније бити организатор и вођа соколства у Србији (Брозовић, 1930).

Др Лаза Поповић је желео да уједини цело српско соколство у један Савез, Савез Српског Соколства. То је било отежано због аустроугарске власти, али јединство је постојало на слетовима. Утицао је да средиште соколства буде у Београду, тако да је 1911, обуставио часопис „Српски Соко“ у Карловцима и покренуо „Српски Соколски Гласник“ у Београду. Створио је и соколску терминологију, сакупио грађу и писао. У соколске вежбе је, уз остала вежбања, увео и српске народне јуначке игре. На његов подстицај у Загребу се уговара оснивање Југословенског Савеза, али је рат одложио планове (Брозовић, 1930).

Још за време анексионе кризе соколи су оптуживани за великосрпску пропаганду, којој није сврха гимнастика, већ ширење српске идеје. Ухапшен је и Лаза Поповић, који је преузео на себе „кривицу“ српског соколства. Након рата, почетком 1919, сазвао је састанак у Загребу где се закључује уједињење Словеначког, Хрватског и Српског Савеза и доноси се нацрт устава, по којем се укидају племенске ознаке, а уводе се нове, јединствене за све. На видовдан исте године, Соколски Сабор се састао у Новом Саду, где су закључци и формално спроведени (Брозовић, 1930).

Соколство је почетком века почело да се шири и на Црну Гору. „Цетињски соко“ оснива се 1906. године, када је група Чеха, после слета у Загребу, дошла на Цетиње и пред дворцем кнеза Николе оджала јавни час. После цетињског, друштва се оснивају и у другим градовима. У основним и средњим школама, као обавезан предмет била је уведена гимнастика по соколском систему (Цветковић, 1998).

У окупираној Босни и Херцеговини је 1893. године, др Ристо Јеремић, тада студент медицине, основао у Фочи српско соколство – побратимско друштво, са циљем да чланове уздиже физички и морално и да води борбу против алкохолизма. Власт га је забранила на самом почетку и наредила да се униште справе за вежбање. Тек после 10 година, у Мостару је 1903, основано витешко друштво „Обилић“, а 1906, „Душан Силни“ у Сарајеву. Српско соколско друштво „Соко“ основано је 1908. У Тузли, а две године касније основана је прва Српска соколска жупа босанскохерцеговачка у Сарајеву. Циљ соколства није био само физичка култура, већ, буђење националне свести, ослобођење и уједињење са Србијом. Парадокс је да је у соколском дому у Добоју, 1941. године заседао усташки преки суд и осудио 111 Срба сокола.

Један од већих прогона сокола уследио је након Видовданског атентата у Сарајеву. Године 1920, у Тузли је била основана соколска жупа „Петра Великог Ослободиоца“ (Брозовић, 1934).

Када је реч о БиХ требало се поменути побратимство, у селу Разбоју, започет са идејом антиалкохолизма. Ти крајеви су били одани пићу и соколима је било јако тешко да раде. Покрет је био јако често националан, али у прво време није ишло даље од пропаганде против алкохола. Соколи из Босанске Градишке дошли су на идеју да се соколство пренесе у широке народне масе преко побратимства, чији су чланови, поред потпуне апстиненције, били дужни да раде на хигијенском и физичком подизању својих чланова, у првом реду гимнастичким вежбама. Наравно, није остало све само на вежбању. Након гимнастике седало би се под неко дрво или у нечију кућу и разговарало о свему, на првом месту оговарала се аустрија, истицали зулуми и неправде, а хвалила слободна Србија. Тако је ударен темељ соколству и побратимству на селу, јер је у време аустријске власти идеја антиалкохолизма била безопасна. Почело се чак и са зидањем домова по селима, наводно, за вежбање чланова зими. Тек након српских победа аустријске власти почеле су да се прибојавају овог сељачког покрета. Након атентата у Сарајеву, почела су хапшења сокола и побратима (Брозовић, 1934).

Ширење соколства међу муслиманима је у уској вези са националним буђењем народа и стварањем револуционарно – националног омладинског покрета у Босни (Брозовић, 1934). Муслимани су били чланови српских и хрватских друштава и били су често, наводни, предмет њихове свађе. Из тог разлога је познати песник Осман Ђикић 1909. године основао „Муслимански соко“. Циљ је био да се муслиманска омладинска отргне од хрватског сокола, који је имао анационални карактер. У Тузли је друштво имало верски назив „Исламски соко“. На прво Свесловенском Соколском Слету у Прагу 1912. године, муслимани су учествовали под барјаком Краљевине Србије. Треба поменути и огромну улогу у друштву „Гајирет“, чији су омладинци били носиоци соколске идеје у босанским крајевима (Брозовић, 1934).

Године 1912., Српски Соколи били су већ организовани у жупе и то: Фрушкогорску у Срему, затим у Далмацији, Крајишку у Хрватској, Савез Српског Соколског друштва „Душан Силни“ у Србији и босанско – херцеговачку. Међутим, од слета Загребу 1911. године иступају заједно и оснивају Свесоколски Соколски Савез у Прагу 1912, вежбају вежбу Уједињења и Ослобођења (Брозовић, 1934).

Од народа некадашње Краљевине Југославије, Словенци су први прихватили идеологију соколства и имали су велику улогу у њеном ширењу. Соколство је прихваћено као идеја, која је могла да доведе до ослобођења од Аустрије и уједињења са Србима и осталим југословенским народима. Као и код Чеха, принципи братства, једнакости и слободе су је одржавали.

Словенци су одмах након Чеха почели са оснивањем друштва и тако је у Љубљани, исте године као и код Чеха, 1862, основан „Јужни соко“, где је први вођа био Србин, а чија су правила потврђена тек следеће године. Тадашње власти су, наравно, забраниле рад друштва, али је 1868, основано ново под називом „Telovadno drustvo Sokol“, а већ 1901. Оснива се „Женско теловежбено друштво“. Године 1905, основана је „Slovenacka sokolska zvaза“, а 1908. „Slovenska sokolska zveза“. У Љубљани је 1919. године основан „Југословенски соколски савез“, а први Југословенски Свесловенски слет одржан је у Љубљани 1922. године, на којем је дошло до оснивања Чехословачко – Југословенског Савеза, као претече Свесловенског Савеза, који се оснива 14. августа 1925. године, у Варшави. Једино Бугари нису били примљени, јер су имали „Јунаке“, а не соколе, али пошто су прихватили соколску идеологију и систем телесног вежбања, примљени су 1934. године (Цветковић, 1998).

Хрвати су само пар година након Словенаца прихватили соколску идеологију. Хрватска патриотска омладина успела је да спречи Немце који су у Загребу желели да оснују немачко спортско друштво „Турнвервин“, какво је већ постојало у Љубљани. Идеја за оснивањем соколског потекла је од чланова певачког друштва „Коло“, које је од 1867. године присуствовало јавном часу Словенског соколства. Након тога, поред певачког, основано је и одељење за гимнастику које је названо „Хрватски соко“.

За оснивача и вођу хрватског сокола у Загребу сматра се Фрањо Хокман. Године 1878. Изашао је месечни часопис „Сокол“, који је био први соколски лист у Југославији. Излазио је само једну годину, али је 1903. године обновљен као „Хрватски Сокол“. Са подизањем соколског дома у Загребу 1884. године, почиње нагли развој соколства у Хрватској. Тако се оснива друштво на Сушаку 1904., под називом „Приморски соко“, 1904. у Дубровнику „Соколско друштво у Дубровник“, 1905. године у Загребу „Српски соко“ итд. На Сушаку је 1904. дошло до уједињења хрватског соколства у Савез, под називом „Савез хрватских соколских друштава“. Године 1922. Део хрватског соколства је иступио из Југословенског Соколског Савеза и основао

одвојени део, међутим нису имали већег успеха у ширењу сепаратистичке пропаганде (Цветковић, 1998).

У Јужној Србији односно Македонији, соколство се појавило 1908. године, када се оснива друштво „Душан Силни“ (Цветковић, 1998).

После Првог светског рата, 1919. године и стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, створен је и „Соколски Савез Срба, Хрвата и Словенаца“. Наредне 1920. године мења назив у „Југословенски соколски савез“, а од 1929. Зове се „Соко Краљевине Југославије“. За старешину Сокола Краљевине Југославије изабран је Престолонаследник Петар, а заменици су били Енгелберт Гангл и Ђуара Паунковић. Одмах су ступили у „Словенско Соколство“ и у Међународни гимнастички савез. Прихватили су и гесло: „Једна држава, један народ и једно соколство“ (Цветковић, 1998).

У време владавине краља Александра I Карађорђевића, соколство је одиграло водећу улогу у ширењу идеологије југословенства. Увођењем диктатуре и оснивањем Сокола Краљевине Југославије краљ је држао на оку уједињене југословенске народе. Соколство је увео у државне институције, школу, војску, дајући одређене бенефиције члановима друштва. Практично, цела државна администрација имала је задатак ширења југословенства кроз соколство. Јавне вежбе и свечаности које су већ имале своју традицију сада су стављене на службу краљу и стварању „нове нације“ Југословена. За старешину је изабран краљев син, престолонаследник Петар, што је указивало на огроман значај који су соколи имали у то време. Децембра 1929. године, краљ је прописао и прогласио Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије, где је у првој тачки истакао да се оснива у циљу физичког и моралног васпитања држављана. У Закону су описане и соколске јединице, у која спадају соколска друштва, жупе и Савез. Закон је установио да постојећа друштва, као што су Југословенски Соко, Хрватски Соко, Орао, Српски Соко, имају дужност да се уједине, или ће бити укинута. Ближе одредбе о организацији и пословању СКЈ тек су касније били прописани Статутом, који су донели Министар просвете и Министар војске и морнарице у сагласности са председником Министарског савета (Брозовић, 1930).

Такође, треба нагласити и развој соколства у САД (Сједињеним Америчким Државама), где су се соколска друштва појавила одмах после оснивања друштва у

Прагу. Ово је била последица миграција словенских народа крајем педесетих године XIX века.

Прво Чешко соколско друштво у Америци било је основано 14. фебруара 1865. године у Ст. Луису, под називом „Spolek Sokol“. После овог друштва уследила су и друга Чешка друштва, 1887. Пољска, 1893. Словачка, 1908. Хрватска, 1909. Српска, потом и Словеначка и Руска.

Најјаче соколске организације у Америци биле су „Americka Obec Sokolska“, основана 1917. године у Чикагу. Ова организација је 1931. године бројала 7 жупа, 117 друштава са 11.976 припадника. Велике заслуге за овакав успех припадају тадашњим вођама: старешини Јосефу Чермаку и начелнику Јарку Јаринеку као и просветар др Јосу Штербу. Друга организација по јачини била је „Telocvična Slovenska jednota Sokol v Spojenich Statech Americkych“, Основана 1896. Са седиштем у Перт Амбоу Њујорку. Друштво је 1931. године бројала 18 жупа, 194 друштва и 21.468 припадника. Старешина је тада био Јан Земан, начелник Јан Јакаб а просветар Теофил Чуди. Почетком 1931. године долази до уједињења ове две организације у „Americky Svaz Āehoslovenskeho Sokolstva“ са седиштем у Чичеру (Сперњак, 1931). Тада се уједињује и Пољско соколство у „Zarząd Sokolstwa Polskiego w Ameryce“ са седиштем у Питсбургу. Делило се на три области и бројало је 14 жупа, 300 друштава и преко 26.000 припадника. Начелу је тада био старешина др Т.А.Старжински, тајник Ф.Ј. Клосовиц и начелник Г. Пиепржњи.

Руско соколство у Америци организовало се било у два савеза, која су била верска. Први је био грчко-католички „Американски Руски Сокол Соиединенийа“ са седиштем у Хамстаду. Управу су сачињавали председник Михаел Јахаз, старешина Јоан Вазел, начелник Јоан Кања. Савез је бројао 10 жупа, 350 друштава и преко 20.000 припадника. Други савез је био „Сокол Соиединенийа Руских Православних Братств в Америкии“ са седиштем Питсбургу. На челу савеза били су: председник Петар Ратица, старешина Штефан Худак и тајник Реј. Јанцкицхин. Савез је бројао 20 друштава и 500 припадника.

Прво друштво, хрватског соколства, „Хрватски Сокол“ у САД било је основано 20. септембра 1908. године у Чикагу. После су следила друштва у Филадельфији, Брадоку, Јелиету. Врхунац хрватског соколства у Америци је 29. августа 1929. Године када се оснива „Прва хрватска соколска жупа Томислав“ која је 1921. године

променила име у „Југословенска соколска жупа“ са седиштем у Чикагу. Године 1929. Жупа је бројала 9 друштава и 4.000 припадника. Стрешина је био Фрањо Новосел, начелник Јосип Баждарић, просветар Божидар Милошевић. Друга жупа је била основана 1912. са седиштем у Сан Франциску под именом „Југословенска соколска жупа на Пацифику“. Имала је 12 друштава, од којих је 4 било врло активно и бријала су око 400 припадника. Старешина је био Аугуст Пушић а начелник Иван Зорњак.

Словенци у САД су имали своја соколска друштва али нису били сједињени у никакву заједницу.

„Српско соколство у САД, настало је тако што је бежећи од сиромаштва Срби из Далмације, Војводине и Црне Горе исељавали су се у Америку. Национални прегаоци тежили су да их окупе у српска друштва. У Америци су постојали: Савез сједињених срба „Слога“, Српски културни и добротворни фонд, Црквено просветни фонд у Њујорку и Српски народни фонд у Сан Франциску” (Пупин, 1913, стр. 130).

„Савез сједињених срба „Слога“ као највећа српска организација у Америци, окупљао је 1913. више од 9.000 Срба из Сједињених Држава Америке и Канаде.“ (Соко, 1913, стр. 130).

„Национални прегаоци почели су нешто раније да размишљају о оснивању соколских друштава. Врхунац овог размишљања је **прво српско соколско друштво у САД, основано је 30. маја 1909. у Синсинатију (Охајо)**, а одмах за њим 10. октобра 1909 г у Детроиту. Године 1911., основано је 7 соколских друштава. Соколска друштва су одржавала везу са соколима у Србији тражећи инструкције и претплаћујући се на соколске листове „Српски витез“, „Српски соколски гласник“, „Соко“ лист за соколске ствари Зајечар.

Дакле, српску соколску жупу основало је 1. октобра 1911. године 7 соколских друштава у Гери, држава Индијана, у Уједињеним државама северне Америке. За старешину је тада изабран Лука Р. Грковић; за заменика старешине: Танасије Настић, за тајника: Милан Мусулин; за благајника: Јово С. Крстовић; за рачуновођу: Ристо А. Ковачевић; за надзорнике справа и дворане: Лазо Трбовић и Милан Соколовић; за ревизијони одбор: Ристо Ј. Балтић (председник), Јово Т. Морић, Стево Орлић и Ђорђе Несторовић.“ (Српски соко, 1911, стр. 97).

Године 1931. „Југословенска соколска жупа“ и „Југословенска соколска жупа на Пацифику“ ујединиле су се у „Југословенски Соколски Савез у Америци“ са седиштем у Чикагу. Стрешина Савеза је био Божидар Н. Николић, тајник Фрањо Зорњак, начелник Јосип Н. Баждаревић. Ова група врлих соколских радника је касније довела до тога да се оснује „Амерички савез словенског соколства“. (Српски соко, 1911, стр. 97).

У свом чланку „Наша дужност према соколству“ Михаило Пупин је овим речима изразио соколски завет: „Под крилима Српског Сокола ми очекујемо сједињење Српског Народа“ (Соко, 1913, стр. 130).

„Гласник Жупе био је „Соко-лист српских соколова у Америци“. Излазио је једанпут месечно у Њујорку, а уредник листа био је Петар. О. Стијачић. Жупа је сем листа издавала годишњак „Летопис“. Обе публикације су уз чланке о соколству доносиле и српске народне песме. У управу жупе изабрани су старешина Лука П. Грковић, подстарешина Петар Секуловић, начелник Петар Кумановац, тајник Милан Мусулин и благајник Мато Ђук. Први слет одржан је 9.6.1912. у Чикагу. **На скупштини Српске соколске жупе у Чикагу, одржаној пре слета, за почасног старешину изабран је научник и председник Савеза Сједињених Срба „Слога“ Михаило И. Пупин (1857-1935).** Жупи је на скупштини приступило још 10 соколских друштава. Жупа је окупила 19 друштава. Седиште Жупе било је у Чикагу. Старешина жупе 1914. био је Душан В. Поповић а вођа Петар Н. Кумановац“ (Српски соколски календар за 1914. годину“, стр. 6).

Састанку је присуствовао Петар О. Стијачић као представник Српског културног и добротворног фонда из Њујорка. У Правилима се износи као основно: „Задатак је Српског сокола да своје чланове оспособљава за народни српски и грађански позив, и да подиже дух у српском народу. Ради тога је обавезно телесно развијање, морално васпитање а нарочито национално просвећивање. У ту сврху, уз савремену, има се употребити и српска народна гимнастика, српске народне јуначке игре и стрељачка вежбања како би соколи дорасли великом позиву народне узданице за рад на ослобођењу и уједињењу српског народа. Зато братска љубав, узајамно пожртвовање, лично самопрегоревање, темељно упознавање народне прошлости и савремено образовање, имају бити нарочита одлика и дужност сокола“ (Васић, 1938, стр 136).

„Један од главних покретача Српскога Соколства у Америци је Данило Рађеновић у Буте Монтани, најбројнијој колонији српској у Северној Америци.“
(Српски соко, 1907, стр. 100).

5.2 НАСТАНАК, ОСНИВАЊЕ, КАРАКТЕРИСТИКЕ И ОБЕЛЕЖИЈА СРПСКОГ СОКОЛСТВА У ВОЈВОДИНИ

5.2.1 Настанак српских соколских организација у Војводини

Мање - више константна борба Срба у Аустрији и Угарској (чији је део била и Војводина) против различито изражених али увек присутних тенденција да их културно, верски и национално деградирају и подреде Мађарима, манифестовала се у сталној тензији, која је повремено доводила до експлозија.

Притисак на Србе и остале немађарске народности у Угарској нарочито се повећао после Нагодбе. До тада већ изражена мађаризација сада постаје званична политика мађарске владе, потпомогнута низом закона усмерених на брисање свих карактеристика мањинских нација. Мање националне групације су, добрим делом, подлегле овом притиску. Срби су, међутим били многобројни и економски јаки. Због тога су пружали жилав отпор и било је времена да се њихове одбрамбене реакције вишеслојно развију, почев од тражења начина да се лаганим путем преговорима извојује право на постојање (Светозар Милетић), до огорченог одбијања сваке сарадње са властима и Мађарима као нацијом у целини. Зачарани круг притисака и отпора довео је до систематских културних, просветних, па чак и директних економско - социјалних репресалија, којих је било све више.

У оквиру таквих односа, неминовна је била тежња да се развије физичка снага угрожене нације, као ударна песница о коју ће се разбити бесомучни притисак однорођивања. Више није било довољно да Срби вежбају у мешовитим, вишенационалним организацијама за физичку културу. Нпр. Ахилес у Суботици, Торонтал у данашњем Зрењанину, Риклијанци (љубитељи природе) у Вршцу, Данубиус и грађанско стрељачко друштво у Новом Саду, Сомборско спортско удружење и др. У овим организацијама деловали су и Срби са другим националностима, од који су неки заступали Мађарску и на Олимпијским играма као што су Момчило Тапавица, Ђуро Станчић. Неопходне су биле националне, српске организације, у којима би се говорило и мислило српски. Дакле, ни Србе у Војводини није мимоишла законитост по којој атак на национално биће безусловно ослобађа

тежњу за физичким јачањем тога бића, поред осталог и зато би оно било способно да се и физички одупре однорођивању. То правило је важило за Немце, под притиском Француза, Мађара под притиском Немаца, те се потврдило и код Срба, под притиском Мађара.

Срби у Војводини, као и Хрвати и Словенци, нашли су узор за такво деловање у чешком „Соколу“. Врло је вароватно да је било покушаја, а за то постоје и озбиљније индиције, да се, по угледу на „Сокол“, оснују гимнастичка друштва Срба у Угарској већ 1866. године када се формира уједињена омладина српска. Међутим, Мађарске власти су биле свесне тога да би покрет таквог карактера међу српском омладином био катализатор још огорченијих отпора, па су врло енергично спречавале сваки покушај да се оснују националне теловежбове организације, поготову под таквим именом.

Ипак, војвођански Срби су се сналазили и успевали да под разним називима и са вешто сроченим програмима и правилницима, које су подносили Министарству унутрашњих послова у Будимпешти, издејству дозволе за оснивање организација које су у суштини биле теловежбове организације, национално обојене.

Када је, почетком XX века, притисак мало попустио, за десетак година је, само у Срему, никло 17 соколских друштава са око 1.500 чланова, који су били окупљени у Сремску жупу. Пошто је „Соко“ у Војводини од почетка имао спортски карактер, за овај рад је занимљива његова генеза.

„Одмах по свом оснивању, Уједињена омладина српска (1866 - 1872) пропагира и држи предавања о значају, улози и потреби бављења гимнастиком. На свим својим скупштинама Омладина је истицала потребу оснивања удружења у којима би се спроводио организован рад у гимнастичком вежбању“ (Богуновић, 1925, стр. 62).

Ондашње власти су свим силама спречавале оснивање соколских организација, сматрајући их национално - политичких организацијама, а тек онда делимично и гимнастичким. Иако се на оснивање спортских и гимнастичких организација Срба гледало са подозрењем, у Војводини се оснивају „задруге“, које су, у ствари, претече будућих соколских друштава: у Новом Саду 1872, у Панчеву 1874, у Вршцу 1879, у Кикинди 1890, у Великом Бечкереку 1891. У правилима свих тих „задруга“ стајало је као основни задатак: Да појединац развија телесну снагу и да се тиме унапреди здрава, радна и продуктивна снага народа и грађанства.

„На Првој скупштини Уједињене омладине српске, одржаној 1866. године, у програму рада Омладине, под тачком шест, гимнастика се уноси као једна од активности којој се мора посветити нарочита пажња. На Трећој скупштини, одржаној 1869. године у Бечкереку, Лаза Костић говорио је о здравственом стању народа и тражио да се предузму одговарајуће мере да би се то стање поправило. Сматра да Омладина мора предузети иницијативу у решавању овог проблема, а као најбоље и најефикасније средство Лаза Костић предлаже да оснују организације за гимнастичка вежбања. Организованим радом, у одговарајућим гимнастичким задругама могуће је допринети да се здравствено стање народа очува и поправи. На Четвртој скупштини у Кикинди, одржаној 1870. године као гост присуствује изасланик чешких сокола који се лично залагао да се слична друштва отварају у српским земљама“ (Богунувић, 1925, стр. 24.). После ове скупштине Лаза Костић заједно са Миланом Јовановићем - Батутом и Јованом Јовановићем - Змајем 1872. године оснива „Прву новосадску јахачку, веслачку и ватрогасачку задругу“, и тада је предложено да се она назове „Соко“. Чекање на потврду правила од стране Министарства унутрашњих дела Угарске трајало је скоро две године, а када су првила најизад била потврђена, иницијатори и оснивачи задруге су се растурили“ (Споменица карловачког Сокола 1904 – 1924, 1929, стр.7).

„Академска омладина је септембра 1903. године у Сремским Карловцима одржала своју скупштину, на којој се дискутовало о потреби оснивања неке спортске организације: мачевалачке, ногометне или неке сличне. Ту идеју омладине подржао је млади и амбициозни лекар у Сремским Карловцима др Лаза Поповић. У то време у Сремским Карловцима се налазио и један Чех, Јосиф Краус, кога је др Лаза Поповић лечио. Идеју омладине др Лаза Поповић је испричао Јосифу Краусу који је писао своме брату у Кутној Гори у Чешкој, са молбом да им пошаље упутства и правила о оснивању соколског друштва. У исто време др Лаза Поповић је затражио упутства о оснивању соколског друштва од хрватског „Сокола“ у Загребу“ (Споменица карловачког Сокола 1904 – 1924, 1929, стр.7).

Тако су покренути први озбиљнији кораци у оснивању првог Српског Соколског друштва у Војводини тј. Србији, а и покретачки замајац за нешто што ће се касније назвати Српским Соколством.

5.2.2. Оснивање српских соколских организација у Војводини

Оснивачка скупштина Првог Српског соколског друштва одржана је у Сремским Карловцима 19. јануара 1904, а основана гимнастичка спортска организација добија назив „Српски соко“. У истој години свога оснивања 1904. друштво из Карловаца даје огроман допринос оснивању Соколског друштва у Вуковару. Потом у другој години свога постојања, 1906. године Соколско друштво „Соко“ из Карловаца пружа свестрану помоћ у оснивању другог Соколског друштва у Сремској Митровици. Потом се у току 1905 и 1906. године оснивају друштва у Аустро - Угарској (у Војводини) Земуну, Инђији, Чортановцима, Старој Пазови, Руми, Меленацима, Сомбору, Иригу, Шиду, Нештину итд. али и изван данашње територије Војводине Голубинцима, Удбине, Глини, Двору, Пакрацу, Новој Градишки, Загребу, Винковцима, Јаску, Кореници, Осјеку итд., као и изван данашњих граница Србије тј. у Будимпешти.

На предлог др Лазе Поповића организује се 15. јуна 1905. године у Раваници Први српски соколски слет са првом соколском јавном вежбом и надметањем у гимнастичким и јуначким играма. Ови Видовдански Соколски слетови одржавани су све до Првог Светског рата.

Затим долази Први Светски рат и ратних година од 1914 - 1918. рад Српских Соколских организација је обустављен. После Првог Светског рата долази до поновног буђења Соколских организација, што је резултирало да се после Видовданског Соколског Сабора у Новом Саду у Великом Бечкереку (Зрењанин) 1919. године оснује „Бачка Соколска Жупа“. Тада је и обновљен рад „Српског Сокола“. Важно је рећи и то да је на Видовданском Соколском Сабору дошло до уједињења словенских соколских организација.

Потом 1922. године Српски Соколи Војводине одлазе на Први Свесловенски Југословенски слет у Љубљани где „Српски соко“ учествује са преко 600 чланова. У Новом Саду се организују предњачки течајеви, тако да је 1929. године је било 114 предњака и предњачица.

Године 1926. „Бачка Соколска Жупа“ мења име у „Српска Соколска Жупа Светозар Милетић“. Те године жупа је имала 12 Соколских друштава а 1929. године било је 28 друштава у саставу жупе. Жупу су сачињавала друштва из Новог Сада, Аде,

Бачке Паланке, Врбаса, Бачке Тополе, Мола, Ирига, Илока, Сенте, Сомбора, Старог Бечеја, Кањиже, Кикинде, Титела, Сремских Карловаца, Бачког Петровца и других мањих места.

Чланови Жупе Светозар Милетић су учествовали у свим слетовима чешког соколства као и на покрајинским слетовима у Марибору 1920. године и у Осјеку 1921. године. Године 1924. чланови учествују у Сарајеву и у Загребу са преко 400 учесника. На жупским слетовима у Војводини чланство је учествовало 1920. године у Сомбору на првом слету. Други слет је одржан у Суботици 1922. години. Трећи слет у Старом Бечеју 1924. године. Четврти слет је одржан у Сенти 1926. године. Пети слет је одржан опет у Сомбору 1927. године, а Шести слет поново у Суботици на коме је било 1.600 учесника - вежбача, уз присуство 10.000 гледалаца.

У Соколској Жупи Нови Сад 1930. године било 33 друштва Тридесетих година на територији Војводине и у другим местима оснивају се нова Соколска друштва у Јарку, Кузмину, Шишинцима... а оснивања ових друштава прате и оснивања соколских чета попут Платичева, Буђановаца, Стејановцима...

Овај развој Српског соколства у Војводини траје до 1941. године када почиње Други Светски рат, када рад соколских организација престаје. По завршетку Другог Светског рата 1945. године, падом монархије и доласком нових комунистичких власти на челу са КПЈ и Јосипом Брозом Титом на челу соколство бива укинута и проглашено за ненародну организацију са фашистичким обрисима. Од тог тренутка наредних пола века соколство је претстављано у најгрубљем светлу са мањим позитивним излетима, и као такво престало је свако истраживање па и објављивања скоро било каквих радова на ову тему.

Распадом СФР Југославије, 1990. године почиње поновно интересовање интелектуалаца за новим буђењем и покретањем овог покрета. После безмало пет деценија Соколски покрет обновио је свој рад. Милорад Јефтић, некадашњи старешина Соко VI Београд, и члан Управе Савеза сокола Краљевине Југославије покренуо је иницијативу за обнову соколског савеза Србије, упутивши позив старим соколима преко листа „Политика“ 8. августа 1991.

Оформљен је Иницијативни одмор. Група у којој су били Радивој Ђукин, проф. др Слободан Ђорђевић и Урош Влаховић припремила је Предлог Статута Соко

Југославије. Стари чланови сокола су на скупштини у Београду 23. јула 1992. године донели одлуку да се обнови Савез сокола Југославије, а код Министарства правде СР Југославије 28. новембра регистрован је Савез сокола Југославије (Цветковић, 1998). Почетком 1994. године одржане су скупштине соколских друштава у Београду и та друштва су се ујединила у Жупу Београд Соко Југославије, на челу са старешином Драгутином Кнежевићем.

Др Ивко Пустишек је заједно са још десет бивших чланова Начелништва Савеза за телесно васпитање „Партизан Југославије“ у периоду 1947-1956. године покренуо је средином јуна 1992. године иницијативу за обнову соколског савеза.

Упутили су Председништву Савеза за спортску рекреацију и физичко васпитање „Партизан Југославије“ „Предлог за увођење масовног свестраног телесног васпитања СР Југославије“.

Председништво је почетком јула 1992. године размотрило иницијативу и није прихватило предлог. На иницијативу Златомира Златановића, председника Савеза за спортску рекреацију „Партизан“ Београда, као и секретара савеза Петра Стакића и Јована Вање Петровића, управника Музеја за историју физичке културе Србије, дошло је до промене имена у „Савез соко Београд“. За старешину изабран је Будо Вујачић, а за секретара Петар Стакић.

Старешинство Савеза сокола Југославије приступило је договорима о уједињењу Жупе и Савеза соко Београд. Договорено је да ова два савеза одрже заједничку скупштину и изаберу јединствено старешинство. За старешину изабран је Драгутин Кнежевић, а за секретара Петар Стакић. Утврђен је назив Соколска жупа Београд Сабору (Врачарић, 1996).

„Жупа је организовала јуна 1996. године у Београду научни скуп „Улога обновљеног Соколства у телесном, здравственом, моралном и родољубивом васпитању младих и одраслих“ (Врачарић, 1996).

На Ванредној скупштини Соколске жупе Београд, одржаној 17. децембра 1997. године промењен је назив у Соколски савез Београд.“

Савез сокола Југославије на челу са старешином др Слободаном Ђорђевићем задржао је назив Жупа а део који се издвојио основао је Соко Србије 1998. године.

На састанку одржаном 8. маја 2004. године у Београду Југословенски соко у расејању ушао је у састав Савеза сокола Југославије. Српски соко обновљен је у Републици Српској и Црној Гори.

„Са благословом Његове Светости Патријарха српског Иринеја, Савез Српског Сокола, уз помоћ парохије при храму Светог Саве у Београду, 15. септембра 2010. године у 14,00 часова у патријаршијском дому одржана је свечана скупштина уједињења два Соколска савеза и то Савеза српских сокола и Сокола Србије у Савез Српски соко.

На Скупштини Уједињења за новог старешину изабран је правник Јевђа А. Јевђевић из Крагујевца а за заменика старешине редовни професор Факултета за спорт и физичког васпитања Универзитета у Нишу проф. др Ненад Живановић. Истом приликом изабрани су и остали органи Управног Одбора Савеза Српски соко:

Потом је са почетком у 17,00 часова одржао је први Савезни српски соколски слет после другог светског рата испред Храма Светог Саве, чиме је обележено уједињење 11 српских соколских друштава у Савез „Српски соко“.

Химном Србије „Боже правде“ и громогласним соколским узвиком „Здраво“ означен је почетак Слета. Више од двеста чланова, младих соколова из целе Србије (Београда, Крагујевца, Ниша, Обреновца и Тополе) приказало је јавну вежбу и различите спортске дисциплине које уче у својим соколским друштвима. На платоу испред Храма Св. Саве у Београду, смењивали су се каратисти, плесачи, гимнастичари, акробате са бициклом, мачеваци. На крају је приређен и пригодан културно уметнички програм, чиме је слет завршен.

Соколском слету и скупштини уједињења присуствовали су и Јарослав Бернارد, председник и Владимир Достал, генерални секретар светског Соколског савеза, као и представници Министарства омладине и спорта и Гимнастичарског савеза Србије.

На Слету испред храма Светог Саве учесницима и окупљенима су се обратили и новоизабрани председник Савеза „Српски соко“ Јевђа А. Јевђевић и бивши старешина Савеза Драгомир Ацовић, члан Крунског савеза и изасланик ЊКВ престолонаследника Александра II Карађорђевића који је и заштитар новоформираног Савеза српски соко,, (по личном сведочењу аутора, члана просветног савета Савеза српски соко).

5.2.3 Оснивање првог соколског друштва у Сремским Карловцима

Пошто је дошао до правила соколске организације др Лаза Поповић их је помно размотрио. Након тога др Лаза Поповић се састао са Јосифом Краусом и заједно су саставили правила о раду соколског друштва и послали исти документ влади на разматрање. Влада је размотрила документ а затим је изабран одбор друштва и тако је настао Соко у Карловцима.

Оснивачка скупштина одржана је у Карловцима 19. јануара 1904, а основана гимнастичка спортска организација добија назив „Српски Соко“. Влада је после два месеца Одобрила Правила Српског Соколског друштва под бројем 13598 и од тада званично постоји друштво. За старешину друштва изабран је др Лаза Поповић, за секретара Никола Максимовић и за начелника Милан Теодоровић (Петровић, 1977).

Сам почетак соколског рада у Сремским Карловцима је био доста тежак. Карловчани нису са симпатијама гледали на новоосновану гимнастичку организацију „Соко“, а нарочито црквене и школске власти. Међу интелигенцијом је владала нека врста одбојности уопште према некаквом „турнесрском друштву“, те се и на рад „Сокола“ гледало са неповерењем и са извесном резервисаношћу. У Сремским Карловцима је била и само једна гимнастичка дворана, а то је била дворана Гимназије, али у њу је Соколима био забрањен приступ. Иако препуштен сам себи, „Српски Соко“ под руководством др Лазе Поповића, наставља да се бори са свим унутрашњим и спољашњим проблемима. Поред др Поповића, за одржавање соколске организације боре се још и његови одани истомишљеници и сарадници, тадашњи секретар Никола Максимовић и предњак Милан Теодоровић.

Др Лаза Поповић увиђа да ће се „Соко“ успешно развијати само ако буде у својим редовима окупљао што више омладине. Пошто су у Сремским Карловцима

радиле две средње школе, које су окупљале омладину из српских крајева, то је др Поповић, као основни задатак поставио да ту омладину у што већем броју окупи у „Соколу“. Др Лаза Поповић својим личним примером, активним вежбањем у соколском друштву постаје главни пропагатор гимнастике, а у исто време доприноси да се соколско друштво омасови. После завршетка школовања, млади учитељи и свештеници у својим местима службовања оснивају соколска друштва а, што је најважније, пропагирају потребу и значај гимнастичких вежбања. На тај начин, карловачки „Соко“ је постао омладински „Соко“, а из његових редова су израсле многе познате и истакнуте личности, које су касније у великој мери допринеле ширењу соколске идеје као и оснивању српских соколских друштава у целој Војводини тј. Аустро - Угарској. Да би се широким народним слојевима, првенствено омладини, указало на значај и улогу „Сокола“, ови пропагатори гимнастичког вежбања су се прво морали доказати својим личним примером, односно спортским резултатима. Наравно да је овај начин био најбоља потврда и доказ значаја и улоге систематских гимнастичких вежбања, а то је једино могуће оснивањем соколског друштва. Према томе, пропагатори гимнастичког вежбања били су и главни иницијатори оснивања гимнастичких друштава „Соко“. Покретачи и иницијатори оснивања соколских организација у многим крајевима Војводине и Аустро - Угрске а израсли из карловачког „Сокола“, где су се истакли својим спортским резултатима, били су: Сима Гајић, Стеван Санадер, Тома Рајић, Стеван Шуваковић, Милан Радић, Велимир Поповић, Стеван Купусаревић, Јован Драгојевић, Павле Шуваковић и многи други“ (Споменица карловачког Сокола 1904 - 1924, (1929, 9).

Такође, један од најнапреднијих корака у раду Карловачког „Сокола“ био је да се оно повезује са Соколством у Чешкој, Хрватској и Словенији а који су им увелико и нудили свесрдну сарадњу и укључивање у неке од њихових активности као што су слетови, јавне вежбе и освећење заставе. Овај рад настављен је био и на пољу објављивања одређених чланака по часописима (**Омладински гласник и Србобран**) које је писао др Лаза Поповић. И поред оваквог рада друштво је у првој години рада помогло да се осније Српски соко у Вуковару.

У другој години уз подршку сокола из Карловаца оснива се и треће Соколско друштво у Сремској Митровици. Њихов рад посебно је подржавао професор Карловачке гимназије Тихомир Остојић, који пише чланке о Соколству и предлаже им да се измени Видовданска слава, тј. да се оплемени у националном и витешком духу.

Карловачки соко прихвата ову идеју и организује 15. јуна 1905. године за Видовдан Први српски Видовдански слет у Раваници (Фрушкогорској), са јавним вежбањем, утакмицом и јуначким играма. Да би затим 1906. године организовали и Други српски Видовдански слет. Овај слет је наишао на топао пријем код народа и грађанство све више воли Соколе.

Ова традиција слета у Раваници настављена је и даље до светског рата осим 1908. године када није одржан. Посебно у овом раду дао је допринос Чех Алојз Вагнер који је помогао око организације и реализације слетова. Тада се итекако осећао рад соколских друштава па се од др Лазе Поповића траже ујурбано упутства за оснивање нових соколских друштава.

„Све ово показује да се јавља експанзија у оснивању и раду соколских друштава са средиштем у Карловцима. За три године соколског рада основано је око 30 друштва. Тако се полако јавља и потреба за жупским организовањем соколских друштава. Прва Соколска Жупа била је Фрушкогорска. Иницијатива за оснивање Српске Соколске жупе Фрушкогорске потекла је са састанка одржаног 29. октобра 1905. године, а правила Жупе одобрена су 28. марта 1907. године. Седиште Жупе било је у Сремским Карловцима. Бројала је тада 15. друштава и близу 1000 чланова. Карловачки Соко представљао је срце жупе и центар за рад жупе“ (Соколски велеиздајнички процес 1915, стр.15).

Тројица оснивача а сада нераздвојни сарадници у друштву, настављају са соколским радом и тако пуно помажу око наступа сокола на Загребачком слету, који је одржан почетком септембра 1906. године. Наступ на Загребачком слету представљао је велико искуство за соколе из Карловца у сваком погледу. После слета развија се велико пријатељство међу браћом и тако у Карловце долази други Чех као учитељ. Звао се Франтишек Динибл.

Он је посебно инсистирао на томе да тежиште соколског рада мора бити на вежбалишту и да без соколске вежбе нема правог Соколства. Уз његову помоћ у Карловцима се рађају први предњаци у друштву. У то време све већи број ученика Карловачке гимназије и Богословије школе постају активни чланови Соколског друштва. За њих др Лаза Поповић представља узор у раду али и идеал у свакодневном животу. Ђаци ових школа у раду друштва све више су се усавршавали, постојали предњаци али су појединци и одлазили из друштва и тако се на посредан начин и

ширила соколска идеја на све стране „ (Правила Српске Соколске жупе фрушкогорске, 1907, стр. 138).

Након овог рада друштво у том периоду се све више увиђа потреба за једним местом ван вежбалишта где би се Соколи окупљали. И тако долази до оснивања Соколске читаонице у Карловцима а касније и соколске архиве. У истим просторијама рађала се и идеја о слободи и уједињењу српског народа. Овај рад настављен је био у правцу отварања Соколског дома као покривеног вежбалишта. Издаје се проглас о скупљању добровољног прихода за изградњу дома. Цела акција ишла је доста тешко и споро, на њихову велику срећу Соколи су добили на поклон од Патријарха Георгија Бранковића једну од најлепших и најраспрострањенијих кућа у Карловцима.

После ових догађаја значајно за даљи рад друштва у Карловцима било је учешће на Петом Свесоколском слету у Прагу 1907. године. На овом слету су се први пут Карловачки соколи упознали са правом снагом и величином Словенског соколства. Пре Соколског слета у Софији 1910. године, Соколи су се задржали три дана у Београд где је приређена вежбачка манифестација у којој је узело учешћа и преко 50 вежбача из Фрушкогорске жупе. Пред Карловачким Соколима стајала су тада нова два задатка: учешће на Свесоколском слету у Загребу 1911. године и Свесоколском соколском слету у Прагу 1912. године.

У Србији у то време долази до велике експанзије соколске идеје која се огледала у оснивању нових друштва и жупа и тако се техничко вођство Српског Сокола тада пребацују из Карловаца за Београд. Све ово треба појаснити чињеницом да је још давне 1857. године Стева Тодоровић, члан Академије наука а касније старешина Београдског Сокола, основао у Београду уз одобрење власти **СЛИКАРСКУ ШКОЛУ**, у којој их је бесплатно подучавао сликарству, учио певању, вежбао мачевању и организовао им физичко вежбање гимнастике (Илић и Мијатовић, 1994, стр. 79). Сликарска школа је 7. априла 1891. године променила име у „**Београдско гимнастичко друштво Соко**“ (Брозовић, 1930, стр. 213).

У многим публикацијама из области историје физичке културе Србије пише да је Стева Тодоровић академски сликар основао 1857. године у Београду „Прво друштво за гимнастику“ или „Прво Српско друштво за гимнастику и борења“, иако је познато да је Стева Тодоровић основао уз одобрење власти „Сликарску школу“.

Постоји неколико разлога и аргумената због којих би назив „Прво Српско друштво за гимнастику и борења“ требало користити са великом резервом и ваљаним објашњењима због следећег:

1. Сликарска школа Стеве Тодоровића не може да се назива друштво, јер није имала никаквих правила (Статут), управу, старешину, секретара, а као друштво није била ни пријављена властима, већ као Школа.

2. Млађи сарадник Стеве Тодоровића, др Војислав Рашић, у опису рада Стеве Тодоровића, 1907. године изнео је следеће: Степа Тодоровић основао **дружину** од тадашњих лицеја давајући им вечерње часове из естетике, певања, сликања, мачевања и гимнастисања.

3. Нејасноће су настале и око самих чланова, вежбача који су касније основали Београдско друштво за гимнастику и борења.

4. И на крају, веома је важна чињеница да Тодоровић у својој Аутобиографији 1951. године **није** ни на једном месту споменуо **друштво**, већ само **Школа**.

Након пребацивања рада у Београд Српско Соколство добија нове заслужне људе у раду за тај период. Посебно су се истицали вођа Франтишек (Мирослав Војиновић) и његови сарадници: Михајло Ковачевић и Сретен Обрадовић. Др Лаза Поповић је у то време увелико радио на идеји уједињења свих Српских Соколских друштава у једну нераскидиву целину. Године 1911. се из Карловаца у Београд пребацује рад соколског листа Српски Соко али се покреће и нови лист Српски Соколски Гласник. Од тог тренутка сви Српски Соколи су примали заповести и наређења из Београда.

Поред овог рада у Српском соколству, Карловачки Соколи су радили и на уређењу рада у свом друштву. Тек се тада у раду вежбача и чланова уводе на вежбалишта подмладци - вежбачи а одмах затим и женска одељења. Тако сада друштво обухвата све узрасте. И соколска предавања заузимају у овом периоду своје место у раду. Један број предњака шаље се у Чешку на усавршавање. Тај период је упамћен и по „аскетицизму“ српских сокола.

Ускоро после Прашког слета настали су у Јужној Србији бурни догађаји и крајем године 1912. Аустро - Угарске власти обустављају рад Српских Соколских друштава за целу годину и све до почетка године 1914. године. Те године навршава се 10 година од оснивања Карловачког сокола и Српског Соколства, Те Карловачки соко одређује прославу своје десетогодишњице за 12. јули 1914. године. Треба напоменути да је још пре овога извршен атентат на Аустро-Угарског престолонаследника Франца Фердинанда, и на дан заказане прославе Соко је био већ распуштен а његови прваци и најбољи чланови похапшени (Брозовић, 1930).

Још пре Првог светског рата, за време Анексионе кризе и Балканских ратова, Српско Соколство је било оптуживано и прогањано због „великосрпске пропаганде“. Против оваквих оптужби супроставио се и лично их бранио у то време др Лаза Поповић, истичући и даље рад Сокола на јачању моралне и духовне снаге српског народа. Рад у Соколу тако је био неко време отежан и успорен али није био обустављен. Убрзо после тога Милан Теодоровић је ухапшен заједно са др Лазом Поповићем и оптужени су за „велеиздају“. У затвор су одлежали до 1916. године када им је суђено. Др Лаза Поповић осуђен је на 14. месеци тешке тамнице, а Милан Теодоровић је ослобођен. На самом почетку рата Соколско друштво у Карловцима је распуштено, а његова имовина је заплена, разграбљена и растурена.

После Првог светског рата соколи су почели са обнављањем Српског Соколства у слободној земљи. Још 1918. укинута је наредба о распуштању Српских Соколских друштава. Исте године 17. новембра донета је одлука да обнови и настави рад Српско Соколско друштво у Карловцима. Овај процес није ишао тако лако јер је др Лаза Поповић у то време остао да живи у Загребу. Међутим, његов рад наставио је Милан Теодоровић са жељом да буде као пре рата. Овај рад на обнављању помогли су стари соколи али и неки нови. Друштво је тада бројало 170 редовних и 150 чланова подмлатка. Рад се у друштву тако нормално настављао. И тада Карловци нису били центар соколских збивања. Испуњавали су само оне обавезе за које су били задужени.

Српска соколска жупа Фрушкогорска са седиштем у Карловцима, почетком године 1919. сазива на челу са др Лазом Поповићећ састанак Југословенског Соколства у Загребу. На том састанку закључује се уједињење Словеначког, Хрватског и Српског Савеза (саставни део и Соколи Војводине) и доноси нацрт устава тога савеза. Соколски Савез састао се исте године на Видовдан у Новом Саду.

О послератном раду Карловачког Сокола требало би истаћи да је он као покрет и даље остао омладински. После одласка старешине др Лазе Поповића из Карловаца, претрпео је Карловачки Соко удар и одласком Милана Теодоровића у Нови Сад почетком 1920. године. Одсуство ове двојице и те како се осећало.

У оваквом кратком опису соколског рада у Карловцима немогуће је изнети све моменте у раду овог друштва. Ово друштво радило је 30 година и та историја није само његова већ и историја Српског Соколства. Главна част Карловачког Сокола је била у томе што су они радили и за друге а не само за себе и тако послужили као пример другима.

5.2.3.1 др Лаза Поповић и његов допринос у развоју и раду Српског Соколства у Војводини

Др Лаза Поповић рођен је у Сремским Карловцима 6. децембра 1877. године од оца Стевана Поповића, а умро у Београду 3.05.1945. године од сушице (туберкулозе). Сахрањен је био у Београду да би његова жена неколико година касније његове посмртне остатке пренела у Загреб, где је и она остала да живи. Са њоме др Лаза Поповић није имао потомство.

Основну школу као и гимназију завршио у Сремским Карловцима где је матурирао 1895. године (објашњења ради: Карловачка гимназија основана је 1791. године, садашња зграда подигнута је 1891. године, а обновљена је 7. октобра 1951. године. Студирао је и завршио медицину у Бечу, где је и промовисан у доктора 6.03.1901. године.

Као млади физикус - лекар радио је у Сремским Карловцима од 1902. до 1914. године и то прво као градски лекар а затим и као котарски лекар. Као врло стручан, млад, леп, приступачан, отворен али и достојанствен, имао је велики углед у родном месту и околини а нарочито међу напредном националном омладином. То су уствари били значајни моменти, који су омогућили брзо и широко прихватање његовог залагања за национално окупљање и буђење слободарске свести Срба у Аустро-Угарској.

Оснивач је катедре за Радиологију на београдском и загребачком Медицинском факултету, где је и предавао Радиологију. Први рендген апарат донео је у Сремске Карловце још пре Другог светског рата. Његова биста се данас налази у подруму зграде Радиолошког института у Београду“ (Интервју Врачарића, 2002).

Био је познат и као иницијатор сарадње напредне омладине српске и хрватске. Доводио је напредну омладину из Загреба која је са карловачком омладином градила пут Стражилова, до Бранковог гроба.

У Главну књигу Соколског друштва Сремски Карловци уписан је под словпо П, као др Лаза Поповић, градски физилус 1.05.1904. године, што и говори у прилог томе да је Српско Соколство основано 1904. године, а у истој књизи стоји да је из истог друштва исписан 31.12.1920. године. Иза његовог имена уписани су и: Поповић Стефан, професор, оснивач 1.05.1904., Поповић Ђорђе, главни школски референт, оснивач, 1.05.1904. година“ (Главна књига Соколског друштва Сремски Карловци, попис чланства 1904, 1904, стр. 24).

На иницијативу др Лазе Поповића тадашњи угледни грађани Сремских Карловаца, патријарх Георгије Бранковић, поклонико је велику зграду у Доњем Крају са огромним двориштем Соколском друштву пошто је увидео значај њиховог окупљања и рада. Међутим, друштво није одмах почело овде да ради већ са задовољило зградом Ристића које је касније била власништво породице Живановић. Др Лаза је тада закупио малу зграду за читаоницу на углу данашње Стражиловачке улице.

Иако је тада др Лаза Поповић основао 1904. године Српски Соко у Сремским Карловцима који су тада били под Аустро - Угарском, друштво је било југословенски орјентисано и у њега су били учлањени многи напредни Хрвати. Помиње се учитељ Пучке школе у Карловцима дотични Златко Сонтаг. Он је био и функционер у управи Сокола у Карловцима, а био је и вежбач, јер су тада и људи средњих година почели бавити гимнастиком и свом душом су прионули уз идеју Соколства.

Залагањем др Лазе Поповића велики број богослова је био члан Соколског друштва у Карловцима: Стеван Санадер, Сима Гајић, Тима Рајић а затим још и Купусаревић, Родић и Рундић, Тима Рајић је истовремено био и историчар Соколства, а Стеван Шуваковић, касније парох у Земуну, пришао је ослободилачком покрету и његова је ћерка погинула у народноослободилачкој борби.

Претпоставља се да је химну Карловачког Сокола написао песник Лаза Костић на захтев др Лазе Поповића и она гласи:

*„Малена је Фрушка гора,
Ал, је дика роду свом,
Вије, с српска тробојница,
На колпаку соколском.
Ма био тежак, далек пут,
То соколи не жале труд.
Напред са снагом соколском,
За мили род и дом.“*

Омладина карловачка је поштовала и волела др Лазу, па је често певајући химну рукама носила до града и скандирала: „Живео нам староста, староста, староста...“. Др Лаза је скупо платио своје одушевљење за Соколство: био је један од првих Срба Карловчана затворених за време срамног Велеиздајничког процеса у Загребу 1914. У исценираним велеиздајничким процесима увек су се Српски Соколи налазили на оптуженичким клупама, оптуживани да раде на одвајању јужнословенским земљама од Монархије и њиховом прикључењу Краљевини Србији. У затворима је било тада 53 сокола“ (Петровић, 1981, стр. 53 - 54).

О карловачком Соколу писати значи писати о Српском Соколству у Војводини, а писати о Српском Соколству у Војводини значи писати о Српском Соколству, а писати о Српском Соколству значи писати о раду др Лазе Поповића и његових ученика. Спољашње, историја тога Сокола приказује постанак првог Соколског друштва у Срба, оснивање многих других из њега и уз помоћ њега, организовање свих тих друштава у жупе, сливање Српског Соколства у један савез, и коначно, уједињење Српског Соколства са Хрватским и Словеначким у једно недељиво Југословенско Соколство. Уствари, та историја значи још више: она представља опис великих напора и успеха једне генерације, која је хтела да мишљу, осећајем, вољом и радом својих руку продре у тајну будућности. Др Лаза Поповић говорио је о соколској омладини о томе много пута али једна од његових најлепших речи о омладини јесте:

„Ја верујем у народну мисао српску. Ја верујем да је та мисао само забачена негде сада, гурнута у страну или покривена - чиме но та је мисао постојала и постоји и

сада. Ја мислим да ће та мисао искрснути као холуј и одједанпут све нас неодољивом силом понети. Та народна мисао српска, чији је садржај уједињење, ослобођење и напредак целога народа српског, постаће природним начином водилом свих мисли наших и водиће нас победи. Један део те српске мисли остварујемо ми, то је Српско Соколство. То је растумачење свега!“ (Брозовић, 1930, стр. 135).

Тиме је у ствари др Лаза Поповић истакао ствари за које треба да се бори Српски Соко, уносећи у тај рад сву своју снагу, сваку своју мисао и целу своју душу. Најбољи опис настанка Српског Сокола у Сремским Карловцима објаснио је сам Лаза Поповић у Соколској Велеиздајничкој Парници 1914. године, следећим речима:

„Године 1903. одржала је академска омладина у Сремским Карловцима једну скупштину која је међу омладином у Карловцима оставила неку узбуђеност за радом. Ја сам тада био лекар у Сремским Карловцима. Идеја је била да се оснује мачевалачко друштво, ногометно друштво или нешто слично. У Карловцима је у то време био један Чех, по имену Јосип Краус, којега сам ја лечио, и разговарајући о идејама омладине рекао је он како би било лепо да се оснује једно соколско друштво. Ја сам рекао Краусу да пише свом брату вођи сокола у Кутној Гори у Чешкој, за упуте. Исти нам је послао поруке и чешка правила. Од загребачког Хрватског Сокола затражили смо такође правила. Затим смо се састали, саставили правила, послали влади итд... изабрали затим одбор - и тако је настао Српски Соко у Карловцима.“ (Брозовић, 1930, стр. 135).

То је било 19. јануара 1904. године и десило се, тако рећи, случајно. Истина је, да је Омладинска Скупштина у Карловцима одржана крајем септембра 1903. године, и оставила је за собом извесну „узбуђеност за радом“. Заиста, то је било време понесено и узбуркано. После преврата у Србији од 29. маја 1903. и доласка Петра Карађорђевића на престо, осетило се и ван Србије снажно струјање. Већ сам дочек новог Краља Србије, у Бечу, пропраћен будним ђачким узвицима „Живео Југословенски Краљ!“ показао је талас оптимизма, после мучних и срамотних дана. Нов дух у Србији, лом мађарскога режима у Хрватској после грофа Куена, тешка криза аустријског режима у Босни после смрти Калајеве, буран протесни покрет у Далмацији, узбуна Мађара против јединства Аустро-Угарске, устанак у Јужној Србији и Македонији, састанак и споразум о реформама турске управе у Европи закључен у Марцштету, - све то узбуркало је до крајности духове и заразно ширило слутњу о судбоносним догађајима у блиској будућности.

„У томе часу састоје се Карловцима Омладинска Скупштина да решава о „новим задацима омладине“. Говорило се о организацији омладине, о раду на привреди, просвети и чувању здравља, о народном јединству Срба и Хрвата и многим другим стварима. На састанку су учествовали ђаци из свих наших покрајина и пратили су своје речи живим примерима из Далмације, Босне, Војводине и Македоније. Свугде је наш народ стењао и борио се са душом. **Оснивање Српског Сокола је трајни и главни успех Омладинске Скупштине од 1903. године**“ (Брозовић, 1930, стр. 26).

Није никаква новина била да се на омладинским скупштинама покреће идеја о оснивању гимнастичких друштава. Омладина и телесна вежба биле су увек близу. Гимнастика се спомиње као омладински програм већ у шестој тачки прве Омладинске Скупштине одржане 1868. године говорио и сам Лаза Костић о здравственом стању народа и том приликом тражио поправљање тог стања помоћу телесне вежбе. Четвртој Омладинској Скупштини која је одржана 1869. године присуствовао је и изасланик чешких сокола. Одмах после тих скупштина др Лаза Костић године 1872. оснива прво **Новосадско јахачко, веслачко и ватрогасно друштво**. При оснивању тог друштва пао је предлог да се то друштво назове Соко. Одушевљење је било „неописиво“, годину и по дана се говорило и спремао за рад, чекајући на владину потврду правила, а кад су правила најпосле потврђена-друштво се разишло. „Године 1882. Тачније 3. јануара основано је у Београду **Београдско друштво за гимнастику и борења**, које 7.04.1891. године мења име у **Београдско гимнастичко друштво Соко**.“ (Јовановић, 1957, стр. 11). Оно што је одликовало Карловачки Соко од осталих организација омладинског покрета била је његова животна снага, способност, енергија и идеализам др Лазе Поповића и његових млађих другова. То је, надасве, његова срећна мисао и подухват, да се Соколство рашири у целом српском народу.

Тако да се историја Карловачког Сокола може поделити у три раздобља: 1) почетак и полет до, године 1914, 2) доба страдања од године 1914. до 1918. и 3) послератно тражење идеје од 1919. године до 1932. године.

„Почетак соколског рада у Карловцима ишао је тешко. Омладинци, који су тада ствар покренули, разишли су се по школама, а Лаза Поповић је у први мах остао скоро сам, са мирним и старим грађанима Карловаца, али међу њима је било неколико националних романтичара прошле омладинске генерације, којима је соколска идеологија била тада још махом непозната, туђа и делом, чак и неприступачна. Стари

Карловци, седиште Патријарха и родољубивих имућних занатлија и трговаца, који су некада основали своју Гимназију и оставили многе фондове и задужбине, полако су изумирали. Трговина је већ одавно прешла у Нови Сад, он је губио светлост; остала је још само стара Гимназија и Богословија с неколико добрих професора, и, што је главно, са ђацима из свих српских крајева. Ређали су се, све ређе, стари црквени Сабори с празним парадама и дуготрајним свађама. Честити Паја Марковић Адамов са својим *Бранковим Колом* изгледао је некако закаснео и залутао у ову мртву средину. Романтика је лежала на умору и свемоћни арбитар Скерлић прогласио је Карловце за обичан „прњавор Његове Светлости“. Време је било незгодно за ма какву нову снажну акцију Карловачких грађана: старији су се пре времена уморили, млади још нису пристигли. Уз то, још једно бесмислено и шупље партизанство на све стране, борба радикала и либерала који су се смртно мрзели и гањали, ваљда само зато јер нису могли изнаћи у чему се разликују“ (Петровић, 1987, стр. 328).

„У таквим приликама одзив карловачког грађанства при оснивању Сокола није био ни јак а и жив. Градска, црквеноопштинска гимназијаска управа спадала је у ред неповерљиве и чак непредустрожљиве према некаквом „турнерском друштву“. Соко није могао да ради у гимнастичкој сали Карловачке гимназије ни после више молби. Друштво је почело, одмах на почетку да ради усамљено, споро и било је индиција да ће га укинути као и толика друга пре њега. Међутим, Карловачки Соко већ тада, на првом кораку ступио је у везу са Соколством чешким, хрватским и словеначким. Др Лаза Поповић почео је тражити савенике на све стране и почео је писати прве соколске чланке по *Омладинском Гласнику*, *Бранику* и *Србобрану*, и већ при крају прве године слабачког живота Карловачког Сокола основан је Српски Соко у Вуковару. **Најважније искуство Сокола у првој години живота био је осећај да он, иако тада једини у Српству, није неки „синак тужни без игде икога“, него члан једне моћне и огромне словенске соколске породице.** И док Сокола у самим Карловцима нико није узимао за озбиљно и сматрали су га ђачком детињаријом и несташлуком, али чешко и хрватско Соколство обећавало је овом друштву своју братску помоћ. Словенци су га одмах позивали на Други Словенски Свесоколски Слет у Љубљани, а хрватски Соколи у Вараждину, у Карловцу на своје јавне вежбе, освећење заставе итд. Сви ови бројни докази соколске солидарности помогли су, пре свега, буђење соколског духа код младих Сокола карловачких и улили им нешто од тога духа у млада и још збуњена срца. Соколство је тако, пробудило све тада успавале карловчане свих узраста и звања.

У другој години рада, др Лаза Поповић преузео је ову организацију у своје руке. Новим начином рада из одбора из одбора изостају скоро сви старији чланови а улазе много млађи. Око Лазе Поповића ствара се тада круг његових првих ученика у Соколству и тај круг младих људи се постепено све више интересује за соколство и почиње схватати Соколство као потребу. И тако се у Карловцима почињу рађати Соколи чисте соколске крви. Међу тим првима су тадашњи тајник Никола Максимовић и предњак Милан Теодоровић. У међувремену се оснива и треће соколско друштво у Митровици. Појединци из Панчева, Руме, Брчког и др. траже од Карловчана хитна упутства за оснивање Сокола, који им ови и дају, шаљу им правила, а затим и предњаке, одлази се у околна места и приређују се вежбе, састанци и забаве. Позивају се многи у Карловце на вежбе и састанке, пишу се небројана писма на све стране - и то тако траје годинама све до Првог светског рата“ (Петровић, 1987).

Соколству, међутим, почела је стизати помоћ од соколске организације. Тихомир Остојић, професор Новосадске Гимназије, издаје свеску својих чланака о гимнастици и посвећује ју Српским Соколима у Карловцима. У тим чланцима говори он о реформи Видовданске славе у Раваници у националном и витешком духу. Карловачки Соко прихвата одмах ову мисао и организује о Видовдану 1906. године Други Српски Видовдански Слет у Раваници, с јавном вежбом и утакмицама у јуначким играма. Све је то, наравно још увек скромно - учествовала су три друштва са једва 100 вежбача - но ова прва соколска манифестација пред ширим масама народа доводи Соколству непосредан додир са тим широким слојевима и те године у Раваници скупљени народ гледа, на оној жези и усред вашарске џунгле, први пут нешто што га подсећа на пале јунаке и на Св. Кнеза Лазара. Гледајући младе Соколе и њихове јуначке игре, тај народ је осетио нешто топло у грудима и заволео је Соколство. **„Та веза Видовдана и Соколства није се више раскидала. Сваке године (осим 1908) одржавани су у Раваници Видовдански слетови, све до Првог Светског рата, и на тим слетовима су „Соколство и Народ постали једном целином, једним бићем“** (Брозовић, 1930, стр. 139).

Припреме за тај слет довеле су у то време Српско Соколство у ближу везу са самим извором Соколства, тј. са Прагом и Чесима. У даљем раду карловачки Соко затражио је пред Слет од Чешког Соколског Савеза у Прагу једног учитеља који ће им спремити вежбаче за Слет, а Чешки саве им је послао Алојза Вагнера. Он је обишао за

пет недеља сва три друштва и спремио вежбаче толико да су могли уздигнутог чела изаћи на вежбалиште. Од њега су Соколи на живом примеру видели како чешки Соколи обављају своју дужност и шта за њих значи бити Соко. Српско Соколство прелази тако на соколски рад и Лаза Поповић издаје паралу: „**Соколи на вежбалиште!**“

Последице таквог системског рада Сокола, и нарочито још успешне пропаганде његовог старешине др Лазе Поповића, показале су се касније у снажном полету соколске мисли на све стране. Са свих страна стижу Карловачком Соколу молбе за упутства ради оснивања соколског друштва (из Загреба, Сомбора, Земунa, Коренице, Будимпеште, Книна, Удбине, Меленаца, Пакраца, Двора итд.) и једно за другим оснивају се у току године 1905. и 1906. соколска друштва у Митровици, Земуну, Руми, Загребу и Риги, Винковцима Кореници, Осјеку, Шиду, Грачацу, Јаску, Голубинцима, Инђији, Чортановцима, Старој Пазови, Нештину, Глини, Двору, Новој Градишци, Пакрацу, Новом Саду итд. Сам географски положај тих места показао је да се Соколство почело ширити на све четири стране. Сва та нова друштва основана су махом помоћу предњака из Сремских Карловаца која су ступили одмах са њима у везу и груписали су се око Карловачког Сокола као свога седишта, траже и даља упутства, савете и помоћи и чекајући сваку директиву из Карловаца. За прве три године соколског рада основано је око тридесет Српских Соколских Друштава.

На Првом Хрватском Свесловенском слету, септембра 1906. године у Загребу, Српско Соколство је учествовало са око 200 чланова и први пут је тада изашао на вежбалиште са осталим Словенским Соколима. Тај први заједнички наступ показао је потребу јединства српских соколских друштава, јер се без једне врховне организације целога Српскога Соколства нису Срби из Србије и они из Аустро - Угарске монархије лако признавали за једну националну целину. **Др Лаза Поповић истицао је стално, да је цело Српско Соколство једна целина, да се оно може само даље гранати у жупе, у друштва, као своје ниже јединице.** Зато он са сарадницима 29. октобра 1905. године покреће питање женске организације, у коју би ушли до тада основани Српски Соколи. Током године 1906. године основана је српска Соколска Жупа Фрушкогорска, у коју је ступило 16 друштава, чија су правила одобрена 28. марта 1907. године, са близу 100 чланова. Карловачки Соко је представљао душу Фрушкогорске Жупе, али је и водио послове целе Жупе. Уствари, тек тада почиње прави соколски рад у Карловцима. **Тако да се сада поново враћа слава Карловцима и они стичу част да**

још једном постану средиште једне националне и моралне акције у српском племену. (Брозовић, 1930).

Целокупан рад око наступа Српских Сокола на Загребачком Слет организовао је Карловачки Соко, са својим вођама др Лазом Поповићем, Николом Максимовићем и Миланом Теодоровићем. Ова двојица постају у то време главни сарадници др Лазе Поповића и заузимају уз њега у Српском Соколству видно месту. Догађаји око загребачког Слета довели су и повезали многе везе између Загреба и Карловаца. У исти мах Српско младо Соколство упознало се са радом и напретком Соколства Словеније, Чешке и Пољске а кроз њих се упознала и култура тих народа. То је била и прилика да се старешина Словеначког Соколства Јозеф Штајнер упозна са Српским Соколством. Том приликом је Јозеф Штајнер склопио братско пријатељство са др Лазом Поповићем и он му је послао из Чешке новог соколског учитеља по имену Франтишек Динибил, који је био други мисионар чешке соколске мисли. Оваквим радом је идејно и организаторно Српско Соколство је полако сазревало.

После Хрватско Слета у Загребу, букнула је она воља за радом и тада се још озбиљније прешло на посао соколског рада. **Било је јасно да тежиште соколског рада има бити на вежбалишту и да без соколске вежбе нема правог Соколства.** Под утицајем чешких учитеља а нарочито Динибила, вежбачи су се бацили свом снагом на вежбање и ускоро су њихове зехничке моћи порасле, тј. са рећи се прешло на дело. Била је то уствари прилика да су на карловачком вежбалишту сазревали први соколски предњаци, који ће касније бити учитељи целог Српског Соколства. Сви први карловачки Соколи постали су страсни вежбачи и на вежбалишту доживљавали су најлепше часове соколског рада. На њиховом челу је и даље био др Лаза Поповић, први соко и први вежбач Карловачког Сокола, највреднији најиздржљивији и најпослушнији. Уз њега вежбали су и сви остали радосно и вољно а не вежбати постало је срамота међу Соколима. Дакако да, међу њима старијима, ни најбоља воља не може надокнадити вежбање из детињства. Лаза Поповић главну пажњу обраћа и највећу љубав богословској и гимназијској ђачкој омладини у Карловцима, која ускоро постају главна вежбачка војска Сокола. Из ње су се регрутовали најбољи вежбачи и најсврснији предњаци. Боравећи у Соколу од малена, они су га полако узимали све више у своје руке и постали су временом главни стубови Карловачког Сокола.

Карловачки Соко постао је на тај начин омладинским Соколом и око њега се све више купила карловачка омладина из свих крајева Српства. Тако Лаза Поповић постаје не само учитељ и вођа, него и идеал тадашње омладине. Оно што ова омладина није могла да нађе у својим школама, иначе врло добрим, нашла је у Соколу а нарочито у др Лази Поповићу. Ђаци су долазили у Соколану као опијени и ништа их више није могло одбити од Сокола и њиховог „доктора Лазе“. Ти млади људи учинили су за Соколство врло много. Почињали су као добри вежбачи, постајали у Соколу одлични предњаци и одлазили из Карловаца као апостоли соколске идеје који су је раширили на све четири стране. У њиховим душама живела је она „вера у соколску мисао“ о којој је Лаза Поповић тако често и тако лепо говорио.

Стално састајање са предњацима и вежбачима захтевало је од идејног вође др Лазе Поповића да пронађе адекватно место за такав рад, где ће се соколске мисли и планови стално распредати, делити посао, договарати и ако треба и забављати. Тако је дошло до оснивања Соколске читаонице у Карловцима, одмах после загребачког Слета, уз коју је касније основана и стручна соколска књижница и Соколска архива. Соколи су тако стекли у њој своје мало огњиште и касније под уредништвом др Лазе Поповића и Николе Максимовића, покренути су лист за соколске ствари Српски Соко. **На томе месту је многим Соколима тад први пут синуло да је слобода и уједињење нашега народа довољан циљ, да се за њега живи и умре.**

„О СОКОЛСТВУ СЕ МОЖЕ САМО МИСЛИТИ РАДОМ“

„ИДЕЈУ СОКОЛСКУ ЧИНИ СИНТЕЗА ВЕЖБЕ И НАЦИОНАЛНЕ КУЛТУРЕ“

И поред ових просторија Карловачки Соколи хтели су и тежили су да прошире своје просторије - соколана и соколски дом. Вежбалиште у Гимназији и Дворској Башти било је незгодно и несигурно јер им је неколико пута додељивано и узимано и прави соколски рад се није на таквом вежбалишту успешно развијати. Соко је стога дао проглас за скупљање прилога за соколану али је само скупљање ишло споро и тешко. Били су то мали изгледи да Соко на тај начин дође до свог Дома. Остао је и даље да вежба у Карловачкој гимназији и Српској Патријаршији. То је донекле раду Сокола много сметало али и поред тога имао је Соко у свом раду таквих успеха, који не може дати никаква соколана, него само љубав и пожртвовање његових чланова.

Најкрупнији доживљај Карловачког Сокола и Српског Сокола после загребачког Слета био је Пети Свесоколски Слет у Прагу одржан је у лето 1907. године. Још

почетком те године примио је Карловачки Соко, за цело Српско Соколство, позив на тај Слет, „**да ће већма зближимо те топлим загрљајем запечатимо и целом свету изјавимо заједничку искрену жељу за слобом и славном будућношћу Словенства**“. Још пре тог позива Српски Соколи су на своме састанку крајем године 1906. одлучили, да на Прашком Слету суделују са бар 50 чланова и заступају тамо Српско Соколство „пред целим словенским светом“. Тако је било и учињено. Из Карловаца отишло је 17 чланова, а у свему око 50. Тек у Прагу, они су с дивљењем упознали величину и снагу Словенског Соколства. Утисак што га је та соколска извидница понела отуд кући био је, **да је национална снага чешког народа у његову Соколству, а снага Соколства у дисциплини**. Није чудо било што су тада и Српски Соколи пожелели да стекну своју народну војску и било је природно да после Прага, једном за свагда, заволе соколску организацију, рад и дисциплину, ради високих циљева у будућности.

Велики полет и оптимизам које је Српско Соколство добило од Прашког Слета, нису могли помутити ни два неугодна случаја. Успех Српског Соколства покушали су, после Прашког Слета, извесни партијски кругови да искористе у своје партијске и шовинистичке сврхе, и напали су др Лазу Костића и организовали су препаде на поједина соколска друштва, не би ли тиме Српско Соколство ставили у службу партијских интереса. Тај покушај се, међутим, немоћно одбио од соколских редова. За партијске беспослице и шупљи шовинизам био је Соко и сувише тврд орах, и све политичке сплетке расплинуше се за час. **Српско Соколство одржало је на првом кораку своју националну линију и здраво око соколско сагледало је народну будућност и јединство Јужних Словена и солидарности свих словенских народа**. Друга незгода десила се услед непромишљеног испада, да се позове Словенско Соколство за следећу годину на Свесоколски Слет у Београду. У Србији тада још није било соколских организација друштава, а између две гимнастичке организације у Београду - Душана Силног и Београдског Сокола - водила се лична борба. Чеси и остали Словени све то нису знали и схватили су позив озбиљно уверени да и у Србији вреде исти обичаји као и код њих. Али кад се требало почетком године 1908. договорити о томе слету и Слету Бугарских Јунака у Софији (који је некако у исто време падао), на састанак Савеза Словенских Сокола у Загребу дошли су сви, осим домаћина, Београдских Сокола и Бугарских Јунака, који су се телеграфски извинили. После много непотребних закона, ствар се свршила тако да се Слет у Софији одржао 1910. године а на пролазу за Софију задржали су се словенски соколи два три дана у

Београду, где су приредили, у Србији дотле невиђену јавну вежбу са невиђеним вежбачким масама. Београђани су поправили утисак тиме што су дочекали соколске госте у Београд срдачно и својски. За јавну вежбу спремали су лепо уређено вежбалиште и на тој вежби и сами иступили са вежбачима Жупе Фрушкогорске у неколико тачака. На томе примеру поучили су се Српски Соколи, од Чеха такође укорени, како не треба радити, а старешини Словенског Соколства Јозефу Шајнеру, покушао је тим поводом да измири завађена гимнастичка друштва у Србији, те их је спојио у једну соколску организацију и предложио им је да приме соколске учитеље из Чешке. Тако се уствари из једне неугодне ситуације срећним обртом, створио почетак соколских организација и у најглавнијем делу Српства у самој Србији (Петровић, 1987).

Почетком 1909. године завршило се првих пет година постојања Карловачког Сокола и Српског Соколства и тим поводом је др Лаза Поповић писао, са оправданим разлогом о том периоду: „Говорити о Соколству Српском за првих пет година значи говорити о Српском Соколу у Карловцима. Спојени су толико јако да се неће моћи одвојено посматрати“. Заиста, после оснивања Соколске Жупе Фрушкогорске била је његова прва брига да се што пре приступи и оснивању жупа за остало Српско Соколство, које је остало изван Жупе Фрушкогорске и није било организовано у више жупске организације, јер се налазило у удаљеним покрајинама. Већ на првој скупштини Српске Соколске Жупе Фрушкогорске изнесен је био предлог да се што пре оснују бар још две соколске жупе: Жупа Крајишка за Соколе у Хрватској и Жупа Босанско-Херцеговачка за Соколе у Босни и Херцеговини. Услед анексионе кризе и сњом везаних прогона Срба у Монархији није се овај план могао одмах ни лако реализовати. Сви састанци у то време били су уопште забрањени. Соколи у Хрватској били су гоњени, њихове вође затваране, а цело Српско Соколство оптужено због „велико-српске пропаганде“. Под таквим приликама није се Соколство у Банији и Лици могло даље организовати. Карловачки Соко је међутим, баш у то време, предузео енергичну пропаганду у самој Босни, да би се што боље искористило узбуђење духова после анексије и да би Соколство тамо што јаче раширило и чврсто организовало. Резултат тога рада био је да је у Босни за кратко време основано преко 20 соколских друштава уз помоћ др Лазе Поповића и Карловачких предњака. У самој Србији порасло је народно огорчење због анексије до врхунца, и то је био моменат да сви национални покрети нађу тамо најпогодније тло. Чешка Општина Соколска послала је у то време прве соколске учитеље у Србију, међу којима је био и Франтишек Хофман. Доласком у Србију, заволео је Србе и променио име и презиме у Мирослав Војиновић, који ће

касније бити организатор и вођа Соколства у Србији, а мало затим и технички првак целог Српског Соколства. Тако су спољашње тешкоће и национални неуспеси дали још један подстицај за сабирање соколске енергије и за напредак соколске мисли међу Србима (Петровић, 1987).

Пред Српским Соколством стајала су тада два крупна задатка: 1) учешће на другом Хрватском Свесоколском Слету у Загребу 1911. године и 2) учешће на VI Свесловенском Соколском Слету у Прагу 1912. године. Касније се увидело да су та два Слета имала била два главна испита младог Српског Соколства пред целим Словенством и да ти испити добро испадну, ваљало је напрегнути сву снагу, сву вољу и љубав српских сокола, јер без крајњег напора и дуготрајног рада није се успех више ни тражио, ни очекивао. Зато је од 1910. до 1912. године било доба највећег и најлепшег напора у српском предратном Соколству. У то време учињено је за напредак Српског Соколства, за његово проширење, организацију и техничко усавршавање, више него икада. **У то време постало је Српско Соколство прави и достојан члан Словенског Соколства.**

„Одмах после престанка прогона из времена анексије, Српско Соколство се свом снагом окренуло на рад и организацију и већ јуна 1910. године основана је у Загребу, после више предходних покушаја и многог наваљивања др Лазе Поповића, Српска Соколска Жупа Крајишка, а исте године у Сарајеву, тачније 26. фебруара 1910. године и Српска Соколска Жупа Босанско-Херцеговачка. При оснивању обе те Жупе били су присутни и активно су учествовали др Лаза Поповић и Стеван Симоновић-Чокић, као изасланици Жупе Фрушкогорске. У Жупи Крајишкој било је тада удружено 14 друштава а у Жупи Босанско-Херцеговачкој 9, па је цело Српско Соколство у Монархији било тада већ организовано у три Жупе, са преко 60 друштава. После измирења и спајања Београдског Сокола и гимнастичких друштава Душан Силни у једну организацију, створен је у Србији Савез Соколских Друштава Душан Силни, у који су за кратко време створена соколска друштва која су тада оснивана. Тако се до краја 1910. године организовало цело Српско Соколство у жупске организације, осим друштва у Јужној Угарској (Војводини) и Далмацији и Црној Гори. Убрзо затим др Лаза Поповић је покренуо акцију да се за то Соколство оснују још две соколске Жупе“ (Брозовић, 1930).

Тако организовано, могло се Српско Соколство спремати за велики наступ у Загребу, зато што су многе материјалне бриге око организације тога наступа прешле на соколство у Србији, иза којег је стајала држава и војска. После прва три чешка соколска учитеља, доведена у Србију 1909. године долази 1910 још девет учитеља а 1911. године нових 6, тако да је у 20 друштва, скупљених у Соколском Савезу Душан Силни било укупно 18 стручних чешких соколских вођа. Природно је да је соколски живот у Србији морао тако коракнути снажним кораком напред и да је ускоро и техничко вођство Српског Соколства морало прећи из Карловаца у Београд. Карловци тада престају бити искључиво седиште целога Српскога Соколства, постепено се врши подела рада међу појединим деловима тога Соколства јер је др Лаза Поповића успео да при организацији тих догађаја нађе најбоље и највредније људе и потпуно их загреје за њихове нове и тешке дужности. Соколство у Србији добива поред вође Франтишека Хофмана (Мирослава Војиновића) најјаче стубове у браћи Воји Живановићу, Воји Кујунџићу, Момиру Коруновићу, Сретену Обрадовићу, Ђури Паунковићу и другима. Српско Соколство осећало је одређену врсту снаге и било је спремно За нове задатке.

„Прва мисао др Лазе Поповића, после овога успеха, била је да цело Српско Соколство уједини у један Савез Српског Соколства. Већ на другој главној скупштини Жупе Фрушкогорске предочено је да је **Српско Соколство „једна јединица, именом, животом и радом нераздељива, као и народ српски“**. Др Лаза Поповић писао је сваки дан, да је Српско Соколство једна јединица, а жупе и друштва да су само његови делови. **На Соколском Слету у Софији, 1910. године примљено је Српско Соколство као једна целина у Свесловенски Соколски Савез, а на Слетовима у Загребу (1906), Прагу (1907) и Софији (1910) наступало је као једна целина, мада то није било, увек и свима право“** (Брозовић, 1930, стр. 145).

Није остало ништа друго, већ се почело са радом на формалном оснивању Савеза Српског Соколства као што је то и било предвиђено и сами жупским правилима. То је међутим било и тешко и опасно. У то време Аустро-Угарске власти нису биле сагласне са оваквом идејом Српског Сокола да се Српско Соколство из Монархије и Србије уједињује у један Савез. Пошло се са идејом оснивања „Савез без Савеза“, по речима др Лазе Поповића. Идеја је дакле била да се створи потајни савез међу жупама међу којима ће се соколски посао наставити у целом Српском Соколству, по налозима из једног средишта. Мада је дотле водио цело Српско Соколство, по налозима из једног средишта. Мада је дотле водио цело Српско Соколство, успешно и часно др Лаза

Поповић није ни једног часа размишљао да ради свога вођства, задржава средиште Српског Соколства и даље у малим Карловцима, него је био први који је јавно рекао и написао „Српским Прагом не могу бити Карловци никада!“

Он је зато непрестано и упорно захтевао, упркос свим противљењима да се до јединства Српског Соколства дође по сваку цену. Он је писао у много махова, да соколство мора да има јако и живо средиште и да се у малим Карловцима не може даље радити и Соколство не може извршити основни соколски задатак, тј. он није хтео јавно да каже да средиште Соколства мора бити у Београду и Србији већ каже да је Соколски Савез у Србији био најјача соколска организација, као и то да је бројао највише друштава и имао највише техничких стручњака који су бпотпомогнути државом. Соколски Савез у Србији је био најјачи и највећи део Српског Соколства, и на његовом развијању и цветању огледало се и развијање и цветање целокупног Српског Соколства. Дакле, не стварајући никакав нови Савез, др Лаза Поповић наменио је жупској организацији у Србији, која се случајно зове Савез, вођство целог Српског Соколства.

„Тако је у ствари др Лаза Поповић ујединио цело Српско Соколство и тежио је да то соколство и „посрби“, да му утисне обележије индивидуалности. Он, пре свега, хоће да створи соколску терминологију, покреће скупљање грађе за ту терминологију по свим соколским друштвима, пише и расправља о њој, и једним делом је и обрађује са предњацима Карловачког Сокола, нарочито са Тимом Рајићем с којим заједнички издаје *Школу соколске телесне вежбе*, 1911. године. Разним чланцима и на Видовданским Слетовима покушавао је да у програм соколских вежби унесе и српске јуначке народне игре, да их оживи, усаврши и популарише као део соколских вежби. Он је такође покренуо и питање оснивања Сељачких сокола, чији би чланови били сељаци, свечано одело народно, а програм рада поменуте народне јуначке игре, уз остала вежбања и лаку атлетику. Његовој упорној енергији успева да један део овога „посрбљивања“ Сокола и изврши. У том контексту основао је и први Сељачки Соко у Двору, и српске јуначке игре улазе у програм соколских утакмица на много мањим слетовима, а соколске прсте вежбе добијају значај националне симболике, као нпр. Прослављена „видовданска вежба“ Прашког Слета од 1912. године“ (Брозовић, 1930, 146).

Поред ових активности које сам напоменуо Карловачки Соко је тада посветио велику пажњу свом унутрашњем усавршавању. Поред мушких одељења сада наступају и и омладинци, али и женска омладина. На вежбањима се уводе и јавна предавања о питањима од националног значаја. Није ни чудо било што је тај рад имао и одређених резултата.

Сав тадашњи рад одвијао се по строго израђеном плану који је био осмишљен у детаље. Сам др Лаза Поповић често је говорио „Рад у нашем крају нема!“. Ни у једноме српскоме друштву није се родило тако искрено, упорно, вољно и са љубљивошћу као у Соколу. Тај рад, упоран и поштен, створио је тип новог човека: ћутљивог, радиног, скромног и мирног. Створен је тип сокола без страха и мане. Резултати оваквог рада показани су најбоље наступима и бројем вежбача на Другом хрватском Слету у Загребу 1911. године (762 Српска Сокола учествовало укупно а у једној вежби само 232 сокола). О томе слету др Лаза Поповић писао је, први пут, задовољно: „Имамо права и можемо мирне душе рећи и себи и целом свету: победили смо!“ Но у тој нашој победи његов удео је највећи, јер то је његова школа која је победила.

„Још славнији је био успех у Прагу, 1912. године. На том великом Слету учествовало је Српско Соколство са преко 1000 чланова и 585 вежбача, у посебној српској тачки. **На том слету су пред стотинама хиљада најкултурнијих Словена и десетинама хиљада чешких сокола, Српски Соколи положили испит српског чојства и јунаштва славно.** Било је чешких сокола, брадатих и озбиљних људи у годинама, који су плакали од узбуђења што су нашли такве ђаке међу далеком словенском браћом, и узбуђено прорицали славне дане вежбачима, тада још само вежбачима **Видовданске вежбе**“ (Брозовић, 1930, 148).

После оваквих успеха Српски Соколи добили су нову, још већу вољу за радом. Милан Теодоровић отишао је после Прашког Слета у Далмацију и тамо, уз помоћ Мирка Комненовића основао је и организовао Четврту Српску Соколску Жупу, за приморје, Далматинску. После овог оснивања жупе др Лаза Поповић пред сам Први светски рат дао подстицај за састанак Соколских Савеза у Загребу. То је био уствари почетак организовања једног југословенског Савеза а у чији би састав ушли: Савези Словеначки, Хрватски и Српски. Али Југословенском Соколству било је суђено да се уједини тек на Балканском и Солунском фронту и да своје уједињење запечати крвљу својих синова.

Ускоро после Прашког Слета настају у Јужној Србији бурни догађаји. Крајем 1912. године Аустро Угарске власти обустављају рад српских соколских друштва за целу годину дана.

“Генерал Оскар Поћорек забранио је соколе у Босни и Херцеговине 3. маја 1913. године. Године 1914. забрањује се рад сокола и у Загребу. Године 1914. Навршило се 10 година од оснивања Карловачког Сокола и постанка Српског Соколства. Тим поводом је Карловачки Соко одредио прославу своје десетогодишњице за 12. јули 1914. године. Но пре тога дана пао је судбоносни Видовдански хитац у Сарајеву, и на дан одређене прославе. Соко је био већ распуштен, а његови најбољи чланови и прваци у тамници. Југословенско соколство јединство није до те године било остварено, па чак није спроведено ни формално јединство самога Српског Соколства“ (Брозовић, 1930, стр. 332).

Још пре Првог светског рата за време анексионе кризе и Балканских ратова, Српско Соколство је било оптуживано због „великосрпске пропаганде“. Године 1909. забрањено је ђацима гимназије вежбање у Соколу, о у оптужници Загребачке велеиздајничке парнице оптужени су Српски Соколи као „организација за великосрпску пропаганду којој није сврха гимнастика“, него им је она „тек привидна, у правилима изнесена сврха, а права и једина сврха је пропагирање и ширење српске идеје. По тој оптужници Српски Соколи морали су да сачињавају српску војску која је морала деловати више речима него делима.

Рад у Соколу био је за неко време отежан и успорен, али није обустављен. И док су многи чланови соколских управа Жупе Крајишке бачени у тамницу а седнице Жупе Фрушкогорске забрањивани и сваки састанак и договор ометан, Карловачки Соко је послао своје најбоље предњацима у Босну и они су тамо на све начине организовали и учили соколска друштва раду. Резултат тог рада био је оснивање Жупе Босанско - Херцеговачке. Године 1910. формира се Српска Соколска жупа Босанско-Херцеговачке. У истом периоду Српски Соколи били су организовани још у две жупе: Приморску и Крајишку у Хрватској.

„После анексионе кризе соколски рад је настављен још живље, а нарочито у самој Србији која је била национално уређена. Међутим већ крајем 1912. године после прве српске победе у борби за народно ослобођење, аустријске власти обустављајући

рад соколских друштава и карловачки Соко не може да ради од 29. децембра 1912. до 14. фебруара 1914. године.“ (Споменица Карловачког сокола 1904-1929, 1929, стр. 14).

„Више пута пре ових догађаја др Лаза Поповић истицао је да рад на јединству и уједињењу Српског Сокола довести до одређених жртава. Др Лаза Поповић је дакле био спреман да са својим соколским друговима да једном таквом раду удари печат истине. На самом почетку рата ухапшен је био и др Лаза Поповић са својим другом и вођом Карловачког Сокола Миланом Теодоровићем. Сви су они били оптужени због „велеиздаје“, одлежали су у истражном затвору све до краја 1915. године када су на јавној расправи пред судбеним столом у Загребу (од 13. децембра 1915. до 10. јануара 1916. године) осуђени. Др Лаза Поповић оптужен је због злочина сметње јавнога мира на 14 месеци тешке тамнице, Милан Метикош на 10 месеци, а Срђан Будисављевић на 8 месеци, док су Милан Теодоровић и Ђорђе Гавриловић били ослобођени а затим одмах узети у војску и тамо кињени до краја рата.,, (Споменица Карловачког сокола 1904 – 1929, 1929, стр. 15).

У сколопу ових догађаја соколско друштво морало је бити распуштено а његова имовина опљачкана и растурина од стране аустро угарских власти као пример другима. После Првог светског рата обновљено је Српско Соколство у слободној земљи. Још почетком новембра 1918. године укинута је наредба о распуштању српских соколских друштава. И у Сремким Карловцима Соко је већ 17. новембра исте године наложио да се обнови и настави рад. Старешина је и даље био др Лаза Поповић који се после рата задржао у Загребу где се и настанио и друштво је тако остало без њега. Са његовим одласком друштво је остало и без предњака, без справа, без књижице и средстава једном речју на улици.

Ускоро затим укинула се и Српска Соколска Жупа Фрушкогорска у Карловцима. Почетком 1919. године сазвао је др Лаза Поповић састанак Југословенског Соколства у Загребу, да би се наставио рад Југословенске Соколске Конференције од 18. јуна 1914. На том састанку закључено је уједињење словеначког, хрватског и српског савеза у један Савез и донет је нацрт устава тог савеза по којем све дотадашње племенске соколске организације имају да престану и уместо њих да се уведе нов. Све то завршено је на соколском Сабору, заказаном на Видовдан 1919. године у Београду, пошто дотадашњи племенски Савези претходно прихвате ове закључке. **Соколски Сабор састао се на Видовдан 1919. године у Новом Саду и ту су ти закључци и**

формално спроведени, на најсвечанији начин. (Поповић, 1907, 2, стр.11). На томе Сабору реализовали су своје организаторске задатке Српског Соколства др Лаза Поповић и Милан Теодоровић. Њихов посао био је обављен тада беспрекорно и окарактерисан је био највишим соколским идеализмом. И није њихова кривица, што је тада, под утицајем политичких фактора, учињена судбоносна грешка, да се то уједињено соколство не назове правим југословенским именом. То је учињено годину дана касније у Марибору.

Овим делом се завршава само један део око Српског Соколства, организације, рада и деловања др Лазе Поповића. Пожељно је завршити га мислима самога др Лазе Поповића.

„У СОКОЛСТВУ НЕМА ТЕОРИЈЕ НЕГО ТРПЉЕЊА И ЗНОЈА. У СОКОЛСТВУ НЕМА МУДРОСТИ НЕГО РАДА. У СОКОЛСТВУ НЕМА СОКОЛА КОЈИ НЕ ВЕЖБА! НА ВЕЖБАЛИШТЕ, БРАТЕ И БРАЋО! ПОЛАКО ЋЕ ПОСТАТИ СНАЖНЕ МИШИЦЕ, ЗАПЛАМТИЋЕ ОЧИ, РОДИ ЋЕ СЕ И СТВОРИТИ НЕПОБЕДИВА СНАГА НАША! НА СТРАНУ УТЕМЕЉАЧИ, ДОБРОТВОРИ, ПОМАГАЧИ, ОДБОРИ, А СОКОЛИ НАПРЕД, ПРАВИ СОКОЛИ! НАПРЕД БРАЋО И БРАТЕ, НА ВЕЖБАЛИШТЕ НА РАД! ЛАЖАН ЈЕ СТРАХ, НИСКО ЈЕ НЕВЕРОВАЊЕ СВЕ, АКО ЖИВИМА, ВЕРУЈЕМО И РАДИМО СОКОЛСКИ ОНДА ОПАДА СВА МОГУЋА ФРАЗА О ТОМЕ ШТА ХОЋЕ, МОЖЕ, А ШТА НЕЋЕ БИТИ. ЖИВОТ НАМ ЈЕ ИСТИНА, ДОКАЗ И РАД, А УМОР СЛАСТ. НАПРЕД, БРАЋО, НА ВЕЖБАЛИШТЕ! НА ВЕЖБАЛИШТУ МОРА БИТИ ОСНОВАН СВАКИ СРПСКИ СОКО, И ОНДА ЋЕ ЖИВЕТИ ДО ВЕКА, ИНАЧЕ НЕ! НАПРЕД, ЗАТО, НА ВЕЖБАЛИШТЕ СРПСКИ СОКОЛИ СВИ СВУДА!“ (Поповић, 1907, 2, стр. 11).

5.2.4. Светосавско и светолазаревско опредељење

Српског сокола

„Јединство и уједињење народа је услов народног опстанка и живота. Јединство и уједињење соколско је услов соколског опстанка живота. Ни овога ни оног јединства и уједињења неће бити, ако ми то нећемо, ако ми за то не живимо и не умиремо. То нам мора бити видело и свест“.

Др Лаза Поповић

Основни циљ Сокола у Чешкој је био развијање снаге и морала чешког народа и подизање националне свести која им је била потребна у борби против германизације и за национално ослобођење. Убрзо се Соколство раширило у све словенске земље са циљем да се ослободи и уједини целокупно Словенство и на тај начин Соколство долази и на просторе где су живели Срби.

Соколство се ширило међу Србима који су живели у Аустро-Угарској монархији а у исто време развијало се и у Краљевини Србији и Краљевини Црној Гори. Можемо са великом сигурношћу, рећи да је др Лаза Поповић отац, односно оснивач Српског Сокола и он је, несумњиво, дао значајан допринос развоју Српског Соколства.

„Било је и раније покушаја да се оснује Српско соколско друштво али се у томе није успело. Таква једна иницијатива покренута је од групе Срба, на челу са Ристом Јеремићем, из Фоче. После тог догађаја др Лаза Поповић се целим својим бићем предаје Српском Соколству. Он му даје душу, месо и костур и постаје вођа целокупног Српског Соколства“ (Богуновић, 1925, стр. 24).

Он даље ради савесно на уједињењу целокупног Српског Соколства и на Скупштини српске соколске жупе Фрушкогорске, која је била одржана на Цвети 4. априла 1908. године у Вуковару, донесена је Резолуција којом је проглашено јединство целокупног Српског Сокола и у којем је, између осталог, **стајало да Српски Соко према својој мисли може постојати и развијати се само као заједничка ствар свих Срба.**

„Коначно до уједињења долази на Првом свесрпском састанку, одржаном новембра 1910. године у Београду, када су у Уједињено Српско Соколство ушли: Српска соколска жупа Фрушкогорска, Савез соколских друштава Душан Силни, Српска Соколска жупа Босанскохерцеговачка, Српска соколска жупа Крајишка, Српска соколска жупа за Приморје, Српска соколска друштва из Баната и Бачке и Српска соколска друштва из Америке.

По завршетку Првог светског рата Соколска друштва обнављају свој рад, током 1919. године, а Српски Соко прихвата југословенску идеју и улази у Југословенски Соколски Савез, који је основан у Љубљани 1922. године.

После Другог светског рата тадашњи режим није дозволио обнављање Сокола, проглашавајући га за народну организацију и том приликом његову имовину усваја и предаје је на коришћење Друштву за телесно васпитање „Партизан“.

Српски Соко је прихватио идеје и циљеве Чешког сокола и Српски Соколи су у почетку свога рада вежбали по њиховом систему, али убрзо др Лаза Поповић, те идеје и циљеве прилагођава духу српског народа. У рад Српских Сокола уводи српски дух, српске игре, српске команде, српске песме, ослања се на српске обичаје и на српску културу. Он тада поставља основне циљеве Српском Соколу: да путем соколског телесног вежбања хармонијски развија тело и душу, чува и јача здравље својих чланова, негује и развија друштвени живот и јача светосавски дух народа српског.

Да би се остварили постављени циљеви постављају се услови и соколско друштво је имало за обавезу да реализује соколске задатке:

- „радити душевно и физички, присилити се физичком напору на скроман, трезвен и моралан живот. Вежбати заједнички, и у заједничком зноју приближити се ближњем као човек човеку. Радити ћутке и по једној заповести, слушати без поговора, сломити свој бес, ћуд и лењост, постати дружеван, активан, отворен и храбар, волети људе и мрзети себичност и лаж“.

Поред наведеног свако друштво у своме деловању треба да следи и следећа упутства:

- „у друштву треба да се негује, односно упражњава телесно вежбање ради очувања и јачања здравља, које ће послужити као основа општој култури,

- у друштву треба да се упражњава савремени облици телесног вежбања и разни облици надметања и све то да се прилагоди захтевима физиологије,
- друштво треба да у надметању и телесно вежбање уноси обележија културе народа српског, као што су: језик, игре, песме и слично, једном речју у друштву треба да се унесе српски дух,
- уређење и карактер, односи у друштву треба да буду демократски,
- у друштву треба да постоји стална тежња за повећањем броја чланова, без разлике на пол, године старости и сталеж и друштво мора да ради на оснивању истоимених друштава у својој околини. Сва друштва са једне шире територије треба да се организују у соколске жупе са циљем да се једнога дана оснује Савез свих Српских соколских друштава,
- сваком друштву треба да је стално на уму да поред бриге о телесном делу бића, мора радити и на васпитању душе својих чланова свим расположивим средствима,
- друштво треба да води бригу и о школској омладини и да је васпитава и образује у соколском, светосавско - витешком духу,
- Српски Соко мора да уђе у сав српски народ, у градове и села,
- Српски соко има великог значаја и за отаџбину јер обухватајући сву омладину, школску и ону која је ван школе, на тај начин јача одбрамбену моћ отаџбине,
- друштво мора да сарађује и да има присне везе са свим таквим друштвима,
- Српски Соко није страначка организација и његов члан може по политичком уверењу бити члан политичке странке које хоће, по уверењу религијском може припадати вери којој хоће, по уверењу научном слободно му је да исповеда истину како хоће и српска соколска друштва не смеју у свој рад да уносе обележја појединих политичких странака“ (Поповић,1906, стр. 14).

„Српски соко се, у почетку свога рада, налазио у положају човека, који кроз мрак види јасан и светао пут хтео би сваком да га покаже, да сваком помогне да нађе и

пође тим путем, а кога нико неће да слуша. Не да слуша већ да послуша, и исто тако упре очи у једном правцу, одакле доводи спас. А где је спас? **Прави спас је Српски соко и љубав према нашој светој вери Православној и Српству.** И зато сви треба да буду укључени у рад Српског Сокола, деца људи жене да буду Српски Соколи, из разлога што ни једна политичка странка није способна ни позвана да обухвати целокупно српство а то могу и морају Соколи, јер су само тако Соколи“ (Поповић, 1904, стр. 34).

Телесно вежбање и српска култура спојени у једну целину, али у својој јачини и истинитости чине садржај соколске идеје. То јединство, соколског вежбања и српске културе, др Лаза Поповић је сликовито објаснио помоћу два дубока и скривена извора.

„Из тога двора, као из два дубока и скривена извора, што избијају из сред живота и дају му вечни покрет, струје нагомилане и спутане енергије и једног и другог извора, па спајајући се одједанпут у силном виру, као кад се насипи оборе, ослобођене су, и стварају голему реку соколску. Сав рад и живот соколски, у прошлости, садашњости и будућности, иде реком том“ (Поповић, 1906, стр. 22).

Физичко вежбање, као део општег васпитања, је значајна компонента Српског Сокола јер се помоћу њега јача општа снага појединца, односно оно је корисно и добро за свакога. Физичко васпитање је предуслов, односно основа за интелектуално, естетско и морално васпитање и управо та телесна компонента представља значајну улогу у развоју једнога народа. Из тог разлога Српски Соколи те две ствари и дубоке истине, морају унети, обелоданити, распрострањити у српски народни живот.

„Српски соко се залаже за хармонијски развој тела и за свестрано образовање и васпитање, тј. за образовање и васпитање тела и душе, и та идеја образовања целокупног човека, духа и тела, јесте права соколска идеја. Тело је носилац душе човекове, духа и тела, јесте права соколска идеја. Тело је носилац душе човекове, но не као проста кутија, у којој је клупче памука, већ крвљу везан један те исти спој обоје у једно: тело мора бити духом прожето, у тело у телу мора бити појединац оличен као индивидум, и као што душом мора бити да ради, умара се и напреже, исто као и телом. Као што души човечијој нико није кадар истаћи жртву, што се поднети не може, исто тако и у телу - и бол и мука душе и тела иста, и срећа исто тако. Душа и тело су равноправни“ (Поповић, 1904, стр. 35).

Дакле, физичким вежбањем, у српским соколским друштвима, поред јачања и развијања мишића и целога тела јачају и усавршавају се дух, емоције и воља и ниједан бољи покрет тела не могуће је изоловати од акције духа.

„У слабом и кржљавом телу је слаба и кржљава воља а у оном часу, кад наше тело као добар инструмент јечи у добром тону, осећамо необичну снагу, наша нам је воља свемогућа, пажња неизмерно јака, и најглавнији услов успеха уопште и јесте само та унутрашња неисцрпна и неуморна снага“ (Поповић, 1904, стр. 36).

Из ових неколико соколских мисли о физичком вежбању може се закључити да Српски Соко путем физичког вежбања, овако схваћеног, ствара здраве и јаке људе, и телесно и психички, који ће бити способни да издрже све напоре живота и биће од велике користи и отаџбини.

Српска Соколска друштва, поред развијања физичке снаге и здравља, морају да развијају и негују **срце и душу својих чланова** свим расположивим средствима и да у надметања и физичко вежбање уносе национална и културна обележја Српског народа.

„Српски соко обухвата целокупно српство и сва соколска друштва требају и морају да буду само делови једног и јединог Српског Сокола и идеје, тежње и циљеви морају бити истоветни“, (Поповић, 1904, стр. 28).

Веза Соколства и духовног развоја својих појединаца није била страна ни при оснивању друштва у Сремским Карловцима. Леп је пример био **Патријарха Бранковића** из Сремских Карловаца који је на почетку рада овог друштва од својих средстава купио једну од најлепших и најраспрострањенијих кућа и поклонио је соколима за вежбање и рад. И сам је касније био укључен у поједине свечаности световног карактера. Карловачки Соко је тако први за Видовдан 1905. године организовао Слет у Раваници са јавном вежбом и утакмицама у јуначким играма. Тиме се та веза између Видовдана и Соколства није више раскидала. Тако су до почетка Првог светског рата одржавани Слетови осим 1908. године.

Данас је ситуација у обновљеним Српским Соколским друштвима следећа. У прилог Светосавског и Светолазаревског опредељења Српског Сокола, говоре и статутарне одредбе друштва и њихова правила понашања. Па тако имамо да свако Српско Соколско друштво има свог **духовника**, који искључиво мора бити свештено

лице и стим у вези друштво ће сарађивати са **Православном црквом**. Један од циљева друштва је и васпитање омладине у **Светосавском витешком духу** и ширење човекољубља и братства међу свим људима. Свако Соколско друштво бира себи **свога светитеља заштитника**, којег светује као Крсну славу и чији лик носи на соколској застави.

На грбу Соколског друштва налази се обли штит са бојама српске заставе у оболу а у централном делу грба доминира грб Немањића са сивим соколом изнад круне. На својој застави такође постоје српски симболи: са једне стране је грб соколског друштва а са друге лик **светитеља**, заштитника друштва. Химна Соколског друштва је **Светосавска химна**. Службени језик у друштву је **српски** а писмо ћирилица.

Сваки члан Соколског друштва је дужан да се влада по захтевима **Светог Писма**. За сваког Члана соколског друштва је обавеза да буде **крштен у цркви**, чиме он стиче право на остале свете тајне: миропомазања, причешћа, покајања, јелосвећења, свештенства и тајну брака. Сваки рад у друштву мора имати **благослов Српске Православне Цркве**.

Српски соколи су међусобно браћа и сестре, по једном оцу Исусу Христу. Међусобно се ословљавајући са **ти**, а поздрављају са **Помоз Бог** или **Помаже Бог**. Све великодостојнике Српске цркве ословљавају по црквеним звањима. Ова правила важе и за данашњи Српски Соко у Војводини.

Као резиме свега изложеног, стоји још да Српски Соколови морају да савесно врше поверене им национ-алне, војничке и верске дужности тј. да пропагирају Светосавље, да славе своју Крсну славу, да у својим кућама држе кандило и свећу и да свакодневно вежбају духовне способности.

СВЕТОСАВСКА ХИМНА - ХИМНА СРПСКИХ СОКОЛОВА -

1.

Ускликнимо с љубављу
Светитељу Сави
Српске цркве и школе
Светитељској глави.
Тамо вјенци тамо слава
Гдје је наш српски пастир Сава
Појте му Срби.
Пјесме и утројте!

2.

Благородно Србијо,
Пуна си љубави
Према своме пастиру
Светитељу Сави.
Цјело Српство слави славу
Свога оца Светог Саву.
Појте му Срби
Пјесму и утројте

4.

Херцег - Босна, Лика
Српског рода дика
Од јадовна до Косова
Све је земља Србинова
Славонија и Крајина
Светог Саве дједовина
Појте му Срби
Пјесму и утројте

6.

Да се српска сва срца
С тобом уједине,
Сунце мира љубави,
Да нам свима сине,
Да живимо сви у слози,
Свети Саво ти помози,
Почуј глас свога рода.
Српскога народа!

3.

Црна гора славна
Жижа православна
Светог Саве постојбина
Шаље позив са висина
Да се Срби братски сложе
Да им благи Бог помаже.
Сви да поју Сави.
Светитељској глави.

5.

С неба шаље благослов
Свети отац Саве
Са свих страна сви Срби
С мора и Дунава
К небу главе подигнуте
Саву тамо угледајте.
Саву српску славу,
Пред престолом Творца!

7.

Пет вјекова Србин је
У ропству чамио
Светитеља Саве
Име је славио.
Свети Сава Србе Воли
И за њих се Богу моли.
Појте му Срби.
Пјесму и утројте!

5.2.5. Соколска организација

Духовни интегритет сваког соколског друштва гарантовао је правилан духовни развој сваког појединца, који се морао уклопити у соколски систем и његову организацију. Генеа соколске организације датира од 1862. године, када се она успоставља на елементарном нивоу функционисања једног друштва, да би до 1919. године еволуира у сложен кохерентан организациони систем на вишем нивоу.

Устројство соколске организације утврђено је соколским законом - уставом, затим правилницима и пословницима који су донети на Првом и Другом југословенском Соколском Сабору а допуњени и мењани на главним скупштинама ЈСС. Први Соколски Сабор одржан је 28. јуна 1919. године у Новом Саду, Други Соколски Сабор одржан је 18. августа 1924. године у Загребу.

Соколска организација укључује: **соколски савез, жупе и друштва**. Она је у потпуности и целовито нормативно регулисано 18. августа 1924. године на Другом Соколском Сабору у Загребу, који је због тога и назван законодавним. Ту су усвојени:

1. Устав југословенског Соколства,
2. Резолуције, начелни и други закључци,
3. Одредбе о чланству,
4. Правила савеза, жупа и друштва,
5. Организација техничких органа,
6. Правилници и пословници одбора и одељења,
7. Пословници управних органа,
8. Соколска одликовања,
9. Важнији прописи за јавне наступе.

„**СОКОЛСКИ САВЕЗ** је врховни управни, извршни и надзорни орган соколске организације. По соколском уставу донетом на Првом југословенском соколском сабору 1919. године, савез здружује соколске жупе и назива се Соколски Савез Срба, Хрвата и Словенаца. Он је врховни орган Југословенског соколства. Њега воде и управљају њиме: **сабор, главна скупштина, одбор, надзорни одбор и предњачки**

збор. Одбор се састојао од 12 одборника од којих најмање 6 морају бити вежбачи, на челу са старешином и два његова заменика.“ (Документи Саборски, 1919, стр. 282).

„Југословенско Соколство представља у јавности **старешина** ЈСС а кога бира главна скупштина или његов заменик. Сва суштинска питања решавају се на сабору, кога по уставу сазива старешина ЈСС.

Рад Југословенског Соколског Савеза уређен је правилником од 26 чланова који је сачињен према променама што их је усвојила главна скупштина 23. марта 1924. године. Чланом један овог правилника утврђује се назив савеза **ЈУГОСЛОВЕНСКИ СОКОЛСКИ САВЕЗ** и његово седиште је у Љубљани. Његова је сврха да васпитава „**телесне и моралне моћи југословенског народа**“ (Правилник Југословенског Соколског Савеза, 1925, стр. 30).

„**САВЕЗНИ УПРАВНИ ОРГАНИ** у Југословенском соколском савезу су: сабор, главна скупштина, савезни одбор и старешинство“ (Правилник Југословенског Соколског савеза, 1925, стр. 36).

„**САВЕЗНИ ТЕХНИЧКИ ОРГАНИ** су носиоци соколског васпитног рада на свим нивоима соколске организације. Савезне техничке органе чине: 1. збор жупских начелника, 2. савезно начелништво и 3) савезни технички одбор, који поступа по посебним правилницима и пословницима“

САВЕЗНО ТЕХНИЧКО ВОЂСТВО чине: савезно начелство, савезни технички одбор и збор жупских начелника. Савезно начелство сачињавају: а) начелник ЈСС и три његова заменика и б) начелница ЈСС и три њене заменице. Њих на предлог збора жупских начелника бира скупштина ЈСС. Савезни технички одбор сачињавају: а) начелништва ЈСС, б) већи или мањи број чланова и чланица бираних међу најбољим стручњацима који станују у седишту савеза или у његовој близини. Збор жупских начелника је трећи елемент савезног техничког вођства и његова врховна инстанца, са правом да доноси коначне одлуке у стварима у надлежности.“ (Организација техничких органа, стр. 68).

„**СОКОЛСКА ЖУПА** у хијерархији соколске организације је подређена инстанца савезу а надређена соколском друштву. Жупско организовање је већ 1919. године имало дугогодишњу традицију, а те године је новом организацијом

Југословенског Соколства претрпео и извесне измене. Жупе, као ни савез, више нису осниване по националном, већ по територијалном основу. Оне више не носе називе истакнутих историјских личности, нити у називу имају националне атрибуте, већ носе називе градова у којима им је седиште или назив регија.

На предлог организационог одбора Првог југословенског Соколског Сабора у Новом Саду 1919. године, једногласно је прихваћено територијално разграничење жупа. Разграничено је 33 жупе, по критеријуму да се оне равномерно распореде по читавом простору нове државе. Међутим, и овако распоређене жупе нису све добро радиле, а неке нису ни заживеле, па тиме и принцип њиховог распореживања није испоштован“ (Документи саборски, 1919, стр. 302).

Различит је био и број соколских друштава која су радила у соколским жупама и тај број је стално варирао. Рад соколске жупе детаљније је тек уређен на Другом Југословенском соколском Сабору у Загребу 1924. године, када су донета **Правила соколске жупе**, а које су касније незнатно промењена на скупштинама ЈСС. Код уређивања ове материје пошло се од тога да у територијалној подели жупа одлучујући буду соколски интереси, такође да жупе треба да буду велике целине. Њихово седиште треба да је у местима где већ постоји добро организовано соколско друштво.

„Тако да је жупа дефинисана као елемент соколске организације, а сврха жупе да јача телесну силу вежбача теловежбањем, даље да чланство жупе дигне на виши ниво моралне и културне вредности братства у друштвима жупе. Друштва која су чланови жупа имају своја права: да учествују у жупским изборима, да учествују у приредбама, да редовно плаћају чланарину, да сарађују у организовању такмичења и приредби и најмање једанпут годишње пререде јавно вежбање. Такође су у обавези да шаљу статистичке извештаје о раду. Жупску управу чине: жупска главна скупштина, жупски одбор и старешинство. У склопу њих је и предњачки збор жупе који се бави техничким радом. Жупно техничко водство чине: жупно начелство, жупски технички одбор и збор начелника” (Југословенски соколски календар 1929, стр. 87).

У организацији рада жупа учињене су незнатне измене на Шестој главној скупштини ЈСС у Броду 1925. године, када су донета правила за организовањем по окрузима у већим жупама. И ова организација је била аналогна жупској организацији.

„**СОКОЛСКО ДРУШТВО** је темељ читаве соколске организације. Соколске жупе и соколски Савези давали су соколском друштву смер, нормативно га уређивали, надзирали и повезивали са другим друштвима. Соколска друштва у принципу основана су групном иницијативом заинтересованих за оснивање друштва, а њихов рад је био регулисан правилима и пословником ЈСС“ (Организација ЈСС, стр. 78).

Све своје задатке друштво реализује помоћу финансијских средстава које обезбеђује од чланарина, добровољних прилога, прихода од закупа просторија, добротворних приредби, публикација и донација. Тако се сада друштво учлањује у жупу којој га савез додели. Зато ниједан члан соколског друштва не може истовремено бити члан више соколских друштава, нити неке гимнастичке организације основане на верском или сталешком принципу.

Чланови друштва се деле на **редовне** и **добротворне**. Свако чланство се може отказати писменом изјавом у приступу два сведока, међутим оно престаје и искључењем због исплаћивања чланарине или не придржавања соколских начела. Друштва су гајила више категорија чланства и то су:

- деца: мушка и женска од 6 до 14 година
- нараштај: мушки и женски од 14 до 18 година
- чланове и чланице од 18 година.

Целокупни рад друштва води друштвена управа и техничко водство. Друштвену скупштину сачињавају главна скупштина друштва и друштвени одбор као и саветодавно тело. Техничко водство друштва чини предњачки збор. Главна скупштина друштва и њен врховни управни орган а која се састаје сваке године у јануару месецу.

Друштвени одбор чине: старешина, његов заменик, старешина просветног одсека, начелник, начелница и један број одборника, а од тог броја 50% треба да су вежбачи. Одбор је надлежан за све спољне и унутрашње послове друштва. Одбор одлучује када ће чланство наступати у соколском оделу и носити значку приликом јавних наступа и када ће друштво развијати свој барјак. Све спорове међу члановима и одбора решава дисциплински суд - судство које има пет чланова. Друштво се може распустити одлуком његове главне скупштине, или одлуком жупе уз сагласност старешинства ЈСС.

У овом делу је потребно напоменути да данас раде две регистроване од Министарства и омладине и спорта, паралелне организације у Соколству. Развијенија по броју Жупа, Друштва и чланова која раде на територији Србије (а као њен део и Аутономне Покрајине Војводине) је Соко Југославије и Српски соко. Српски Соко је регистрован на обнављачкој скупштини грађана и ранијих соколских функционера 28. новембра 1992. године, код Министарства правде прво као Савез Сокола СР Југославије који је радио на територији Србије и Црне Горе.

Његова идејна опредељења дата су 1985. године у Београд у **„Идејној платформи рада соколске организације“**, која у себи садржи и **Статут Сокола Југославије**. Та идејна платформа садржи сва битна обележја, циљеве, задатке и главне програмске основе рада соколске организације и њених односа према домовини, држави и другим институцијама и организацијама, а све у сврху развијања система масовног свестраног телесног, здравственог, моралног, естетског и родољубивог васпитања младих и одраслих, као битан основ јачања народа, односно оспособљавња грађана за што успешније извршавање радних обавеза, оспособљавње за разноврсни културни живот, а и извршавање грађанских обавеза у одбрани земље.

Ова организација свој рад базира на изворним принципима соколског покрета по Мирославу Тиршу, који су осавремењени у протеклом периоду, али никада нису потпуно мењани, јер сматрају да они представљају трајне људске, друштвене, етичке и естетске вредности.

Соко Србије тј. Војводине се декларише као организација за телесно и морално васпитање, као добровољна и демократска организација отворена за све грађане без обзира на пол, узраст, веру, националност, имовинску и другу припадност, као нестраначка, невладина, непрофитабилна и хуманистичка организација.

Као таква организација Соко Војводине и у данашњим и у сутрашњим условима сматра да представља необилазну карику у савременом систему телесног, интелектуалног, моралног, естетског, демократског и хуманистичког васпитања младих и одраслих грађана у нашој земљи.

Права и једина је СРПСКИ СОКО, која ради у Србији, Војводини, Црној Гори, Републици Српској и ширем свету где живе Срби. Ова организација

ОБНОВЉЕНА ЈЕ 27. јануара 1991. године у Српском Сарајеву, заслугом упокојеног Мојсија Симовића Секуловића. Ова организовала је као потреба да српски родољубиви, свесни своје историјске одговорности за будућност српског рода, и у жељи да живот свога народа оплемењене, али и да спортским активностима и културним деловањем створе физички и морално здраве генерације које ће бити достојне својих предака, а уз помоћ Бога и благослов православне Светосавске цркве основали су Витешку спортску - организацију Српски Соко.

Културно, спортско, естетско, морално и интелектуално деловање је слично као што је било код Сокола Југославије. Битна обележја ове организације дата су у статуту исте:

- Српски Соко је друштвена, нестраначка, патриотска и витешка организација која се бави физичким, културним, духовним и моралним васпитањем омладине,
- Српски Соко је јавна организација православним Словенима окренута, и сваком пријатељу Српства и православља без обзира на веру, пол и страначку припадност која поштује демократска правила понашања, а у остварењу својих циљева подразумева само морална законска средства,
- Циљеви Српског Сокола су обнова и неговање српске културе и традиције, физичка и морална изградња српске омладине и унапређење квалитета њеног живота у сваком погледу,
- Витешка организација Српски Соко не признаје границе међу Србима,
- Члан Српског Сокола може бити сваки припадник српског рода и сваки пријатељ Српства и православља, без обзира на веру, пол и страначку припадност и ако испуњава следеће услове: 1) да има навршених 16 година живота, 2) да је неокаљане части и поштења, 3) да је душевно здрав и да прихвата Статут, Програм и Правила за соколско понашање,
- Српски Соко бира свог светитеља заштитника којег светкује као Крсну славу и чији лик носи на соколској застави,
- Српски Соко има свог духовника који искључиво мора бити свештено лице и он између осталог врши улогу надзорног одбора,
- Српски Соко има и своје симболе: 1 ГРБ - ГРБ Немањића са заставом српском и иницијалима организације, 2) ЗАСТАВУ - српска тробојка са соколским грбом са једне и лик светитеља са друге стране,

- 3) ПЕЧАТ - округли са соколским грбом у средини, 4) ХИМНА - Светосавска химна, 5) ЈЕЗИК - српски, 6) ПИСМО - Српска ћирилица и
- 7) ОДЕЛО - Традиционално Српско Соколско одело.

Српски Соко има 10 правила понашања. Она се односе на следеће: да се чланови морају владати по правила Светог Писма, да морају бити крштени, да све што раде раде уз благослов Српске Православне Цркве, да све свечаности почињу Светосавском химном, да се ословљавају са БРАТЕ, СЕСТРО и са ТИ, да пропагирају Светосавље, да славе своју Крсну славу и да свакодневно вежбају духовне способности: одважност, спремност, смисао за ред и дисциплину, и да вежбају расуђивању, стрпљењу, умерености, братољубљу и хришћанском милосрђу. Згодно би било и поменути овом приликом да сам и сам члан Предњачког Збора Савеза Српски Соко од 2010. године а такође сам члан и Соколског друштва „Соколско јединство“ из Бачког Петровца од 2011. године.

Из свега изложеног остављам **ВАМ**, да одлучите којој ће те се организацији приклонити.

5.2.6. Соколски слетови и такмичења

Соколски слетови, такмичења и јавни наступи претстављали су манифестације соколског теловежбоног рада и експонирања соколске снаге. Преко ових манифестација могло се у краћем и дужем временском периоду пратити развој соколске вежбе. Такође, ове манифестације су представљале могућност да се уоче одређени недостаци у раду појединих савеза, жупа и друштава. Уједно су ове манифестације имале и пропагандно - мобилизациони карактер у смислу интересовања за соколски рад и ширење соколске идеје. Исте манифестације биле су прилика да се соколи међусобно упознају, друже и размене искуства. Познато нам је да су на појединим манифестацијама учествовали припадници војске и школе.

Соколски слетови, такмичења и јавни наступи били су обавезан вид соколског друштвеног, жупског и савезног рада. У надлежности Југословенског Соколског Савеза било је да организује и води сваку јавну приредбу у којој учествује више жупа. Иста организација важила је и за Жупске и Друштвене јавне наступе водио је старешина уз помоћ збора предњака. Друштва су била у обавези да приређују јавне наступе најмање најмање једанпут годишње. Исте обавезе имале су и жупе, али су оне имале и обавезу

да приреде и један слет ии такмичење за друштва која су у њој учлањена. Југословенски Соколски Савез имао је обавезу да приређује јавне вежбе, такмичења и слетове у држави и ван ње уз обавезу жупа да учествују у савезним јавним манифестацијама.

Сви соколски јавни наступи одвијали су се по прописима **Реду јавних наступа**, који су донети на соколским саборима, а мењани на главним скупштинама ЈСС. У зависности од манифестације (да ли је у питању излет, утакмица или поворка) Соколи су били у обавези да обуку и адекватну одећу: свечана одора, вежбаће одело или грађанско одело. Треба напоменути да су Соколи одбијали да наступају у поворкама заједно са организацијама и друштвима које су класно или верски опредељене.

Први статистички извештаји о раду друштва и жупа показују да су нека од њих успела да организују врло успешне слетове. У периоду од 1919 - 1929. године ЈСС (Југословенски Соколски Савез) био је изузетно организован и реализовао је седам Покрајинских, један Свесоколски Савезни слет, једну Међуслетску утакмицу и одлазак својих вежбаћих врста на два Свесоколска слета у Прагу, на Међународне утакмице у Лиону и Олимпијске игре у Паризу 1924. Покрајински слетови ЈСС одржани су: 29 и 30. јуна 1920. у Марибору, 30. јуна 1921. у Осјеку, 29. октобра 1922. у Загребу, од 27 до 30. јуна 1924. у Сарајеву, од 13 до 18. августа исте године поново у Загребу, од 27 до 29. јуна 1927. у Љубљани 5 и 6. септембра 1928. у Скопљу.

Године 1920. и 1926. Југословенско Соколство масовно је учествовало на 7. и 8. Свесоколском слету у Прагу. Од 26 до 29. јуна 1926. године триста југословенских нараштајца наступило је на Нараштајском слету у Прагу, а 2 и 3. јуна 1928. године школска омладине јужне Србије масовно је учествовала на предслетским данима у Скопљу.

Најимпресивнија манифестација Југословенског Соколства био је Први свесоколски слет 1922. године у Љубљани. На овом импресивном соколском слету учествује и „Српски Соко“ из Новог Сада са преко 600 чланова. Треба истаћи и податак да од наведених слетова чешких сокола као и наведених слетова у Краљевини Југославији, Војвођани учествују преко Жупе Светозар Милетић са преко 400 учесника.

У самој Војводини организује се такође слетови. На престижним жупским слетовима у Војводини чланство масовно учествује. Године 1920. у Сомбору на првом слету. Други слет је одржан у Суботици 1922. године. Трећи слет је одржан у Старом Бечеју 1924. године. Четврти слет у Сенти 1926. године. Пети опет у Сомбору 1927, а Шести слет у Суботици 1929. године. Сви ови жупски слетови су били одлично организовани а нарочито Шести жупски слет у Суботици, на коме је било 1.600 учесника - вежбача. У преподневним часовима одржан је дефиле сокола од Градске куће у Суботици до стадиона слетишта. Ношене су соколске заставе улицама града, а присутно грађанство је соколе одушевљено поздравило. По подне је одржан Соколски слет у присуству око 10.000 гледалаца. Овим слетом Соколска жупа Светозар Милетић приказала је своју снагу приликом десетогодишњице постана. Године 1921. организује се Први слет Банатске соколске жупе у Великом Бечкереку (Зрењанин). Затим се одржавају слетови у Вршцу, Белој Цркви и Кикинди. Потом се организовао и Први слет Бачке соколске жупе 27 и 28. маја 1923 године...

Посебно треба истаћи чињеницу да је у Војводини у Сремским Карловцима „Српски Соко“ на предлог др Лазе Поповића 1906. године организовао Први слет соколства у Срба у Раваници (Врдник) на Видовдан. Ови Видовдански Соколски слетови одржавани су све до Првог Светског рата. Српски Соко касније учествује и на Девети слету Бугарских јунака Софији (Бугарска) 1939. године.

Док су се такмичењима и јавним наступима једни одушевљавали, други су били њихови огорчени противници, тврдећи, да је актуелна пракса, нарочито у спорту, учинила да се такмичења извргну у своју супротност, односно, да су у спорту она постала сама себи сврха. У њима владају нежељене тенденције једноставности уз исцрпљене и искоришћавање појединаца, са штетним последицама за њихово телесно и морално здравље. Преовладавао је ипак став, да је такмичење значајно васпитно средство у сваком телесном вежбању, па и соколском, јер како је то истицано, ***без такмичења нема правог вежбања, а без правог вежбања нема правог соколства.*** Тек се кроз такмичења и борбу сматра се, много развија снага, окретност, одважност, одлучност, пожртвованост и истрајност појединаца. (Савез сокола Краљевине Југославије, 1937, стр. 3).

У првој години свога рада Соко Краљевине Југославије, организовао је најзначајнију јавну манифестацију. Први свесоколски слет, који је био одржан од 8. до 28. јуна 1920. године у Београду. На овом слету учествовали су и соколи Војводине, а главни садржај чиниле су *просте вежбе*.

Одлуком збора жупских начелника и начелница на седници од 7. децембра 1930. године, по први пут се уводи у праксу могућност организовања самосталних такмичења у такозваним *слободним гранама*: лакој атлетици, пливању, одбојци, које су се до тада организовале у форми дисциплина у склопу обавезног програма соколског такмичења. (Соко, 1930, 1-6, стр. 47).

Из такмичарског реда (програма) за 1932. годину који је усвојен на седници савезног начелништва одржаној 10. јуна 1931. године, види се да су општа соколска такмичења укључивала неку врсту *вишебоја*.

Такмичења врста чланова обухватала су на пример, следеће дисциплине:

- 1) један обавезан и један слободан састав за све четири главне справе,
- 2) прескок преко коња у дуж (три скока),
- 3) скок у даљ,
- 4) пењање,
- 5) пливање 50м,
- 6) трчање 100м,
- 7) бацање диска (три покушаја),
- 8) просте вежбе и то један обавезан и један слободан састав.
- 9)

Такмичења врста чланица укључивало је:

- 1) по један обавезан састав на разбоју и карикама, који ће бити изабран између два састава и један слободан састав на греди,
- 2) скок преко коња,
- 3) скок у даљ,
- 4) трчање 60м,
- 5) бацање кугле 4кг, (руком по вољи) и обавезна проста вежба.

„ОПШТА ОБАВЕЗНА ТАКМИЧЕЊА: била су конципирана у склопу са соколским циљем и начелима соколске васпитне методике. Њихов циљ и

сврха били су: *развијање снаге и извезбаности свих вежбача*. Овакав приступ општим обавезним такмичењима, изведен је из Тиршовог начела да се јачати мора свестрано.“ (ССКЈ, 1937, стр. 5).

Општа такмичења су се прописивала у виду сталних вишебоја узимајући у обзир услове у којима се ради и то:

- I За јединице без справа: три шестобоја,
- II За јединице које имају справа: три осмобоја,
- III За све јединице: војна такмичења.

Сваки шестобој и осмобој ваћио је за једну годину и сваке 4 године почињало се изнова.

I За јединице без справа:

Први шестобој

1. Усмено такмичење из познавања Соколства,
2. Такмичарска проста вежба,
3. Пењање на конопац 7м помоћу ногу,
4. Скок у висину залетом,
5. Бацање кугле,
6. Трчање на 100м (за нараштај 60м).

Други шестобој

1. Исто као и у првом шестобоју ,
2. Скок у даљину залетом,
3. Бацање диска
4. Трчање 110 м преко ниских препона (за нараштаје 80 м).

Трећи шестобој

1. Исто као и првом шестобоју,
2. Скок с мотком,
3. Бацање копља,
4. Трчање на 1500 м (за нараштаје 600м).

Нараштаји се има такмичити до 16. године (календарске) у истим гранама, само су трчања краћа како је већ наведено, те справе за бацање имају бити тешке према постојећим прописима за нараштај.

II За јединице које имају справа:

Први осмобој

1. Усмено такмичење из познавања соколства,
2. Такмичарска проста вежба,
3. Висна справа: вратило или кругови,
4. Потпорна справа: разбој или коњ,
5. Прескок преко справе (коњ, козлић, сандук),
6. Скок у висини залетом,
7. Бацање кугле,
8. Трчање 100м.

Други осмобој

- 1-5 Исто као у првом осмобоју,
6. Скок у даљину залетом,
7. Бацање диска,
8. Трчање преко препона на 110м.

Трећи осмобој

- 1-5 Исто као у првом осмобоју,
2. Скок с мотком,
3. Бацање копља,
4. Трчање на 1500м.

За све чланове: одређивао се **нижи, средњи и виши разред осмобоја**. Одређени најмањи успех у нижем разреду био је испит за попречну свестрану телесну извежбаност. Виши разред осмобоја одређивао се као обавезан за борбу за мач Његовог Величанства Краља, с тим да се том приликом такмичи на све 4 главне справе.

За нараштај: одређивао се нижи и виши осмобој по истом саставу стим да су трчања краћа: за нижи разред до 60м и 80м ниске препоне, за виши разред 100м и 80м високе препоне.

III За јединице без справа:

Војна такмичења, за чланове и старији нараштај с навршених 17 година.

А. Савлађивање препона на 100м,

Б. Трчање крајином 3-5км с гађањем у војну мету (потребно трчање целе врсте).

А. Савлађивање препона на 100м,

1. На поласку помиц ање у вису (ручкање) на 6м дугој водоравној греди,
2. На 20 - том метру претрчавање преко 6м дуге косе греде и 6м дуге водоравне греде, 150цм висине,
3. На 40 -том метру пребацити се преко препоне висине 240цм,
4. На 60 - том метру прескок преко обележеног простора од 3м с одривом с клупице 50цм висине.
5. На 70 - том метру пренети 30кг тешку врећу песка до 90 - тог метра,
6. На 90 - том метру спустити врећу, а узети гранату и пре циља на 100 - том метру бацити је у уздужни простор широк 4м. После бацања мора се протрчати кроз циљ.

Б. Трчање крајином 3-5 км с гађањем у војну мету (потребно трчање целе врсте).

(патролно трчање целе врсте)

У ту сврху одреди се стаза са ознаком као на смучању. Стаза се има изабрати тако да има што више разноликости коа узбрдица, низбрадица, јарака и сличних теренских препрека. На подесном месту за стрелиште има да се изврши гађање у бојну мету с 5 метара. За оцену учинкс рачуна се која је врста најбрже прешла пругу и има највише погодака.

ОЦЕЊИВАЊЕ ШЕСТОБОЈА И ОСМОБОЈА

Врста се оцењивала са:

1. За наступ простим вежбама слетским са 100 бодова,
2. За складност и правилност и извођењу слетских простих вежби са 100 бодова (врста има да одвежба све саставе за слет),
3. За понашање са 100 бодова.

Укупно: 300 бодова

„Појединац се оцењивао за сваку грану са 100 бодова, само појединци из виших разреда могу за учинке из простих грана добити и више од 100 бодова, само појединци из виших разреда могу за учинке из простих грана добити и више од 100, тј. неограничено. Основци на справама изводили су вежбу у повољну страну (осим на коњу“ .“ (ССКЈ, 1937, стр. 6).

Б) ОПШТА СЛОБОДНА ТАКМИЧЕЊА објављују се у свим гранама телесног вежбања било појединачно или у вишебојима. Њихова је сврха била да се појединцима и групама (врстама) пружи прилика да се афирмишу у оним гранама, које су изабрали да се у њима према својим способностима усавршавају изнад просећности. Сваки такмичар се могао такмичити у слободним такмичењима, а само под условом ако то жели само (без обавезе), мога се и даље такмичити и у обавезним. Нараштај се није могао уопште такмичити у слободним такмичењима.

Слободна такмичења могла су бити у следећим гранама:

1. Такмичења у појединим гранама из прости теловежбе (ходање, трчање, скакање и бацање),
2. Такмичења у играма (одбојка, кошарка, хазена и рукомет),
3. Такмичења појединаца за првенство и за састав међународне врсте,
4. Такмичења у смучању и осталим гранама вежбања на води,
5. Такмичења у пливању и осталим гранама вежбања на води,
6. Такмичења у борењу (хрвање, песницење, мачевање),
7. Такмичења у складбама за јавне наступе на позорници,
8. Такмичења у старогрчком петобоју (јахање, трчање, пливање, гађање из пиштоља и мачевање). То је прикладно за коњичке одсеке.,

9. Такмичење у модерном петобоју (трчање један стадиј 192м, скок у даљину, бацање копља, диска и рвање). То је прикладно за коњичке одсеке.
10. Такмичење у јахању и волтижовању,
11. Такмичење у гађању,
12. Такмичење у свакој грани из телесног вежбања за коју се установи да је корисна за усавршавање способности човека те за коју постоје могућности за извођење.

„Сваки вежбач, да би се развио што свестраније требао је, да се вољом спрема и такмичи и у обавезним и у слободним саставима такмичења. Нарочито се препоручује, пливање, смучења и борења, а осим тог такмичарског програма требало је изводити још и излете, феријална путовања и таборовања.

Вредновање резултата такмичења вршено је на апсолутних вредности уз уважавање само узрасних, а не и других индивидуалних могућности. Одређени елементи вежби на справама, су на пример, доносили одређен број бодова, док се укупно на једној справи могло освојити 80 бодова. Тако да је одређени резултат у трчању, скакању или бацању, на пример, био норма за освајање мале или велике повеље или венца.“ (ССКЈ, 1937, стр. 7).

После излагања о такмичењима и слетовима код Соколаца, изложићемо и облике и форме соколског вежбања које су биле заступљене у школама, војсци и спортским клубовима.

У ШКОЛАМА као институцијама са којима је соколство имало тесну сарадњу код Соколаца, изложућу и облике и форме соколског вежбања које су биле заступљене у школама, војсци и спортским клубовима.

- Вежбе без справа, вежбе на справама, просто и разно вежбање, игре, методика и теорија, скокови у даљину и висину, бацање лопте пуњене плутом или лакшег камена, народна кола, надвлачење ужета, отпори (рукама, ногама, телом), рвање, вежбе у редовима, укупне вежбе, родлање (котурање), пливање, скокови у воду, клизање, скијање, утакмице (спортске игре), планинарење, стројеве вежбе, лака атлетика, таборовање и летовања.

И у **ВОЈСЦИ** је такође био један број Соколских вежбања. Форме и облици који су били заступљени су:

- Јахање, стрељаштво, војна гимнастика, пливање, лака атлетика, мачевање, бокс, вежбе са теретом до 25кг, бацање гвоздене лопте, скокови у дубину, стројеве вежбе, стрељаштво, пењање уз конопац и утакмице.

СПОРТСКИ КЛУБОВИ су такође били полигон за упражњавање облика и форми Соколског вежбања. Заступљени су били следећи:

- скијање, лака атлетика, гимнастика, пливање, одбојка, фудбал (хазена), кошарка, тенис, стреличарство и различите врсте утакмица.

„Оваква организација и програм физичког вежбања и надметања имао је и своје противнике. Они су сматрали да је актуелна пракса, нарочито у спорту, учинила да се такмичења извргну у своју супротност, односно да су у спорту она постала сама себи сврха. У њима владају нежељене тенденције једностраности уз исцрпљивање и искоришћавање појединаца, са штетним последицама за њихово телесно и морално здравље“ (Савез сокола Краљевине Југославије 1937, стр. 3).

Преовладао је ипак став, да је такмичење значајно васпитно средство у сваком телесном вежбању, па и соколском, јер како је то истицао још Ј. Ваничек: **„Без такмичења нема правог вежбања, а без правог вежбања нема правог Соколства“**. Тек се кроз такмичења и борбу сматра се, много боље развија снага, окретност, одважност, одлучност, пожртвованост и истрајност појединца. (Савез сокола Краљевине Југославије 1937, стр. 3).

О овим и другим облицима и формама вежбања, биће нешто више речи у делу који говори о оснивању и раду Соколских друштава и њиховог рада у оквиру Жупа у Војводини.

5.2.7. Однос Соколства према: народу, вери, војсци, школи, политици, држави, цркви и спорту

Соколски васпитни рад развијао се у еминентно **народном духу**. У овом раду, а у циљу даљих објашњавања, потребно је истаћи и какав је однос био Соколства према: народу, вери, војсци, школи, политици, држави и спорту. Тј. неопходно је истаћи соколску љубав према домовини, народу и слободном и достојанственом животу сопственог народа. **Соколска идеологија била је демократски васпитна**. Соколска организација окарактерисана је као **грађанска и демократска**. Она је окупљала словенске народе без обзира на род, политичка опредељења, сталеж, занимање, поглед на свет и веру. Права потврда придржавања соколском систему од стране појединца, била је и у подржавању основних идеолошких соколских начела.

Цело словенско Соколство па и југословенско, уграживало је и овај идеолошки приступ у све облике свог рада па и у свој однос према: народу, вери, војсци и школи. На примеру Сокола Краљевине СХС и Краљевине Југославије биће објашњење ове релације.

Соколство и народ:

Стварањем нове државе Краљевине СХС идеолошка мисао водиља „**Ослобођење и уједињење свих јужно словенских народа**“ губила је смисао, па се тако и југословенско Соколство нашло пред наеодложним задатком преформулације свог идеолошког опредељења у складу са променама које је наметала нова констелација националних задатака. Централна мисао водиља била је тада „**једна држава, један народ, једно Соколство**“. Соколство је тако на развијању идеологије интегралног југословенског национализма могло да ради само под условом предходног сопственог јединства.

У вези са односима Соколства и народа, на првом месту треба нагласити, да остварење јединствене и недељиве Краљевине Југославије са једним недељним југословенским народом и једном недељивом југословенском свешћу потпуно одговара идеалима и тежњама Соколства из ранијих времена, чије светле традиције Соко Краљевине Југославије наставља.

Ово Соколство је тада било оличено у Савезу Сокола Краљевине Југославије, јесте уствари законом основана организација приватне иницијативе, организација најздравијих индивидуалних и колективних снага у југословенском народу у који сваки појединац уноси своју личну вредност и свој лични труд. У тој организацији сваки члан несебично сарађује на остваривању великих соколских идеала за добро народа, отаџбине и краља.

Соко Краљевине Југославије је био општенародна организација, која је припадала целом југословенском народу и обухватала је све његове слојеве без обзира на племе, веру и сталеж, доба живота, пол и занимање. Као опште народна организација Соко Краљевине Југославије морао је да у свим слојевима народа развија југословенску националну свест, коју сматра битним условом свестраног и здравог развоја народа.

Радећи у том правцу, Соколство је било здрави васпитач омладине, поборник братства и љубави, заступник велике југословенске националне мисли, нарочито у оним пределима, где је национална свест под утицајем неповољних историјских околности остала неразвијена, била је једна од дужности соколства.

„Као општенародна организација Југословенско Соколство није заборављало ни на своју браћу с оне стране државних граница и било је забринуто за њихову судбину, саосећајући све њихове невоље. Ово је уствари Соколство сматрало за своју свету дужност, тј. старало се за њихов свестрани напредак“ (Соколски гласник 1922,4, стр. 112).

Соколство и вера:

Соколство као идеја слободе, признавала је и слободу уверења и мисли сваког појединца. Од свог чланства захтевало је да поштује свако отворено и искрено уверење и мишљење других а при томе да чува чистоту соколске идеологије.

Соколство је нарочито **поштовало и свако уверење и осећање**, јер је сматрало, да је вера најсветлији део унутрашњег живота сваког појединца. Тај битни део човечијег погледа на свет, соколство је ценило и поштовало. Због тога, соколство је дучно било да једнако поштује и испољавање сваког верског уверења и осећања. Сваки припадник соколске организације **могао је слободно да извршава заповести и прописе своје вере и цркве.**

Ово није била само формална изјава, већ је то био дубоки корен у унутрашњем животу соколства. Он је био прожет врлинама лепоте, доброте и истине и то се свуда и увек код сваког појединца испољавало из саме његове душе.

„Такође, у смислу соколске идеје и соколских наука, сваки припадник соколске организације **био је борац за истину и правду и за све што је добро и лепо**. Сваки припадник соколског покрета требао је да настоји да се што више приближи највишој истини и правди, доброты и лепоти. У сврху постигнућа тог идеалног циља свакоме су била на располагању и средстава која му пружа његова вера (црква).“ Организација ЈСС, стр. 16).

Соколство и војска:

Свакој војсци својствена је пракса телесног васпитања њених припадника, па отуд и њено оправдано интересовање за теловежбане системе и заинтересованост за сарадњу са организацијама телесног вежбања. Војска Краљевине СХС је ту заинтересованост испољила већ на почетку успостављања послератног соколског рада у новој држави.

Однос Соколства и војске није остао на формално декларативном нивоу, већ је он био реалан и плодотворан, заснован на широком обиму сарадње. Тако је војска наступала већ на Првом свесоколском слету у Љубљани 1922. године и оставила је импресиван утисак у вежби са пушком, којом је демонстрирала резултате свог соколски заснованог телесног вежбања.

Соколство је било свесно свог задатка, да својим теловежбеним и васпитним радом у мирнодопским условима треба да подупире реализацију војних задатака тиме што ће стварати снажније, окретније и морално чвршће војне обвезнике, а од чега ће имати користи и војска и народ. Тиме је соколство постигло да се телесно васпитање војника реализује по соколском систему. Сарадња војске и Соколства била је различита и врло плодотворна.

Питање међусобног односа Соколства, као идеје и организације, према југословенској војсци решено је било на основу соколских начела. Та начела дотицала

су и питање идеје сакупљања целог народа у соколску заједницу. Тиме је било решено питање, у кавом духу мора да буде васпитан цео народ.

Југословенска војска је била тада важан део народа, па се зато није могла посматрати ван Соколства. Зато је соколска идеја и соколско васпитање обухватало и војску и зато је била саставни део ње тј. војска је улазила у редове Сокола. Један те исти дух спајао је једно и друго и тако су чинили једну целину. Југословенска војска као народна установа радила је упоредо са Соколством, а Соколство је било свесно да својим васпитањем у својој организацији подупире рад те исте војске.

Због тога се морало у соколским друштвима при извођењу соколског васпитног система, посвећивати нарочита пажња и стручном војничком васпитању у циљу свестраног соколског васпитања. У сваком соколском друштву које је имало своје чланове у војсци, оснивано је одељење, које одржава трајан додир са својим члановима у војсци и са њима се дописивали, слали им вести из свог друштва, подстицали их на соколски рад у војсци и набављала им соколске књиге и листове. (Соколски гласник 1922,4, стр. 7).

Наоружање сокола

„Пре и после Првог светског рата Соколи су се такмичили пушкама система Маузер-Милановић М1880 калибра 10,15 мм (тзв. Кокинке) и пушкама Маузер М 1899 калибра 7 мм. Наредбом Министра војног А.С. бр 5869 од 25. априла 1933, Службени војни лист бр. 684, стрељачким секцијама Савеза Сокола Југославије додељене су из ратног плена аустријске пушке система Mannlicher М88/90 калибра 8 мм. Како су ове пушке биле застареле то се Савез Сокола Југославије обратио 15. октобра 1937, Министру са молбом да добије боље пушке. На основу ове молбе Министар војни је 25. децембра исте године а на основу члана 10. Закона о Соколу Југославије, донео нову одлуку да се стрељачким секцијама ССКЈ доделе нове пушке система Маузер-Милановић-Ђурић М 1880/1907S, калибра 7 мм“ (Соколска жупа Крагујевац, бр. 1465, 1940).

„Решењем Министра Војске и морнарице бр. А.С. 13935 од 10. јуна 1940. године одлучено је да се Савезу Сокола Краљевине Југославије изда 30.000 пушака 11 мм разних модела. Ове пушке су служиле за обуку у руковању пушком према пешадијском егзециром правилу и из њих није било предвиђено гађање. Пушке су издавали

Команданти војних округа соколским јединицама и то старешинама јединицама на реверс исто као и код задужења пушке 7 мм М./7 С које се користе за обуку и гађања. Препоруку Савеза Сокола била је да се требовање пушака не врше за мали број јединица него да се тражи за све јединице на територији једног војног отсека истовремено. Чланови соколских друштава су могли да наруче пушке и да на соколским такмичењима буду одликовани војничком медаљом доброг стрелца“ (Јевђевић, 2008, стр. 47).

Соколство и школа:

Како је Соколство окарактерисано било као **општенародна васпитна организација**, то је морало да буде у најужој вези са оном државном организацијом, кроз коју је обавезно пролазио цео народ и која је такође задатак општенародно васпитање а то је била **основна школа**.

Основна школа требала је да свом делокругу и у своме раду, упознаје младеж са задатком који Соколство обавља у народу. Соколство је морало основној школи да пружи сва могућа средства, како би она могла постићи наведени задатак. Њихова међусобна сарадња се огледала и у уступању својих просторија и справа за вежбање школске омладине.

Ако школа није имала стручно образовање учитеља за телесно васпитање, могла је замолити за техничку помоћ Соколству. Одређено соколско друштво требало је и да помогне у виду организовања посебних курсева за оспособљавање предњака.

Телесно васпитање у средњим и стручним школама реализовано - спроводило се по соколском систему вежбања. Обавеза средњих школа била је такође да школску младеж упознаје са задацима Соколства уопште а специјално са задацима у нашем народу и да код младежи буди вољу за Соколским радом. Да би наставници средњих школа могли младеж соколски васпитавати, потребно је било, да и они имају довољно знања за телесно васпитање и соколско васпитање. Тражило се дакле перманентном оспособљавању и образовању и наставника по школама.

Соколство и политика:

Однос Соколства и политике био је декларисан и одређеним одлукама. Са својим јасни декласираним ставом израженом у свом првом Уставу донетом 1919. године на Првом југословенском соколском Сабору, југословенско Соколство је истицало да: **„члан југословенске соколске организације може да постане сваки одрастао Југословен или припадник другог словенског народа без разлике рода, без обзира на занимање, сталеж, светоназор и веру, само ако призна основно начело југословенског Соколства и ако је у свом животу непорочан“**, политички опредељује за једнакост (равноправност) и демократичност али и словенску искључивост. Овакав политички курс било је врло тешко одржати с обзиром на веома исполитизирано послератно југословенско друштво.

Соколство се дакле, декларисало као **„еминентно напредна културна организација, намењена целом народу без обзира на веру, народност, сталеж, са задатком да га телесно, морално и друштвено подиже да буде телесно здрав, јак и спреман на дужности и жртве“** (Брозовић, 1930, стр. 245).

Тако да Соколство није смело искоришћавати за своје интересе за своје интересе ни једна странка. Али зато соколи нису смели бити истовремено и чланови гимнастичких друштава која су у служби било које политичке странке или класне или конфесионалне организације.

Дакле, у страначком деловању Соко као појединац треба увек да делује са позиције соколске идеологије али и у корист народа. Изван соколске политичке поделе не смеју да преовладају у Соколству, већ се оно мора чвршће ујединити и деловати против таквих подела, тенденција. Осим уплива страначких и сталешких подвајања и раздвајања, Соколство се плашило и од верског подвајања. Овоме се Соколство уствари требало повињавати политичким расположењима и захтевима спољашње средине. Тако је дошло до усвајања следеће одлуке: **„Сваки појединац сме као слободан држављанин јавно политички сарађивати у странци, која се по свом програму не противи соколској мисли и начелима“** (Брозовић, 1930, стр. 69). Одлука се даље односила и на то да се соколска штампа и чланство у данима политичких полемика не упушта у исте.

Опредељење југословенског Соколства у смислу забране уношења политике страначких опредељења у његов рад имало је своју прошлост од 1919. па до 1940. године. Овако опредељење је било теже одржавати од 1934. године али се у томе ипак успело. У склопу таквог свог деловања Соколство се посебно противило странкама које су биле обејене националном или су биле основале на верском принципу, али је истовремено било спремно за сарадњу са политичким странкама које су развијале идеју југословенског национализма.

У прилог овој тврдњи усвојена је била још једна резолуција од Соколског савеза: *„Чланови соколских друштава могу бити припадници само таквих политичких странака, које по свом културном програму нису противне соколском програму.“* (Соколског савеза СХС о држави и Соколству, 1919, 1–7, стр. 205).

Соколство и држава:

„Однос Соколства и државе углавном је био завистан од уређења у самој држави. Предратно соколство је као организација приватне иницијативе имало у појединим јужнословенским крајевима различита искуства са државом. Однос је био следећи, док је хрватско, словеначко (Јужни Сокол у Љубљани, Аустријске власту распустиле су 1867. године због револуционарних, национално - ослободилачких и либералних идеја) и српско Соколство у крајевима под Аустро - Угарском (Војводина) било од исте државе онемогућавано, често и прогањани и забрањивани и третирано као организација антидржавних намера па тако и антидржавни елемент, дотле је Соколство у Краљевини Србији, па и Црној Гори имало снажну државну подршку“ (Жутић, 1998, стр. 6).

И после завршетка Првог светског рата Соколство остаје самостална и од државе еманципована организација. Овиме се уствари тежило како каже и др Лаза Поповић да држава званично регулише Соколство. Оно је од државе добијало моралну, законодавну и материјалну подршку за реализацију дела свог програма, који је укључивао све соколе и државне задатке као што су: физичко васпитање у школи, грађана и војске. Године 1919. успостављени су били први контакти државе и Соколства и тда су сугерисани њихови међусобни односи и сарадња. Ову сарадњу држава је планирала да оствари преко ресора просвете и војске.

Тако је био урађен однос државе и Соколства „Начелним становиштем Соколског савеза СХС о држави и соколству“ усвојен на Првом соколском Сабору. У њему се каже да *„целокупан рад на телесном образовању народа мора бити организован, спојен, споразуман и уједињен. Краљевину СХС „као своју слободну и народну државу Соколство помаже свим силама и служи јој свугде и свагда. С друге стране таква наша слободна и народна држава мора да помже и Соколство, као културан, велик и важан покрет без премца. Две државне установе долазе код проматрања државе и Соколства у обзир, једна је школа, друга је војска“* (1919, 1–7, стр. 206). Тиме је и Соколство идентификовало две државне институције које су представљале у ствари њихову спону.

У Краљевини Југославији је била следећа ситуација. Од доношења закона о оснивању СКЈ 5. 12. 1929. године успостављање југословенског Соколства и нормативно регулисање његовог рада одвијало се посредством државне иницијативе, док је његов теловежбовни и просветни рад оставио у домену приватне иницијативе. Овим законом је у ствари соколство било подржављено. Тако је тим законом за сталног старешину Савеза постављен Наследник Престола Краљевине Југославије Петар II Карађорђевић. Тако се дакле рад СКЈ одвијао под надлежност ресорних министарстава (просвете, културе, саобраћаја и министарства за социјалну политику).

„Након самог оснивања СКЈ је био од стране државних органа, министарстава али и самога двора фаворизована организација физичке културе од које се пуно очекивало. Сви захтеви које је држава испостављала Соколству коинцидирани су са идеалима које је иначе Соколство поред себе постављало без ичијих налога. Тиме су сва очекивања али и захтеви били у складу са Соколским настојањима. Тако је себи Соколство одредило улогу југословенског интегративног фактора, под паролом *један народ, једна држава, једно соколство*“ (Брозовић, 1934, стр. 247).

Усвајањем Закона о обавезном телесном васпитању (ОТВ) од стране МФВН крајем 1933. године државни органи почињу постепено да ускраћују своју безрезервну подршку СКЈ и да је све више усмеравају ка овом новом програму Физичког васпитања. После 1934. године та тенденција постаје све израженија. То се најпре огледало у изостајању материјалне подршке како од бановских управа, тако исто и од државе, чиме је у годинама изражене рецесије битно умањена и укупна могућност ефикасне реализације соколског програма и рада уопште, па и у два

областима као што су биле војска и школа, а које су биле од посебног интереса за државу (Брозовић, 1934).

Соколство и црква:

Соколство као свесловенски покрет је између два светска рата покушало да се званично не везује за цркву. Оно је у то време прокламовало слободу вероисповест и остављало је то својим члановима на вољу. Соколство је имало више разлога за овакав однос. Словенско соколство је обухватало неколико националних савеза: чехословачки, пољски, југословенски и руски. Сваки од наведених савеза настао је у државама које су већински припадале једној од хришћанских цркава. Приликом формирања Краљевине Југославије, православци, католици и муслимани су имали званично статус религија и оне су биле равноправне. И свештеници све три конфесије равноправно су учествовали и чинодејствовали при свим државним и националним прославама и празницима. Свака касарна је у то време имала војне свештенике: православног свештеника, католичког жупника и муслиманског имама. Иста ситуације је и била у школама Краљевине Југославије тј. Војводине. Деца су морала да уче веронауку од стране свештеника своје вероисповести (Јевђевић, 2008).

Соколство и спорт:

„Продор спорта на јужнословенске просторе одвијао се делом преко шведског гимнастичког система, делом преко соколства из чешког Сокола, где је његов највећи поборник био бивши заменик начелник ЧОС - а Јозеф Кленка. Његовом су заслугом уведене у соколску теловежбу такозване „**просте гране**“, које су се касније називале спортом“ (Соко, 1933, 10, стр. 249).

У почетку су се спортске гране развијале у оквиру Соколства, односно у оквиру појединих његових одсека, да би се касније оне самоставиле и организовале у посебна друштва - клубове. Највећи број њихових чланова су најпре били соколи који су вежбали у обе организације. Касније је то одвојено чланство превазилазило снагу и могућност вежбача, па га је то приморавало да се определи за једну од њих. За појединце је спорт био примамљивији због веће могућности личног испољавања, задовољства због упражњавања омиљене дисциплине и брзих и видних успеха. За разлику од спорта, соколска свестрана теловежба није доносила брзе и видне ефекте,

а наметала је и обавезу вежбања неомиљених и монотоних простих и редних вежби“ (Соко, 1933, 10, стр. 127).

„Спорт се нагло нагло почео ширити након завршетка Првог светског рата. Њему су хрлили сви они жељни истицања и победе, док му се Соколство све више оштрије супростављало, оптужујући га да запоставља здравствени ефекат због резултата и победа, као и васпитни ефекат који није поседовао спорт. Соколство је такође тврдило да су спорт у то време водили нестручњаци и лаици како су Соколи тврдили. Ово је дакле било конзервативно гледиште Сокола на спорт. Пошто се увидео ефекат експанзије спорта, соколи су предузели иницијативу да своју теловежбу што више заступе у спорту, тј. да **посоколе спорт**. Тако је дошло до оснивања одређених одсека у Соколу, као што су за: хазену, кошарку, пливање, тенис, веслање, скијање, јахање, клизање и друго“ (Мацановић, 1933).

„Са временом и са искуством и у спорту су се мењале прилике. И у њему је почео да ради све стручнији и школованији кадар и тако долази до одвајања врхунског спорта од оног у функцији здравља и телесног васпитања. Помодарска појама спортом је тада заустављена, док су тенденције његовог ширења и раста доведене у нормалне границе „корисног и паметног“ (Соко, 1933, 10, стр. 38).

„Тако су се спорт и спорт и Соколство све више прибличавали и јављала се потреба за конкретним облицима њихове сарадње. Та сарадња се остварила приликом учешћа на Олимпијским играма у Паризу 1924. године и у Амстердаму 1928. године а под окриљем Југословенског Олимпијског одбора. Поводом ове одлуке збор жупских начелника и начелница ЈСС је донео следећу одлуку у Загребу 2. 11. 1929. године: **„да чланови соколских друштава могу бити чланови спортских клубова и могу учествовати у њиховим приредбама, ако то није у супротности са соколским начелима.“** (Соко, 1933, 10, стр. 39).

„После ове одлуке, године 1930. донешена је још једна одлука да и поједини Соколски одсеци могу приступити спортским клубовима. Међутим, спорт је за разлику од Соколства био много спремнији и отворенији за сарадњу. Тако долази до званичног повезивања ове две организације када ССКЈ постаје члан Југословенског олимпијског одбора 7.9.1930. године у Београду (1930), ССКЈБ сваке године организовао је и самостална такмичења у лакој атлетици, пливању, одбојци, скијању“ (Записник са ССК Југославије, 1930, стр. 46).

„На седни збора жупских начелника и начелница одржаној 7.12.1930. године у Београду донет је низ релевантних закључака који регулишу могућности одржавања такмичења у појединим гранама, затим специјалним курсевима из истих грана за Соколе предњаке. На предлог овог збора Савез СКЈ прихватио је техничке правилнике међународних федерација за пливање и лаку атлетику. Са све јачим размахом спорта тада, али и примене закона о Општем телесном васпитању, јављали су се и све већи проблеми у Соколству, па су ову сарадњу након 1935. године поново довели у питање, што је био и резултат постепеног удаљавања ових организација“ (Записник са ССК Југославије, 1930, стр. 46).

5.2.8 Социолошки аспекти соколства у Војводини

Целокупна активност у физичкој култури на нашим просторима с краја прошлог и почетком овог века, па све до 1941. године, одвијала се у Соколским друштвима и под њиховим надзором. Самим тим, није се могао избећи утицај Соколства на идеолошком, политичком и културном плану. У контексту друштвене условљености физичке културе, посматрамо и Српско соколство као дело историје физичке културе у Србији.

„Неки су тврдили да су словенски народи средином XIX века развијали у склопу различитих друштвено-политичких и културних односа, због чега им је претила опасност од губитка националне самосвести“ (Енгелберт, 1929, стр. 19).

Никола Жутић (1998) тврди да се Соколство развијало као, изразито словенски, културни национално-ослободилачки и либерални покрет настао у чешкој 1862. Године под идејним водством Чеха др Мирослава Тирша. Због немогућности организовања војних формација у Аустроугарској од стране словенских народа, руководиоци Соколског покрета ставили су себи у задатак повезивање словенских народа са циљем да их припреме за борбу ради остваривања територијалне и духовне слободе.

Соколство би, по Тиршу требало да буде братско великодушних и несебичних људи, засновано на традицији братства по узору на Хуса и Коменског у смислу удружених људи ради виших националних циљева и општег народног васпитања.

У другој половини XIX века долази до јачања националне свести српске омладине, до њеног окупљања и ширења идеја путем скупштина, културно-просветних друштава и друштава за телесно вежбање, која је у то време почињу да се оснивају.

„Соколство у Војводини, под аустроугарском доминацијом, представљено је као либерално-национално-ослободилачки покрет који је физичким вежбањем прикривао истински циљ свог постојања: ослобођење и уједињење свих српских земаља, пратећи идеју свесловенства. Иејне вође и творци Соколства у Србији су др Лаза Поповић и Милан Теодоровић, који су 1904. године који су у Сремским Карловцима основали истоимено удружење“ (Брозовић, 1930, 139).

„У Краљевини Југославији Соколство се представљало као општечовечанска и универзално хумана телесна организација, не истичући своју либерално-идеолошку основу. Један број аутора је сматрао да је то био и идеолошки покрет у физичкој култури.“ З. Савић и Савић, Д. (1999, стр. 4).

„У СФРЈ историја физичке културе Краљевине Југославије проучавала се у форми прегледа резултата и спортских успеха, али се делом разоткривају и организационе структуре установа и друштава за физичку културу. Соколство је често тумачено као фашистичка, полицијска и ненародна организација, али никада као политички покрет или партија“ (Савић, 2011, стр. 67).

У различитим временским периодима, кроз које је пролазио од свог утемељења, Соколски покрет је различито третиран, па и законски забрањиван. Прва забрана изречена је 1914. године од стране аустроугарских власти због, по њиховом мишљењу, великосрпске пропаганде и коришћења Соколства ради отцепљења јужнословенских земаља од Монархије. Друга незванична забрана (одузимање новина) изречена је 1945. године у ФНРЈ, јер је тадашња власт третирао Соколство као ненародну организацију фашистичких карактеристика“ (Жутић, 1991, стр. 7).

Звездан Савић (2011) износи [...] да је у основи соколске идеологије била уписана национална, политичка, верска, социјална и полна толеранција на свесловенском нивоу. Са овим карактеристикама рада соколско вежбање брзо се ширило по тадашњој Европи. Највише присталица је имало код словенских народа под Хабзбуршком монархијом. Тако, на пример, основни циљ Сокола у Чешкој био је развијање снаге и морала чешког народа и подизање националне свести у борби против

германизације и за национално ослобођење. На крилима идеја слобођења и свесловенског уједињења, Соколство долази на просторе где су живели Срби. Најпре су то простори које су Срби насељавали под угарском влашћу и у Краљевини Србији и Краљевини Црној Гори. Са великом сигурношћу можемо рећи да је др Лаза Поповић отац, односно оснивач Српског сокола, дајући несумњиво значајан допринос његовом развоју“ (стр. 68).

После Другог светског рата нови режим није дозволио обнављање Сокола, проглашавајући га за ненародну организацију. Његову имовину усваја и предаје је на коришћење Друштву за телесно васпитање „Партизан“. Српски соко прихватио је идеје и циљеве Чешког сокола и Српски соколи су у почетку свога рада вежбали по њиховом систему, да би он касније био прилагођен духу српског народа. Уводе се српске игре, српске команде, српске песме, ослонац је на српским обичајима и српској култури. Др Лаза Поповић поставља основне циљеве Српском соколу: да путем соколског телесног вежбања хармонијски развија тело и душу, чува и јача здравље својих чланова, негује и развија друштвени живот и јача светосавски дух народа српског“ (Савић, 1999, стр. 68).

„Гоати (1984) износи да „друштвена условљеност соколства у Србији подразумева осврт на основне облике друштвено-социјалних покрета. Под њима се подразумевају разне врсте покрета: револуционарни, студентски, масовни, идеолошки, културни, политички, економски и ослободилачки покрети“ (стр. 53) Гоати је тврдио и да је термин социјални покрет употребио међу првима Лоренц Фон Штајк (IX век) као централни термин науке о друштву, дефинишући га као масовне групе активности које су усмерене на мењање или одржавање друштвено-економског покрета. Дакле један покрет може да се назове социјалним ако утиче на дистрибуцију политичке и економске моћи. Субјекти социјалних покрета су друштвене класе, националне, расне, религиозне и друге друштвене групе. „Ако се имају у виду средства којима покрети остварују своје циљеве, могу се поделити на: мирољубиве, ненасилне и насилне социјалне покрете. Узроци настанка социјалних покрета деле се у две групе. Прву групу узрока чине: незадовољство друштвених група својим положајем и сазнањем да се оно може променити друштвеном акцијом. Другу групу узрока чине они који су повезани са осећањем друштвене угрожености слојева којима одговара постојеће стање“ (Бутиган, 1994, 64)

„Све више долази до сазнања да је тешко разумети било коју културну одлику кад се она издвоји из њеног општег склопа“ (Рут и Бенедикт, 1976, стр. 64).

„Битна обележја соколства у Србији која су га одвајала од других категорија су његово идеолошко и културно деловање које се огледало у: циљевима, задацима, чланству, организованости, структури деловања, обележјима, програмима деловања, Масовности и правилима понашања. Неопходно је истаћи да култура подразумева скуп идеја, симбола, вредности и значења“ (Божиловић, 2007, стр. 7).

„Југословенски соко био је ванстраначка друштвена организација витешког обележја за истовремено телесно и морално васпитање деце, нараштаја и одраслих грађана. Циљ је био јасно истакнут: телесно и морално, здравствено и интелектуално, друштвено и културно, естетско и духовно васпитање“ Савић, (2011, 69).

Брозовић (1930) истиче да према основној идеји, Соколска организација је грађанска и демократска, окупља словенске народе без обзира на род, политичка опредељења, сталез, занимање, поглед на свет и веру. Соколство удружује слојеве, грађане у једну целину-братство, треба да цени људе по њиховој личној вредности, а не да их дели по сталешким, класним, верским и племенским разликама, нити по звањима, друштвеном положају и иметку. Социјалних питања у Соколству третирана су кроз изрицање симпатија социјално слабијим и њиховом настојању за побољшање свог положаја (стр. 69).

Станојевић (1940) тврди да соколска организација од својих чланова тражи да се у приватном и јавном животу, кад год се укрштају њихови интереси с интересима других, свагда опредељују по захтевима социјалне правде и соколског братства. Равноправност, као социјалну категорију, соколство сматра изразито битном и значајном. У соколској организацији жене и мушкарци, Соколице и Соколи, потпуно су равноправни. У развоју тела и душе биле су заступљене прогресивне идеје античке Грчке и Рима. Спој онога што је лепо са оним што је добро и жеља да у здравом телу буде и здрав дух (стр. 69).

Основно идеолошко опредељење Соколства било је представљено у идеологији грађанског либерализма. Позитивним национализмом дефинисана је идеја поштовања своје нације и осећаја припадности својој нацији. Тирш је сматрао да је Соколство народни покрет који је настао из народа и служи потребама народа. Из тих основа,

временом су се развили искристалисали јасни принципи и одговарајући програмски циљеви соколског покрета. Они су изражавали следеће: свестрано телесно васпитање, морално васпитање, национално и свесловенско васпитање и напредно прогресивно васпитање.

Свестрано телесно васпитање српски Соко прихвата као централни вид своје делатности, уз осавремењавање вежбовног програма у складу са напретком науке и физичке културе у савременом свету. У погледу моралног васпитања наглашава се веза са породицом, друштвеном заједницом и соколском организацијом. Инсистирало се на развијању националног интереса националног-шовинистичког схватања, односно раздвајања љубави према домовини од било каквог везивања за страначку припадност.

Принцип и идејно полазиште демократичности (слобода, једнакост, братство) огледају се у поштовању права сваког грађанина, било које вере и националности, као и личног политичког убеђења да се буде равноправним чланом Сокола. Даље, у могућности и праву сваког пунолетног члана да бира и да буде биран у складу са способностима и личним доприносом у раду и развоју соколске организације.

Принцип прогресивности подразумевао је поштовање општих светских прогресивних кретања у свим областима рада и развоја науке, културе и физичке културе. Савић (2001) износи да је Соколски покрет у својој суштини окренут прогресу народа у целини, а не само појединаца или групација, са сталном тежњом за конструктивном сарадњом мањих народа, као и општим напретком и развојем човечанства. Посебно се инсистирало на јединству наведених идејних основа, принципа и постављених циљева.

Заштитни знак Српског соколског друштва били су велики соколски слетови, приредбе и забаве, друштва су била организована у савезе и жупе, на чијем челу су биле старешине савеза и начелници савеза. Соколски савез имао је свој статут, тј. правилник о задацима и чланству, као и своју скупштину, управни и надзорни одбор и обележја друштва (униформа, застава, грб).

„Као манифестација теловежбовног рада и експонирања соколске снаге, соколски слетови, јавни наступи и такмичења имали су велики утицај на јавни живот у то време. Инсистирало се на томе да сваки вежбач са пуно воље и жеље треба да вежба, али и да се такмичи“ (Цветковић, 1998). Остваривање соколске замисли захтевало је

васпитање тела, али и духа. Васпитање духа је била надградња васпитању тела, из чега је произилазило осећање љубави и братства према сваком члану. Васпитање духа је само усађивање и јачање тежње и воље за рад на општем добру.

Дакле, сва соколска друштва у Војводини окупљала су своје чланове без обзира на: веру, сталеж, националност, политичку опредељеност и пол. Мушки и женски чланови међусобно су били равноправни. За све чланове писана су правила соколског понашања којих су стриктно сви морали да их се придржавају. Пуно су радили на развоју националне свести својих чланова. Соколски сабори били су права места за ширење таквих идеја. Једна битан заједничка карактеристика целог Српског соколства била је његова револуционарност и висок ниво националне свести његових чланова (који су своје изворе црпели из православља и српске јуначке традиције).

„Поред тога што је у својим редовима спроводио начело једнакости и братства, соколство је бринуло и о националној самосвести. Од својих чланова захтевало је да су у приватном и јавном животу беспрекорни и да свуда поступају по соколским правилима. Говорило се да српско соколство треба да својим просветним и гимнастичким радом служи интересима целокупног српског народа, ма где он живео и непрестано се бори за унапређење културе и традиције српског народа“ (Живановић, 2000, стр. 156).

Познато нам је да културу не ствара човек, већ је она производ веће групе људи, духовно или материјално међусобно уједињених. Слична је ситуација и са физичком, ликовном и музичком културом. Заједнички интереси преовладавају унутар група које имају сличне или идиличне ставове према одређеним питањима. Међутим, овакви односи не морају увек да преовладају унутар наведених група. Српско соколство не представља страначку организацију и његова друштва не смеју у свој рад да уносе обележја појединих политичких странака; чланови по политичком уверењу могу бити чланови било које странке.

„Национализам је окарактерисан као духовна снага једног народа која му омогућава да се учи на презирању других народа, већ на поштовању њихових духовних достигнућа и њихових националних осећања. Подсећам, Соколски покрет био је покрет бројних словенских народа : Чеха, Словака, Руса, Хрвата и Бугара. Мржња и презир не произилазе из развијеног националног осећаја. У свакодневном животу, пак, постоје појединци који могу све да изопаче, па тако и национализам. Могу се изопачити:

љубав, уметност, политика, суд, власт, слобода, спорт, па и молитва као узвишени део хришћанства. Српски соколи волели су своју цркву и нису мрзели туђе, као што је сваки њен члан волео своју породицу, а није мзео туђу. Правилно схватање национализма не одваја религиозна осећања од националних осећања, већ их стапа у животно стваралачко јединство из чега израста национална култура.“ (Савић, 2001, 1, стр. 1).

Неки су тврдили да је Српско соколство у различитим временским епохама и друштвеним приликама и неприликама, увек окупљало све оне који су желели да различитим активностима развијају теоантропоцентризам. Живановић (2000) Теоантропоцентризам као правац у физичкој култури у коме се човеку приступа „голубијим ногама“ а физичка вежба нуди као благодетна храна телу његовом. То је правац који један човечнији нагон у оквиру православне антропологије, које је христоцентрично (стр. 223).

Сваки њихов програм, без обзира на то да ли је био просветног, културног или спортског карактера, увек је у себи садржао идеју о јединству бога и човека. Због тога је ова идеја и могла да опстане много векова и да траје колико и српска држава, односно од светих Немањића до данас“ (Савић, 2001, 1, стр. 1).

Српско соколство је бригу за свој народ утемељило у облицима свог рада и деловања, као што је, са друге стране, и само обележено културом православног српског народа. Поједина обележја и карактеристике српског народа, представљају и обележја Српског сокола: амблем, застава, крсна слава, печат и грб. За православље се може рећи да је било и биће живот једног народа, срба, због чега га треба чувати и преносити с колена на колена. Дакле, духовни акт једног народа који ствара своју културу, представља, у ствари, национални акт. Он се рађа у националној историји и има национална обележја. Српско соколство је својим просветним и гимнастичким радом служило интересима целокупног српског народа, ма где он живео. Поштујући своја правила, оно се недвосмислено борило за промоцију и унапређење културе и традиције српског народа.

Жутић (1991) истиче да је Српско соколство у крајевима Аустроугарске Монархије, представљало револуционаран покрет који је теловежбом покривао свој прави циљ, а он се испољавао у тежњи за слободом и припремањем њеног остварења.

Јасним концептом већ у првом Уставу донетом 1919. године на Првом Југословенском соколском сабору, као и ревидираној верзији усвојеној на Другом сабору, Југословенско соколство се одредило као организација чији члан може да постане сваки одрастао Југословен или припадник другог словенског народа, без обзира на веру, сталеж и занимање, уколико прихвати основна начела соколства. Идеологија соколства у Србији била је представљена као идеологија грађанског либерализма.

Српско соколство је, надаље, красило позитиван национализам или ти идеја поштовања сопствене нације, осећај припадности својој нацији и очувању идентитета. Под руку стим, ишла је и сарадња са другим словенским народима, окренутост свенародном прогресу, напредно прогресивно васпитање и грађанско демократско опредељење. Може се закључити да је Соколски покрет представљао ванстраначку друштвену организацију витешког обележја за истовремено телесно и морално васпитање деце, нараштаја и одраслих грађана. Соколство је било отворено за све оне који прихвате и усвоје Статут Савеза сокола (Савић, 2011, стр. 72).

„Српски соколи били су обавезни да поштују верска уверења и осећања других људи, у складу са личним прихватањем православног духа. Поштовање одраслих, родитеља, учитеља и и црквених лица било је обавезно за све чланове. Уз то је ишла и обавеза извршавања поверених им националних, војничких и верских дужности. У свакодневној комуникацији користили су српску ћирилицу.

Основни циљеви Соколства били су да путем соколског телесног вежбања хармонијски развију тело и душу, чувају и јачају здравље својих чланова, негују и развијају друштвени живот. Српски соколи инсистирали су и на унапређивању светосавског духа српског народа“ (Савић, 2010, стр.4).

5.2.9. Такмичења у српском соколству

5.2.10. Врсте такмичења

У соколству је било више врста такмичења, иако се по појединим теоретичарима тога времена сматрало да их је било мало.

Прво такмичарско „критење“ доживљавао је такмичар приликом доласка у вежбаоницу. То је обично било почетком школске омладине, када је у поједине категорије долазило или прелазило из ниже категорије. То је уствари било спровођење неке врсте „теста“, како би предњак - водник категорије знао у које ће одељење сврстати вежбача: у прво, друго, треће..., последње, већ према резултату који би показао на том тест такмичењу. Најбољи су одлазили у прво одељење у коме су обично били изразити „справаши“ слаби и мање „покретљиви“ вежбачи одлазили су последње одељење. Интересантна је појава била да се то догађало без иједне речи приговора.

Други пут вежбач је доживео такмичење приликом преласка из нижег у виши разред или приликом такмичења „за првака у одељењу - врсти“. И та такмичења била су уствари извесни тестовни испити.

Значајније такмичење доживљавао би новоуписани вежбач на друштвеном такмичењу, односно на **такмичењу за првенства или чете** (ако се радило о селу). Тада би се обично ангажовали сви предњаци и предњачки помоћници да помажу приликом суђења. За врховног судију обично је био позиван жупски начелник, његов заменик или неко из жупског техничког одбора, који је већини случајева није активно учествовао у суђењу, али је био од велике користи при организацији и спровођењу самог такмичења.

Такмичења за првенства жупе, одржавана су приликом жупских слетова. Трајала су по цео дан, а понекад и два дана. Друштвима је било дозвољено и више одељења у једној категорији, и ако су на друштвеним такмичењима (према истом програму) постигла одређени проценат могућих бодова. Такмичења су обично одржавана пре жупског јавног часа, на самом слетишту, летњем вежбалишту итд.

Скоро истог ранга била су и **Обласна или зонска такмичења**, када би се такмичило по неколико друштава или по неколико жупа.

Међуслетска такмичења одржана су обично између два слета, односно, ако би се из било којих разлога померао датум и одржавање већег слета, она су служила за испитивање појединих такмичења, односно ради континуитета итд.

Слетска такмичења одржавана су приликом савезних слетова, када би се окупило и преко две хиљаде такмичења свих категорија. Такмичења су, као и сами слетски дани, била подељена на „*нараштајска*“ (омладинска - јуниорска) и „*чланска*“. Одржана су два до три дана пре главног слетског дана, тј. пре саме јавне вежбе. За долазак на савезна слетска такмичења, било је потребно да на такмичењима нижег ранга (жупским, међуслетским итд.) освоји прописани број бодова. Учествовање у такмичењима на савезном слету сматрало се великим и часним успехом. На оваквим такмичењима догађало се да се такмиче и „жупска одељења - врсте“. Ако је неко друштво имало окрњену екипу или само једног доброг такмичара, жупско начелништво би са територије своје жупе сакупило такве такмичаре и образовало „*жупску врсту*“ и онда с њом наступало на савезном такмичењу.

У соколству су се одржавала и **такмичења за номинације** за неко веће међународно такмичење - тзв. „*изборна такмичења*“. На тим такмичењима, а било их је обично по два за сваку номинацију. Пред свако такво такмичење испитивана је форма појединих такмичара. Такмичаре је пријављивало жупско техничко руководство, или савезно техничко руководство, на темељу последњих успеха на неком од последњих домаћих такмичења, показивало на изборна такмичења и два пута већи број такмичара од онога који ће репрезентовати савез, односно земљу.

Од осталих такмичења која су се упражњавала у соколству треба поменути и „**Свесловенска првенства**“ (Праг, Нови Сад, Софија) затим и учествовање на **Олимпијским играма и Светским првенствима**. На свим овим такмичењима Србију су представљали и соколи, јер је соколски Савез био учлањен у Међународну гимнастичку федерацију.

Од домаћих такмичења вредно је споменути и квалитетна такмичења „**за краљев мач**“ и за „**краљичину заставу**“. На овим такмичењима такмичило се по једно одељење из већих друштава, али само из оних који су имали такмичаре највишег

квалитета. Такмичило се понекад и у 18 дисциплина (обавезне и слободне вежбе на свим главним справама, атлетске гране, стројеве вежбе, идеолошки испит итд.).

Соколске чете, које су биле у селима, такмичиле су се у дисциплинама у којима нису биле главне справе, понекад са справама, а скоро никад и на справама. И за учествовање на такмичењима већег ранга било је потребно да се претходно постигне одређени проценат. На друштвеним такмичењима такмичили би се сви пријављени, на жупским само они који су на друштвеним такмичењима постигли одређени проценат, а на савезним, они који су тај проценат постигли најжупским такмичењима. Такмичило се појединачно или екипно. Појединци су добијали дипломе за постигнути проценат, а одељења венце или траке на заставу, понекад прелазну заставу, прелазни сребрни венац али обавезно диплому.

Било је, иако доста ретко, и сусрета између појединих друштава, жупа, а такође и међудржавних сусрета, на којима су Србију представљали соколски такмичари.

5.2.11. Програми такмичења

Базирана на Тиршовом соколском систему, сва та такмичења и у нашем соколству била су заснована на свестраности и методским поступцима. Никада се није прелазило на тежи елемент (првину) док претходно није потпуно био савладан неки лакши који је претходно овом тежем. У програме су убациване једна до две првине, које су биле надовезане на претходно такмичење. Ако је прошле године био неки елемент обавезан и да се ради у леву страну, било је сигурно да ћемо га у следећем програму наћи као обавезног у десну страну са неким и отежавајућим начином извођења. Тако се могло и тумачити рапидно напредовање и успеси наших такмичара на међународној арени.

Ако је, нпр. један тежи елемент био приписан за виши разред, било је сигурно да се у вежбама средњег и нижег разреда налази тај елемент подељен на саставне делове или повезан лакшим долажењем, преласком, или „одлажењем“ из тог елемента. На тај начин постизало се много, а најбитније је било то што је такмичар вишег разреда било које категорије био „апсолвент“ свих првина из нижих разреда. Он је у вишем стању требало само да своје знање надограђује - ретко да се враћа на основне вежбе, које је по програму требало да савлада у нижем разреду. Разуме се да је понекад било

одступања од ових правила, нарочито ако је то било подложно условима у друштву, сналажљивости и стручности предњака итд.

Када говоримо о свестраности програма такмичења, морали бисмо овом приликом одати признања тадашњим такмичарима који су имали да савладају такмичарски програм који је понекад обухватио и по 18 дисциплина (поред главних справа, пливање, дизање тегова, пењање уз конопац, слетске вежбе, стројеве вежбе, 2 - 3 атлетске дисциплине итд.).

Поред програма за општа такмичења, у који су осим вежби на главним справама убациване и вежбе са справама, било је и простих вежби, бацање лопти са омчом (жога), бацање гранатеа, наступање и одступање ка простим вежбама итд., у соколским организацијама одржаван је читав низ посебних такмичења. Тако, нпр. Одржавана су и такмичења у пливању, скоковима у воду, смучању, смучарским скоковима, стрелаштву, бициклизму, атлетици, спортским играма (одбојци, кошарци, хазени) „коњичком спорту“, планинарству итд. Забележена су и такмичења у штафетама, позната под називом „*трчање теклића*“. У програмима такмичења наилазимо и на такмичења у простим вежбама, познавању идеологије, историје итд. Али у склопу већих општих такмичења.

У такмичарским програмима за **соколске чете** налазиле су се обично: просте вежбе, скокови у даљ или у вис (с места или из залета) бацање камена (кугле), троскок, трчања на кратке па и дуге стазе, надвлачење конопцем, рвање итд.

Приликом свих такмичења, и радило се о **пионирским** (дечјим), **омладинским** (нараштајским) или **чланским категоријама**, *одруштвеним* или *четним екипама* о мушкарцима или женама. На овим такмичењима посебно се пазило на правилно држање тела, главе, руку, ногу, стопала и прстију. Посебна пажња обраћала се на одевање, затим на понашање такмичара или екипа на такмичењу, а оцена о томе се обавезно уносила у такмичарску листу. Било је и случајева да су екипе или појединци изгубили прелазну награду због једног вежбача - такмичара који се није понашао како то доликује. Забележени су и случајеви дисквалификација целе екипе, а која је уследила због прекршаја такмичарских правила.

Разуме се да је у првим такмичењима било скоро све копирано спровођено према чешком узору, али се стручно руководство доцкан оспособљавало и оспособило

да доноси самосталне програме, тако да се оно по свестраности, стручности и методичности убрзо могло мерити са оснивачима соколства - Чехословацима.

5.2.12. Места такмичења

Место на коме се одржавало такмичење, завиило је од материјалних услова самог приређивача. Обично је то била соколана или школска гимнастичка сала, а најчешће летње вежбалиште или ливада, а код већих такмичара само „*слетиште*“ (ако се радило о жупским, међуслетским или слетским такмичењима).

Такмичења за распоред вежбача у одељењу (категорији) одвијала су се обично у вежбаоници (соколани или школској гимнастичкој сали). Забележени су случајеви где је, наклоношћу неког од учитеља или управе школе, вежбање па и само такмичење одржавано у разреду учионици. У летњим месецима, односно када су то временке прилике допуштале, такмичења су одржавана на летњим вежбалиштима и школским двориштима. Такмичења за распоред вежбача у одељења, одржавана су приликом пријема већег броја вежбача у категорији.

Само у ретким случајевима, што је опет било спојено са материјалним стањем друштва, употребљаване су све справе. Иначе, у слабије стојећим друштвима, такмичења су одржавана само на оним справама које је поседовало друштво.

Када се говорило о броју и врсти справа пропустили смо да кажемо да већина друштава није имала све главне справе (вратило, разбој, коња, кругове, а за жене још и греду). Програми мањих такмичења су прилагођавани условима, па се такмичење одржавало, али само на оним справама које је друштво поседовало. Трајање такмичења зависило је од броја дисциплина које су биле у програму али и од броја такмичара.

5.2.13. Начин одражавања такмичења

За свако веће такмичење формиране су посебне комисије: *пријемна, такмичарска, судијска, позивна и лекарска* комисија.

Пријемна комисија реализовала је послове око пријема а и контроле пријављених такмичара и такмичарки. Пријаве су обично приређивачу достављене

писменим путем, са навођењем података које је захтевао формулар за пријав. У пријави се наводило: име и презиме такмичара - такмичарке, година рођења, категорија и разред у коме се такмичи. Пријемна комисија је уочи или на сам дан пре почетка такмичења проверила наведене податке, одбацила или усвојила настале измене. Након тога би прегледала такмичарско одело сваког такмичара или такмичарке. Када је констатовано да је све у реду, такмичари би добили такмичарске бројеве. Водник је обично носио црвени број, а ако се и сам такмичио (што је била честа појава), носио би два броја на грудима: један црвени који је означавао број одељења - врсте и један црни - свој такмичарски број. Бројеви би се обично делили од 1 до 8 (односно од 91 до 98, или од 211 до 218 итд.). Пријемна комисија је тако воднику давала листу са уписаним бројевима, саопштила би му и сатницу такмичења и редослед справа.

Такмичарска комисија имала је за дужност да направи распоред справа „стаза“, распоред звани „сатница“, а од добрих математичара формирала би и рачунску комисију, која је обављала све послове око уписивања и сређивања резултата такмичења. Резултати су обрачунавани према постојећим таблицама, нарочито ако се радило о „несправашким“ дисциплинама. Свака такмичарска листа ишла је на контролу, а тек онда сврставана по успесима. Да не би дошло до забуне, такмичарске листе за женске категорије (а понекад и за поједине разреде) разликовале би се по боји од и мушких такмичарских листа. У рачунској комисији би се после завршеног такмичења једне екипе имена појединих такмичара са резултатом исписивала на посебне листиће и одмах сврставала према успесима. Тако се увек знало ко је у вођству, ко је десети, а ко тридесети итд.

Разуме се да свих ових радњи није било на мањим такмичењима. Такмичарска комисија је на темељу и уз помоћ рачунске комисије сачињавала дефинитиван пласман екипа и појединаца. Осим тога она је имала за дужност да води рачуна о правилном и право временом старту појединих екипа, о нормалном одвијању такмичења, па је у случају потребе, мењала редослед такмичења и сатницу, шаљући екипе на справе где би се указала празнина, а све у циљу што бржег завршетка такмичења. Но, и посред тога, ако је било много такмичара, такмичење је трајало два па и три дана, нарочито ако су на такмичењу учествовали сви разреди свих категорија - од нараштајских (омладинских) до чланских - мушких и женских.

Судијска комисија није у почетку имала много посла. Наиме, формирањем такмичарских таблица и вредновањем гимнастичких елемената (првина), било је потребно вишечасовно договарање и саветовање, како и шта учинити за сваки поједини евентуални спор или неспоразум. У почетку су суђења, односно оцењивања, рађена на примитивнији начин, али се временом оформио кадар специјалиста - судија за посебне дисциплине. То је омогућавало већу објективност и експедитивност.

Тада су просте вежбе (партер) оцењивале две поткомисије: *једна* (обично један судија за сваког вежбача) је оцењивала извођење, а *друга*: складност, одело, наступање и владање.

Оцена ове друге поткомисије приписивана је само одељењу, док се оцена прве поткомисије уписивала у „*лични успех*“ сваког такмичара.

Приликом такмичења на справама постојала је по једна комисија за сваку справу. То су у почетку била по двојица, а касније по тројица судија, од којих је један био главни судија и оцењивао је: наступање, владање, одећу и одступање, и та се оцена додељивала само екипи.

Призивна комисија, којој су обично били: руководилац такмичења, домаћин организатор - сручњак и још један старији стручњак, решавала је евентуалне спорове и неспоразуме до којих је долазило услед неправилности - незадовољства које су изазвали организатори, судије итд. Призиве је улагао водник екипе, и они су решавани одмах, на лицу места. Треба напоменути да је таквих призива било увек мало.

Лекарска комисија обављала је лекарске прегледе на самом такмичењу. Иначе је то рађено и у самим друштвима, што је друштвени лекар потврђивао својим потписом на самој пријави. Забележени су слачајеви детаљних лекарских прегледа на великим слетским такмичењима, када би се за то заинтересовао неки од медицинских факултета. Дешавало се, иако доста ретко, да лекарска комисија забрани некоме да се такмичи. Једна поткомисија ове комисије имала је задатак да прегледа санитарне уређаје, коначиште, а понекад и продавнице освежавајућих пића, воде и њихову робу.

Проглашавање победника вршило се само у највишим разредима, тек касније и у осталим разредима и категоријама. Слетски победници добијали су поред *дипломе* понекад и венце, а одељења или друштва *траку* на застави. Резултати су објављивани и

у следећем броју „Сокола“, „Предњака“, „Соколског гласника“ или неког другог жупског гласила и то за све екипе, за сва одељења и за све појединце и појединке, од првог до последњег. Иако је то било за похвалу, од такмичења до појаве резултата знало је да протекне по месец и више дана. Некада су се резултати појављивали и у посебним брошурицама.

Старосне границе такмичара и такмичарки биле су одређене према постојећем Статуту: деца (од 7 до 14 година), нараштај (од 14 до 18), чланство (од навршене 18 године па надаље).

5.2.14. Судије на такмичењима

Иако се уздицању судија у почетку није придавала нарочита брига, увек се пазило да те функције врше лица са предњачким испитима: за друштвена такмичења они са жупским предњачким и испитима, за жупска такмичења они из савезног техничког одбора што се практиковало и на савезним такмичењима. Јасно је да се од овог правила некада морало и одступити. Веома често су као судије фигурирали некада познати и истакнути такмичари. Интересантно је напоменути да су такмичари имали пуно поверење у судије.

Оцењивање је било „тајно“, тј. није било показивања оцена, како се то данас практикује. Судије су своје оцене уписивале одмах у листу и то појединачно, а ако се судило „у заједници“, после обостраног споразума. Ако међу судијама није дошло до споразума, онда онда се уписивала средња оцена (између средњих оцена). Одступање је у оцењивању било дозвољено, некада до једног бода код нижих, а код већих оцена од 9 бодова само пола бода. Иако се у оцењивању понекад одступало, у већини случајева се примењивао овај начин долажења до коначне оцене.

У већини случајева оцењивало се од 0 до 10 бодова, али је било и већих распона (од 0 до 15, па чак и од 0 до 20 бодова). Забележени су били случајеви када су се оцене и сабирале. У каснијем периоду биле су објављиване пропозиције у званичним гласилима или посебним расписима, па се и према њима равнало.

У случају спора, како сам већ рекао, посредовале су судије из „*призивне комисије*“ и њихова оцена је била коначна.

У каснијем периоду практиковало се да се пред само такмичење са судијама одржи краћи семинар, на коме би се детаљизирали сви могући примери и варијанте.

5.2.15. Улога водника

На свим такмичењима, радило се о друштвеним, међудруштвеним, жупским или савезним, која су, како смо већ рекли, одржавана приликом слетова, улога водника одељења - врсте била је веома важна. Водник екипе, или како се тада звало „врсте“, био је обично и тренер, тј. лице које је екипу припремало за такмичење. Водник се бринуо о својој екипи не само на такмичењу, већ је становао и хранио се са својим вежбачима. Водник је своје вежбаче пратио по граду, с њима разгледао знаменитости града, бринуо се за гардаробу и све што је с тим у вези. Он се није одвајао од својих такмичара, од поласка из места становања па све до повратка кући.

Водник је, даље, асистерао вежбачима приликом такмичења, храбрио их је и тешио, стављао примедбе на одело и понашање, помагао у пришивању такмичарских бројева, бринуо се за уредно пријављивање, пратио вежбаче од справе до справе, бринуо се о листи, враћао је, водио бригу да се бројеви на време и у реду врате пријемној комисији.

Помену сам асистенцију, па да кажем нешто и о њој. У почетку је било довољно „помагање“ такмичару да савлада неки тежи елеменат (првину), па и по цени одбијања изврсног броја бодова за то „помагање“. Извесно време је то помагање било и забрањено и водник је стајао по страни. Међутим, после извесних киксева и падова, нарочито после погибије Антон Малеја у Луксембургу и Божидара Ације у Загребу, помагање је опет било дозвољено, јер је, како се тада говорило, „живот човека најважнији“.

5.2.16. Признања

Као признања најбољим такмичарима и такмичаркама додељиване су **дипломе**, ређе **дипломе са венцем**. Такмичар који је постигао одређени проценат, добијао је малу, средњу или велику диплому, а понекад и диплому са венцем. Процент за освајање

дипломе није увек био исти. Он се одређивао пропозицијама пред свако веће такмичење. Најчешће је то учињено по овом кључу; за успехе од 70 до 80% добијала се мала диплома, за успехе између 80 и 90% средња диплома, а преко 90% велика диплома. Међутим, доста често примењиван је и кључ; 65 - 75%, односно 75 - 85%, за малу, односно средњу, односно велику диплому.

Дипломе и признања додељиване су на самом такмињу за прва три појединца и појединке, односно прве три екипе, док су остала признања (после детаљне провере резултата) слата поштом, да се на свечан начин предају победницима или друштвеним годишњим скупштинама или на друштвеним свечаним академијама.

5.2.17. Значајнији успеси

Говорити о такмичењима а не споменути макар она најважнија био би приличан пропуст. С тога се осврћем на нека у којима су учествовали такмичари са територије Србије тј. Војводине (у попису нема оних такмичења на којима нису учествовали такмичари из Војводине).

„ПРВИ СВЕСЛОВЕНСКИ СЛЕТ СОКОЛА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ, одржаном од 8 до 30. јуна 1930. године, на коме су поред наших сокола из Краљевине Југославије су учествовали и соколи из Чехословачке и Пољске.

Гимнастика по врстама - Соколско друштво Земун - Матица 1. место са освојених 388,25 бодова.

Такмичење за првенство Југославије за чланове (Средње одељење по врстама): прва постава из Новог Сада. Као појединци. Као појединци најбољи је био: 1. место Младен Кокић (Нови Сад).

На *ИЗБОРНОМ ТАКМИЧЕЊУ ЗА МЕЂУНАРОДНЕ СУСПРЕТЕ* 1931. године у Паризу, одржаном 9. и 10. маја 1931. године у Љубљани, са територије Србије из Војводине наступају и двојица новосадских сокола: 8. место Милан Стефановић и 9. место Младен Жакић.

На самом *МЕЂУНАРОДНОМ ТУРНИРУ* у Паризу, одржаном од 10 до 13. јула 1931. године на којем је учествовало 44 такмичара (15 из Француске, 2 из

Финске, 5 из Чехословачке, 1 из Енглеске и 6 Италије, 3 из Холандије, 4 из Швајцарске, 4 из Мађарске, 3 из Луксембурга, 1 из Енглеске и 6 из Југославије), Новосађанин Милан Стефановић са 129.785 бодова заузео је 42. место. Такмичило се у 14 дисциплина (2 вежбе на разбоју, 2 на вратилу, 2 на круговима, 2 на круговима, 2 на коњу, 1 у партеру, 1 на прескоку, затим скок у вис, бацање кугле, пењању уз конопац и трчању на 100м).

НА МЕЂУСЛЕТСКИМ УТАКМИЦАМА, одржаним од 24 до 27. јуна 1933. године приликом слета у Љубљани, са територије Србије из Војводине учествује више такмичара који постижу следећа места:

Виши разред (73 такмичара): 3. место Марко Вилић (Нови Сад) 1067 бодова, 5. место Срећко Сршен (Нови Сад) 1043 бодова.

Средњи разред (24 екипе са 167 такмичара): 1 - 2 Нови Сад са 6086 бодова (заједно са друштвом Љубљана – Шишка); појединачно Сава Кантарцић (Нови Сад) са 1069 бодова.

Нижи разред (76 екипа са 581 такмичарем) појединачно: 1. Стеван Сешутинац (Вршац) 791 бодова; у шестобоју: Јован Микић (Суботица), у скоку у вис Аугуст Баншчаг (Панчево) и Јован Микић (Суботица) обојица по 165 *цм*. У троскоку: Јован Микић са 13.56 *м*. У скоку мотком: Аугуст Баншчаг (Панчево) 340 *цм*.

Такмичење жена: Средњи разред (14 екипа са 115 такмичара): Нови Сад са 2119 бодова.

Нижи разред (27 екипа са 189 такмичара): 2. место Бранка Бабин (Сента) 494 бодова.

На изборном такмичењу за *СВЕТСКО ПРВЕНСТВО* у Будимпешти (3 и 4 фебруара 1934. године у Љубљани, од 27 такмичара): 2. место Иван Иванчевић (Земун) 50.30 бодова, 12. место Марко Вилић (Нови Сад) 105.40 бодова, 15. место Јосип Руменчић (Земун) 93.50 бодова.

На *САВЕЗНОМ ПРВЕНСТВУ* (22 и 23. јуна 1935. године у Љубљани за жене): 7. место Олга Рајковић (Панчево) 1079.

ИЗБОРНО ТАКМИЧЕЊЕ ЗА ОЛИМПИЈСКЕ ИГРЕ у Берлину (априла 1936. год. уз учешће 25 такмичара) гимнастичари који су наступали за Србију из Војводине, постигли су ове резултате: 14. место Јосиф Руменчић (Земун), 19. место Јосип Кујунџић (Суботица) 72.72 бодова.

НА МЕЂУДРЖАВНОМ СУСПРЕТУ са Чехословачком, 31. маја 1936. године у Љубљани: 16. место Олга Рајковић (Панчево) 64.60, 17. место Ангелина Гопуренко (Земун) 664.10 бодова.

На *СЛЕТСКОМ ПРВЕНСТВУ* у Суботици (13 и 14. јуна 1936. године за нараштајце):

Виши разред (111 екипа, 72 такмичара): 4. место Нови Сад 4202 бода. Појединачно: 1. место Милош Марковић (Нови Сад) 778 бодова, 2. место Мата Дуковац (Земун-матица) 777 бодова, 3. место Влада Куличић (Земун-Матица) 772 бода, 5. место Стеван Суботин (Земун-матица) 757 бодова итд.

Нараштајци - нижи разред (41 екипа са 266 такмичара): екипно: 1. место Сремски Карловци 4091 бодова, 4. место Земун-матица 3985 бодова, 8. место Вршац 3944 бодова, 9 место Кикинда 3943 бодова; појединачно: 1. место Ђорђе Јеренчевић (Ср. Карловци) 693 бодова, 2. место Миодраг Розмановић (Ср. Карловци) 689 бодова, Милан Каћански (Нови Сад) 682 бода.

Нараштајке - виши разред (11 екипа са 101 такмичарком): екипно: 3. место Земун-матица, 6. место Велика Кикинда, 11. место Жупа Нови Сад; појединачно: 3. место Добрила Тречакова (Велика Кикинда) 589 бодова.

Нижи разред (20 екипа са 136 такмичарки) екипно: 4. место Сента 3262 бодова, 10 место Нови Сад 3120 бодова, 14. место Панчево 3042 бодова, 15. место Сента 2 3002 бодова; појединачно: Анђелија Славнић (Сента) 586 бодова, 5. место са Даринком Милосављевић (Смедерево) делила је Матилда Костур (Сента) 577 бодова.

Чланови - средњи разред (7 екипа са 47 такмичара) екипно: 3. место Жупа Нови Сад 5303 бода, 5. место Јосип Кујунџић (Суботица) 927 бодова, 6. место Антон Маре (Нови Сад) 916 бодова.

Нижи разред (44 екипе са 282 такмичара): 13. место Суботица 4186 бодова, 15. место Нови Сад 4142 бодова; појединачно: 1. место Ђорђе Бичаролов (РС Земун) 792 бодова.

Чланице - виши разред (2 екипе са 19 такмичарки): појединачно: 4. Јоланда Баншчаг (Панчево) 6410 бодова.

Средњи разред (6 екипа са 41 такмичарком): екипно: 1. место Жупа Нови Сад 397.70 бодова, 6. место Божана Францисти (Нови Сад) 67.10 бодова.

Нижи разред (18 екипа са 131 такмичарком): екипно: 6. место Сента 356.70 бодова; појединачно: Меланија Брановачки (Сента) 67.20.

СВЕСЛОВЕНСКО ПРВЕНСТВО (9. децембра 1937. године у Новом Саду) учествовале 4 нације са 31 такмичарком у категорији чланова: 14. место Јосип Кујунџић (Суботица) 53.30 бодова.

ИЗБОРНО ТАКМИЧЕЊЕ ЗА СВЕТСКО ПРВЕНСТВО (20. марта 1938. године у Загребу) учествовало 10 такмичара у категорији чланова: 2. место Јосип Кујунџић (Суботица) 58.60. У категорији чланица, 30. априла 1938. године у Љубљани, 15 такмичарки: 12. место Маргита Боришен (Нови Сад) 59.30 бодова, 13. место Јоланда Баншчаг (Панчево) 55.50 бодова, Линочка Патала (Панчево) 49.40 бодова.

ДЕСЕТИ СВЕСОКОЛСКИ СЛЕТ У ПРАГУ (1938. године)

Стрељаштво - малокалибарска пушка на 50 метара (учествовало 25 такмичара) 21. место Живојин Јаношевић (Ср. Митровица) 127 бодова.

Нараштајци - петобој (28 екипа са 197 такмичара): Екипно: 3. место Земун са освојених 215.30 бодова; Појединачно: 1. место Иван Јовић (Суботица) 49.50 бодова, 23 место Бранко Церовац (Земун) 40. 24. место Стеван Суботин (Земун) 40.30 бодова, 45. место Андра Сауш (Земун) 36.90 бодова, 58. место Власта Јовановић (Земун) 34.90 бодова; седмобој: (129 екипа са 848 такмичара): Екипно: 7. место Земун 351.60 бодова, 37. место Суботица 323.80 бодова; Појединачно: 1. место Стеван Суботин (Земун) 69.60 бодова.

ИЗБОРНО ТАКМИЧЕЊЕ ЗА ПАРИЗ И ВАРШАВУ (7. маја 1939. године у Марибору, учествовало 12 такмичара): 9. место Иван Иванчевић (Сомбор) 54.65 бодова, 11. место Јосип Кујунџић (Суботица) 54.50 бодова.

ДЕВЕТИ СЛЕТ БУГАРСКИХ ЈУНАКА У СОФИЈИ (8 до 12. јула 1939. године у Софији, учествовали соколи из Војводине као део Сокола Краљевине Југославије), гимнастика: 2. место Јосип Кујунџић (Суботица) 46.80 бодова, Иван Иванчевић (Сомбор) 44.65 бодова.

СВЕТСКА ПРВЕНСТВА (мушкарци):

Од 9 одржаних светских првенстава на којима су учествовали, соколи само на 9 светском првенству у Прагу 1938. године (8 нација, 59 такмичара) освојили: 26. место Јосип Кујунџић (Суботица) са 119.366 бодова.

ОЛИМПИЈСКЕ ИГРЕ (жене):

На 9 ОИ, 1936. године у Берлину: репрезентација Југославије, такмичарке из Србије постигле су добре резултате, из Војводине се издваја: Олга Рајковић (Панчево) 62.00.

То би били најзначајнији резултати које су постигли соколски такмичари и такмичарке са територије Војводине на међународној арени и на такмичењима међународног ранга“ (Седлчак, 1985, 9-10, стр. 33-49).

5.3 РАЗВОЈ СОКОЛСКОГ ПОКРЕТА У ВОЈВОДИНИ ОД 1869 ДО 1945. ГОДИНЕ

5.3.0 Друштвено - политичке, економске прилике у Војводини Аустро-Угарска од 1869. до 1918. године

У овом периоду завршава се развој прогресивног периода либералне српске буржоазије. Ако је њен политички успон био условљен економским просперитетом који се заснива на извозној трговини жита, онда њен пад и прелаз у табор конзервативаца може се објаснити кризом те трговине.

„Крај прогресивног раздобља Либералне странке у Војводини означава Новосадска конференција, 1881. године. На тој конференцији отворено избија сукоб левог и десног страначког крила и већина одбацује предлог левице, Јаше Томића, да се програм странке унесу и насушни социјално - економски захтеви већег сиромашног дела народа“ (Раденовић, 1968, стр. 304).

Борба између представника центра, левог и десног крила, завршава расцепом. Представници левице, на челу са Јашом Томићем, преузимају почетком 1881. године редакцију листа Застава, а умерењаци и конзервативци окупљени око Полита Десанчића и Мише Димитријевића, покрећу нови лист Браник. Године група око Заставе окончава фракционашку борбу стварањем нове, Радикалне странке. Истицањем социјално - економских захтева Радикалне странке, као ситно буржоаске, приближила се ширим слојевима народа и убрзо је потиснула конзервативније буржоаске страначке групације.

Социјалистичка интелигенција из 70-тих година прешла је 80-тих их година листом у редове ситнобуржоаских радикала, али је социјалистички покрет и даље јачао у радничкој средини кроз радничке организације. У Будимпешти је основана Општа радничка партија Угарске и њене подружнице се стварају у многим војвођанским местима. Истичу се прво класно борбени, политички и економски захтеви.

Године 1890. у Угарској се оснива Социјалдемократска партија. Од тог доба у радничком социјалистичком покрету преовладава марксистичко учење: програмским

декларацијама и захтевима тежиште је на принципу међународне радничке солидарности и цињевима класне борбе. Снага покрета се сада веч манифестује у масовним акцијама: на политичким зборовима на којима се тражи општ право гласа, у економским штрајковима, за скраћивање радног времена и повећање плата, на првомајским демонстрацијама и прославама, на антиратним иступањима итд. Нарочито бројни и масовни штрајкови били су сељачки жеталачки штрајкови којих су се владајући кругови посебно плашили. Ове сељачке социјалистичке акције утишиване су на најбруталнији начин.

У доменима националне политичке борбе између мађарских владајућих кругова и српских опозиционих странака односи се заоштравају несмањеном жестином. У овом раздобљу мађарски властодршци иступају чак отвореније него у претходном периоду против народности: они се мање базирају на форме парламентарног либерализма и драстичним мерама обезбеђују своје позиције.

Избори се тако спроводе да народности не могу својим кандидатима ни продрети у парламент. Унутрашње трзавице и кризе у народносним странкама, у којима сада на површину из бијају размимоилажења на бази социјално економских разлика, олакшавају офанзивне акције мађарских управљача на националнополитичком плану.

Представници појединих народности покушавају апелима на светско јавно мњење и удруженим снагама да присиле мађарске хегемонистичке снаге на попуштање стега. На интерпарламентарним конференцијама европских држава, 1894. године у Хагу, 1895. године у Берлину, заступници немађарских народа траже да се поведе рачуна о националним питањима у Угарској указујући на тешко стање неравноправних народности.

У 1895. години одржава се народносни конгрес на којем учествују представници Срба, Словака и Румуна. На том конгресу усвојен је „Програм Савеза трију народности Угарске: српске, словачке и румунске“. Тражи се аутономија у оквирима језичких граница; стари историјски захтев за „територијалном аутономијом“ се напушта пошто је конгресна већина мишљења да је неизводљив из етичких разлога“.

Последња деценија пред рат испуњена је новим међустраничким борбама и старим латентним међунационалним сукобима. Консталација снага унеколико је

измењена: услед пораста незадовољства народа и јачања опозиционих странака, старе конзервативно - либералне страначке формације из друге половине XX века присиљене су да напусте владајуће позиције или да их компромисно поделе са својим супарницима. Мађарска Независна странка која, под вођством сина Лајоша Кошута, Лудвига, представља већину националне буржоазије, постаје страначка сила првог реда. Странка велепоследника, први пут од Нагодбе, мора да јој препусти, бар привремено, владине положаје.

У Хрватској злогласни бан Куен Хедервари, после двадесет година владавине, лишава се диктаторске власти. Грађанске народне странке Хрватско - српске коалиције заузимају водећа места у представничком телу. У српској војвођанској средини, у одборима народно - црквеног сабора и општим политичким форумима, преовладава утицај Радикалне странке на место Либералне. У целој Угарској, у име радничких маса свих народа и народности, Социјалистичка партија наступа са све више ауторитета као велика страначка формација, иако нема ниједног представника у угарском сабору, услед изборних рестрикција.

Измењене прилике и однос најречитије карактерише у Војводини Српска радикална странка: она 1903. године израђује нови програм којим, на првом месту, истиче социјално-економске прилике сиромашнијих, ситнопоседничких па и радничких слојева народа да би задобила њихово поверење и могла наступити у њихово име. Са својим социјално економским захтевима захтевима и обећањима Радикална странка успевала је да придобије већину народа с националнополитичким тражењима, готово исто као некада Либерална. Она је први пут победила на изборима за народно - црквени сабор 1902. године и његовим представничким телима задржала је водеће позиције све до 1910. године.

У истом раздобљу њени кандидати побеђују и на изборима и за угарски и хрватски сабор.

На водећим позицијама радикали су се брзо компромитовали: водили су опортунистичку; а не радикалну политику. У политичким збивањима Радикална странка држала се линије мађарске Независне кошутовске странке, која се на власти, од 1906. до 1910. открила као хегемонистичка у односу на народности, а и опортунa према аустријским владајућим круговима.

Дезавуисање радикалних речи на делу било је најдрастичније приликом избора српског патријарха, 1908. када су радикали, под притиском мађарских власти, одустали од свог кандидата да би омогућили избор режимског штићеника као и приликом изгласавања закона који су радикали подржали, иако су били у супротности са датим обећањима и изазивали незадовољство нижих слојева народа.

Почетком овог века у Угарској, посебно у српској средини, формирају се нове групације демократске грађанске левице. Њени представници на челу са браћом Јакшић, Милетом и Милутином, издају лист Српски глас, у Кикинди; позивају на окупљање све напредне елементе у борби против конзервативаца, либерала и радикала, сарађују са сличним прогресивним групацијама свих народа и народности, нарочито у оквиру Лиге за опште право гласа која се ствара ради обједињавања снага опозиција на заједничкој изборној платформи. Демократске групације овог раздобља учиниле су много за пропагирање напредне мисли, али се нису политички афирмисале у довољној мери и услед разних дивергентних схватања својствених ситно буржоаској интелигенцији, нису се могли сложити у потребној мери ни у покушајима стварања сопствене странке.

Социјалистички покрет у овом раздобљу је у успону: у социјалдемократским оквирима доживљава чак своју кулминациону тачку. У следећем раздобљу већ ће прећи на револуционарније, комунистичке позиције.

„Нова етапа напредовања на војвођанском тлу започиње 1903. године када се формира Српски агитациони одбор, као национални средишни орган Социјалдемократске партије Угарске. У раздобљу 1903 - 1914. године. Од 1906. године одржавају се конгреси Српског агитационог одбора, укупно осам до Првог светског рата. На њима се расправља и доносе закључци само о текућим организационим и агитационим питањима, јер се о идеолошким и директним одлучује у централним форумима Угарске“ (Седлачек, 1985, стр. 308).

Ипак, социјалдемократске организације своја највећа достигнућа у раду остварују 1906 - 1907., када су се заталасале широке масе сељаштва и водили жеталачки штрајкови у селима, поред перманентних штрајкова занатлијских и индустријских радника у градовима. Од 1908. године шири се покрет у селима услед притиска и прогона власти, које, да се не би даље заоштравали односи са властодршцима и изазивали револуционарни покрети, чијих се последица плашила и

социјалдемократија, даје директиве за затварање политичких и синдикалних организација на селу ради стишавања страсти и смиревања покрета.

„Од 1910. године, у Угарској поново главну реч воде конзервативни либерали, окупљајући око себе све више и буржоаске и ситнобуржоаске слојеве да би лакше могли да спроводе припреме за предстојећи империјалистички рат. Владајући режим више не бира и средстава да би дошао до тог циља. Незадовољство маса, услед нерешених социјално - економских проблема, све се опасније повећава. Огорчење је поготово испољено против несносних политичких ограничења и због све израженије националне неравноправности. Све то је донело, супротно од оног што је режим очекивао, јачање националног духа и отпора“ (Берар и Милошевић, 2009, 33-36).

„Што се тиче економских прилика у Војводини у периоду од друге половине XIX века и почетка XX века све до нагодбе, 1867. године, захваљујући полицијско - бирократском апарату који је разрадио Метерних, а који је имао за циљ да очува феудални друштвени поредак у Хабзбуршкој монархији Војводина је била привредно заостала област. У изразито пољопривредном крају, каква је Војводина, основне гране биле су сточарство и земљорадња. Од ових двеју привредних грана, у почетку доминира сточарство да би у другој фази, од средине XIX века, као одраз капиталистичких тежњи, Војводина уместо сточарске постала изразито ратарска област са најзаступљенијим житним културама“ (Раденић, 1968, стр. 301).

„Тек од Нагодбе, 1867. године, иако индустријски развој Угарске, поготову у Војводини (где је изражено многонационално обележје и која је третирана као периферна област), остаје подређен аустријском, индустријски прогрес је очигледан.“ (Букуров, 1968, стр 169).

„У Бачкој између 1867. и 1875. године подигнуто је 89 млинских објеката, а од 1875. до 1880. године подигнута су 92. објекта. У истом раздобљу видан је напредак и у кудељарству. Подижу се мануфактурне радионице и предузећа која своје артикле извозе ван граница Војводине. И у цигларству се испољава приличан напредак, а у периоду 1800 - 1900. године на подручју Војводине изграђено је око 1220 километара железничке пруге.“ (Букуров, 1968, стр 124).

„До почетка Првог светског рата у Војводини 25 јавних и фабричких извора електричне енергије.“ (Букуров, 1968, стр 156), а од друге половине

XIX и почетком XX века посебно се развија месарска и прехранбена индустрија.“ (Букуров, 1968, стр. 36-37).

„Нови Сад, Вршац, Суботица, Зрењанин и још неки војвођански градови постају значајни центри ових индустрија и ван граница Војводине.

Изградња и даље запостављање индустрије, развој железнице подстичу све више капиталистичку диференцијацију. Нарочито се диференцира процес раслојавања пољопривредног становништва Војводине. Велепоседници, који су задржали своје доминантне позиције, имали су у власништву преко 32% од укупног обрадивог земљишта у Угарској, мада је број њихових газдинстава износио свега 0,2% а ситни велепоседници, с имањем од 5 јутара земље, на преко 50% газдинстава, имали су само око 6% земљишног фонда. Карактеристично је, и значајно за разумевање политичких догађаја, да Срба готово и нема међу највећим поседницима: они су изван најпривилегованијих слојева друштва. У Бачкој жупанији од 40 велепоседника са преко 1000 јутара било је 4 српске народности, док у Тамишкој и Торонталској жупанији таквих велепоседника међу Србима уопште није било. Они су слабо заступљени у редовима великих, капиталистичких пољопривредних закупника: од укупно 390 закупника са преко 100 јутара, њих је свега 29“ (Раденић, 1968, стр. 301).

5.3.1 Соколство у Војводини у периоду

Аустро - Угарске од 1869. до 1918. године

Српско соколство развијало се и изван Краљевине Србије у покрајинама где је становништво српске народности живело у збијеној групи међу Хрватима или другим народима. Прво такво подручје је територија Војводине где први покушаји оснивања соколских друштава, повезаних с општим покретом словенских народа у Аустроугарској, сежу у години пре 1869.

Мађарске власти су те покушаје енергично затирале, па су се соколска друштва сакривала иза других назива (*јахачко, гимнастичко друштво и сл.*). Године 1913. власти су друштву у Кикинди одобриле назив „Соко“, па су после тога тај назив преузела и друштва у Великом Бечкереку (данас Зрењанину), Новом Саду, Новом Бечеју, Сентомашу и чак у Будимпешти, Панчеву, Новом Милешеву и Сомбору, али она ниси била организационо повезана.

На подручју Срема српска соколска друштва почела су се оснивати 1904. Средиште је било у Сремским Карловцима, а затим су основана и у Сремској Митровици, Шиду и другим местима. Године 1906. та су се друштва повезала у Фрушкогорску жупу која је 1913. бројила 17 друштва са приближно 1 150 чланова и нараштајаца; женских вежби и чланица није било. Старешина Лаза Поповић је жупу усмеравао да што тесније сарађује с југословенским Соколством.

То је подспешило тежње за већом повезаношћу тих покрета, а уједно и тежње за заједничким наступањем у словенском Соколству.

Затим долази Први светски рат и ратне године од 1914. до 1918. Рад српских Соколских организација је обустављен и тиме потпуно прекинут рад соколских друштава у свим, касније југословенским земљама. Највише због опрезности, позивања чланства у рат, политичких хапшења. Соколи су узели учешћа у акцијама против Аустроугарске, највише прелажењем на руску страну и ступањем у добровољачке одреде где су се борили за ослобођење Србије и других југословенских земаља, а мали број њих прешао је из заробљеништва на страну социјалистичке револуције у Русији итд.

Мање групе Сокола су у постојећим друштвима покушавале својим деловањем, извођењем вежби и за време Првог светског рата упркос опасности окупљања. Рат није Соколство уништио, већ га је само организацијски ослабио и то различито, негде у мањој мери, а негде, поготово у Србији, у већој мери или до краја. Распадом Аустроугарске и настанком нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца отвориле су се сасвим нове могућности за остваривање предратне идеје о оснивању заједничког југословенског соколства, јер више није било потребно водити рачуна о тзв. Аустро - југословенским односима у решавању тих проблема. Покрет је обухватио читаву државну, административно уједињену јединствену територију. Отпали су главни мотиви из предратног раздобља за уједињавање и за културно - политички рад, као и за борбу против однорођивања и ускраћивања слободе. Соколство је морало пронаћи нове задатке који ће оправдати његов даљи опстанак и развитак.

Идеја о садржајном и организационом решавању питања уједињавања новог југословенског соколства потиче из времена пре рата; изванредно важна за каснији послератни развитак била је посебно одлука да југословенско соколство треба

наступати у оквиру најшире словенске заједнице као једна етничка група, под заједничком заставом, јединственим командама и једнообразној опреми као и под јединственим организационим вођством створеним у сврху новог Соколског савеза Срба, Хрвата и Словенаца, који је основан 28. јуна 1919. године у Новом Саду, уместо у Београду где је првобитно било планирано.

5.3.2 Соколске жупе и периоди

Соколске жупе у Војводини могу се анализирати, даље представити и упознати у раду следећих жупа у периоду од 1906. до 1945. година:

- 1) Фрушкогорска соколска жупа (Сремска соколска жупа) од 1906. до 1941.
- 2) Бачка соколска жупа (Жупа Светозар Милетић) од 1919. до 1941.
- 3) Соколска жупа Петровград (Банатска соколска жупа) од 1920. до 1941.

Свака од ових жупа обухватала је и одређени број друштава. Рад ових друштава и жупа био је присутан у различитим временским периодима и то од 1869. до 1945. године, ради лакшег сагледавања, њихов приказ подељен је у три историјска периода.

То су:

- 1) Соколство у Војводини Аустро-Угарска од 1869. до 1918.
- 2) Соколство у Војводини у периоду Краљевине „СХС“ од 1918. до 1929.
- 3) Соколство у Војводини у периоду Краљевине Југославије од 1929. до 1941.

5.3.3 Оснивање и активности Соколских друштава - Фрушкогорска жупа (Сремска соколска жупа)

Соколске организације које су окупљале становништво наших простора најраније и најбрже су основане у Хрватској, Словенији и Војводини (у крајевима под Аустроугарском).

„Ондашње власти су свим силама спречавале оснивање соколских организација, сматрајући их национално - политичким организацијама, а тек онда делимично и гимнастичким. Иако се на оснивање спортских и гимнастичких организација Срба

гледало са подозрењем, у Војводини се оснивају „задруге“, које су, у ствари, претече будућих соколских друштава: у Новом Саду 1872, у Панчеву 1874, у Вршцу, у Кикинди 1890, у Великом Бечкерекy 1891.

У правилима свих тих „задруга“ стајало је као основни задатак: „Да појединац развија телесну снагу и да се тиме унапреди здрава, радна и продуктивна снага народа и грађанства“ (Богуновић, 1925, стр. 63).

„Одмах по свом оснивању, Уједињена омладина српска (1866 - 1872) пропагира и држи предавања о значају, улози и потреби бављења гимнастиком“. На свим својим скупштинама Омладина је истицала потребу оснивања удружења у којима би се спроводио организован рад у гимнастичком вежбању“ (Мркић, 1996, стр. 28).

Наиме, Уједињеној омладини српској „На Четвртој скупштини, одржаној 1870. године, као гост присуствује изасланик чешких Сокола. Две године после ове скупштине, др Лаза Костић, 1872. године, оснива „Прву новосадску јахачку, веслачку и ватрогасачку задругу“, и тада је предложено да се она назове „Соко“. Чекање на ту потврду правила од стране Министарства унутрашњих дела Угарске трајало је скоро дакле две године, када су правила најизад била потврђена, иницијатори и оснивачи задруге су се растурили.“ (Споменица карловачког Сокола 1904 – 1924, 1929, стр. 7).

То се може сматрати званичним почетком гимнастичког-соколског покрета у Војводини.

Године 1874, у Новом Саду, се оснива Соколско друштво под именом „Српски Соко“, а 1885. уведена је настава гимнастике као обавезан предмет у Српској великој гимназији, у Новом Саду. Активно „Српски соко“ почиње да ради 1904. године настојањем др Лазе Поповића.

„Дакле, на подручју Срема српска соколска друштва почела су се оснивати 1869. тј. 1904; средиште је било у Сремским Карловцима, а затим су основана и у Сремској Митровици, Шиду итд... Године 1906. та су се друштва повезала у Фрушкогорску жупу, која је 1913. бројила 17 друштава, са приближно 1150 чланова и нараштајаца; женске вежбе и чланица није било. Старешина Лаза Поповић је жупу

усмеравао на то да што тесније сарађује с југословенским соколством“ (Ленерт и сарадници, 1977, стр. 282).

5.3.4 Бачка соколска жупа (Жупа Светозар Милетић)

После Видивданског Соколског Сабора, у Новом Саду 1919. године, основана је „Бачка соколска жупа“. Од 1926. године ова соколска жупа мења име и зове се „Жупа Светозара Милетића“. Те године жупа је имала 12 друштава, а 1929. године, било је 28 друштава, у саставу жупе.

Жупу су сачињавала друштва из Новог Сада, Аде, Бачке Паланке, Врбаса, Бачке Тополе, Мола, Ирига, Илока, Сенте, Сомбора, Старог Бечеја, Мошорина, Кањиже, Кикинде, Титела, Сремских Карловаца, Бачког Петровца и других мањих места.

На првом Југословенском Свесоколском слету, у Љубљани 1922. године, „Српски соко“ учествује са преко 600 чланова. У Новом Саду се организују предњачки течајеви, тако да је 1929. године било 114 соколских предњака и предњачица.

„Чланови жупе Светозар Милетић су учествовали на свим слетовима чешког соколства, као и на покрајинским слетовима, у Марибору 1920. године и у Осјеку 1921. године. Године 1924, учествују у Сарајеву и у Загребу са преко 400 учесника. На жупским слетовима у Војводини чланство је учествовало 1920. године, у Сомбору на првом слету. Други слет је одржан у Суботици 1922. године. Трећи слет је одржан у Старом Бечеју, 1924. године. Четврти слет у Сенти, 1926. године. Пети опет у Сомбору, 1927. године, а шести слет у Суботици, 1929. године.

Сви ови жупски слетови су били одлично организовани, а нарочито шести жупски слет у Суботици, на коме је било 1.600 учесника - вежбача. У преподневним часовима одржан је дефиле сокола, од Градске куће у Суботици, до стадиона слетишта. Ношене су соколске заставе улицама града, а присутно грађанство је соколе одушевљено поздравило. Поподне је одржан Соколски слет, у присуству око 1.600 учесника - вежбача. Поподне је одржан Соколски слет у присуству око 10.000 гледалаца. Овим слетом Соколска жупа Светозар Милетић приказала је своју снагу приликом десетогодишњице настанка“ (Споменица карловачког Сокола 1904 – 1924, 1929, стр. 7).

5.3.5 Соколска жупа Петровград (Банатска соколска жупа)

Стање, на територији ове Жупе - Баната, пре њеног оснивања, за соколство је било веома отежано. Ово није никакво чудо, ондашња соколска друштва нису се заправо ни смела називати „соколска“, већ гимнастичка или каквим другим именом. Било је оних који су себе називали „Српски соко“, али ради самог наслова будније су пазиле на њих политичке власти. За време Мађара тешко се могао Србин називати соколом, јер је то значило исто што и револуционаром.

Прво соколско друштво, у Великом Бечкерекy (касније Петровграду, а на крају у Зрењанину) основано је тек 1912. године. Пред Први светски рат за Видовдан 1914. године, Српски соко, у Великој Кикинди, одважио се да приреди соколски слет свих соколских друштава у Банату. Као да су соколи слутили шта ће се тог дана десити. Изгледа да су се тог дана састали да последњи пут договоре, како ће се борити у добровољачким редовима, за спас тадашње велике своје домовине. После избијања Првог светског рата Аустро-Угарске власти су забраниле рад Жупе, а истакнутије чланове и неке учеснике слета, у Кикинди 1914. године, су интернирале. Друштва су била распуштена, вође позатваране. Од тог момента соколства у Банату није било више.

Али све то није користило, јер је ондашње целокупно соколство Срба, Хрвата и Словенаца, у Војводини, које је тога дана Аустро-Угарска држава почела уништавати, ускрсло је јаче и снажније, и створило после рата, на видовданском соколском сабору у Новом Саду, 1919. године, необориве фаланге југословенског соколства. Прилике су, дакле, биле тешке, али соколска идеја, иако у почетку само у гимнастичком смеру, гурала се напред“ (Споменица II слета Банатске соколске Жупе одржаног у Вршцу, 1922. 2-3).

„На Видовданском соколском сабору, који је одржан, 1919. године, у Новом Саду, соколство је оживело још јаче и снажније. После рата, соколство је у Банату бројчано ојачало. Банатска соколска жупа обновила је свој рад и поново основана у Великом Бечкерекy, 1920. године, обједињавала је 25 друштава, да би се 1927. године, њихов број смањио на 17. Овако велики број соколских друштава није значио и да су сва била подједнако активна и успешна. Због недостатака техничких услова, домова, а пре свега соколских прегалаца, већина друштава није била активна.

Банатска соколска жупа делила се у три округа: Велики Бечкерек, Велику Кикинду и Вршац.

Старешина жупе био је мр. пх. Миливој Мољац. Затим Ђорђе Павловић, Никола Бешлић, др Јован Поповић, др Миша Матић. Начелници су били Димитрије Матејић и Алојз Погачник“ (Цветковић, 2007, стр. 44).

Жупа је обухватала сва соколска друштва у Банату која су се налазила између румунске границе, Алибунара, Ковачице, Тисе и мађарске границе. Почетком 1921. године, мења назив у Соколска жупа Велики Бечкерек, а од 1935. године, носи назив Соколска жупа Петровград. Овај назив жупа је задржала до окупације наше земље.

„Соколство се тада снажно реорганизује на иницијативу др Лазе Поповића. Из Загреба је дошао Душан Богдановић, а из Сарајева Димитрије Матејевић, који организују соколске предњачке течајеве, тако да се 1921. године, организује први слет Банатске соколске жупе, у Великом Бечкереку. Затим се одржавају слетови у Вршцу, Белој Цркви и Кикинди. Соколи - чланови жупе, учествују на слетовима у Љубљани, Марибору, Сарајеву, Београду, Прагу и Софији. После слета у Љубљани 1922. године, у Велики Бечкерек, долази Словенац, Алојз Погачник, који постиже завидне резултате“ (Споменица II слета Банатске соколске Жупе одржаног у Вршцу 1922).

Треба нагласити, да значајнији рад у Соколској жупи Банат, почиње после Првог светског рата. Тада је соколство силно ојачало. Дакле, седиште Жупе је био Велики Бечкерек, а на самом почетку у састав је ушло 17 основаних соколских друштава, и то: Велики Бечкерек, Велика Кикинда, Вршац, Бела Црква, Црепаја, Чента, Меленци, Турски Бечеј, Башанид, Турска (Нова) Кањижа, Српски Крстур, Српски Елемир, Бегејски Св. Ђурађ, Жомбоља, Арадац, Тарнош и Српски Итебеј. Прва четири друштва су у градовима, а остала по селима. У почетку је било око 25 соколских друштава, али без веће техничке подршке и соколске свести. Један број друштава је пропао.

На дан 30. марта, 1941. године, на територији Баната је било 31 соколско друштво.

5.3.6 Прва новосадска задруга

јахачка, ватрогасачка и веслачка

„Наиме, као што је већ написано, Уједињеној Омладини српској „На четвртој скупштини, одржаној 1870. године, као гост присуствује изасланик чешких Сокола. Две године, после ове скупштине др Лаза Костић 3. јула 1872. године оснива „Прву новосадску јахачку, веслачку и ватрогасачку задругу“, и тада је предложено да се она назове „Соко“ (Иза Чеха, први су већ, следеће 1863. године, соколску организацију у пракси најуспешније и најдоследније примеру чешког оригинала спровели Словенци међу јужним Словенима и Пољаци 1867. године, међу северним Словенима. Солидну подлогу за развој Соколства имали су и Хрвати у деловању Љ. Гаја и његовог илирског покрета, што их доводи на четврто место међу словенским народима који (1873, Војводина) оснивају своју теловежбовну организацију. Нешто касније, тек 1892. године, Соколство се јавља и у Срба из Србије. У Црној Гори соколство се јавља 1906. године (...“ (Бокан и Радосављевић, 1995, 508).

„Трећег јула 1872. године (20. јуна по старом календару) основана је „Прва новосадска задруга јахачка, ватрогасачка и веслачка“. Чекање на ту потврду правила од стране Министарства унутрашњих дела Угарске трајало је скоро две године, када су правила наизад била потврђена, иницијатори и оснивачи задруге су се растурили.“ (Споменица карловачког Сокола 1904 – 1924, 1929, стр. 7).

То се може сматрати почетком гимнастичког покрета у Војводини. Иницијатор и покретач оснивања једне овакве организације био књижевник др Лаза Костић. Као некадашњи ученик др мед. Ђорђа Натошевића, од кога је научио, чуо, видео и на себи осетио благодети „ђимнастичког вежбања“, др Лаза Костић, после двадесет година, постаје иницијатор, и оснивач, једне од првих организација физичке културе.

Лаза Костић је сакупио око себе групу истомишљеника и почео са агитацијом, међу грађанством Новог Сада, о потреби оснивања организације која би се бавила гимнастиком и веслањем, а уз то и била корисна уз опште циљеве и интересе града Новог Сада, о потреби оснивања организација која би се бавила гимнастиком и веслањем, а уз то и била корисна опште циљеве и интересе града Новог Сада, односно да на себе прими и улогу ватрогасне организације.

Наведеног датума окупила се група грађана Новог Сада, на челу са др Лазом Костићем, и одржала оснивачку скупштину, у згради тадашњег позоришта. Скупштини су у највећем броју присуствовали житељи српске националности, јер су међу национални односи у приличној мери били затровани, пошто је владајућа угарска реакција радила на потискивању из политичког живота Угарске, свих националних мањина и вршила притисак да их мађаризује. Градске слободе националних мањина биле су ограничене, а 1870. године уведена је још једна новина у животу града Новог Сада. На чело управе града постављен је велики жупан, кога је на тај положај поставио министар унутрашњих послова Угарске, а избор градског начелника зависио је од добре воље жупана. У то време градоначелник Новог Сада био је Светозар Милетић, који је због својих националних идеја морао да оде у затвор. Мађарски шовинисти су вршили све већи притисак на српски живаљ. Срби су на свим странама пружали отпор бруталном шиканирању од стране мађарских власти. Срби су тада имали апсолутну већину у Магистрату, но и поред тога су на свим политичким линијама били угрожавани од владајуће групације. Према томе, Србима није било свеједно како ће новоосновано друштво изгледати по свом националном саставу.

Скупштина је себи ставила у задатак да новоосновано друштво, у своје редове, окупи добровољце који ће своју одважност, слободно време, знање и снагу, ставити у службу одбране града и грађана од свих налета стихије.

Иницијатор и оснивач новог друштва, др Лаза Костић, енергично је водио акцију, што му је омогућавао положај и функција, које је у то време обављао. Као сенатор, велики бележник и већ афирмисани српски песник, прихватио се оснивања овог добровољног хуманитарног друштва, и из политичких побуда.

Др Лаза Костић, песник, драматург, публициста и политички радник, рођен је у Ковиљу 31. јануара 1841. године, а умро у Бечу 9. децембра 1910. године.

У Новом Саду је похађао гимназију, у Пешти је завршио факултет и докторирао на правном факултету. По повратку, у Нови Сад, као професор, предаје у Великој српској православној гимназији, немачки и мађарски језик, и ботанику.

За време док се Светозар Милетић налазио на дужности градоначелника, др Лаза Костић је постављен на дужност великог бележника, и као један од главних Милетићевих сарадника врло је активан у политичком раду. Др Лаза Костић први пут је

ухапшен, због својих националних идеја, 1869. године, али је врло кратко време провео у будимпештанском затвору, не прекидајући своје политичке активности.

Он је врло активно суделовао и агитовао у прилог оснивања друштва за „ђимнастику, ватрогасство и веслање“, нарочито међу српским грађанством Новог Сада. Лазина активност је била врло ефикасна и успешна. Пошло му је за руком да окупи импозантну групу која је испољила добру вољу да се посвети гимнастици и веслању.

„Као што смо рекли, др Лаза Костић је своју упорност крунисао састанком који је одржан у дворани позоришта. После разговора о потреби оснивања Задруге, одмах се пријавило 60 грађана који су платили сваки по 50 новчића. Тако је задруга већ на самом почетку располагала извесним материјалним средствима, а нови чланови су уплаћеном чланарином потврдили своје чланство у новој организацији. На састанку је изабрана привремена управа, а за првог привременог председника изабран је др Лаза Костић, за секретара проф. А Сандић, а за благајника Сима Марковић. Одбору од шест лица поверен је задатак да у року од 14 дана састави нацрт статута Задруге и да га поднесе на одобрење надлежним органима. Истом одбору дат је налог да даље ради на агитацији и пропаганди за учлањење новоформирано друштво“ (Застава, 23.06.1872).

Ево како је гласио један оглас, односно информација о учлањивању у новоосновану задругу.

„Ко је рад и мимо реченог одбора да се упише у ову задру, може то учинити код поменутог благајника Симе Марковића, али у трговини Стеве Ратковића. Ми желимо овој задрузи напредка, и да стече још више чланова, ради племените цели којој ће да служи.“
(АДВДБР 79/19 5. 1956).

Др Лаза Костић је одмах после одржане оснивачке седнице „Прве новосадске задруге ђимнастичке, ватрогасне и веслачке“, како је Застава назива, предао молбу Градском магистрату, тражећи згодно место за вежбалиште, као и годишњу финансијску помоћ за рад новоосноване задруге.

„На оснивачкој скупштини је била именована група за припрему статута. Статут је поднет на разматрање члановима задруге на пленарној седници која је одржана 28. јула исте године. Пречишћен и прихваћен, статут је поднет Министарству

унутрашњих послова на одобрење 6. августа 1872. Овај први статут потписали су др Лаза Костић као председник и А. Сандић као секретар задруге“ (Orszgos Leveltar, 1872). „Из документације која је уз статут приложена види се да је оснивачка скупштина одржана 29. јуна 1872, а нацрт статута носи датум од 30. јуна. За датум оснивачке скупштине од 29. јуна 1872. године говорио је јубиларни чланак посвећен двадесетогодишњици овог друштва под насловом“ (Tuzoltoink jubilarum, UJVIDEK, 1897).

Уз статут је послато и пропратно писмо у којем се даје објашњење о потреби оснивања једне овакве задруге, чија је улога да допринесе телесној добробити градског становништва, побољшању пожарничке службе, а и да организује колективне изласке у природу.

Први статут је, између осталог, као основно ставио себи у задатак да развија физичку снагу својих чланова ради њиховог здравља, радне способности и воље за радом, како би Задруга на тој основи могла да служи и интересима града у борби против ватрене стихије, и да сарађује са друштвима која имају исте циљеве на задацима идентичног карактера.

Члан задруге могао је постати сваки самостални угледни грађанин Мађарске, па и малолетник, уколико за то добије одобрење од свога старешине. Уписнина редовних чланова износила је 50 крајцера, а месечна чланарина 30, док је уписнина помажућих чланова нормирана на 5 форинти, а месечна чланарина износила је 1 форинту.

Обавеза је редовних чланова да присуствују вежбама. Уколико три пута узастопце неоправдано изостану, бришу се из списка редовних чланова. „Потпорни“ чланови не морају, али могу узети учешћа у вежбама, но у случају пожара дужност је и потпомажућих чланова, ако су се задесили на месту пожара, да помогну у борби против ватре, али само у чувању реда и имовине унесрећених. У свему морају извршити наредбе пожарног командира

Извршни одбор се састојао од три поткомисије: ватрогасне, гимнастичке и веслачке. Свака поткомисија бира себи потпредседника и секретара. Свака поткомисија има право да ступи у контакт и сређује са другим друштвима, но о успостављању, неке акционе заједнице са другим друштвом, одлучује пленарни састанак извршног одбора у пуном саставу.

Дужност је извршног одбора да донесе посебни кућни ред у погледу ватрогасних јединица.

Пленарна скупштина бира тајним гласањем извршни одбор на годину дана, а тај одбор се састоји од најмање 5 људи. Исто дело на исти начин бира благајника, наставника „ђимнастике“, лекара и надзорника друштвене опреме и одређује њихову плату као и веће набавке.

„Задатак је наставника ђимнастике да води све вежбе Задруге, да сваком члану покаже сваки покрет, прати развој свакога члана, а своје сумње саопштава клупском лекару, а председнику Задруге изостајање појединаца. Наставник води сваку акцију око гашења пожара, Уколико извршни одбор за ту сврху не одреди неко друго лице.“
(OLK, 1501876-III-4-51507).

После одобрења Министарства унутрашњих послова, сазвана је иницијативна управа задруге и заказан је конституциони састанак чланова задруге за 20. јануар, али је тај датум одложен до 13. априла 1874. године, када је састанак одржан у просторијама Српске новосадске читаонице са почетком у 17 часова. Састанку су присуствовала 32 члана оснивача, а име ове организације је гласило: Јахачка, веслачка и ватрогасна дружина „Соко“. За председника је поново изабран др Лаза Костић. Застава је новооснованом друштву пожелела успех уз веома интересантан коментар:

Наша једноплемена браћа Чеси, колико се диче и поносе своји големим напретком у прошлости, толико се исто диче и поносе својим „Соколима“ (оваквим друштвима) „Глаголи“-ма (певачким друштвима). Угледали се, дао Бог дао, и ми на њих што скорим! Ваљало би, да се оваква друштва саставе у сваком нашем већем месту, а особито са оним што су на рекама. И с радошћу јављамо да се у дичном Панчеву већ тога ради чине кораћи. Сретно!

5.3.7 Соколско друштво Ада

У архиви Српског сокола, у Кикинди, налазила се дописница (са сликом Привредниковић питамаца у Старом Бечеју), која је упућена Бранку Лореру, вођа (начелнику т.о.) Срп. Сокола у Вел. Кикинди. Дописница је датирана 14.X-1913. и гласи: „Драги Бранко, братским поздравом. „Допис су потписали др. Богдан Јовановић, као старешина и Звонимир Толмачев, као тајник. – Трећи допис написан је на хартији, која има на мађарском и српском језику штампано поглавље: Т. – Бечејска Арачка Трговачка Омладина. Датирана је 23. фебруар 1914. године и гласи: „Братском Српском Соколу у Великој Кикинди. Одговарајући на братско писмо од 18. о.м. шаљемо вам прикључено искати записник оверовљен и по вашем тексту тексту преписан. – Умољавамо Братски наслов да неколико комада друштвених правила пошаљете и да писма отсада шиљете на адресу Звонимира Толмачевог друштвеног тајника. Здравом!“ Потписали су исти старешина и тајник. Ово Соколско друштво учествовало је на видовданском слету 1914. године“ (Јакшић, 1940, стр. 32).

5.3.8 Соколско друштво Бела Црква

„У Белој Цркви истакнути грађани српске националности покренули су 1912. године иницијативу за оснивање гимнастичког друштва „Српски соко“. Оснивачка скупштина одржана је 30. марта 1912. године. Правила Друштва одобрио је градски Савет под бројем 1841 од 8. маја 1912. године“ (Мркић, 1996, стр. 143).

Председник друштва био је др Паја Нешков, секретар - др Борислав Поповић, благајник - Пера Ранковић, чланови: др Јоцика Путник, др Васа Путник, др Јова Вулетић, др Негосим Живковић, Здравко Ђорђевић, Цветко Ристић, Жива Кузмановић, Аександар Јашић, Милош Дамјановић, Коста Вишњић, Јоца Милунов, Богдан Разуменић, Војислав Путник, Милош Милин, Ђока Путник, Жарко Богић, Душан Радојковић, Ника Јовановић, Светозар Вуксановић и Богдан Радовановић.

Програм рада био је свестран. Поред телесног вежбања, у Соколу су се успешно одвијале и разне друштвено - културне активности. Ово друштво развијало се интензивно до почетка Првог светског рата, али почетком рата, 1914. године, свака

активност у друштву престаје. Чланови управе и чланови Соколског друштва су хапшени и прогањани.

5.3.9 Соколско друштво Будимпешта

„Филијала Српског сокола из Кикинде, у Будимпешти, је основана 1913. године. У допису који има облигатни соколски монограм, а на врху листа штампани натпис: Српски соко Будимпешта, упућеном, из Будимпеште, Српском соколу из Кикинде, од 2. новембра 1913. године, стоји: „Братском старешинству“ Српског сокола у Великој Кикинди. „Српска будимпештанска омладина је основала прошле године у „Колу Младих Срба“ једну секцију, која је требала, да буде оно, што је на другим местима Соко. Но тако се нису могли испуњавати сви задаци, које нам Соко налаже. Стога се обраћамо братском соколу у Великој Кикинди и његовом Стрешинству, и молимо, нас примити у своју заједницу, као своју филијалу. С братским поздравом.“ Писмо су потписали др Коста Десимировић, као стрешина и Стојан Гргуров, као тајник, између њихових потписа налази се штампил: Српски соко у Будимпешти, у полукругу, а над њиме птица соко са бучицама“ (Јакшић, 1940, стр. 32).

О свему овоме сведочи и сећање једног тадашњег омладинца на соколски и други национални рад тадашњег времена. Ево шта о томе пише др Александар Петровић, тада студент медицине и стални градски физик, у Великој Кикинди, још тада активни члан Соколског друштва у Кикинди: “У оном дивном затишју у очи балканског, па после светског рата, наша целокупна омладина окупљена студијама пештанског универзитета прегла је на озбиљан рад, и то у главном у два правца: прво у изграђивању самога себе како у стручном тако и у погледу опште наобразбе, свесна да само темељно спремна у својој струци и са широком културом може привредити своме народу, и друго држећи се принципа и проповеди Живојина Дачића и Васе Стајића, да добар националиста значи бити честит и вредан човек и као такав активно морати приступити малом послу и народу и помагати народни препород у најширим слојевима народа и припремати га за велика времена која су била на видику. Така омладина прилазила је сваком народном послу са пуно жара и одушевљења, спремна на све напоре и жртве. Организована у свом омладинском удружењу „Кола Младих Срба“ развила је своју делатност у поменутих правцима, и у том колу родила се мисао да се оснује и соколско друштво, јер је сматрала да кроз соколство може најбоље постићи

своје омладинске идеале. Покушај да се оснује једно самостално соколско друштво пропао је услед отпора мађарских власти, те је тако прихваћен предлог да се омладинско соколско друштво у Пешти припоји већ одобреном соколском друштву у Великој Кикинди као његова филијала, што је дописом од 2/11.2013. год. и саопштено кикиндском друштву. Ова афилијација била је у ствари само формална, јер је соколско друштво у Пешти било формирано као самостално организовано тело са свим часништвом и прегором рада. Први старешина био је др Коста Десимировић, бивши асистент на универзитетској клиници (сада лекар у Београду), тајник Стојан Гргуров студент медицине (сада градски физик у Сомбору), а начелник је био Владимир Јаковљевић, студент медицине (сада шеф лекар на новосадској болници). Старешина други по реду био је Војислав Веселиновић, студент медицине (сада инспектор краљевске банске управе у Новом Саду). Вежбача је било око 20, искључиво универзитетских омладинаца од којих већина сада заузима видне положаје у јавном животу. Вежбало се у гимнастичкој дворани Текелијанума, која није задовољила због тескобности, из овога разлога као и других соколских разлога ступили смо у вези са ондашњом чешком соколском једнотом, која је са одушевљењем и братски пристала на сарадњу и уступила бесплатно своје просторије у којима смо измешани са Чесима вежбали и припремали са за наступајући соколски слет. Осим рада у вежбаоници омладинци нису губили из вида ни дужност према нашем живљу из околине Пеште. Кад год јеј се дала прилика и указала потреба омладина је излетело у српска села, приређивала састанке, забаве, те предавањима, песмом и музиком бодрила наш живаљ на одржавању свога имена и језика, који је у мору туђине био у опасности да ишчезне. Нарочити успех имали смо у селу Ловри, које се особито истицало у тежњи за национални опстанак, и које је по организацији свога јаког национализма дало је ово село у чињеници да су петорица његових омладинаца ступили као добровољци у српску војску и борили се у Добруци. Почетком светскога рата прекинула су рад сва наша соколска друштва и тиме се угасило и оно у Пешти. Омладинци после свршених студија разишли су се по разним путевима, али су у животу и даље сачували своје високе соколске и моралне вредности да се и данас по њима управљају и раде онако како су то у свом младалачком жару радили у свом соколском друштву“ (Јакшић, 1940, стр. 32).

5.3.10 Соколско друштво Велики Бечкерек

„Великобечкеречки (данашњи Зрењанин) соколски покрет основан је 1912. године, и то као филијала великокикиндског сокола. За старешину друштва изабран је Славко Лаковић, а за начелника Бранко Лорер“ (Цветковић, 2007, стр. 43).

„Не стигавши да се довољно развије, за време Првог светског рата, био је забрањен, да би у међуратном периоду обновио своју делатност и постао веома популаран. Делујући испрва, у тешким условима, ондашњи соко је успео да се организује, увећа своје чланство, учествује на соколским слетовима и подигне своје здање - Соколски дом (1924)“, урађен према пројекту архитекте Драгише Брашована. После Другог светског рата он се утопио у Спортско друштво „Партизан“ (www.zrenjaninheritage.com).

Соколски покрет је, 1927. године, прослављао деценију и по свог постојања. Тим поводом је из штампе изашла књижица под називом: „Споменица петнаестогодишњице соколског друштва у Великом Бечкерекеру 1912-1927“. Њен уредник био је Милош Станојевић, који је две деценије био активан члан Соколске жупе у овом граду. Прилоге за споменицу написали су његове колеге, а овде доносим једно поглавље из пера Живе Коларова, професора Трговачке академије, у ком је лепо објашњен сам почетак Соколског покрета у Великом Бечкерекеру: „Соколство у Вел. Бечкерекеру почиње врло касно. Док су се наша славенска браћа, која су живела у својим националним државама или у опште под повољнијим приликама могла национално слободно развијати, дотле смо ми Срби толико разједињени били да смо и поред јаке националне свести и тежње за уједињењем морали живети одељено тако, да је свака наша покрајина живела својим засебним животом, а чему је последица да су се поједини делови нашега народа врло неједнако развијали и да се народна снага и способност испољила код једнога дела јаче на бојном, а код другога дела на културном пољу. Док су се наша браћа на Балкану оружјем борила за ослобођење и стварање националне државе, дотле Војводина на културноме пољу води огорчену, али неједнаку борбу, са Бечом и Пештом ради свога опстанка и јачања националне свести. Борба је била тешка, јер је монархија под будним оком пратила наш рад и трудила се свим могућим средствима да сваку идеју, која би нас зближавала с нашом расном браћом из осталих крајева још у клици угуши. Али положај војвођанских Срба је нарочито тежак био када је у последње време дошла и насилна мађаризација. Отпорна снага војвођанских Срба која је

кулминирала за време Светозара Милетића, опала је, и у тешкој политичкој борби се почело, истина корак по корак, али ипак уступати. У то доба долази анексија Босне и Херцеговине, па Балкански ратови, догађаји, који су силно узбуркали цео славенски народ и који су допринели да свест о славенској солидарности продире у најшире слојеве свих славенских народа.

У таквој атмосфери идеја соколства која је код наше браће, нарочито Чеха, већ давно захватила дубокога корена, шири се нагло и продире тамо, где дотле поред све воље и жеље због упорности властодржаца, није могла да продре. И поново се креће и Српска Војводина, свуда се ради на прибирању и организовању народне снаге.

Године 1912. у Бечкерек у Николићевој апотеци је брат Никола Гајић соко из Сремских Карловаца. Ватрени Сремац и одушевљени соко, много се заузима и договара са својим пријатељима из Великог Бечкереча, како би се и овде могло основати Соколско Друштво. Да би што више заинтересовао и електризирао Бечкеречане, једнога дана обуче он соколску одору и тако обилазећи своје познанике, дође и до писца ових редака. Али тек што је он ушао у кућу, одмах за њим, сав задуван улети и бивши полицијски подкапетан Др Деак, и запита ко је то ушао пред њим у кућу, каква је то униформа и ко му је дао дозволу да је јавно носи. Када му је речено да је то соколска одора, да у Срему постоји „Фрушкогорска Жупа“ и да она има дозволу од Министарства за рад, он се удаљио. Овај један пример нека служи за илустрацију какве су прилике биле у Војводини и зашто соколство није могло где да се оснује и развије.

Одмах затим купи се око брата Гајића одушевљена група омладинаца, у порти Српске Цркве јавно се уписују они који желе бити соколи, стварају се друштвена правила и шаљу се Министарству ради одобрења. За старешину се бира брат Емил Николић, апотекар, а за вођу брат Гајић, а за чланове: Ђока Бранкован, Чеда Мишковић, Милорад Мишковић, Светозар Станков, Пера Мојић, Мита Јанковић, Воја Радованчев и Пера Путник. Почине се са вежбањем прво у дворишту Ћосића, трговца на житном тргу. Затим се прелази у Темишварску улицу (данашња Милетићева-прим. В. Ш.) код браће Мишковића, а затим у Томашевачку улицу (данашња улица Николе Пашића-прим. В.Ш.) у дворану гостионице Фогараша која се налазила у кући Душана Цвејанова. Овде се већ скупљало 40 до 50 вежбача и почело се редовно вежбати. Вежбе су биле почетне и примитивне, јер апсолутно никаквих справа било није. Учило се наступање у врсту, марширање, рвање, просте вежбе и све оно што се без икаквих

справа могло радити. Вежбама је руководио први вођа брат Гајић, уз припомоћ неколицине вештијих вежбача, који су изабрани за предњаке. После вежбе на команду вође „наступ у врсту“, вежбачи су се постројили и сваки је дао по две крајцаре и сакупљена свота се дала гостионичару за употребу дворане. Затим, пошто је вођа вежбаче поздравио са соколским „Здраво“, сви су му у један глас одговорили са „Здраво“ и тиме је вежба за то вече била завршена. И тако се вежбало у очекивању да надлежне власти поднета им правила друштвена одобре. Вежбало се, али увек са зебњом и страхом, да власти рад друштва не обуставе, пошто је друштво радило и без одобрења правила. Али оно чега се највише бојало, наскоро је наступило. Правила нису одобрена и полиција је забранила даље вежбе. Тако се лепо започети рад морао обуставити и морало се опет чекати док се не укаже прилика за наставак рада. Но није се дуго чекало, јер када смо видели да се одобрење правила не може постићи, покушали смо другим путем да постигнемо дозволу за даљи рад.

Већ 20. септембра 1913. год. на збору у просторијама Трг. Омладине (рестаурација Лајоша Тота) решено је великим одушевљењем да се у Вел. Бечкереку оснује Српски Соко као филијала вел. кикиндског Српског Сокола. Друштво се одмах конституисало и већ два дана касније 22. септембра написан је вел. кикиндском Српском Соколу следећи допис:

Братском Соколском друштву у Вел. Кикинди. Позивом на 2. члан ваших министарством унутрашњих дела под бр. 94060/1912 одобрених правила молимо да нас изволите уврстити у ред ваших филијала. У Великом Бечкереку 22/9 септембра 1913.

И тако је рад сокола опет отпочет, али сада већ под повољнијим условима, јер се вежбало у великој дворани Српске Прав. Црквене општине. Вођа брат Миливој Ђукић бравар, направио је американско вратило и поклонио Соколу, које још и данас постоји и г. Петар Костић, управитељ у Дунђерској фабрици ћилимова, поклонио је Соколу красан Смирна-ћилим, 3 метра широк и 4 метра дуг за употребу при соколским вежбама.

Српски Соко из Вел. Кикинде је радо примио бечкеречки Српски Соко као своју филијалу, одмах је послао свог вођу Бранка Лорера у Бечкерек, који је у просторијама Срп. Трг. Омладине одржао предавање и ту је отпочео свој рад. „Тумачио је сврху соколства и изнео је колико добро утиче на неорганизовану, несложену браћу“

(„молба“ др Золтана Перишића ондашњег градског начелника у којој тражи разрешење и распуст „Сокола“ (Банатски гласник 1919, 148, стр.7).

Пошто је било већ и соколица, оне су вежбале у српском забавишту. Соко је напредовао толико да је већ у пролеће 1914. год. у Срп. Елемиру јавно иступао суделујући на једноме селу „и ако је било прилично хладно, нашим бечкеречким „Соколима“ то не сметаше да се у слободи вежбају. Народ је њихове вежбе са запетом пажњом пратио и после сваког свршеног одељка бурно пљескао“ (Бечкеречке новине, 1914, (9, стр. 11).

После Бранка Лорера за старешину је изабран Милош Стефановић, а у пролеће 1914. год. старешина Сокола је постао Миша Вејновић, пензионисани капетан Аустро - Угарске војске. Како су настали лепши пролећни дани, Соко је спремао себи вежбалиште и то у башти Дунђерскове пиваре (у данашњој улици Војводе Бојовића), чије је земљиште, на употребу Соколу, препустио г. Дунђерски. Ту се вежбало све до почетка Светског рата. На Видовдан, 1914, Соко је учествовао на слету у Вел. Кикинди, а при општој мобилизацији рад Сокола је поново обустављен, полиција је запленила све списе, књиге, записнике, значке итд. Чланови су, неки, одмах похапшени и интернирани, други су морали на фронт; почеле су преметачине у приватним становима, демонстрације и прогони против Срба, а у првome реду против оних који су били соколи. Тиме се наше соколовање, у Вел. Бечкерекy, пре рата завршава.

После, Првог светског рата, Соколство се поново буди и успешно наставља свој рад све до другог светског рата, када се заувек гаси.

5.3.11 Соколско друштво Војка

„У Војки, у Срему, основано је Соколско друштво, лета 1907. године. Основао га је господин Гавриловић, српски учитељ. Наиме, исте године оно је добило од земаљске владе одобрена правила и конституисао се. Старешина му је брат Мане Е. Боровац, а тајник брат Јован Јаношевић. Овај је Соко писмено пријавио председништву Српског Сокола Жупе Фрушкогорске, да жели ступити у чланство Жупе.“ (Српски соко, 1907, 12, 192).

5.3.12 Соколско друштво Вршац

„Почев од 1867. године у свим вршачким школама уводи се обавезна настава гимнастике“ (Милошев, 1968, стр. 524). „Иста је уведена и у српској основној школи, мађарској реалки и грађанској школи у згради Конкордије“ (Сабољевић, 1966, стр. 1).

„Већ 1879. године покренута је иницијатива за оснивање прве гимнастичке организације. Срби из Вршца покренули су акцију и ускоро одржали оснивачку скупштину за оснивање српског гимнастичког друштва, којем су дали име „Венац“. На скупштини су била припремљена и правила, која је требало дати на одобрење надлежним властима, што је урађено. Исте, 1879. године правила су одобрена од Министарства унутрашњих послова Угарске.“ (Национални архив Мађарске, Будимпешта 1879/23, 4 - 10319).

Гимнастичко друштво је на почетку свог рада користило просторије старе српске основне школе. Међутим, друштво није дуго опстало, већ је постепено прерасло у Српско црквено певачко друштво. Поједини чланови, загрејани гимнастичари и љубитељи вежбања на справама, настављају активно бављење гимнастике, нарочити када је изграђена велика и добро опремљена гимнастичка сала, при српској основној школи, 1898. године.

„Први учитељ гимнастике на подручју Баната био је Лазар Везенковић, који је био ангажован да изводи наставу гимнастике у српској основној школи. Везенковић је завршио курс за учитеље гимнастике у Загребу, по Тиршовом систему. Иначе, рођен је у Вршцу и по занимању је био ковач, а основно оспособљавање и интерес за гимнастику стекао је за време одслужења трогодишњег војног рока, где је доспео до чина вишег подофицира“ (Сабољевић, 1966, стр. 7).

„Нешто касније у мађарској реалки појављује се као наставник гимнастике Никола Бредуран (пореклом Румун), по професији учитељ, који је завршио виши курс за учитеља гимнастике у Будимпешти. Он је у почетку био учитељ гимнастике у грађанској школи - Конкордији. Значај рада Николе Бредурана као учитеља гимнастике на почетку у грађанској школи а затим у гимназији састојао се у томе што је у програм наставе гимнастике поред већ устаљених простих вежби, први почео да уводи и вежбе на справама. Од 1907. године Бредуран постепено уводи и наставу гимнастике и

атлетику, као једну од основних дисциплина а око 1910. године уводи и фудбал. Као што сам рекао гимнастика узима нарочито замаха и пичиње се интензивно развијати од 1903. године, а већ половином 1905. године вршачка реалка је била у могућности да састави такмичарску екипу вежбача на справама од 8 чланова у саставу: Душан Богдановић, Драгиша Брашован, Јован Еремић, Јосиф Јоановић, Јован Миклер и Виктор Тир, који су на државном првенству средњих школа Угарске у Будимпешти за одлично изведене вежбе на разбоју добиле слетску диплому. Гимнастика се и даље развија у наредном периоду, тако да вршачка реалка средином 1907. учествује са екипом од 12 чланова у саставу: Ђорђе Геден, Жарко Недељковић, Рихард Тот, Антал Бадел, Косван Миклер, Јован Ханцман, Фрања Финке, Јосиф Јоановић, на државном првенству средњих школа Угарске у Темишвару. На овом такмичењу у вежбама на вратилу осваја диплому“ (Сабољевић, 1966, стр. 143).

На завршетку школске 1905. године, у оквиру гимнастичких манифестација, организовано је појединачно такмичење у вежбању на справама. Прво место, у вежбању на разбоју, освојио је Драгиша Брашован, а друго Јосиф Јоановић (старији брат познатог атлетичара Косте Јоановића). У вежбању на вратилу прву награду осваја Јосиф Јоановић, а друго Јован Миклер.

„Из наведених података може се претпоставити да су ђаци српске националности, од којих је било око 30 % у односу на остале народности, постизаки најбоље резултате у гимнастици. Ово се може протумачити тиме да су ученици српске националности редовно, свакодневно бавили гимнастиком у поподневним сатима, у новој и добро опремљеној сали српске основне школе код Саборне цркве у Вршцу. Вежбачи старијих разреда подучавали су млађе и тако се попуњавао број ученика Срба вежбача на справама“ (Сабољевић, 1966, стр. 135).

До 1908. године, гимнастика је доминирала и млађе генерације су постизале одличне резултате у вежбању на справама.

Године 1912, после дуге и упорне борбе (од 1900. године, дакле после 12 година), Срби, грађани Вршца, успели су да издејствују званичну дозволу за оснивање гимнастичког друштва „Соко“.

5.3.13 Соколско друштво Врдник

Соколско друштво у Врднику је основано 1910. године под утицајем соколских слетова, који су се редовно, сваког Видовдана, одржавали на Раваничком пољу код манастира Врдника. Златно доба врдничких сокола су тридесете године XX века, након завршетка Првог светског рата. Тада чланови овог друштва добијају просторије, у школи, у Новој Колонији, и тамо вежбају на гимнастичким справама, да би се после преселили на Стару Колонију, а онда тридесетих година прешли у Рудничку зграду, поред потопљеног Јужног окна (Соколана). Специфичност овог друштва представљало је његово чланство, у њему су били, осим најбројнијих Срба, Словенци, Хрвати, Мађари, Немци, Чеси... То је била последица мултинационалног карактера Врдника, фрушкогорског градића, у којем је радио један од најстаријих европских рудника угљенокопа (1804-1969). Досељавали су се радници из многих крајева Европе.

„Први слет сокола у Аустро - Угарској одржан је у Врднику на Раваничком пољу 28. јуна 1905. године и ти слетови су се редовно одржавали до 1914. године“ (Марковић, 2012, стр. 107).

5.3.14 Соколско друштво Голубинци

„Краљевска земаљска влада потврдила је правила Српског сокола у Голубинцима 20. јуна 1906. године. Друштво се на основу потврђених правила конституисало овако: Старешина др Душан Гајић, подстарешина Милош Станковић, управни одбор: Бошко Николајевић, Влада Селаков, Милутин Петровић, Јоца Сечански, Никола Мандић, Бранко Јанковић, Рада Лазић, (вођа), заменици: Душан Панаотовић, Игњат Таћић, Андрија Станисављевић, Надзорни одбор: Божидар Станковић, Лазар Чутурило и Милан Радишић.“ Српски соко, 1907, 3, стр. 70).

5.3.15 Соколско друштво Добановци

„У великом српском селу у земунском котару у Добановцима је основан Српски соко 1908. године. Одмах по оснивању 15. марта 1908. године начелник друштва г-дин Крајиновић је одмах према законским прописима послао молбу кр. земаљској

влади у Загребу за своје оснивање. Уз ову молбу послата су и правила друштва на одобрење. На жалост, правила нису одобрена нити молба усвојена али је друштво са успехом радило и постојало.“ (Српски соко (1911, 10, стр. 166).

5.3.16 Соколско друштво Земун

У Земуну су постојала три соколска друштва, и то: Земун - Матица, Земун I и Земун II. Земунски Српски соко је основан 1905. године.

По изградњи зграде, Српског дома, у Светосавској улици, 1909. године, земунски соколи прелазе у нову зграду, у којој су били све до Првог светског рата. Старешина је био Ђорђе Милисављевић, а начелник др Атанасије Пуљо. Најзначајнија манифестација земунског Српског сокола била је „Летња јавна вежба“, уз суделовање Српске црквене певачке задруге и Српске занатлијске певачке задруге, 1910. године. На програму су биле просте вежбе, вежбе на вратилу и разбоју, и друге такмичарске дисциплине.

Избијањем балканских ратова, 1913. године, аустријске власти су забраниле рад сокола у Земуну. Стварањем нове државе, 1919. године, Соколско друштво Земун окупља омладину, без обзира на народност и веру.

На иницијативу старешине Бранка Живковића, 1927. године, основан је фонд за изградњу соколског дома. Дом је подигнут 1933. године и носио је назив Дом краља Александра I Карађорђевића, али је имао уобичајено име „Народни дом“. Бранко Живковић је био старешина Соколског друштва – Матица, све до своје смрти 1937. године.

„Први начелник друштва је био Јосип Богнер а начелница Халка Пуљо. Касније за место начелника изабран је Славко Пољшак који ту дужност обавља све до Другог светског рата. После Ханке Пуљо за начелницу изабране су Вера Симчевић и Јованка Пајић а затим Даница - Дана Пољшак. Чланови соколског друштва учествовали су на свим соколским и Свесоколским слетовима у земљи и у иностранству“ (Цветковић, 2007, стр. 38).

5.3.17 Соколско друштво Инђија

„Соколско друштво Инђија је у периоду од свог оснивања 16. септембра 1906. године“ (Српски соко, 1907, 12, стр. 192), па до 1918. године припадало је Фрушкогорској жупи. Седиште жупе је било Сремским Карловцима. У каснијем периоду Краљевине СХС и Краљевине Југославије, припадало је Београдској жупи. Дакле, две године, после оснивања Соколског друштва у Сремским Карловцима, одакле се под вођством др Лазе Поповића соколски покрет ширио, по целом Срему, основано је и у Инђији Соколско друштво под именом „Српски соко у Инђији“. Оснивачи су били: прота Радослав Марковић, Никола Јанковић, управник школе, Марко Мићић, трговац, Драгутин Игл, управник школе у Земуну, Милош Девић, ратар, Андрија Кадић, трговац, Влајко Савић столар и други. Прва тројица су били најистакнутији чланови.

Први старешина био је познати национални радник, прота Радослав Марковић, а вођа Андрија Кадић. Чланова вежбача било је укупно 16. Иако су прилике биле неповољне, а и располагало се са врло скромним средствима, ипак се напредовало у друштву, јер се радило са много воље и љубави. Већ следеће године друштво је учествовало са 7 вежбача на слету Фрушкогорске жупе, на Видовдан, код манастира Раванице.

Тако се у принципу радило до 1908. године, када је избила криза због анексије Босне и Херцеговине. Под притиском Аустро - Угарске власти друштво је обуставило рад све до пролећа 1910. године.

„За старешину изабран је био Ђорђе Војиновић студент права, а за вођу Ђура Попин, трговац у Славонском Броду. Тако је почео рад и на просветном пољу и основана је и соколска читаоница. Уз помоћ Бошка Машића, вредног соколског радника и вође у Старој Пазови, приређена је јавна вежба уз сарадњу братског друштва из Старе Пазове. Била је то врло успела манифестација соколског друштва у Инђији.

Тако започети рад у друштву био је 1912. године због Балканског рата опет обустављен. Послег краћег времена настављен је у 1913. години, да би се са почетком Првог светског рата 1914. године поново био угушен и то је трајало све до ослобођења 1918. године.

Убрзо после завршетка Првог светског рата Соколско друштво Инђија у пролеће 1919. године обнавља свој рад. За старешину је изабран Ђорђе Војиновић, председник, а за вођу Богдан Азарић, кројач. Мада су прилике биле много повољније него пре рата - слобода у целој националној држави, одушевљења и полета какав се очекивао и какав је био пре рата није било. Велики и дуги рат заморио је све и требало је неко време да са свет смири и опорави. Осим тога светски рат донео је тада и нове погледе и створио нове прилике а Соколство је морало да савлада све те тешкоће.

Поново је била отворена читаоница, затим је основана и књижница, приређена је такође била јавна вежба, међутим, рад је био окарактерисан од старешинства као слаб и незадовољавајући. Због таквих околности друштвено старешинство је поднело оставку у лето 1921. године. Међутим ни ново руководство са старешиним Лазом Божићем, земљорадником и Богољубом Скендерцем, банкарским чиновником, није успело да унесе полета и створи вољу за рад. Рад у друштву је све више малаксавао, док коначно није настао застој, који је трајао све до 1930. године“ Српски соко (1907, 12, стр. 192).

5.3.18 Соколско друштво Ириг

„Соколско друштво у Иригу основано је 7. маја 1905. године. При оснивању овако је констатовано: лекар др Сима Грчић, старешина, Тодор Јојкић, заменик старешине, Душан Орешковић, секретар, Душан Миличевић, благајник, Раде Љубојевић, вођа. Чланови Управног одбора: Никола Асурцић, Радивој Галетић, Тодор Марић, Андрија Монашевић, Лазар Царићевић и заменици Живко Поповић и Стеван Стојковић.“ (Омладински гласник 1905, 5-6, II, стр. 171).

Правила су одобрена 19. јануара 1906. године. У то време Друштво је имало седамдесет чланова. Иако је соколска организација окупљала искључиво словенске народе, чланови иришког Сокола били су и други несловенски народи, који су тада живели у Иригу.

Како иришки Соколи нису имали своју салу за вежбање, вежбали су у Назаренској богомољи, која је у то време имала највећу салу у вароши. Српски соко финансирао се искључиво од чланарине и помоћи добронамерних људи.

Већ 1910. године Српски соко, у Иригу, има велики број чланова. Чланови иришког Сокола редовно учествују на традиционалним соколским слетовима, у

Београду и Врднику, те слетовима у Сарајеву, Загребу, Прагу, Софији и Љубљани. Такође, иришки соколи учествовали су и на соколском слету у Паризу, 1937. године. На иницијативу учитељице Љубице Ешкићевић, у Иригу, су 1926. године формиране женске категорије.

Године 1930, Ирижани су, у старом парку, у центру града, подигли споменик краљу Петру I Карађорђевићу Ослободиоцу. Споменик је израдио Милорад Јовановић, вајар из Сремске Митровице. Након убиства краља Александра I Карађорђевића, у марсејском атентату, Ирижани су, у знак пажње, у доњи део споменика уклесали његов лик. Тим поводом 24. септембра 1935. године, одржана је у Иригу велика свечаност. Споменик је открио изасланик Његовог Величанства краља, пуковник, господин Бранковић, из Новог Сада. Потом је месно православно и католичко свештенство извршило освећење споменика. Том приликом присутнима су се обратили господин Гавра Казимировић, у име Одбора, а у име општине говорио је господин Божа Ђурђевић, председник Општине и свештеник Живојин Јанковић, као и Светислав Поповић, бивши министар и старешина соколског Друштва, у Иригу, и др Никола Шијак, адвокат. У склопу ове свечаности обележена је и тридесетогодишњица иришког Сокола.

Српски соко, у Иригу, као и друге спортске организације, престао је са радом 1941. године. Последњи старешина иришког Сокола био је др Миша Фрањевић, старешина среског суда у Иригу.

5.3.19 Соколско друштво Јасак

„Српски соко у Јаску, конституисао се на својој Скупштини од 14. фебруара 1908. г. овако: за старешину је изабран: Љубомир Бојић, за вођу бр. Стева Аврамовић, за заменика вође: Сава Јеврић, за тајника бр. Светислав Момировић, за благајника: бр. Никола Ђурђевић. Друштво је тада имало свега 16 чланова“ (Српски соко (1908, 6, 93).

„Соколско друштво Јаска, је било врло марљиво и вредно у своме соколском раду. Такође, редовно су од оснивања учествовали и давали свој допринос и на соколском слету у Раваници (Врдник). У ту сврху Милан Теодоровић, вођа српског

сокола у Карловцима често је слао Стеву Шуваковића ради прегледања и могуће исправке вежби у Ириг, Јасак и Руму“ (Омладински гласник, 1905, 5 - 6, II, стр. 171).

5.3.20 Соколско друштво Карлово (Драгутиново)

„У архиви друштва Српског Сокола у Кикинди, налазила се молба да Српски Соко из Карлова буде примљено као филијала овог друштва, датирано 2. октобра 1913. године. Потписали су је Стева Црквењаков, као старешина Миша Коњић, као тајник Милојко Црквењаков, као заменик старешине Ст. Црквењаков, као вођа, Никола Стојков, као благајник и сви чланови управе. На пријему сокола у Драгутинову, осим наведеног старешинства потписали су још: Стеван Голушин, Јован Цуцић, Петар Ђуричин, Драгомир Бешлин, Игњат Конаков, Милутин Ђукановић, Рада Ђуричин, Светозар Баштованов, Славко Бајин, Страјин Живанчев, Омер Попов и Стеван Попов.“ (Омладински гласник, 1905, 5 - 6, II, 32).

Ово соколско друштво учествовало је на видовданском слету, 1914. године.

5.3.21 Девојачки сокол Кикинда

„У Кикинди (раније Велика Кикинда) прво Соколско друштво основано је 1908. године, под називом „Девојачки сокол“. На почетку у овом соколском друштву је било укључено 20-так девојака, а руководство су сачињавале: Вајдић Ружица, председник, Шевић Катица, заменик и Адамовић Вукосава, секретар.“ (Српски соко, 1918, 10, стр. 166).

„Но, сасвим је извесно да је ово соколско друштво није постојало дуже од неколико месеци. То је и разумљиво ако се зна да је Кикинда тада било једно од најјачих српских упоришта у Угарској и да су власти се власти противиле оснивању националних организација са тако снажним утицајем какав је имао соколски покет“ (Берар, 2001, стр. 46).

5.3.22 Соколско друштво Кикинда

Кикинда је у прошлости била позната као спортски град. У овом граду, међу првима на југословенском простору, поникли су многи спортови; овде је било стетиште многих крупних догађаја, међутим, у историји спорта и физичке културе, Кикинда ће, пре свега, бити заувек регистрована као центар соколске организације, најјаче организације некадашње Југославије.

Соколско друштво у Кикинди настало је за време Аустроугарске, са јасно израженим циљем да се тадашњи Срби у Угарској уједине и изборе за свој национални легитимитет, и да се прикључе реализацији основне идеје соколског покрета - уједињењу свих Словена.

Но, и против жестоког отпора соколско друштво, у Кикинди, основано је 1910. године, а дозвола за рад добијена је тек 30. јуна 1912. године. Наиме, на челу акције, за оснивање друштва, стајао је Славко Лаковић са још неколицином млађих људи из Велике Кикинде. Правила Друштва су рађена на основу Правила Карловачког сокола. Уређивали су их Славко Лаковић и доктор Лаза Поповић, из Сремских Карловаца. Желели су да у правила унесу одредбу да Велика Кикинда постане Жупа. Међутим, пошто ово није било могуће, ставили су одредницу да Друштво има право да оснује своје филијале. Одмах након усвајања, ова организација постаје најјача у Угарској и већ тада кикиндско соколско друштво оснива своје филијале у Великом Бечкереку (септембра 1913.), Меленцима (20. новембра 1913), Карлову (крајем 1913), Турском Бечеју (октобра 1913), Ади (децембра 1913), две филијале изван граница данашње Војводине, у Мађарској, у околини Пеште. То су били Срби из Будимпеште и Ловре, код Сент Андреје. У месту Ловре отпочела је са радом маја 1913. године, а у Будимпешти новембра 1913. године. Наиме, српска омладина, која је студирала у Будимпешти, основала је још 1912. године једну секцију која је била нека врста „Сокола“, међутим мађарске власти су забраниле њен рад, тако да је ова организација у Кикинди, већ 1913. године, броји 297 чланова (170 чланова и 127 пионира) и 82 тзв. помажућа члана.“ (Српски соко, 1918, 10, стр. 166).

Прво отворено вежбалиште било је уређено на простору „Старог гробља“, а затим се вежбало у свечаној сали српске црквене општине, да би и зими могли да вежбају. Набавили су и потребне гимнастичке справе, преко чешке фабрике „Виндиш“,

и то на отплату, до септембра 1913. године. Набављене су следеће справе: вратило, високи разбој и коњ, као и ситни реквизити: копља, ногометна лопте, стручне књиге, грамофон са плочама, орман и друге ситнице. Господин Ролер је боравио у Прагу, на стручном усавршавању, од 15. јула до 31. августа 1931. године. Први старешина друштва био је Славко Лаковић, његов заменик инг. Шевић Коста, секретар Удицки Светозар, учитељ, благајник Мита Николић, учитељ и предњак Бранко Ролер, учитељ.

Од јавних приредби, које је организовало ово друштво, у периоду до 1914. године, треба истаћи две. Прва је одржана 15. јуна 1913, вежбали су само соколи из Велике Кикинде. Распоред вежби је био следећи: 1. наступање, 2. српске вежбе, 3. вежбе соколског подмлатка, 4. просте чешке вежбе, 5. просте женске вежбе, 6. вежбе оделења на справама, вратилу и коњу, 7. српске вежбе палицама, 8. пирамиде. Велики број гледалаца је био одушевљен овим наступима. Друга је одржана на Видовдан, 28. јуна 1914. Сем кикиндских сокола, учествовале су и филијале из Великог Бечкерека, Турског Бечеја, Врањева, Зрењанина, Карлова, и Меленаца, па се ова вежба може сматрати првим жупским слетом у Банату. Вежба је изведена на истом месту, као и претходна. После Сарајевског атентата, започео је прогон угледних Срба у Аустроугарској и том приликом су највише страдали управо припадници соколских организација. Тако су након тзв. „велеиздајничког процеса“, у Кикинди 1916, Лаковић и Шевић осуђени на две и по, а Бранко Ролер на три године затвора. Поред њих, још 14 чланова кикиндског соколског друштва осуђено је на затворске казне.

После Првог светског рата соколска организација у Кикинди још интензивније развија своју активност. Она постаје стожер свих значајнијих збивања у читавој околини. Златно доба у развоју ове организације биле су прве године четврте декаде, о чему недвосмислено говоре следећи подаци: 1932. године ово друштво је бројало 2442 члана, од тога на музички одсек је отпало 39, а све стало било је укључено у разне гимнастичке секције. Од поменутог броја било је 1010 чланова женског подмлатка и укупно 20 предњака. Исте, 1932. године, одржано је 1164 часа гимнастике и 227 јавних наступа, а финансијски, 1932. година, завршена је са позитивним билансом у износу од 94000 динара.

Соколско друштво у Кикинди је, током своје 30. годишње историје, имало бројне наступе у земљи и иностранству. Само у периоду 1920-1940. године кикиндски соколи приредили су 60 значајних приредби, на којима је учествовало 28800 вежбача са

преко 360 тачака, док су у истом периоду, ван Кикинде, приређене 62 приредбе, на којима је вежбало 10470 чланова.

Слетске приредбе које је организовало кикиндско соколско друштво, на стадиону у великом парку, под стручним руководством Вјекослава Гонелја, биле су увек празник за бројне гледаоце. Поред гимнастичке, у овом друштву постојале су још рвачка, боксерска, атлетска, јахачка, стрелачка, одбојкашка и мачевалачка секција, а од тзв. културно-просветних: певачки збор, тамбурашка секција и фанфарско одељење.

„У низу значајних акција које је организовала соколска организација у Кикинди, најзначајнији су изградња сопственог соколског дома 1931. Једно од најлепших здања тада у Војводини и започета изградња највећег спортског стадиона у земљи на тзв. „Штеванчевој бари“ под именом Петрова Петолетка. Нажалост рат је потпуно и заувек прекинуо рад најјаче организације у читавој држави.“ (Српски соко, 1918, 10, стр. 51).

Филијале које су биле примљене у Друштво, биле су из: Великог Бечкерека, септембра 1913, филијала у Меленцима основана је 20. новембра 1913. године, филијала Турског Бечеја отпочела је са радом октобра 1913, Врањева филијала, у Карлову, крајем 1913, у Ади, децембра 1913. Две филијале изван граница данашње Војводине, из Мађарске, у околини Пеште основали су Срби из Будимпеште и Ловре. У месту Ловре отпочела је са радом маја у 1913. године, а у Будимпешти новембра 1913. године. Наиме, српска омладина, која је студирала у Будимпешти, основала је још 1912. године једну секцију која је била нека врста „Сокола“, међутим мађарске власти су забраниле њен рад.

За време Првог светског рата друштво је прекинуло свој рад. Међутим, 1919. године, оно обнавља свој рад и успешно ради следећих десетак година уједињењем Сокола Краљевине Југославије. Друштва су постала јавна државна организација. Пошто је соколство у том периоду стагнирало држава је обезбеђивала пуну материјалну помоћ члановима соколских организација, смањиван је редовни војни рок, олакшавано је добијање државне службе, тако да је ово значајно утицало на повећање броја чланова у соколским друштвима. Прекид рада целог Друштва уследио је по доласку војника Трећег Рајха у Велику Кикинду, 1941. године.

5.3.23 Соколско друштво Ловра

„У архиви друштва у Кикинди постоји допис, према коме би се могло закључити да је у Ловри постојала филијала кикиндског соколског друштва. Допис гласи: „Братском Друштву „Српском Соколу“ у Великој Кикинди. Потомци Срба који су се доселили под Арсенијем Чарнојевићем у Сентандреју и околину и одржали су своју веру и лепо српски језик до данас. Да и у будуће останемо Срби. Које лепша будућност чека, увиђамо потребу телесног и душевног јачања. Како се то постизава Соколством на своме састанку од 2 (15) маја конституисали смо се и почели смо рад, у чему нас браћа пештанске академије братски помажу.

Да бисмо и на даље могли несметано радити молимо братско друштво да нас у започетом и одушевљеном раду помогне и да нас прими за своју филијалу.

За јамчење за наш прави соколски рад изјављујемо да ћемо у своје друштво примати само такве чланове за које знамо да се поред часног живота потпуно уздржавају од алкохолних пића. Молимо братско друштво да нам дозволи да име нашег друштва буде: „Побратимство у Ловри филијала Српског Сокола у Великој Кикинди.

У нади да ћете нам нашу молбу повољно одговорити кличемо вам здраво!

У Ловри маја 21 (3. VII) 1914“ Потписали су Милан Богдан, као председник и Аћим Видаковић, као вођа.

О овом друштву, односно филијали, немамо никаквих даљих података. Упада у очи и из других, а нарочито свога дописа, како су поједине филијале са респектом, скоро као у војсци потчињени са претпостављенима, општили са централом. А дирљива је приврженост ових људи у мору туђинштине српском имену и њихова национална свест је за поштовање“ (Српски соко 1918, 10, 166).

5.3.24 Соколско друштво Меленци

„У архиви друштва Српског сокола у Кикинди, налазила су се два писма Симе Попова, тада свештеника у Меленцима. Прво је датирано 27. јуна 1913. године и оно гласи: „Поштовани Господине, примио сам Ваше љубазно писмо од 26 о. г.

Питате ме, како мислимо основати Соко, да ли као засебан или да буде филијала кикиндска. Као што дознајемо, засебан Соко не можемо основати, зато Вас братски молим, почалите нам опширно сва упутства, да као филијала кикиндска отпочнемо што пре радити. Омладина је нестрпљива. Сваком ме приликом питају, кад ћемо почети радити, кад ћемо бирати управни одбор, ко може постати чланом и шта ће све требати – Поново Вас молим, да ме о свему тачно и опширно изволите известити. Саветима Вашим у свему ћемо се покоравати. – Примите са поштованом Госпођом супругом од мене и моје породице искрено српско поздравље.“ - Друго писмо датирано је 27. октобра 1913. Гласи: „Врло поштовани господине! Данашњом поштом шаљем Вам записник о конституисању и уједно Вас извештавам, да су сва присутна браћа једнодушно решила, да наш Соко буде филијала великокикиндског Српског сокола: С тога Вас молимо, да и наше друштво примите као филијалу. - У име свију молим сва упутства за даљи рад. - Примите израз мога одличног поштовања.“ Постоји још дописница упућена Бранку Лореру, којом се ургирају упутства за оснивање филијале и поново истиче нестрпљење омладине. Другом једном дописницом, у којој се већ условљава Славко Лаковић соколским начином: „Брате“ и у којој се тикају, јавља Сима Попов колико ће вежбача из Меленаца доћи на јавну вежбу 1914. Постоји и оригиналан записник оснивачке скупштине која је одржана 20. новембра 1913. године. За старешину је изабрат Симеон Попов, за подстарешину је изабрат Симеон Попов, за подстарешину др. Љубомир Думић, за тајника Марко Коларов и за благајника Милољуб Маркуш. У управу су Српског Сокола у Меленцима ушли су још: Никола Станковић, Миша Никифоровић, Душан Лазарујка, Јоца Куручев, Јова Ракић, П. Еремић, Милан Ракић, Милош Николић, Коста Јанковић и Паја Лончар“ (Јакшић, 1940, стр. 31).

Сима Попов био је карловачки ђак и добар вежбач међу соколима др Лазе Поповића. Соколско друштво у Меленцима је учествовало и на видовданском слету 1914.

5.3.25 Соколско друштво Слога Мокрин

У месту Мокрину гимнастичко друштво Слога било је основано 1907. године, јер није смело носити соколско име. Једна од највећих карактеристика овог друштва је придавање велике пажње раду припадника младог нараштаја, мушке и женске деце.

5.3.26 Соколско друштво Мол

Соколско друштво у Молу основано је 1913. године под називом „Српски соко“. Врло често је Друштво слало своја правила на потврду у Будимпешту, међутим, стално су враћана због разних мањкавости. Друштво због тога није јавно могло да постоји, већ је радило тајно. Исте године организовало је излет у околини, али не као друштво са соколским програмом, већ као народно весеље, мада су соколи и подмладак били униформисани. Друштво је било веома увежбано: имало је тада 22 активна члана и 24 члана мушког подмлатка.

„На печату из 1913. године стоји у кругу ћирилицом и латиницом Соко Мол-1913“ (Тадић, 1930, стр. 222). Управу су тада чинили: Сава Лудајић, старешина, Васа Лазић, вођа и Иван Јакшић, секретар. Правила друштва су, и 1914. године, остала неодобрена, иако је народни посланик Богдан Дунђерски интервенисао код министарства унутрашњих послова.

5.3.27 Соколско друштво Нештин

„Соколско друштво у Нештину је основано 21. септембра 1906. године.“ (Српски соко, 1907, 11, стр. 192). „По прегледу од 1907. године осим 5 помагача стоји још и да имају 17 потпомагача, извршних 19, вежбају њих 19, вежба се недељно 2 пута, у клубу има тамбурашко друштво са 9 чланова, да су чланови из ратарског сталежа. У управу су изабрани: Старешина Ђорђе Ђорђевић, заменик старешине: Адам Остојић, тајник: Јован Јузбашић, благајник: Стева Јеврић, одборници: Фрања Лука Божић, Коста Стакић, Славуј Данилов, Ђока Поповић, Паја Јовановић и Стева Ивановић, представници збора Јован Јузбашић, Ђока Поповић и Славуј Данилов.“ (Српски соко, 1907, 11, стр. 186).

5.3.28 Соколско друштво Нови Сад

Прва спортска организација у Новом Саду основана је 1872. године као „Јахачка, веслачка и ватрогасачка задруга“. Њен оснивач био је књижевник др Лаза Костић, који је био председник, др Милан Јовановић-Батут је изабран за справара, а др Јован

Јовановић Змај за друштвеног лекара. По угледу на гимнастичког друштва у Новом Саду, слична друштва почињу да се оснивају и у другим местима Војводине.

Професор др Тихомир Остојић, прихватио се 1901. године, практичног рада на соколском пољу. Те исте године оснива Соколско друштво чији је и председник. Ово друштво није добило потврду, од мађарских власти, те је морало да делује у тајности.

„Година 1905. је значајна у историји новосадског соколства. Наиме, група новосадских родољуба, у кафани „Бела Лађа“, састала се ради договора о оснивању „Српског сокола“. Идеја је једногласно прихваћена, а потврђена на другом састанку, у хотелу „Фабри“. Потом 7. фебруара 1906. године одржана је Оснивачка скупштина и изабрана управа Друштва.“ (Српски соко, 1907, 11-12, стр. 192). Друштво је бројало око 60 чланова, редовних вежбача. Вежбали су у Николајевској порти, а за време лошег времена у дворани Гимназије. Друштво је добило потврду за рад 1907. године, када је бројало 30 чланова. Потврдом правила, чланство се умножило и рад је био осигуран све до момента када су морали да затраже поновну потврду правила, коју су добили 25. октобра 1911. године. Тада је друштво бројало 50 мушких вежбача, 20 нараштајаца и 30 вежбачица. Старешина је био Живко Бајазет, а вођа Сава Оберкнежевић.

Соколско друштво у Новом Саду је од самог оснивања имало проблеме са просторијама, а посебно са недостатком дворане и полигона за вежбање. Друштво је почело рад у врло скромним условима, са неколико старих справа и реквизита. Тек 1934. године друштво је добило соколски дом, након скоро две деценије, великим залагањем и уз подршку друштвених, и других фактора.

Значајну улогу у развоју Соколског друштва у Новом Саду, од 1919. до 1941. године, имали су поједини истакнути чланови друштва-старешине и начелници. Старешине су били: Игњат Павлас, Живорад Богдановић, др Тома Јовановић и Јован Тотовић; начелници: Алекса Попов, Павле Даљев, Јован Тотовић, Ђура Илић и Милош Радосављевић. Женски предњачки збор основан је 1921. године као први у земљи. Прва начелница била је Зора Туцић - Лежимирац, затим Мила Михаљева, Милушка Михаљева, Људмила Трускова и Васиљка Ракић.

„Новосадско Соколско друштво покренуло је, 1914. године, иницијативу за оснивање жупе. Сва постојећа соколска друштва позвана су на јавну вежбу 18. маја исте године, а било је предвиђено да се одржи конференција у циљу оснивања жупе.

Нацрти правила били су већ тада припремљени. Након овога чинило се да жупа постоји, јер већ у јуну постоје и дописи са штампаним заглављем“ (Српски соко, 1907, 11-12, стр. 222). „Српска соколска жупа у Угарској“. Жупа као правно тело није била призната од власти, а већ је имала своју управу. На челу жупе био је Славко Бајазет, старешина, С. Лаковић, потстарешина и др Б. Николић, секретар. На седници Жупе, у јулу месецу исте године, на којој су присуствовали представници друштва из Новог Сада, Вршца, Србобрана и Кикинде, сви, осим представника из Кикинде, су изјавили да приступају жупи у Новом Саду. Велика Кикинда се није са овим сложила, јер је оснивајући филијале представљала у неку руку седиште већ жупе.

5.3.29 Девојачки соко Нови Сад

„У Новом Саду, основан је 22. новембра 1906. године Девојачки соко.“ (Српски соко, 1907, стр. 222). 20. октобра, 1907. године, одражало је своју главну скупштину у присуству 25 чланица. „На овој су скупштини усвојена проширена правила тога Сокола, који сада намерава проширити делокруг свога рада те да осим телесног вежбања, певања и приређивања забаве изведе и неке хуманитарне установе: феријалне колоније за сиротињу и слабуњаву децу и давање млека сиротој школској деци. Осим тога, настојаће да се оснује књижица и да се приређују састанци, на којима ће се читати разне поучне и забавне књиге и о њима расправљати. Доцније ће се, по могућству, основати радничка школа, у којој ће се девојчице училе женском ручном раду. Најпосле, друштво ће посветити своју бригу пропагирању српске народне школе и сузбијању луксуза и моде.

За председницу Сокола изабрана је Анђелија А. Сандићева, учитељица српске више девојачке школе, а за тајницу Јулка Ћурчићева, српска народна учитељица. Редовне чланице, девојке, плаћају уписницу од 2 К и месечни улог од 60 пот.; потпомагачице 8 К годишње, а добротвори најмање 50 К једанпут за свагда.“ (Српски соко, 1907, 2, стр. 70).

5.3.30 Соколско друштво Осек

„Дана 4. јуна 1905. године састало се српско грађанско Осечко друштво у врло лепом броју у сврху да оснује у својој средини „Српски Соко“. Састанак је отворио г. Славко С. Диклић правник. Говором у коме је разложио племениту сврху и велику корист гимнастичког друштва „Сокола“. Одушевљено је говор и предлог примљен и одмах се прешло на избор привременог управног одбора. За привременог старешину изабран је г. Стево Страјинић, а за заменика му г. Милан Мартић. У одбор су изабрана ова господа: г. Васа Радановић, г. Паја Симић, г. Стева Јовановић, г. Славко Јовичић и г. Лазар Ђурђевић; за заменике изабрани су: г. Урош Бошњак, г. Влајко Марковић и г. Васа Бошњак. Примљена су правила од „Српског Сокола“ у Сремским Карловцима уз неке мање измене.“ (Омладински гласник, 1905, 5 - 6, II, 171).

5.3.31 Руски соко Панчево

(Руский сокол в Панчево)

Године 1921. кренуо је трећи имиграциони талас. У Панчеву су тада из Русије стигле избеглице са Крима. По доласку, одмах су кренуле у организовање јавног друштвеног живота. У периоду између два светска рата основали су многа руска и српско-руско удружења, чији је превасходни задатак био да се баве проблемима руских избеглица имиграната и њихове користи.

Од ових удружења, која су основана током двадесетих година, треба споменути Месни одбор за руске избеглице и Руско-српски комитет, Удружење руских војних инвалида, Друштво руских официра, која су настала 1921. године. Потом, 1922. године, женска Руска колонија, у Панчеву, основала је добротворно друштво под називом „Маријинско друштво руских сестара“, које је било под заштитом Њеног краљевског височанства принцезе Јелене. Исте године при руској колонији је радила добротворна хуманитарна организација „Дечији фонд Њеног височанства“. Априла 1925. године, у Панчеву, је основан Руско-српски клуб.

„Док се тридесетих година оснивају, Руско-југословенска заједница 1933. а 1934. Руско удружење за узајамну помоћ, Савез руских официра-учесника похода генерала Корнилова, Руски одсек Соколског друштва у Панчеву,

Родитељски комитет, Старатељски савет, Монархистичко удружење, Савез радника, Месни кадетски интернат, Руски црвени крст и посебно значајну Руску болницу“ (Полибрк – Сукић, 1940, стр. 21).

5.3.32 Соколско друштво Панчево

„После Новог Сада, Сентомаша и Сомбора, основано је и Соколско друштво Српски Соко у Панчеву. На скупштини српске панчевачке омладине 9. октобра 1911. године основан је Српски соко.“ (Српски соко, 191, 11, стр. 194).

„Он се тада конституисао овако: старешина др Галиша Стојшић, заменик старешине др Јован Михајловић, тајник Тодор Кнежевић, благајник Божидар Димитријевић, ревизор Јован Величковић, старатељ Петар Матић; редовни чланови управног одбора: др Радован Лазовић, Младен Раданчевић, Милета Томић, Милан Јанковић, Милан Јосимовић, Тома Петровић, Димитрије Томић, Петар Јанковић и Стеван Крецуљ; одборнички заменици: Арса Бошковић, Емил Каћура, Вељко Терзин и Богдан Србин. Да је друштво одушевљено примљено, видимо из податка да су већ у 1912. години имали око 200 чланова“ (Протић - Гава, 2005, стр. 138).

5.3.33 Хрватско соколско друштво Петроварадин

Соколско друштво у Петроварадину је основано 1912. године као Хрватско соколско друштво. Правила су им потврђена 23. јуна 1913. године. Прва приредба је одржана 1. децембра 1912. године, а 18. августа, 1914. године, обустављен је соколски рад. На позив Хрватског сокола, после ослобођења, Соколско друштво у Петроварадину је једногласно закључило да ступа у савез уједињеног Соколства. Учествују на Првом Соколском сабору у Новом Саду, који је одржан 1919. године. Следеће, 1920. године, учествују на слету у Прагу и од тада на свакој соколској приредби.

Соколско друштво Петроварадин ступило је у Савез сокола Краљевине Југославије, 1929. године. Имали су свој властити дом и летње вежбалиште. Друштво је 1933. године бројало 539 чланова.

Вежбаоница, коју су добили од града, је била премала да задовољи основне потребе, тако да је друштвена управа концентрисала сву пажњу на изградњу соколског дома, који би одговарао потребама. Изградњу Соколског дома припомогли су Савезно старешинство, Управа жупе Нови Сад, Минисарство за физичко васпитање, Банатска управа, град Нови Сад, као и појединци, својом дарожљивошћу и трудом. Соколско друштво је већ 1934. године имало 811. чланова. Почетком 1941. године друштво престаје са радом.

5.3.34 Соколско друштво Раковица

„Соколско друштво у Срему у Раковици основано је 1907. године. Оснивање овог соколског друштва, Соколска Жупа Фрушкогорска је посебно поздравила са искреним и братским, Здраво!“ (Протић - Гава, 2005, стр. 176).

5.3.35 Соколско друштво Рума

Соколско друштво „Српски соко“, у Руми, је у периоду од свог оснивања 1905. године, па до 1918. године, припадало Фрушкогорској жупи са седиштем у Сремским Карловцима. У каснијем периоду Краљевине СХС и Краљевине Југославије, припадало је Београдској жупи.

Оснивање српског и хрватског сокола, у Руми, спадало је међу прва соколска друштва која се у овим крајевима оснивају. Обазремо ли се мало на прилике, које су тада владале, запазићемо да је то било у времену када се национални и политички живот кретао у правцу зближења југословенских елемената, тј. када је национална свест добила све одређеније форме и када је дошло до сазнања, да се она може одржати само онда, ако се у народу, а нарочито у омладини, стално подржава урођени витешки дух. И поред ових општих прилика, осниваче сокола у Руми упућивале су тада на то и локалне прилике.

„Српски соко у Руми је основан је 15. маја 1905. године“ (Српски соко, 1907, 11-12, 192). Тога дана одржана је скупштина у Руми на којој су изабрани: старешина др Живко Миладиновић, заменик старешине Душан Поповић, учитељ, вођа др Младен Симоновић, адвокат, тајник Тане Бировљев, благајник Михаило Бреберина, чланови

одбора: инж. Јован Татић, Ђока Жигић, Бојислав Николајевић, Јован Ђорђевић, Ђура Вуковић, Тоша Исајиловић и Федор Киселички, заменици: Пера Вујин, Милан Димитријевић, Сима Марић, и ревизор: др Душан Дима, Светозар Спаић и Младен Радаковић. У истом месецу, 31. маја, 1905. године, основан је и Хрватски сокол. Српски и хрватски соколи вежбали су у дворани Државне школе „*Краљ Петар Први Велики Ослободилац*“, наизменично, у одређено време. Тако је било све до 1912. године, кад се Хрватски соко преселио у свој властити дом. За све време рада, у истој дворани, владала је братска сагласност и поштовање између чланова оба сокола. Нажалост, немамо података да ли је између једног и другог сокола било ужег додира (како је то било међу другим друштвима), осим једне забелешке, да је Српски соко вежбао једно време на справама Хрватског сокола и справама основне школе. Можда се томе налази узрок у екстремним схватањима ондашњих водећих фактора.

Разматрамо ли рад Сокола у оно време, видимо да је тај рад имао следеће карактеристике: радило са мање система, али са много воље и пожртвовања. Претежни рад био је техничке природе, тј. просте вежбе и и вежбе на справама. Игре су се слабо вежбале. Гајена је била и национална песма. Просветни рад састојао се у вршењу пропаганде за Соколство, тј. одржавани су пригодни говори о соколској идеји, о подизању морала и вере у народну будућност. Нарочито се запажа да је много пажње полагано соколској деци, или како се често у текстовима тога времена наводи: „Маломе Соколу“.

И излетима је много полагано пажње. Нарочито је то чинио Српски соко. Организовани су били и излети у околини села: Вогањ, Јарак, па и у Војку, где је био увек заступљен „Мали Соко“. Од већих излета забележен је излет у Радујевац код Неготина (лађом кроз Ђердап), Врањску Бању, Ниш и Стару Србију. На слетовима је Српски Соко учествовао у Београду, Загребу и Софији и редовно 28. јуна на Видовдан у Раваници (Врдник). Соколско друштво Рума одржавало је тесне контакте са Соколским друштвом из Сремских Карловаца и самим др Лазом Поповић.

„Оно што је било карактеристично за рад овог друштва по завршетку рата јесте следеће. Интензивнији рад Соколског друштва Рума запажа се тек од 1928. године. Тај рад добио је пун замах тек 1929. године, када је организација соколског рада била регулисана законом о Соколу Краљевине Југославије, од 5. децембра исте године (1929). Југословенски Соко је одмах приступио Савезу Сокола Краљевине

Југославије. У новој клими наставило је друштво са радом“ (Сремски гласник, 31.08.1924,10, стр. 4).

Технички рад друштва био је на завидној висини. Друштво је тада имало већи број квалификованих техничких и просветних радника, који су свој посао обављали не само по соколском систему, него и по свим принципима савремене соколске методике, водећи рачуна и о примени хигијенских прописа. Према тадашњем стању постојало је десет вежбачких категорија, и то: чланови, чланице, мушки нараштај А, мушки нараштај Б, женски нараштај, мушка деца гимназије, женска деца гимназије, женска стручна школа, мушка деца основне школе и женска деца основне школе. Све ове категорије вежбали су 24. часа недељно. Поред тога одржавао се и по један час недељно, за соколске предњаке. Сваке године друштво је одржавало јавни час и академију на дан Уједињења 1. децембра. Друштво је тако узело учешћа на слетовима у Скопљу, Београд, Љубљани, Прагу, Сарајеву, Загребу, Софији, Суботици и Шибенику. Петоро Соколаца овог друштва је било у Паризу на 56. слету француских гимнастичара.

5.3.36 Хрватски соко Рума

„Соколско друштво Хрватски Соко Рума је у периоду од свог оснивања 31. маја 1905. године, припадало је Фрушкогорској Жупи са седиштем у Сремским Карловцима. У каснијем периоду Краљевине СХС и Краљевине Југославије, припадало је Београдској Жупи“ (Омладински гласник, 1905, 5 – 6, II, стр.171).

Оснивање Српског и Хрватског Сокола у Руми спадало је међу прва Соколска друштва која се у овим крајевима оснивају. Обазремо ли се мало на прилике које су тада владале запажа се, да је то било у времену када се национални и политички живот кретао у правцу зближења југословенских елемената, тј. када је национална свест добила све одређеније форме и када је дошло до сазнања, да се она може одражати само онда, ако се у народу, а нарочито у омладини, стално подржава урођени витешки дух. И поред општих ових прилика, осниваче сокола у Руми упућивале су тада на то и локалне прилике.

Српски и Хрватски Соколи вежбали су у дворани Државне школе „*Краљ Петар Први Велики Ослободилац*“ наизменично у одређено време. Тако је било све до

1912. године, кад се Хрватски Соко преселио у свој властити дом. За све време рада у истој дворани владала је братска сагласност и поштовање између чланова оба Сокола.

„Нажалост, немамо података је ли између једног и другог Сокола било ужег додира, како је то било међу другим друштвима, осим једне забелешке да је Српски соко вежбао једно време на справама Хрватског Сокола и справама основне школе“ (Савић, 2004, стр. 153).

5.3.37 Соколско друштво Сентомаш

У Сентомашу (данашњем Србобрану), соколско друштво је незванично основано 1910. године. Правила су му била потврђена тек 08. јуна 1911. године“ (Српски соко 1907, 10, стр. стр. 176).

Старешина: Исидор Везелић; заменик старешине: Јанко Шијачки; I тајник: Тривуп Дунђерски; II тајник: Тоша Манојловић; вођа: Аркадије Петровић; заменик вође: Пера Дињашки; благајник: Данило Бугарски; барјактар Никола Вукоманов и одборници: Ђока Гавански, Милош Предрашки, Младен Бркић, Јоца Гложански и Стева Вардић; одборници заменици: Милутин Срђанов, Стева Манојловић и Стева Настић; надзорни одбор: Цвета Стричевић, Данчика Дунђерски и Душан Врачарић. За почасног старешину изабран је једногласно Исидора Иванчић, а за коровођу Милан Каћански.

„Тада је вежбало 20 чланова. Не зна се поуздано да ли је друштво одмах основано под називом Соко, али се на неким документима из 1913. године оно појављује као Сентомашки Соко, а на другом Српски соко у Сентомашу“ (Тодић, (1930, стр. 222).

5.3.38 Соколско друштво Сремски Карловци

Пошто је дошао до правила соколске организације др Лаза Поповић их је помно размотрио. Након тога др Лаза Поповић се састао са Јосифом Краусом и заједно су саставили правила о раду соколског друштва и послали исти документ влади на

разматрање. Влада је размотрила документ а затим је изабран одбор друштва и тако је настао Соко у Карловцима.

„Оснивачка скупштина одржана је у Карловцима 19. јануара 1904. године“ (Сперњак, 1931). „А већ 24. марта исте године друштво је добило одобрење кр. земаљске владе. Основана гимнастичка спортска организација добија назив „Српски соко“. Влада је после два месеца одобрила правила Српског соколског друштва под бројем 13598, и од тада званично постоји друштво. За старешину друштва изабран је др Лаза Поповић, за секретара Никола Максимовић и за начелника Милан Теодоровић.“ (Петровић, 1977, Око Соколово, 9, стр. 6).

„Сам почетак соколског рада у Сремским Карловцима је био доста тежак. Карловчани нису са симпатијама гледали на новоосновану гимнастичку организацију „Соко“, а нарочито црквене и школске власти. Међу интелегенцијом је владала нека врста одбојности уопште према некаквом „турнерском друштву“, те се и на рад „Сокола“ гледало са неповерењем и са извесном резервисаношћу. У Сремским Карловцима је била и само једна гимнастичка дворана, а то је била дворана гимназије, али у њу је Соколима био забрањен приступ. Иако препуштен сам себи, „Српски соко“ под руководством др Лазе Поповића, наставља да се бори са свим унутрашњим и спољашњим проблемима. Поред др Поповића, за одржавање соколске организације боре се још и његови одани истомишљеници и сарадници, тадашњи секретар Никола Максимовић и предњак Милан Теодоровић.

„Др Лаза Поповић увиђа да ће се „Соко“ успешно развијати само ако буде у својим редовима окупљао што више омладине. Пошто су у Сремским Карловцима радиле две средње школе, које су окупљале омладину из српских крајева, то је др Поповић, као основни задатак поставио да ту омладину у што већем броју окупи у „Соколу“. Др Лаза Поповић својим личним примером, активним вежбањем у соколском друштву постаје главни пропагатор гимнастике, а у исто време доприноси да се соколско друштво омасови. После завршетка школовања, млади учитељи и свештеници у својим местима службовања оснивају соколска друштва а, што је најважније, пропагирају потребу и значај гимнастичких вежбања. На тај начин, карловачки „Соко“ је постао омладински „Соко“, а из његових редова су израсле многе познате и истакнуте личности, које су касније у великој мери допринеле ширењу соколске идеје као и оснивању српских соколских друштава у целој Војводини тј.

Аустро - Угарској. Да би се широким народним слојевима, првенствено омладини, указало на значај и улогу „Сокола“, ови пропагатори гимнастичког вежбања су се прво морали доказати својим личним примером, односно спортским резултатима. Наравно да је овај начин био најбоља потврда и доказ значаја и улоге систематских гимнастичких вежбања, а то је једино могуће оснивањем соколског друштва. Према томе, пропагатори гимнастичког вежбања били су и главни иницијатори оснивања гимнастичких друштава „Соко“. Покретачи и иницијатори оснивања соколских организација у многим крајевима Војводине и Аустро-Угрске а израсли из карловачког „Сокола“, где су се истакли својим спортским резултатима, били су: Сима Гајић, Стеван Санадер, Тома Рајић, Стеван Шуваковић, Милан Радић, Велимир Поповић, Стеван Купусаревић, Јован Драгојевић, Павле Шуваковић и многи други“ (Споменица карловачког сокола 1904 – 1924, 1929, стр. 9).

Такође, један од најнапреднијих корака у раду Карловачког „Сокола“ био је да се оно повезује са соколством у Чешкој, Хрватској и Словенији, а који су им увелико и нудили свесрдну сарадњу и укључивање у неке од њихових активности, као што су: слетови, јавне вежбе и освећење заставе. Овај рад је био настављен и на пољу објављивања одређених чланака по часописима (**Омладински гласник и Србобран**), које је писао др Лаза Поповић. И поред оваквог рада друштво је у првој години рада помогло да се оснује Вуковару у Српски соко.

У другој години уз подршку сокола из Карловаца оснива се и треће Соколско друштво у Сремској Митровици. Њихов рад посебно је подржавао професор Карловачке гимназије Тихомир Остојић, који пише чланке о Соколству и предлаже им да се измени Видовданска слава, тј. да се оплемени у националном и витешком духу. Карловачки соко прихвата ову идеју и организује 15. јуна 1905. године, за Видовдан, Први српски видовдански слет, у Раваници (Фрушкогорској), са јавним вежбањем, утакмицом и јуначким играма. Да би затим 1906. године организовали и Други српски видовдански слет. Овај слет је наишао на топао пријем код народа. Грађанство све више воли Соколе.

„Ова традиција слета у Раваници настављена је и даље до светског рата осим 1908. године када није одржан. Посебно у овом раду дао је допринос Чех Алојз Вагнер који је помогао око организације и реализације слетова. Тада се итекако осећао рад

соколских друштава па се од др Лазе Поповића траже ужурбано упутства за оснивање нових соколских друштава.

Све ово показује да се јавља експанзија у оснивању и раду соколских друштава са средиштем у Карловцима. За три године соколског рада основано је око 30 друштва. Тако се полако јавља и потреба за жупским организовањем соколских друштава. Прва Соколска Жупа била је Фрушкогорска. Иницијатива за оснивање Српске Соколске жупе Фрушкогорске потекла је са састанка одржаног 29. октобра 1905. године, а правила Жупе одобрена су 28. марта 1907. године. Седиште Жупе било је у Сремским Карловцима. Бројала је тада 15. друштава и близу 1000 чланова. Карловачки Соко представљао је срце жупе и центар за рад жупе.“ (Соколски велеиздајнички процес 1915 – 1916, 1927, стр. 15).

„Тројица оснивача а сада нераздвојни сарадници у друштву, настављају са соколским радом и тако пуно помажу око наступа сокола на Загребачком слету, који је одржан почетком септембра 1906. године. Наступ на Загребачком слету представљао је велико искуство за соколе из Карловца у сваком погледу. После слета развија се велико пријатељство међу браћом и тако у Карловце долази други Чех као учитељ. Звао се Франтишек Динибл.

Он је посебно инсистирао на томе да тежиште соколског рада мора бити на вежбалишту и да без соколске вежбе нема правог Соколства. Уз његову помоћ у Карловцима се рађају први предњаци у друштву. У то време све већи број ученика Карловачке гимназије и Богословије школе постају активни чланови Соколског друштва. За њих др Лаза Поповић представља узор у раду али и идеал у свакодневном животу. Ђаци ових школа у раду друштва све више су се усавршавали, постојали предњаци али су појединци и одлазили из друштва и тако се на посредан начин и ширила соколска идеја на све стране“ Српски соко, 1907, 8, стр. 138).

Након овог рада друштво, у том периоду, све више увиђа потреба за једним местом ван вежбалишта на коме би се окупљали соколи. И тако долази до оснивања Соколске читаонице, у Карловцима, а касније и соколске архиве. У истим просторијама рађала се и идеја о слободи и уједињењу српског народа. Овај рад је био настављен у правцу отварања Соколског дома као покривеног вежбалишта. Издаје се проглас о сакупљању добровољног прихода за изградњу дома. Цела акција ишла је доста тешко и

споро. На њихову велику срећу соколи су добили на поклон, од Патријарха Георгија Бранковића, једну од најлепших и најраспрострањенијих кућа у Карловцима.

После ових догађаја значајно за даљи рад друштва у Карловцима било је учешће на Петом свесоколском слету, у Прагу 1907. године. На овом слету су се први пут карловачки соколи упознали са правом снагом и величином словенског соколства. Пре Соколског слета у Софији 1910. године, соколи су се задржали три дана у Београду у коме је приређена вежбачка манифестација, у којој је узело учешћа и преко 50 вежбача из фрушкогорске жупе. Пред карловачким Соколима стајалала су тада два нова задатка: учешће на Свесоколском слету у Загребу, 1911. године, и Свесоколском слету у Прагу 1912. године.

„У Србији у то време долази до велике експанзије соколске идеје која се огледала у оснивању нових друштва и жупа и тако се техничко вођство Српског Сокола тада пребацују из Карловаца за Београд. Све ово треба појаснити чињеницом да је још давне 1857. године Стева Тодоровић, члан Академије наука а касније старешина Београдског Сокола, основао у Београду уз одобрење власти **СЛИКАРСКУ ШКОЛУ**, у којој их је бесплатно подучавао сликарству, учио певању, вежбао мачевању и организовао им физичко вежбање (гимнастике)“ (Илић и Мијатовић, 1994, стр. 79). Сликарска школа је 7. априла 1891. године променила име у „**Београдско гимнастичко друштво Соко**“ (Брозовић, 1930, 213).

У многим публикацијама, из области историје физичке културе Србије, пише да је Стева Тодоровић, академски сликар, основао 1857. године, у Београду, „Прво друштво за гимнастику“ или „Прво српско друштво за гимнастику и борења“, иако је познато да је Стева Тодоровић основао „Сликарску школу“ уз одобрење власти.

Постоји неколико разлога и аргумената због којих бих назив „Прво српско друштво за гимнастику и борења“ требало користити са великом резервом и ваљаним објашњењима, због следећег:

1. Сликарска школа Стеве Тодоровића не може да се назива друштво, јер није имала никаквих правила (Статут), управу, старешину, секретара, а као друштво није била ни пријављена властима, већ као Школа.

2. Млађи сарадник Стеве Тодоровића, др Војислав Рашић, у опису рада Стеве Тодоровића, 1907. године, изнео је следеће: Стева Тодоровић основао је **дружину** од

тадашњих лицеја давајући им вечерње часове из естетике, певања, сликања, мачевања и гимнастисања.

3. Нејасноће су настале и око самих чланова, вежбача који су касније основали „Београдско друштво за гимнастику и борења“.

4. И на крају веома је важна чињеница да Стева Тодоровић, у својој Аутобиографији **није** ни на једном месту споменуо **друштво**, већ само **Школа**. (1951, стр. 36).

Након пребацивања рада у Београд српско соколство добија нове заслужне људе у раду, за тај период. Посебно су се истицали вођа, Франтишек Хофман (Мирослав Војиновић) и његови сарадници: Михајло Ковачевић и Сретен Обрадовић. Др Лаза Поповић је у то време увећано радио на идеји уједињења свих српских соколских друштава у једну нераскидиву целину. Године 1911. се из Карловаца у Београд пребацује рад соколског листа Српски соко, али се покреће и нови лист Српски соколски гласник. Од тог тренутка сви српски соколи су примали заповести и наређења из Београда.

Поред овог рада у српском соколству, карловачки соколи су радили и на уређењу рада у свом друштву. Тек се тада у раду вежбача и чланова уводе на вежбалишта подмладци – вежбачи, а одмах затим и женска одељења. Тако сада друштво обухвата све узрасте. И соколска предавања заузимају, у овом периоду, своје место у раду. Један број предњака шаље се на усавршавање у Чешку. Тај период је упамћен и по „аскетицизму“ српских сокола.

„Ускоро после Прашког слета настали су у Јужној Србији бурни догађаји и крајем године 1912. Аустро - Угарске власти обустављају рад Српских Соколских друштава за целу годину и све до почетка године 1914. године. Те године навршава се 10 година од оснивања Карловачког сокола и Српског Соколства, ТЕ Карловачки соко одређује прославу своје десетогодишњице за 12. јули 1914. године. Треба напоменути да је још пре овога извршен атентат на Аустро - Угарског престолонаследника Франца Фердинанда, и на дан заказане прославе Соко је био већ распуштен а његови прваци и најбољи чланови похапшени“ (Брозовић, 1930, стр. 214).

Још пре Првог светског рата, за време Анексионе кризе и Балканских ратова, српско соколство је било оптуживано и прогањано због „великосрпске пропаганде“.

Против оваквих оптужби супроставио се, и лично га бранио, у то време, др Лаза Поповић, истичући и даље рад сокола на јачању моралне и духовне снаге српског народа. Рад у Соколу је био неко време отежан и успорен, али није био обустављен. Убрзо после тога Милан Теодоровић је ухапшен заједно са др Лазом Поповићем. Били су оптужени су за „велеиздају“. У затвору су били до 1916. године, када им је суђено. Др Лаза Поповић је осуђен на 14. месеци тешке тамнице, а Милан Теодоровић је ослобођен. На самом почетку рата Соколско друштво у Карловцима је распуштено, а његова имовина је заплењена, разграбљена и растурена.

У слободној земљи, после Првог светског рата, соколи су почели са обнављањем српског соколства. Још 1918. године укинута је наредба о распуштању српских соколских друштава. Исте године, 17. новембра, донета је одлука да обнови и настави рад Српско соколско друштво у Карловцима. Овај процес није ишао тако лако, јер је др Лаза Поповић у то време остао да живи у Загребу. Међутим, његов рад наставио је Милан Теодоровић са жељом да буде као пре рата. Овај рад на обнављању помогли су стари соколи, али и неки нови. Друштво је тада бројало 170 редовних и 150 чланова подмлатка. Рад се у друштву тако нормално настављао. И тада Карловци нису били центар соколских збивања. Испуњавали су само оне обавезе за које су били задужени.

Српска соколска жупа Фрушкогорска, са седиштем у Карловцима, почетком године 1919, сазива, на челу са др Лазом Поповићем, састанак југословенског соколства, у Загребу. На том састанку закључује се уједињење словеначког, хрватског и српског савеза (саставни део и соколи Војводине) и доноси нацрт устава тога савеза. Соколски савез се састао исте године, на Видовдан, у Новом Саду.

О послератном раду карловачког сокола требало би истаћи да је он, као покрет, и даље остао омладински. После одласка старешине др Лазе Поповића, из Карловаца, претрпео је карловачки соко удар и одласком Милана Теодоровића у Нови Сад, почетком 1920. године. Одсуство ове двојице и те како осећало.

У оваквом кратком опису соколског рада у Карловцима немогуће је изнети све моменте у раду овог друштва. Ово друштво радило је 30 година и та историја није само његова, већ и историја српског соколства. Главна част карловачког сокола је била што су они радили и за друге, а не само за себе, и тако послужили као пример другима.

5.3.39 Соколско друштво Сремска Митровица

Соколско друштво Сремска Митровица је у периоду од свог оснивања, 1905. године, па до 1918. године, припадало Фрушкогорској жупи са седиштем у Сремским Карловцима. У каснијем периоду Краљевине СХС и Краљевине Југославије, припадало је Београдској жупи.

„Дакле, соколска идеја у Сремској Митровици дошла је до свог пуног изражаја оснивањем „Српског Сокола“ још 20. фебруара 1905. године.“ Српски око (11-12). 192.

Она је управо нашла гнездо у Митровици, на иницијативу сокола из Сремских Карловаца под вођством др Лазе Поповића. Некако у исто време десило се и оснивање „Хрватског сокола“.

После сарајевског атентата, 1914. године, пронео се глас да ће у Сремској Митровици бити нападнута зграда српског сокола, у којој је Соколана, од стране франковачких елемената. Међу припадницима српског сокола појавила се узбуна. Саветовало се шта ће се и како ће се. Неки истакнути припадници братског хрватског сокола дознали су за ту узбуну и потражили су представнике српског сокола. Дали су реч браћи својој, да ће они бранити Соколану и држати стражу, како је нико не би напао. И заиста, овај лепо братски гест и ова дивна слога обесхрабрила је оне који су можда нешто намеравали, па им је већ и сама помисао пропала. Такви су односи владали између српских и хрватских сокола у Сремској Митровици пре уједињења и ослобођења.

За време Првог светског рата Српски соко је растурен и распуштен, по аустријском налогу. Тадашња власница зграде (име није познато), у којој је била соколана, успела је да сакрије заставу, у циви од пећи. Застава ће касније опет бити развијена по остварењу соколских жеља и идеала оног времена. Та застава није била само друштвена застава него и жупска. Под овом заставом су се одвијали раванички слетови. Та застава је била дуго чувана као једна драгоцену реликвија Соколског друштва у Сремској Митровици. Рад српског сокола, нашао је свога одјека, у оно време, у околини Митровице, у селима око ње, а и даље. Сем тога стално је одржавао и духовну везу с „мајком Србијом“. По објави рата Србији, соколи су били међу првима које је Аустрија послала у затвор и казамате. После ослобођења и уједињења поново се Српски соко пробудио и развио у

Митровици. Тријумфално је дочекао ослободилачку војску и своју соколску заставу носио је на све веће манифестације у граду и околини.

„Соколско друштво Сремска Митровица“ после Првог светског рата наставља са активностима у раду, али са једним специфичним односом према том раду који је директно био везан за сама дешавања. После Видовданског сабора, 1919. године, у Сремској Митровици остаје са радом један соко по принципу: **„Један народ, једна држава, једно соколство.“**

Прво велико дело сокола, у Сремској Митровици, јесте било подизање споменика, на пољу Легату, код Сремске Митровице, у част и славу палих хероја, за ослобођење и уједињење државе.

Овим спомеником, Соко, у Сремској Митровици, установио је и Легатски празник који се прослављао сваке године прве недеље после 6. септембра. Тада се око споменика скупљало много света одавајући помен палим витезовима.

Следећи задатак друштва је био тада да се развију и установе заставе. Прва је била нараштајска. Развијена је 22. јуна 1922. године. Друга је била друштвена, и развијена је 20. септембра 1925. године. Под тим заставама су соколи у Сремској Митровици радили, развијали се и ширили начела соколског братства, једнакости, слоге и љубави.

„Једна од највећих брига тада за Соколе у Сремској Митровици била је да дођу до Соколског дома, да се не повлачи по туђим кућама, под кирију. Соколско начело: Све се може кад се хоће, дало им је снаге и моћи да ту главну бригу реше. Дом је био саграђен и у њега се ушло 1. децембра 1928. године.

Међутим, није било све готово у раду друштва. Указала се била потреба за летњим вежбалиштем и за просторијом с позорницом, да би се соколска идеја могла у потпуном смислу и свестрано развијати, а та је потреба још и појачана стога, што је те године Митровица добила Окружје. Таквим радом друштво је остварило неке соколске наде, и у том ентузијазму је наставило рад“ (Око соколово, 1937, стр. 130).

5.3.40 Хрватски соко Сремска Митровица

Соколско друштво „Хрватски соко“ у Сремској Митровици основано је 1905. године. Оно је братски и свесрдно сарађивало са Српским соколом у Сремској Митровици.

После сарајевског атентта 1914. године пронео се глас у Сремској Митровици да ће бити нападнута од стране франковачких елемената зграда у којој је Соколана Српског Сокола. Међу припадницима Српског Сокола појавила се узбуна. Саветовало се шта ће се и како ће се, неки истакнути припадници братског Хрватског сокола дознали су за ту узбуну и потражили и потражили су представнике Српског Сокола и дадоше реч браћи својој, да ће они бити ти, који ће бранити Соколану и држати стражу, да је нико не нападне. И заиста овај лепо братски гест и ова дивна слога обесхрабрила је оне, која су можда нешто намеравала па им је већ и сама помисао пропала. Такви су односи владали између Српских и Хрватских Сокола у Сремској Митровици пре уједињења и ослобођења.

За време Првог светског рата Хрватски соко је растурен и распуштен по аустријском налогу. По објави рата Србији, Соколи су били међу првима које је Аустрија послала у затвор и казамате. После ослобођења и уједињења чланови раније Хрватског сокола и Српског сокола се уједињују и поново се сада као Соколско друштво пробудио и развио у Митровици.

5.3.41 Соколско друштво Стара Пазова

„Две године после оснивања Српског сокола у Сремским Карловцима, као плод системског рада, одушевљеног и идеалног младог старешине његова, а набрзо вође целокупног Српског соколства Поповић Др. Лазе, оснивају се многа српска соколска друштва у Хрватској и Славонији. Међу тим соколским друштвима оснива се заузимањем Бараћа Др. Јована опћинског лечника и Вучковић Јована књиговођа Штедионице и у Старој Пазови Српски Соко 15. августа 1906. год. На састанку од њих 22, а у присуству делегата Карловачког Сокола, где су претресена и усвојена правила и већ 12. септембра те г. По Зем. Влади и одобрена, захваљујући томе, да је владу у Загребу преузела хрватско - српска коалиција.

Децембра 3. изабрана је била прва управа, и то за старешину: Бараћ Др. Ј., заменик старешине пок. Тешић Др. Радивој адвокат, тајник пок. Вучковић Јован књиговођа Штедионице, благајник Рапаић Сава гостионичар, вођа Николајевић Аца трговац, у управни одбор још Деспот Јован столар, Тодоровић Душан трговац и Бабин Душан опћ. писар.

Већ 23. септембра, а уз суделовање Српског Сокола из Ср. Карловаца приредио је наш Српски Соко своју прву јавну вежбу и забаву. Другу јавну вежбу одржао је 6. октобра 1907. уз суделовање Сокола из Ср. Карловац, Војке, Инђије, Голубинаца и Чортановаца са академијом и великом народном забавом, а уз учешће Српске Новосадске Трговачке Омладине.

У то доба Соколство је почело да се шири свуда околина на све четири стране, а све уз помоћ Карловачког Сокола као свога средишта, тако, да је тада већ 30 српских соколских друштава основано, те се оснива Срп. Соколска Жупа Фрушкогорска, брат Поповић Др. Лаза са својим Карловачким Соколом. Који на све стране шаље соколске предњаке у околна своја братска млађа друштва ради организовања, техничке обуке и ширења соколске мисли; тако к нама долази у Ст. Пазову у неколико пута бр. Теодоровић Милан сада начелник Жупе Новосадске, Гајић Сима богослов, сада свештеник у Старом Сланкамену, који упућује почетни наш соколски рад путем сигурним, трудећи се, да нам унесу што више соколског духа одушевљења за рад. Године 1908. и 1908. суделује наш Соко на јавним вежбама у Војки и Голубинцима; те приређује и у месту велике народне забаве.

Година 1910. је врло жива у раду нашег Сокола у Раваници на Видовдан са 17 чланова, а на јавни час у Београд изашиљу се 14 чланова, а на Бугарском слету у Софији учествује 10 чланова. На тој великој смотри Словенског Соколства у Београду и Софији учествују у великом броју Чеси, Хрвати, Срби, Словенци, Руси и Бугари са својим вођама Др. Шеинером, Др. Царем, Др. Поповићем, Др. Орежаном, Гижицким и Анастасим, и ти дани славе првог јавног наступа у Београду, и првог Свесловенског Слета у Софији, остали су сваком посетиоцу у незаборавној успомени, па и у нашим Соколима Пазовчанима.

У години 1911. учествује наше друштво са 12 чланова на Видовданском слету у Раваници, а од 13 - 15. августа са 14 чланова на II. Хрватском Све соколском слету у

Загребу. Међу оних 260 српских Сокола из Србије са старешином братом Тодоровић Стевом и из наше околине, на челу са Карловачким Соколом и старешином Фрушкогорске Жупе Поповић Др. Лазом, који су из Инђије за Загреб 12. августа пошли на слет, а који се број у Загребу попео на 762 Срп. Сокола, били су и наших 14. У Загребу је дочек Српских Сокола од браће Хрвата и целог Загреба био сјајан. У поворци од око 4500 сокола. На вежбама на слету Српски Соколи су први пут видели своје јединство, своју снагу и своју будућност, јер је слет за Српске Соколе свршен са богатим плодом.

Године 1912. суделовали смо са 24 члана на првом Свесоколском Слету у Прагу, где је Српско Соколство са својим 1000 чланова и 585 вежбача у посебно у посебној српској тачки пред стотинама хиљада најкултурнијих Славена и десетинама хиљада Чешких Сокола сјајно положио испит чојства и јунаштва. После прашког слета још са већом вољом за рад наставило је друштво са приређивање јавних вежби како у месту, тако и у околини све лепшим успехом у тој све лепшим успехом у тој години, као и у 1903. и 1914. док није рад силом аустро- угарске власти био обустављен, друштво распуштено, имовина после неколико преметачина конфискована, истакнутији чланови интернирани и прогањани, пошто је претходно пао судбоносни хитац у Сарајеву и настао светски рат.

У то доба друштво још нема своје соколане, а од год. 1911. добротом свога почасног члана брата Петровић Николе велепоседника стално вежба и држи своје седнице и састанке у великој сали његова хотела и то, бесплатно, што је много и омогућило овако интензиван рад. Доласком брата Машића Бошка грунт. Вежбеника за вођу Сокола, једног од најбољих вођа у жупи Фрушкогорској, започео је запрао интензиван рад, који је са ретком преданошћу и ревности ради са нашим соколским подмлатком, што је омогућило да наше друштво у свакој прилици, као у Раваници, Београду, Софији, Загребу и Прагу изведе знатан број вежбача, који су и друштву и себи образ осветлати. Он је касније пружио најбољи пример Соколске свести учествујући као српски добровољац и четник у Турском, Бугарском и светском рату, одакле се сретно жив повратио и сада се налази у Иригу у својству управника поште, где у тамошњем Соколу и данас активно сарађује.

У 1914. години пред рат друштво је имало 25 редовних - извршавајућих чланова, 10 чланица, 27 помажућих и два почасна члана. Старешинство је од оснивања до

1914. на челу са старешином Бараћем Др. Ј. заменик старешине Јанковић Никола управитељ банке, тајник пок. Бунош Петар банк. чиновник, благајник Рапаић Сава, вођа Машић Бошко, те управни одбор: пок. Вучковић Јован, Тодорић Душан и Илић Жарко трговац. Ревизори рачуна пок. Тешић Др. Радивој адвокат и пок. Љубиша Жарко, књиговођа Штедионице. Друштво је већ тада свој задатак и у културно просветном раду озбиљно схватило те је почело са приређивањем предавањем за народ; тако је Симоновић Др. Милутин адвокат одржао предавање „О Зајму“, Бараћ Др. Ј. из области хигијене и други.

Наше Соколско друштво премда је од почетка морало проћи кроз разне техничке и друге неприлике, или када се често морало вежбати у нехигијенским просторијама као шупама, магацинима уз најслабије осветљење, а вежбаоницу често замењивала дворишта и ледине, ипак је Друштво до светског рата својим радом заузела једно од првих места у тадашњој Српској Фрушкогорској Жупи.“ (Споменица Соколског друштва у Старој Пазови 1906 - 1931, стр. 9-11).

5.3.42 Словачко соколско друштво Стара Пазова

„Године 1863. основано је у Словачкој метрополи Турчијанском Св. Мартину прво Словачко Соколско Друштво, које је већ идуће године по Аустроугарским властима распуштено. Прваци његови били су присиљени пред тиранским прогонима одселити се у Сједињене Државе Северне Америке и у Чикагу, у слободној држави нашавши своје сународњаке, основали су поново Словачко Соколско Друштво, од којег су никла по Америци многа словачка соколска друштва са својим жупама.

Жупа у Чикагу обраћа се Словацима у бившој Аустро - Угарској, а међу њима и Словацима у Старој Пазови позивом, да оснују Соколско друштво.

Једино Словачко Соколско друштво у Аустро-Угарској, било је заиста основано на горњи потицај у Старој Пазови године 1912., а с разлога, што је Стара Пазова била у Хрватској и Славонији, где је владао дух српско-хрватске коалиције.

Године 1910. после једног договора, који је сазван иницијативом тадашњег словачког учитеља у Старој Пазови, а сада управитељ државне Основне Школе са словачким наставним језиком у Бољевцима, брата Злоха Павла, књиговође Словачке

Банке, брата Галанте Милослава и учитеља брата Каменара Милослава, управљен је допис Савезу Словачког Сокола у Чикагу, да се прима њихов позив и да се у Старој Пазови ради на оснивању Словачког Сокола.

У мају месецу 1912. године сазвана је оснивачка скупштина у гостиони брата Илића Жарка, на којој су присуствовали око 50 старопазовачких Словака, те је под председавањем брата Галанте Милослава изабран одбор у који су ушли: као староста брат Галанта Милослава, тајник Хурбан К. Владимир Ев. Капелан, благајник Каменар Милослав учитељ, начелник брат Злох Павле, а чланови одбора: пок. Чмелик Јанко опћ. благајник, Менђан Самко трг. Стројобравар и Шипски - Шиги Јозеф индустријалац. На овој скупштини сакупљено је од присутних као добровољни прилог износ од 780 К.Овако састављен одбор предложио је властима правила на одобрење, а одмах после тога упутио је допис братском Савезу у Чикагу, да је Словачко Соколско Друштво у Ст. Пазови основано са уписаних 72 члана. За кратко време добило је друштво од поменутог Савеза одговор, да овај извештај са радошћу прима на знање и да је наше друштво приделио Соколској Жупи у Чикагу, а као прву помоћ дозначио нам је 1000 долара тиме, да ће нас у будуће у свему потпомагати наша жупа, којој смо додељени.“ (Споменица Соколског друштва у Старој Пазови 1906-1931, стр. 12-13).

„Почетком Првог светског рата снашла је иста судбина и Словачко соколско друштво као и Српско у Старој Пазови, т.ј. било је распуштено... Одмах после рата, већ почетком месеца новембра 1918. ускрсава Српски Соко као и Словачки. За старешину Српског Сокола изабран је Јанковић Никола директор Кредитне Банке, заменик пок. Вучковић Јован књиговођа Штедионие, секретар Мазињанин Стеван геодет, вођа Скендерац Богољуб банк. чиновник. У години 1919. одмах у почетку, Српски и Словачки Соко властитом иницијативом воде преговоре, са једне стране брат Ивковић Славко, а са друге брат Долинај Карло, те се уједињују у Српско - Словачко Соколско друштво Стара Пазова, које одмах постаје члан Соколског Савеза Срба, Хрвата и Словенаца.“ (Сабољевић, 1966, стр.13).

5.3.43 Соколско друштво Стари Бечеј

Друштво „Српски соко“ у Старом Бечеју основано је 1911. године. Ово друштво било најмасовније и најорганизованије удружење културно националне оријентације које је егзистирало у међуратном периоду у Бечеју. На његовом челу су се налазила два

најистакнутија прегаоца у вароши: председник, др Милан Поповић и Димитрије Хаднађев, секретар Друштва.

Због националне орјентације и свесловенске идеје, тадашње власти нису благонаклоно гледале на ово друштво. Главни задатак новооснованог друштва било је буђење народне свести. Пред почетак „Великог рата“, ова организација је постала револуционарна, са јаким утицајем на широке народне масе, Соколство је, уствари, било уперено против Аустроугарске, чију пропаст су желели сви угњетени Словени. Због тога, држава прибегава репресивним мерама и укида „Српки Соко“, а припаднике ове организације хапси и интернира. Бечејски Соколи су добро обавили свој национални задатак о чему говори податак о 105 добровољаца из саме вароши и још преко 200 других добровољаца који су се борили у војсци Краља Петра I за ослобођење свих јужних словена.

Соколско друштво се обновило одмах после рата 1919. године и постаје узор сличним удружењима, поготову што је бечејски „Соко“ по резултатима у својој жупи био одмах иза новосадског удружења. Предузели су велики број акција у вези са организовањем спортских такмичења, слетова и културних приредби. Соколи су организовали и велики број „села“, која су била образовног карактера, уговарали су гостовање еминентних уметника, те 1930. године успевају да у варош на Тиси доведу „Прашку групу Московског художественога театра.“

Соколи су учествовали у дефилеима, организованим поводом државних празника, приређивали су јавне вежбе, а приход слали у добротворне сврхе. За своје чланове су организовали и летовања, најчешће у Црној Гори.

Општинско председништво им је представљало највећи проблем. Општинско председништво им је 1919. године дало на коришћење просторије бившег касина, док су остали део изградње добила на коришћење „Српска занатлијска читаоница“. Треба напоменути и та да су ове власт правиле сметње видимо и из податка да је у суседном Врањеву 1908. године основан „Девојачки Соко“. Ово друштво се 1912. године спојило са Новим Бечејом.

Њихов рад је укинут 1941. године од стране старобечејске војне команде.

5.3.44 Соколско друштво Стејановци

„У Стејановцима, у Румском котару, основан је 1908. године Српски соко. Оснивачи друштва су били Никола Иванишевић и учитељ Милан Јовановић. Они су се и обратили Српској Соколској Жупи Фрушкогорској за правила која су им и радо послата као и све пропратне информације. Жупски руководиоци су од срца поздравили овај патриотски корак и пожежлели им пуно успеха у њихову предузећу.“ (Српски соко, 1908, 11, стр. 170).

5.3.45 Соколско друштво Сусек

„Соколско друштво у Срему у Сусеку основано је 1907. године. Оснивање овог соколског друштва, Соколска Жупа Фрушкогорска је посебно поздравила са искреним и братским, Здравом!“ (Српски соко, 1907, 10, стр. 176).

5.3.46 Соколско друштво Турски (Нови) Бечеј и Врањево

У допису од 8. октобра 1913. године обраћају се омладинцима из ова два места (Турски (Нови) Бечеј и Врањево) на централу и моле да буду примљени као филијала Српског Сокола из Кикинде. Допис су потписали др. Богдан Јовановић, као старешина, Звонимир Толмачев, као тајник и цео Управни одбор. У Управни одбор филијале Турскибечеј – Врањево ушли су: Мирослав Нићин, Душан Давидовић, Светолик Радивојевић, Сава Рајковић, Богољуб Малешев, др Богдан Давидовић, Срећа Секулић, Аркадије Милетић, Гига Јовановић, Стеван Стефановић, Нићин, Макса Лазарев, Младен Наранџић, Петар Зубан.

„Други допис датиран је из 12. децембра 1913. године и гласи: „Братској Управи Српског Сокола у Великој Кикинди. Слободни смо се на Вас обратити са молбом, да нам одобрење од високог министарства пошаљете, јер без тога наше одељење у Врањеву не може радити. Уједно обраћамо се на Вас, да нам пошаљете све тисканице за соколска друштва нарочито оне које се односе на контролу, за мустру; са подмлатком имамо свега 35 чланова извршних. Са братским поздравом“. Допис су

потписали др. Богдан Јовановић, као старешина, Звонимир Толмачев, као тајник.“ (Српски соко, 1907, 10, стр. 32).

У трећем допису, од 23. фебруара 1914. године, траже од Српског сокола, у Кикинди, да им пошаљу пар правила и обавештавају их да све дописе шаљу на адресу Звонимира Толмачева, друштвеног тајника. Потписали су исти тајник и старешина.

5.3.47 Соколско друштво Стари Футог

У Старом Футогу је 1907. године основано гимнастичко друштво Српски соко. Међутим, пошто су власти и овде правиле сметње, дали су му име Соко. Власти су непрестано ометале рад овом друштву, те је било приморано да промени име у Гимнастичко друштво. Ни по трећи пут му власти нису дозволиле рад, јер су наводно народне мањине могле да се удружују само на економској основи. Соколски радници су на послетку основали Православно Певачко Друштво, које је сем песама гајило и соколску гимнастику. Упркос свих сметњи од стране власти, омладина је у Футогу вежбала све до избијања сарајевског атентата.

5.3.48 Соколско друштво Черевих

„Српски соко у Черевиху у Срему, основано је на Скупштини, одржаној 31. децембра 1906. године. Правила за одобрење рада одмах су поднесена кр. земаљској влади на одобрење. На истој се Скупштини друштво привремено конституисало, изабравши за старешину: Дра. Дмитра Коњевића, подстарешину: Милана Кракановића, за тајника: Мигу Николића, за благајника: Ису Станковића, за књиговођу: Теодора Бугарскога-Златића, за одборнике: Луку Башића, Симу Тиквића и Душана Алексића; за заменике: Мику Еремића и Жарка Жарковића; за ревизоре: Косту Цвејића и Ђоку Гачуловића.

Овао Соколско друштво је изјавило да приступа савезу Српске соколске Жупе Фрушкогорске“ (Српски соко, 1907, 10, стр. 7).

5.3.49 Соколско друштво Чортановци

„У Чортановцима је основан Српски соко 24. јула 1905. године.“ (Српски соко, 1907,11, стр. 192). По прегледу од 1907. године стоји да имају 17 потпомагача, извршних 18, вежбају њих 12, вежба се недељно 2 пута, да су чланови из ратарског сталежа. У управу су изабрани: Старешина Коста Суботин, заменик старешине: Живан Примовић, тајник: Митар Јакичеић, благајник: Ћира Санадер, в. Рада Илић, одборници: Урош Бајац, заменик: Лаза Мирковић и Павле Радосављевић, ре.: Драга Давидовић, Јован Гајић и Лазар Шуваковић.

5.3.50 Соколско друштво Шид

„Соколско друштво у Шиду је основано 14. августа 1905. године.“ (Српски соко, 1907,11, стр. 192). По прегледу од 1907. године осим 5 помагача стоји још и да имају 15 потпомагача, извршних 26, мушких 32, женских 12, вежба се недељно 3 пута, у клубу има женски клуб са 11 чланова. Чланови клуба су из трговачког и занатлијског сталежа. У управу су изабрани: Старешина Др Емил Костић; заменик старешине: Стеван Пајић, тајник: Васа Мауковић, благајник: Ћира Санадер; вође.: Милан Вуковић, одборници: Ђура Новаковић, др Јован Стајнић, Нова Дебељачки и Љубомир Симић; представници збора: Душан Новаковић, Сава Глишић и Нова Дебељачки.

5.4.0 Соколство у Војводини у периоду Краљевине СХС од 1918. до 1929. године

5.4.1. Политичке, друштвено - економске и културне прилике у Краљевини СХС од 1918. до 1929. године

Први светски рат је био окончан 1919. године мировном конференцијом у Версају, крај Париза, на којој су одлучујућу реч имале силе Антанте. Мировно решење је било донето по мери нових империјалистичких снага уз нову поделу света и интересантних сфера њима у корист.

Стварањем нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (којој је тада припојена и Војводина) окончани су били дугогодишњи напори и дилеме њених народа, њихових националних вођа и институција око начина и облика уједињења. Коначно усаглашавање ставова између Југословенског одбора из Лондона, Народног већа из Загреба (представничког тела свих Словена из Аустро - Угарске) и српске владе, долази почетком новембра 1918. године до састанка др Антона Корошеца старешине Народног већа, Николе Пашића старешине српске владе, др Анте Трумбића старешине Југословенског одбора и представника опозиционих странака из Србије у Женеви, на коме они потписују декларацију о стварању заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца, без обзира на претходне границе, са заједничком владом. Женевском декларацијом отпочео је процес уједињења ова три народа на принципима самоопредељења и уједињења народа, чиме су стављени по страни тријалистичка концепција стварања самосталне државе јужних Словена у границама бивше Аустроугарске монархије коју је следио Југословенски клуб.

Стварањем нове државе **1. децембра 1918. године** Србија и Црна Гора су изгубиле своју формалну државност, док је хрватски и словеначки ентитет, пак, постао формално државотворан. Међутим, Србија је и даље задржала континуитет свог политичког живота и заузимала је још више него доминантан положај у новоствореној држави. Разлози томе били су што је имала добро утемељену државну управу и већ формирану војску и што је своју власт српска владајућа династија Карађорђевића проширила на читаву новостворену краљевину.

Владајућа династија је уз ослонац на војне врхове, јаку полицију и крупну српску буржоазију покушавала је, упркос вишенационалном саставу нове државе, да наметне владавину државног и националног унитаризма. Нису у довољној мери уважавале етничке, културне и конфесионалне различитости и неједнакост степена економске и друштвене развијености појединих регија. Консталација нове државе настоји се спровести на основу симплифициране унификације наведених различитости и владавине овим великим различитостима у духу српске националне и државне традиције.

Оваква владавина има само привидан успех уз примену полицијских репресивних мера, које доследно спроводи министар полиције и подстаршина Народног већа, Светозар Прибићевић. Он се као „дворски експерт за пречанска питања“ грубим полицијским аргументима супротстављао свим видовима отпора наметнутој унификацији.

Овакве методе потстакле су одмах на почетку стварања нове државе разбуктавање расправе око формалних питања везаних за њено уједињење и унутрашње уређење. Разбуктавају се и дискусије око политичких питања као: монархија или република, федерација или централистички унитаризам. Стварају се два оштро супротстављена политичка блока већ у првој југословенској влади: централистички и децентралистички.

На изборима за Конституанту 28. новембра 1920. године централистички блок је створио изборну победу са незнатном предношћу, што је указивало на тежину раскола и неперспективност стабилне владавине. Победа унитаристичко - централистичког блока учврстила је радикалско дворску хегемонистичку власт, неспремну на тако потребне компромисе с обзиром на изборне резултате уопште, а посебно имајући у виду чињеницу да је лево орјентисана комунистичка партија на изборима добила чак 58 посланичких места. Своју ароганцију према политичким неистомишљеницима власт посебно испољава у уставу донетом 29. јуна 1921. године, познатом као „Видовдански устав“. У њему је легализована превага извршне власти над законодавном и крупне над народном. Њиме је санкционисана буржоаска експлоатација, монархизам, унитаризам, а с тим у вези и неравноправност несрпских народа. Како ни овај устав није био донет задовољавајућом већином гласова, јер готово трећина посланика није учествовала у његовом доношењу, он је био узрок стабилне нестабилности и кризе владе.

Премда се нова држава декларисала као демократска и парламентарна монархија, уставност, демократизам и парламентаризам су се у њој често доводили у питање. У прилог томе речито говори и пример доношења Обзнане (1920.) и Закона о заштити државе (1921.), којим се поништавају легално освојени комунистички мандати и забрањује рад комунистичке партије .

Смањење демократских слобода доводи до опадања учествовања интелигенције у јавном демократском животу земље и њиховог организованог отпора према новом уставу. У том циљу одржан је у јесен 1922. године у Загребу Конгрес јавних радника, на коме су се они отворено изјаснили против устава.

Политички живот у новоствореној Краљевини одликовао се следећим карактеристикама:

- многопартијски систем (1925. године на изборима партиципира чак 28 партија),
- претежно регионализација политичких партија и група (само мањи број политичких партија, као демократска странка, комунистичка партија, југословенска социјалдемократска и донекле народно радикална имају уопште југословенски карактер),
- пресудни утицај страначких вођа и истакнутих првака,
- снажан уплив дворске камариле на политички живот земље.

Политичка нестабилност била је логична последица овог стања, а њу краљ покушава да ублажи честим расписивањем избора и смена владе. Од оснивања државе до 1929. године одржана су четири избора (1920, 1923, 1925 и 1927. године).

Политичке снаге које су владале земљом нису биле способне да изврше консолидацију стања у унутрашњој политици у смислу компромиса зарад општег државног и народног добра, што је био разлог за интензивирање међустраничких сукоба, који су земљу крајње дестабилизовали.

Користећи неслогу међу вођама буржоаских политичких странака и њихову нестабилност да обезбеде нормално функционисање уставног и правног поретка и парламентарног система, као и да зауставе нарасло незадовољство народа, 6. јануара 1929. године краљ Александар Карађорђевић изводи државни удар и заводи монархидиктатуру.

У целокупном овом периоду југословенску буржоазију не карактерише чврста класна повезаност, већ је евидентна њена уско локална повезаност и орјентисаност ка остваривању парцијалних локалних интереса.

У заједницу југословенских народа Србија је ушла као аграрна земља (са 90% сеоског становништва), неравноправна са индустријски развијенијим Хрватском и Словенијом. Привредна некохерентност нове државе постаје један узрок више за појаву привредне кризе, која је и иначе била на помолу и на ширим светским просторима.

Тешка дуготрајна ратна пустошења оставила су видне трагове у свим сферама материјалног и духовног живота свих југословенских народа, а Срба посебно. Србија је из Првог светског рата изшла са огромним материјалним губицима и губицима у људству (у рату је страдало преко милион људи, претежно одраслих мушкараца).

У првим данима после рата биле су нарочито тешке културне и просветне прилике. Већина школских зграда и културних објеката било је или порушено или онеспособљено за употребу, уништеног инвентара, библиотека, архива с десеткованим кадром.

Једна од првих брига новостворене државе била је и обнова елементарних услова за отпочињање рада школа, културних и националних институција. У склопу ових напора покренута је ова иницијатива, додуше, приватна, а не државна за оживљавање соколског рада и његове реорганизације у духу и у складу са народним и државним интересима.

5.4.2 Политичке, друштвено-економске и културне прилике у Војводини од 1918. до 1929. године

Војводина је једна од етичких и верских најкохерентнијих регија у Европи и то је њено најспецифичније демографско обележије. Према степену етничке шароликости са њом се у Европи могу поредити само неки региони подгорине Великог Кавказа (Руска Федерација). Данашњи етничко-верски астав Војводине резултат је бројних историјских догађаја током последња три века, током којег периода је долазило до значајних промена у етничком саставу становништва.

Војводина је све до 1918. године била под влашћу Аустро-Уграске монархије и тај положај је одређивао њен целокупан политички привредни живот. Као претежно аграрна земља (пољопривредом се бавило 70% становништва), била је експлоатисана од стране немачког и мађарског капитала. Капиталистички начин производње се спорије развијао, а као последица тога била је неразвијеност градова и индустријског пролетеријата.

У Војводину, па и шире, крајем 1918. године, све до Печуја, Сегедина, Мохача, Арада, Темишвара, Лугоша, Карансебеша и Оршаве, продиру српске трупе. На великој народној скупштини у Новом Саду 25. новембра 1918. године, представници Баната, Бачке и Барање донели су резолуцију о директном прикључењу ових крајева Краљевини Србији.

После успостављања нове власти дошло је до одређених етничких померања. Један део Мађара, Словака и Румуна се исељава из ових крајева и одлази у новоформиране матичне државе, док се југословенско становништво из Мађарске и Румуније пресељава у обрнутом смеру. Током међуратног периода извршена је колонизација становништва, углавном ратних добровољаца и инвалида на територију Војводине, па су основана и многа нова насеља. У међуратном периоду Војводина је била једно од најразвијенијих аграрних-индустријских подручја у Југославији.

Војводина је била вишенационална творевина са нерешеним националним питањем, због мађаризације коју је спровела Угарска влада.

Радничка класа Војводине појављује се крајем IX века као организована политичка снага. Њене главне карактеристике су биле: малобројност, национална слојевитост, неписменост или полуписменост и доминација пољопривредног пролетеријата.

На развој радничког покрета у Војводини утицало је оснивање Опште Радничке Партије Угарске 1880. године. На њеном оснивању у Бидимпешти били су присутни делегати из Новог Сада, Суботице, Великог Бечкерека, Панчева и Вршца. Залагали су се за побољшање економског и политичког положаја немађарског народа.

Почетком XX века Аустро-Угарску монархију је захватила криза коју је пратила незапосленост, пропадање занатлија и других ситних робних произвођача, што је

довело до штрајкова у низу градова у Војводини. Овако стање у држави искористила је Радикална странка, која је победивши на изборима за Народно-Црквени сабор 1902. године успела да придобије широке народне масе. Све до 1919. године задржали су водећу улогу.

По објави рата Србији, 1914. године, све утицајне личности из друштвено-политичког живота Срба у Војводини бивају ухапшене или интерниране. Велики број Срба из Војводине рекрутовани су као држављани Аустро-Уграске монархије. Међутим, доста њих је успело да дезертира и пређе на страну српске војске.

Одмах по завршетку рата, тачније 25. новембра 1918. године, Велика Народна Скупштина у Новом Саду прогласила је прекид државно-правних веза Војводине са Мађарском и уједињење са Србијом 01.12.1918. године. Војводина улази у састав Краљевине СХС, најпре Срем а касније Бачка и Банат и то 04.06.1920. године, на миру у Тријанону између Краљевине СХС и Мађарске.

Велико задовољство у народу због уједињења брзо је прекинула криза која је довела до тешких политичких и социјелних прилика. Нерешено аграрно питање доводи до побуне великог броја беземљаша. Влада је била приморана да приступи аграрној реформи која је извршена 1919/20. године. Укинута су феудални односи, а земља се дели беземљашима, војницима, инвалидима, добровољцима па и онима који су досељеници у Војводину из неразвијених крајева земље. Политичке странке из Војводине желе уједињење са странкама из Србије. Тако се 03.03.1919. године Радикална Странка Војводине ујединила са радикалима из Србије.

Насупрот радикалима, демократи нису били политичка партија. То је била група људи у чијем саставу су били претежно млади интелектуалци, а предводили су их браћа Јакшићи. Седиште демократа је пре 1. Светског рата било у Кикинди, где су издавали и новине „Српски глас“. После рата се залажу за друштвене реформе и олакшање положаја радикала и широких народних маса. Због тог става радикали су били против демократа чији је утицај у Војводини све више растао.

Демократи су на Конгресу уједињења у Београду, 20-23.04.1919. године удружују у Социјалистичку радничку партију Југославије (комуниста). Краљевина је децембра 1920. године донела „обзнану“ (наредбу) којом се до доношења новог устава забрањује свака комунистичка пропаганда. У атмосфери обрачуна с Комунистичком

партијом Југославије, донесен је у Уставотворној скупштини 28.06.1921. године Видовдански устав. Краљевина СХС дефинисана је као уставна, парламентарна и наследна монархија.

Национална разједињеност утицала је да комунисти не схвате Краљевину СХС као национално хомогену државу, са неколико националних мањина, него као државу у којој је владајућа класа једног народа угњетавала остале нације и националне мањине.

Војвођанска буржоазија је посебно настојала да онемогући синдикално организовање пољопривредника што је утицало и на знатно погоршање привредних прилика у Војводини. На политичком пољу нашле су се после 1918. године многобројне партије, а како је у Војводини живело више нација и многе националне странке.

Последице Првог светског рата (1914-1918) су евидентне и као физички губици (на фронту у борби или у позадини услед епидемија) и демографски (негативан природни прираштај, док другу групу представљају последице изазване завршетком рата и променом државне власти (исељавање неких етничких група, промене у етничком изјашњавању итд.). Ако се упореде резултати пописа из 1919. и 1921. године, видимо да број свих етничких група расте, а опада само Мађара и Румуна. Екстреман пораст регистрован је код Хрвата, што је последица промене у изјашњавању дотадашњих Буњеваца, односно њиховим конвертирањем у Хрвате. Број Мађара опао је из разумљивих разлога, пошто је дошло до масовне сеобе дотадашњих државних службеника и интелигенције у матичну земљу. Сличан разлог објашњава и смањење броја Румуна, јер је сада у непосредној близини била граница њихове маричне државе. У међуратном периоду дошло је до колонизације добровољачког становништва у Војводину, њих око 48.000 чиме је нешто повећан број Срба на овом простору.

Други светски рат имао је знатно теже последице по етнички састав становништва Војводине. Значај ратних губитака (изузев када су у питању Јевреји) далеко су премашиле последице миграционих кретања. Прво је дошло до исељавања и протеривања Немаца из Војводине и читаве Југославије, а затим је у њихова насеља извршена колонизација југослоенског становништва (из Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине). У овом периоду се значајно променио вишевековни етички састав Војводине, пошто су Срби, народ који током читавог посматраног периода имао релативну етничку већину, сада задобили апсолутну етничку већину. Истовремено су

Немци, трећи по бројности етничка заједница у Војводини, готово у потпуности нестали са ових простора. Значајан пораст су забележили Мађари, али је то делом и последица конвертовања око 15.000 Немаца у њихове редове.

После Првог светског рата, у новим економско-политичким условима долази до промена у структури и динамици развоја индустрије. До тада готово доминантна млинска индустрија доживљава кризу, јер створена у условима врло пространог тржишта Аустроугарске монархије, она сада тржишно бива мање стимулисана због смањења потражње и лошијих могућности извоза. С друге стране, друге индустријске гране се развијају уз израженији континуитета, а неке од њих имају праву експанзију, као што су то на пример индустрија за производњу предива и тканина од конопље.

Краљ Александар је 06. јануара 1929. године завео апсолутистичку власт, укинуо Устав, распустио Парламент и забранио рад свим политичким партијама. Октобра исте године Држава добија нов назив-Југославија. Земља је подељена на бановине како би се отежало организовање отпора на националној основи.

5.4.3. Опште прилике које су довеле до формирања Сокола Краљевине СХС

Идеја уједињења соколства постојала је још од 1903. године. У то време осећала се потреба и за организовањем читавог соколства у јаку народну организацију за отпор према притиску грађана и за спремну одлучну борбу са туђином.

Идеја је потекла у листу Српског соколског савеза „Српски соколски гласник“ из пера др Лазе Поповића у месецу фебруару 1912. чланком који позива соколство да се уједини ради општег заједничког рада на истим идејама и делима.

По завршетку Првог светског рата створена је нова држава: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. У тој држави Соколска организација је тражила своје место. Српски Соколи су још на Првом српском свесоколском састанку у Београду одржаном 7. новембра 1910. године почели са радом на уједињењу целокупног српског соколства у границама и ван граница Краљевине Србије.

Било је покушаја уједињења свих соколских организација јужнословенских земаља и у ту сврху је 18. јуна 1914. године одржана тајна седница на којој су присуствовали представници Словенског соколског савеза, Хрватског соколског савеза, Савеза српских соколских друштава Душан Силни као и соколске жупе Крајишке. Седница је одржана у Загребу и на њој је била припремљена програмска декларација која је требало свечано да се објави на предстојећем Трећем словенском слету у Љубљани, августа 1914. године, али су аустријске власти забраниле тај слет, па је образована организација с почетка Првог светског рата престала да ради.

Савез српских соколских друштава Душан Силни није, после завршетка Првог светског рата, обнављао рад. Тежио је, као и сва соколска друштва у новоствореној држави, интеграцији у јединствени Југословенски соколски савез. Већ 26. јануара 1919. године је у згради Народног већа државе СХС у Загребу формиран Соколски савез Срба, Хрвата и Словенаца. Но ту није био крај. Вођени су даљи разговори и преговори, па је на Видовдан (28. јуна 1919. године) одржан велики Соколски сабор у Новом Саду. На том сабору је манифестована идеја југословенства и јединства, усвојен је Соколски устав и Декларација уједињеног соколства. По Соколском уставу, који је био основ Соколске организације, улога и задатак соколства у Краљевини СХС је „стварање физички здраве, крепке, морално и интелектуалне развијене, националном свешћу прожете, духом словенске солидарности надахнуте и великим идеалима човечанства задојене омладине, која ће чувати тековине тадашње генерације - уједињење и независност“.

На слетовима, који су савесно и стрпљиво припремани и који су најчешће добијали карактер јавне националне манифестације, посебно је било наглашено испољавање васпитно национално - идеолошког система соколског покрета, па су то биле прилике где се клицало словенству, јединству и испољавана су национална осећања.

У новим историјским и друштвено - економским условима, који су настали после формирања Краљевине СХС од Сокола је захтевано да уложи све снаге у напредак заједнице. Ако је југословенска заједница јака, она ће у свесловенској заједници представљати јаку јединку што ће за њу бити од користи. Основна парола југословенских Сокола је била „КО ЈЕ СОКО ТАЈ ЈЕ ЈУГОСЛОВЕН“.

На 6. Свесоколском слету у Прагу 1912. године одржан је састанак представника хрватског, српског и словеначког соколства. Предмет договора био је уједињење југословенског соколства. Тим поводом 18.06.1914. године одржана је била седница представника словеначког, хрватског и српског савеза у Загребу. Том приликом прихваћена су била правила о оснивању савеза, а коначно успостављање југословенског соколског савеза требало је да се изврши на слету у Љубљани. Међутим, аустријске власти су дознале да ће на слету у Љубљани наступити Срби, Хрвати и Словенци као једна целина, па су забраниле тај слет. Касније је и Први светски рат прекинуо започети рад на уједињењу.

После Првог светског рата соколски живот је отпочео бржим темпом. Обнављала су се соколска друштва, жупе и савези. Многа друштва српска и хрватска се уједињују и приређују заједничке наступе.

После завршетка Првог светског рата, 26. јануара 1919. године одржан је састанак српског Соколства у Загребу, а исти дан и седница хрватског соколског Савеза. После њих одржана је заједничка седница Срба, Хрвата и Словенаца. Резултат седнице је био проглашавање темељног принципа: **једна држава, један народ, једно Соколство**. На састанку је тада донет закључак да се на Видовдан 1919. године одржи Соколски сабор у Новом Саду (пошто је Београд ратом био оштећен) и спроведе уједињење соколства.

У истој години (1919), од 28. до 30. јуна је у Новом Саду одржан је био Први соколски сабор на коме су према закључку делегата и представника свих племенских Сокола Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца све племенске соколске организације ликвидирале. Установљено је јединствено соколство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, уједињено у Соколски савез Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Савезу је сврха да ради на телесном и моралном подизању југословенског народа. Чланови савеза јесу жупе, а седиште савеза одређује Соколски сабор. Савезом управља сабор, главна скупштина, савезни одбор и старешинство.

За старешину је био изабран др Иван Орежан, а за начелника Стане Видмар. Даљи рад југословенског Соколства приказан је у виду следећег хронолошког прегледа:

Седми свесоколски слет у Прагу одржан је од 28. до 30. јуна 1920. године. Соколски савез СХС учествовао је са делегацијом од преко 200 чланова, даље 28 - 29.

августа одржан је Први покрајински слет у Марибору, затим 30. августа 1920. године Прва главна скупштина у Марибору, тада је извршена промена савезног имена у ЈУГОСЛОВЕНСКИ СОКОЛСКИ САВЕЗ. Означен је био и соколски знак као и легитимација са сликом, такође 27-29. јуна 1921. године, одржан је био и Други покрајински слет у Осијеку и 30.06. исте године, одржана је и Друга главна скупштина савеза у Осјеку. На овој скупштини основан је био Фонд за незгоде.

Од 17. јула до 17. августа 1922. године одржано је: Први југословенски свесоколски слет у Љубљани 17. јула Дан љубљанских жупа, 23. јула Дан нараштаја, посета чехословачког нараштаја и предаја заставе југословенском нараштају, 6. августа Дан друштва и војске. Његово величанство краљ Александар присуствовао је јавној вежби. Исте године од 13. до 17. августа одржани су велики слетски дани уз учествовање Чеха са преко 5000 чланова.

Редослед важнијих догађаја:

- 28-29. октобра 1922. - Трећа главна скупштина савеза у Загребу. „Соколски гласник“ се преноси у Љубљану. Примењена су прва нова соколска правила;
- 23-25. марта 1923. - Четврта главна скупштина савеза у Београду;
- 20. марта 1924. - Пета главна скупштина савеза у Љубљани;
- 27-30. јуна 1924. - Трећи покрајински слет у Сарајеву;
- 15-16. августа 1924. - Четврти покрајински слет у Загребу;
- 17-18. августа 1924. - Други Југословенски соколски сабор у Загребу. Примењен је устав Југословенског соколства и сви правилници административних и техничких институција у југословенском соколству;
- 18. августа 1924. - Прва седница привременог одбора савеза за словенско соколство;
- 3-6. јуна 1924. - VIII Олимпијске игре у Паризу;
- 22-23. марта 1925. - Шеста главна скупштина савеза у броду на Сави,
- 25. маја 1925. - Отварање Тиршовог дома у Прагу;
- 27-28. јуна 1925. - Прве међуслетске утакмице ЈСС у Београду;
- 13-14. августа 1925. - Основан је Савез за словенско соколство у Варшави;
- 24-26. марта 1926. - Седма међународна утакмица у Ђакову. Примењен правилник о антиалкохоличарском раду међу Соколима;

- 22-26. марта 1926. - Седма међународна утакмица у Лиону;
- 4-8. јула 1926. - Осми свесоколски слет у Прагу, ЈСС наступа са 60 застава, 1400 чланова и 150 чланица у поворци. Експедиција југословенског нараштаја у Прагу, предаја заставе нараштају ЧОС. Тада је одржана и седница Савеза словенског соколства;
- 25-27. марта 1927. - Осма главна скупштина у Београду,
- 22-29. маја 1927. - Прва словенска соколска школа у Прагу. Учињени први кораци за зближавање са бугарским јунацима,
- 27-29. јуна 1927. - Пети покрајински слет и отварање дома у Љубљани,
- 17-18. марта 1928. - Девета главна скупштина ЈСС у Крагујевцу. Договорено је да се 1930. године одржи слет у Београду,
- 8-19. августа 1928. - IX Олимпијске игре у Амстердаму,
- 5-9. септембра 1928. - Шести покрајински слет у Скопљу. Прослава десетогодишњице ослобођења и уједињења. Поход соколства на Косово. Заклетва соколства народу, отаџбини, краљу, словенству и човечанству,
- 16-19. марта 1929: Десета главна скупштина савеза на Сушаку.

Једно велико соколство дело морало је да доживи свој врхунац, а доживео га је управо уједињењем свих предратних соколских Савеза у један моћни Савез Сокола Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Годину дана касније променио је име у Југословенски соколски савез.

Соколски савез је представљао културно - национални фактор. Овај савез био је утемељен на југословенској идеји и није одступао од коначног циља - заједничке борбе против туђина. Само тако уједињени могли су да остваре своју идеју водилу: једна држава, један народ, једно Соколство.

5.4.4 Словачко соколско јединство Бачки Петровац (Sokolske združenie Sokolska jednota Bačsky Petrovec)

Први покушаји да се у Бачком Петровцу оснује Словачко соколско јединство (друштво) учињени су 22. септембра 1912. године. Тада је и одржана оснивачка скупштина у име оснивача (у почетку је било 59 пријављених чланова). Иницијатори оснивања петровачког сокола Павел Кукочка и Јулиус Кабани поднели су угарским

властима захтев за одобрење рада и статута новооснованог друштва, али захтев је од стране Министарства унутрашњих послова Угарске одбијен уз образложење, у коме се наводи, да по одлуци министра унутрашњих послова 1508. чл. 1875, удружења националних мањина могу да буду само књижевна или просветна.

После завршетка првог светског рата данашња Војводина је припала Србији у оквиру новоосноване Краљевине СХС, чиме су се стекли услови да и војвођански Словаци, конкретно Петровчани, коначно оснују властито соколско друштво.

Тачније, припреме за оснивачку скупштину соколског друштва у Бачком Петровцу почете су 20. фебруара 1920. године, када су се окупили грађани у вези договора, а са жељом да оснују соколско друштво. У том смислу у недељнику „Народна једнота“ (Народно јединство), новинама које су излазиле у Бачком Петровцу, објављен је позив грађанима Бачког Петровца да се учлане у планирано соколско удружење.

Пошто се након две недеље у друштво учланило 163 члана, 6. марта 1920. године, одржана је оснивачка скупштина на којој је за председника изабран свештеник Самуел Шпарке (касније чувени бискуп словачке евангелистичке цркве), а за записничара Андреј Сирацки (директор петровачке гимназије, а после Другог светског рата члан и председник Словачке академије наука и уметности, у Братислави).

На оснивачкој скупштини за начелника новооснованог друштва је изабран др Јозеф Шустер (чувени петровачки лекар, друштвени и спортски активиста), за старешину професор Јозеф Шимер (касније и директор петровачке гимназије), за предстојника евангелистички капелан Штефан Квас, за његовог заменика Јан Чајак мл., за секретара Андреј Сирацки, за његовог заменика Јан Зеленак, за благајника Јан Хлавач, за учитеље вежбања учитељ Александар Хил и Карол Јасенски.

„Већ после неколико дана, пријавило се још 40 чланова, оснивача који су у фонд друштва уплатили по 500 куна“ (Бабиак, 2001, стр. 9).

„Дана 16. марта одржана је прва седница управног одбора на којој је заступање друштва поверено начелнику Јозефу Шустеру и његовом заменику Јозефу Шимеку а изабрани су и даљи функционери за васпитача је изабран Јан Чајак мл. за библиотекара и новинара Михаил Лабат, за економа Владимир Гидра и за матичара Јан Зеленак. На

овом састанку се расправљало и о учлањењу жена у друштво и о неким организационим питањима.

Наредне 1921. године петровачки соколи учествују на Покрајинском слету у Осјеку (на којем чланице бивају запажене) те на соколској свечаности поводом отварања Среске учитељске библиотеке у Бач, Паланци и по први пут, на домаћем терену, на II Словачким народним свечаностима.

У трећој години свог постојања (1922) је пречка соколских циљева овог друштва постављена на већу висину. Петровачки соколи учествују на II слету Бачке соколске жупе у Суботици, на I Југословенском свесоколском слету у Љубљани а на домаћем терену на Словачким народним свечаностима. На ове свечаности соколи су обезбедили појачање соколе из Пивнице и Новог Сада“ (Бабиак, 2001, стр. 353).

У петој години своје егзистенције (1924) петровачко соколско друштво већ заузима високо место у оквиру Бачке соколске жупе, како по условима за вежбање тако и по уходаним активностима. Друштво масовно учествоје у вежбањима на Жупском слету у Новом Бечеју, са мањом групом вежбача, и на покрајинском слету у Сарајеву, те на Југословенском слету у Загребу.

„Наредне (1925) године у лето званично и свечано је отворена и вежбаоница у оквиру Словачке реалне гимназије. На прослави Словачких свечаности и Видовдана гостовали су и соколи из Старе Пазове, а пре ове свечаности соколи су наступали као гости у Ердерику“ (Бабиак, 2001, стр. 354).

„У седмој години постојања (1926) соколи по први пут учествују на VIII Свесокломском слету у Прагу. На њему понесени јединственим наступом свих Словена, петровачки соколи размишљају и о Словачком соколском савезу у оквиру Југословенског соколског савеза (ова идеја ипак није заживела).

Почетком следеће године (1927) избија на поврчину први конфликт између гимназије и сокола због различитог виђења дисциплине сокола у вежбаоници, али је тај спор брзо изглађен, јер је сарадња ове две институције због заједничких инвестиција везаних за салу била неминовна. У овој години соколи успешно учествују на слету у Бачкој Паланци и Сомбору а омладина на слету у Београду. Успешну вежбу показали су соколи и на наступима у Кисачу, Кулпину и на прослави Видовдана у Петровцу.

У јубиларној години (1928) када се на овим просторима прослављала 10 годишњица пада аустро-угарске монархије и планови сокола су били амбициознији. Али, у истој години партијска неслога у целој држави кулминира атентатом у скупштини на посланика Радића, те је у општим немирима сваки јавни наступ био забрањен. У овој години соколи су одрадили само Словачке народне свечаности. У јесен се све враћа на нормалан колосек и Соколи Бачког Петровца учествују на такмичењу новосадског округа на којем шест такмичарки због супериорности резултата добијају и дипломе.

Следећа година (1929) почиње шестојануарском диктатуром, као последицом немира претходних година. Међутим соколе нико не спречава у активностима, тако да они раде као да се ништа није десило. У Петровцу свечано је отворено фудбалско игралиште“ (Бабиак, 2001, стр. 9). Соколи су учествовали и на 6. Жупском слету у Суботици, гостовало са са соколским програмом у Гложану и Кисачу. Исте године у Гложану је основана и Секција сокола Бачког Петровца.

Почетком децембра, 1929. године, све жеље петровачких сокола падају у воду, јер новим Законом о оснивању Сокола Краљевине Југославије национална организација соколских друштава се забрањује, а друштвима је постављен рок од три недеље да се одреде за нову соколску организацију или угасе своју активност. У дилеми, опстати или пропасти, петровачки соколи су се одлучили за оно прво. Приступили су новој соколској организацији која је са формалне стране била слична претходној, али у суштини знатно се разликовала од ње. И опстаће на новој ватрометини, у овој равници, и своје активности остварити до Другог светског рата.

5.4.5 Соколско друштво Петровград-Матица

„Соколско друштво Петровград-Матица основано је 1912. године. Старешине у Соколском друштву Петровград - Матица били су Емил Николић, Милош Стефановић, Милош Веновић, Коста Димитријевић, Миливој Мољац, Милош Станојевић, Аркадије Поповић и Ђока Николић. Начелници друштва су били Никола Гајић, Миливој Ђукић, Радивој Чурчин, Милорад Мојић, Дејан Матејић, Димитрије Матејић, Алозј Погачник, Филип Радловачки, Велибор Боројевић, Страхиња Рајић“ (Цветковић, 2007, стр. 44).

„Соколско друштво Петровград је имало и свој соколски дом. Дом је изграђен 1924. године. Старешина Соколског дома био је Ђорђе Павловић. Свечаном освећењу дома присуствовали су епископ Господин Георгије Летић, старешина Ђорђе Павловић, Милош Станојевић и чланови соколског друштва“ (Цветковић, 2007, стр. 41). Овај соколски дом од тог момента је у функцији коришћења свих соколских друштава Зрењанина.

5.4.6 Соколско друштво Петровград I

„Соколско друштво Петровград I је основано 1930. године. У Соколском друштву Петровград I старешина је био Војин Миленков а начелник Радивој Гагић“ (Цветковић, 2007, стр. 42).

5.4.7 Соколско друштво Петровград II

„Соколско друштво Петровград II је основано 1931. године. Старешина је био Милош Николић а начелник Андрија Поповић“ (Цветковић, 2007, стр. 44).

5.4.8 Соколско друштво Сента

„Соколско друштво у Сенти је основно крајем новембра 1920. године, у гостионици Бела Лађа.

За првог стрешину изабран је Емил Херцег Миле, за начелника Милорад Мило-Вуков, а за секретара Оскар Русвурм. Чланови су били: Славко Вуков, Воја Манић, Марко Вуковић, Мирослав Ердељан, Иван Пецарски, Милорад Арадски, Милета Плавшић, Буде Прекајски, Никола Грујин, Ненад Вујић, Милорад Вујучић, Тодор Марјанов, Ђура Борђошки, Никола Славнић, Душан Ердељан, Данило Брановачки, Васа Павловић, Ненад Борђошки, Милена Бајић, Јелена Вуков, Јелица Брановачки, Драгица Арадски, Даринка Вујичић, Милица Ђаков, Мира Татић, Невенка Славнић, Ружица Плавшић, Лепосава Брановачки, Бојка Шивић, Загорка Славнић, Милка Вуков“ (Табороши, 2001, стр. 36)

Члан Соколског друштва могао је бити сваки грађанин у Сенти, без обзира на друштвену, националну и верску разлику. Чланови су се међусобно називали братом.

Од значајнијих активности у раду овог друштва до 1941. године издвајају се следеће:

1. децембра 1921. године, Сенћани су први пут организовали соколску академију (културно-уметнички-програм) у хотелу Ројал, пред великом и празнично расположеном публиком.

1921. године, током зиме и пролећа, соколи су успешно организовали свој рад. Одомаћила се гимнастика у дворани, вежбе на тлу и војничке вежбе. 28. јуна Соколско друштво се први пут, ван Сенте, представило у Осијеку, учешћем на Другом покрајинском слету. Током јуна Соколско друштво је, у Сенти, организовало велику демонстрацију гимнастике.

27. маја 1922. године, соколи су учествовали на Новосадском слету.

23-29. јуна соколи су учествовали у Суботици, на Другом слету Бачке жупе.

1. децембра 1923. године, соколско друштво је приредило гимнастичко вече забавом (кабареом), у част празника уједињења сокола.

1924. године, ученици сенћанске Гимназије почели су интензивније да се баве гимнастиком.

1925. године, јуна месеца, соколи учествују на Покрајинском слету северних жупа, у Суботици.

20. јуна, поводом Француског дана, Соколско друштво је заједно са „Кругом пријатеља Француза“ приказало више гимнастичких вежби и такмичарских игара.

15-16. августа, соколи су учествовали на државном соколском слету, у Црквеници.

12-13. септембра, соколи су организовали, у Сенти, Велики соколски слет, уз учешће сокола из Бачке, Баната, Београда и Осијека.

12. новембра доноси се одлука о изградњи Соколског дома.

5. децембра др Никола Вијић, професор Факултета и редовни члан академије, одржао је серију предавања о позоришном комаду „Античка жена“.

12. децембра одржано је такмичење у гимнастици на коме су учествовали и соколи Суботице.

Крајем децембра руководиоци Сећанског атлетског клуба (САК) су се погодили, са руководством Соколског друштва, да рвачи и фудбалери САК-а могу сваког понедељка и четвртка користити физкултурну салу гимназије.

1926. године, у марту, на редовној Годишњој скупштини соколских друштава Бачке, донета је одлука да ће се у Сенти, 22. и 23. маја, одржати велика годишња соколска смотра и такмичење. Програм је обухватао гимнастичке вежбе које су биле предвиђене на великој Соколској олимпијади у Прагу. Поред тога замишљено је учешће и осам јединица Дунавске војне флоте, и двадесет авиона. На обали Тисе је требало приказати соколске вежбе, а за вече је био предвиђен ватромет.

26. маја у Сенти је приређено велико соколско славље. Процењено је да је у Сенту тада стигло око 3.000 сокола из: Сремских Карловаца, Петроварадина, Новог Сада, Чуруга, Жабља, Футога, Бечеја, Бачког Петровог Села, Мола, Аде, Врбаса, Бачке Паланке, Кикинде, Зрењанина, Вршца, Осијека и Панчева. Пешадија је стигла из Новог Сада, Суботице и Зрењанина, коњица из Кикинде, а речна патрола из Новог Сада. Свечане говоре тада су одржали др Игњат Павлас, окружни соколски командант из Новог Сада и градоначелник Сенте др Кнежевић. После њихових обраћања присутнима, из авиона, бацани су поздравни леци соколима. Био је и дефиле војних јединица и свих присутних соколских друштава, уз музику свечаног Ватрогасног оркестра.

1927. године, 20. марта, соколи Сенте активно учествују на течају соколских предњака у Суботици.

1928. године руководство сокола Сенте је, од почетка до средине маја, одржало семинар за соколе предњаке.

27. маја у Сенти је одржан Окружни соколски дан. На њему су учествовала друштва северне Војводине.

24. јуна у Сенту је стигло петнаест бициклиста, пољских сокола. Они су кренули из Варшаве 17. јуна; 25. јуна су наставили пут на соколско такмичење у Скопљу. Придружила су им се четири Сенћана до Бечеја...

27. јуна у Скопљу је одржана Соколска смотра и такмичење које је трајало шест дана. Из Сенте је учествовало 60 соколаша.

1. децембра, соколи су одржали у Сенти, у хотелу Евжен, свечану академију са гимнастиком. Пре Соколског друштва учествовала су сва народна, културна и остала сенћанска друштва.

1929. године, 23. априла, соколи су поводом Ђурђевдана одржали свечани програм.

19. маја соколи су одржали свечани соколски дан.

8-9. јуна, у Суботици, соколи учествују на Окружном соколском такмичењу и освајају треће место.

7. јула соколи су организовали излет у Хоргош.

30. новембра соколи су организовали велику прославу поводом десетогодишњице оснивања Југословенског соколског савеза. Био је то дефиле са бакљадом, свечана седница, соколски слет, а увече игранке на више места у граду.

18. децембра, на краљев рођендан, сенћански соколи су приредили соколску академију са весељем, у хотелу „Евжен“. Поздравни говор је тада одржао предани соколски радник Игњат Павлас.

1930. године, 6. маја, сенћански соколи су организовали излет у Крстак. Том приликом одржане су спортске манифестације и предавања.

24. маја, у Новом Саду, на соколском слету, учествовали су и соколи из Сенте.

1. јуна соколи су у Сенти организовали соколски слет.

1. децембра одржан је соколски празник поводом десетогодишњице оснивања соколских друштава и празника уједињења три народа у заједничку државу СХС. Програм је подразумевао такмичења а на послетку и забаву.

31. децембра соколи су организовали дочек Нове године у хотелу „Евжен“.

1931, 31. маја, у Кули је одржан Окружни слет на коме учествују и соколи Сенте.

7. јуна одржан је соколски слет у Сенти.

17. јуна соколи Сенте учествују на слету у Хоргошу.

9. јула соколи Сенте и соколи Мохолчана, први пут грађанима Сенте приказују нову америчку игру одбојку.

23. августа соколи Сенте (мушка и женска екипа) учествују на Палићу, где је одржано прво првенство новосадске соколске жупе у одбојци.

30. августа у Мартоношу је одржан Соколски дан на коме учествују и соколи Сенте.

1. децембра соколи су направили прославу поводом Државног празника.

1932. године, 19. марта, соколи Сенте су организовали свечану прославу са приказом гимнастичких вежби поводом 100 година од рођења др Мирослава Тирша.

15. јуна одржан Соколски празник и гимнастичко такмичење ученика гимназије, у Сенти.

1. јула на Свесоколски слет, у Праг, кренуло је више чланова сенћанског Соколског друштва под вођством Севера Арадског.

31. јула соколи Сенте учествују у Суботици на такмичењу новосадске соколске жупе у одбојци, где освајају треће место.

21. августа одржан Соколски дан, одржано такмичење у одбојци, пливању, гимнастичким вежбама, са весељем у гостиони Бела Лађа.

25. септембра сенћански соколи- женска екипа, побеђују на такмичењу Дунавске бановине, у одбојци.

13. новембра сенћански соколи, у сали гимназије, одржали свечану академију уз приказ соколских вежби и на крају игранком, поводом 20 година од избијања балканских ратова.

1933, 11. јуна, у Сенти је одржан традиционални соколски слет.

16. јула, после фудбалске утакмице и атлетског такмичења, на САК-овом игралишту, соколи су приказали соколске слетске вежбе и вежбе на справама.

12. новембра соколи су основали у Сенти Спортско друштво „Југословен“.

12. априла соколи су приредили соколски празник, поводом 84. рођендана чехословачког председника Масарика.

5.4.9 Соколско друштво Братство Сомбор

„Као и многа друштва у ово време, тако је и друштво у Сомбору на свом почетку егзистирало тајно. Незванично је основано 1905. године и до 1914. године било је седам пута обнављано, али нажалост безуспешно. Што се јавног рада и организације тиче, пошто није могло да постоји као „Соко“, покушало се са називом „Храброст“ које никада није добило одобрење од власти, те је нестало са сцене. Марко Ђурић се помиње као његов технички вођа. Неки подаци говоре да је у Сомбору основан Српски

Соко под називом „Братство“ 11. августа 1911. године“ (Српски соко, 1911, 11-12, стр. 194), када су и правила добила потврду од Угарских власти. „Старешина друштва био је Јован Благојевић. Оно је тада било треће соколско друштво, поред Новог Сада и Сентомаша. Да би тек 1919. године друштво променило и усвојило име у Соколско друштво Сомбор. Занимљиво је истаћи на крају и чињеницу из 1912. године, када је један свештеник основао Соколско друштво у Сомбору, али и он никада није добио дозволу тј. правила за рад од званичних власти“ (Гава – Протић, 2005, стр. 313).

„Предњаци који су се тада истицали су били Перица Вукићевић, Стеван Станишић, Милан Коњовић, Ђорђе Коларов, Пајица Миланко и начелник друштва Милан Радић. Од чланства највише домете је постигао Иван Иванчевић, свестрани спортиста и годинама један од најутицајнијих људи у Светској гимнастичкој федерацији. (Иван Иванчевић, члан, секретар, председник техничког комитета Светске аматерске гимнастичке федерације и по функцији члан директоријума од 1960-1976. године)“ (Иванчевић и Колунџија, 2005, стр. 26).

„Српски соко у Сомбору је подигао и свој дом 1925. године у српско византијском стилу. Пројектант је био архитекта Јован Јонош - Базлер. Важан податак је и тај да је први жупски слет одржан у Сомбору 1920. године“ (Цветковић, 2007, стр. 150).

5.4.10 Српско-Словачко Соколско друштво Стара Пазова

Почетком Првог светског рата, снашла је иста судбина и Словачко Соколско друштво као и Српско у Старој Пазови, тј. била су распуштена.

„Међутим, 7. новембра 1918. године Стара Пазова у највећем узбуђењу и грозничавости, у свечаном руху очекује цео дан ослободилачку српску војску. Пред ослободиоце излазе на коњима многи наши соколи као Ивковић Славко, Скендерец Богољуб, Мазинџанин Стеван, Бунош Петар, Ивковић Ђорђе, Араницки Милош и др. која у наше место стиже из Нове Пазове у пола 5 сати после подне под командом Павловић Спасоја, резер. капетана II класе 7. пука, родом из Влашког Поља, потпоручника Анђелић Саве и Вапе, наредника Новаковић Милоша родом из Бихаћа и поднаредника Лазих Милоша из Београда са 110 војника, већином добровољаца. Уз пратњу коњаника наше Народне Гарде ослободиоци застадоше пред трибином под

лепим славоуком, искићеним зеленилом и укарашеним сликом нашег Краља Ослободитеља Петра Великог. Јуначки капетан на коњу приступа трибини са осталом својом пратњом обасут цвећем од српских и словачких девојака, уз бурно и одушевљено клицање многобројног народа. Ређају се многобројни патриотски говори овдашњег срп. прав. пароха Араничког Симе и еванг. Жупника Хурбана Х. Владимира. Све плива у радости са сузама у очима, што се дочекао овај и овакав дан. Ту је и соколски певачки збор, који под управом брата Араничког С. Милоја први пут пева српску химну и остале патриотске песме, Хеј Словени, Орао кличе и др.“ (Споменица Соколског друштва у Старој Пазови 1906-1931, 1931, стр. 14-15). „Дакле доласком ослободиоца, одмах после рата, већ почетком месеца новембра 1918. ускрсава Српски Соко као и Словачки. За старешину Српског Сокола изабран је Јанковић Никола директор Кредитне Банке, заменик пок. Вучковић Јован књиговођа Штедионие, секретар Мазивињанин Стеван геодет, вођа Скендерац Богољуб банк. чиновник. У наредној, 1919. години одмах у почетку под налетом ослобођења и уједињења које је захватило земљу, Српски и Словачки соко властитом иницијативом воде преговоре, са једне стране брат Ивковић Славко, а са друге брат Долинај Карло, те се уједињују у Српско - Словачко Соколако Друштво, које прелази у Соколски Савез Срба, Хрвата и Словенаца, који је основан на Видовданском сабору у Новом Саду на коме су учествовали као наши делегати брат Мазивињанин Стеван и Долинај Карло. Споменица Соколског друштва у Старој Пазови 1906-1931., 12-13).

Само друштво је врло успешно постојало и радило до 1941. године када је због почетка Другог светског рата престало да ради.

5.4.11 Соколско друштво Стара (Бачка) Паланка

Главни чиниоци градског живота Старе (Бачка) Паланке, у међуратном периоду били су омладински покрети вођени идејама романтичарског национализма XIX века. Немци су имали Културбунд. Наиме др Георг Грасл је 1920. године покренуо “Швапско-Немачки просветни савез“, односно **Културбунд**. Културбунд је од свог оснивања није испољавао лојалност према држави. У јавности, задаци Културбунда су били неговање културних (између осталог Културбунд је имао одељење за спровођење физичког васпитања своје омладине), духовних, моралних потреба немачке националне мањине. Док се приликом приватних скупова неговао империјалистички дух и

концепција о германској мисији у свету. Када је 1933. године на власт дошао у Немачкој Адолф Хитлер, везе између Немаца који су живели у иностранству и Трећег Рајха постале су врло блиске, јер је, према званичној идеологији, требало да претстављају делове Трећег Рајха у „телу“ других држава“. Целокупна делатност Културбунда одвијала се у национал-социјалистичком духу. Чланови су се на скуповима поздрављали на „немачки начин“, уздигнутом руком. Ови Немци су имали специјалну мисију. Требало је да „цивилизују“ Исток и народе око Дунава. Такође, требало је да у одсудном тренутку унесу пометњу и расуло у држави у којој се налазе. Године 1940. „Културбунд“ је у Војводини имао око 320 месних група, са преко 300.000 чланова. Док су словени (Срби и Словаци) имали Соколско друштво, са Соколаном на спрату Грађанске школе. Соколови су свечане академије одржавали у „Касини“ и хотелу „Клешпис“.

„Тачан датум оснивања Соколског друштва у Бачкој Паланци није познат, али познато је да је Паланка још 1885. године имала атлетски клуб“ (Тубић, 2005, стр. 70).

Најраније помињање Соколског друштва датира са једне фотографије из 1919. године. На основу те фотографије и једног чланка у Стражи из 1928. у којем се каже да Друштво постоји девет година, долазимо до закључка да је оно сасвим сигурно основано 1919, првенствено као Соколско друштво у Старој Паланци, а затим се проширило и на Бачку Паланку (тада су Стара, Нова и Бачка Паланка административно били одвојена насеља, приметио В.Ш.).

Како и сама Стража од 26. јануара 1930. године закључује, „Соколска идеја у Бачкој Паланци хвата чврстог корена.“

На Годишњој скупштини 1931. године донешена је одлука да се досадашњи званични назив друштва „Соколско друштво у Старој Паланци“ промени у „Соколско друштво у Паланци – Бачка“. Види се да су до 1931. године Соколови већ постали угледно и озбиљно друштво, које је без много превирања одржавало редовне годишње прославе, у којима су учествовали сви Паланчани, без обзира на нацију. Напомиње се да као чланови друштва учествују Срби, Хрвати, Словаци, Шокци и Буњевци.

"За рад Друштва у 1940. и 1941. години такође нема података. „За време рата, неки Соколови мењају своја уверења, па тако парох Милоје Марцикић постаје члан Народноослободилачког одреда у Бачкој Паланци, док други као Карло Тир до задњег

дана остају верни соколским идејама, иако се ништа од тога није смело јавно спомињати након рата“ (Милошевић, 2004, стр. 139). „После рата оснивају се „Партизани“, због тога што је соколско наслеђе остало упамћено као изразито монархистичко, и стога није било одобрavano од стране комунистичких власти. Вреди споменути да је поред Паланке, Соколско друштво имало и Товаришево (из њега се касније развио ФК „Војводина“)“ (Петровић, 2004, стр. 121.), а да је паланачко имало чету у Силбашу. Рад Соколских друштава у другим местима није забележен, али познато је да су Параге имале патриотску организацију „Млада Југославија“, основану 2. августа 1932. године.“ (<http://sr.wikipedia.org/wiki/Tovariševo>).

5.4.12 Соколско друштво Суботица

Соколско друштво у Суботици је основано 5. октобра 1919. године. Први стрешина соколског друштва био је др Франо Скендеровић а подстарешина Антун Бешлић. Тада су чланство (мушко и женско) у редовима сокола у Суботици чинили Буњевци, Срби, Мађари, Немци и Словаци. Иако је Савез Сокола био свесловенска организација, од 1929. године сваки грађанин краљевине Југославије могао је да постане члан сокола. Своју активност ово Друштво усмерава на организацију летњих гимнастичких прослава, односно слетова. За овакве манифестације најпогодније је било фудбалско игралиште „Бачке“, које је временом постало тесно да прими сву масу вежбача. Најистакнутији чланови сокола гимнастичари и гимнастичарке, тада су били: Блашко Вујковић (члан југословенске гимнастичарске репрезентације 1924. године), Видић, Крал, Крстеканић, Степанов (сви вежбачи пре I Светског рата). Затим Антун Катанчић и Јосип Кујунџић-Кеја, који је био члан државне репрезентације и најбољи суботички гимнастичар дуги низ година.

Треба нагласити и чињеницу, да многа гимнастичка друштва у Војводини нису радила лети. Активност је практично замирала до јесени. Међутим изградњом летњег вежбалишта на Палићу, соколска гимнастичка сезона је замирала до јесени. Међутим, изградњом летњег вежбалишта на Палићу, гимнастичка сезона Суботичана се наставља лети. Наиме суботичко соколско друштво „Соко“ купило је 1926. године плац на Палићу, површине пола ланца. Исте године је подигнута кућа са четири одељења за свлачионице и за стан домара.

Пошто је интересовање за летње вежбалиште нагло порасло 1927. године, подигнут је унутрашњи зајам од чланства у висини од тридесет и пет хиљада за откуп земљишта. На њему је током наредних година настављена акција изградње и проширивања Летњег вежбалишта Палић, које је спроведено добровољним радним акцијама.

Напори који су учињени да се успешно заврши изградња Летњег вежбалишта на Палићу, имали су одјека у јавном друштвеном животу, те је тако 3. августа 1928. године између осталих приредби организована целодневна забава на којој је учествовало осам стотина особа.

„Палићко вежбалиште је проширено 1930. године и затим модернизовано. Две године касније, 1932. На Палићу је отворен најмодернији спортски центар оваквог карактера. У исто време, модернизоване су и школске вежбаонице у Суботици, у којима се од 1930. године знатно подиже квалитет наставе гимнастике. Све ово, поред растуће масовности, карактерише процват спортске гимнастике тридесетих година. Чланство „Сокола“ је тада бројало око две хиљаде. Нешто више од педесет посто су били основци, што указује на чињеницу да су о подмлатку итекако водили рачуна. Соколе гимнастичаре тада справом називају првом школом врхунске гимнастике коју је водио Јосип Приможич, славни вежбач, победник у појединачној конкуренцији на Првенству света 1930. године у Луксембургу“ (Гава - Протић, 2005, стр. 269-270).

„На прослави Солунског фронта у Београду 7. октобра 1928. године учествовали су соколи из Суботице са својом музиком. Почетком тридесетих година, тачније 1936. године свечано је у Суботици отворен велики међународни соколски слет. На VI жупском слету 8 и 9 јуна 1929. у Суботици било је 1.600 учесника-вежбача. У преподневним часовима одржан је дефиле сокола од Градске куће до слетишта. Ношене су соколске заставе улицама града, а присутно грађанство одушевљено је поздравило соколе. Поподне је у присуству око 10.000 гледалаца одржан Соколски слет. Овим слетом Соколска жупа Светозар Милетић приказала је своју снагу обележавајући десетогодишњицу настанка.“ (Драгић, 1928, стр. 176).

„Соколско друштво у Суботици 1930. године имало је 309 чланова и 54 чланице. Почетком тридесетих година 20 века филмска секција Савезног просветног одбора Савеза Сокола Краљевине Југославије снимила је летовање суботичког соколског друштва на Палићу. Филм „Летовање соколског нараштаја на Палићу“ (16м) био је

један од првих документарних филмова које је снимила Савезна соколска филмска секција. Филм је био дугачак 240 метара, а трајао је 30 минута. Сем тог филма снимљен је и филм „Летовање у Палићу“ I део, дужине 75 метара, трајање око 9 минута. Садржај филма: Град Суботица, Станица, Главна улица и Градска кућа, Позориште, Споменик Јована Ненадовића, Језеро Палић, Обала језера, Шеталиште на Палићу, Соколовац, Нараштај на спавању, Устајање, Јутарња молитва, Дизање заставе, Јутарња вежба, Бацање кугле, Скок у даљину, Скок у висину, Скок са мотком, Вежбе на столу, Вежбе на круговима, Трчање, Бацање диска, Бацање копља, Вежбе на води“ (Мужина, 1935, *Филм*, 5).

Тридесетих година 20 века тамбураш Пере Тумбас Хајо учествује заједно са соколима на Свесоколском слету у Прагу. Са својим тамбурашима наступао је на Радио Прагу.

Свако соколско друштво трудило се да изгради свој соколски дом. Дом је био центар културне активности сокола за рад и околину. На захтев Соколског друштва Суботице, Градско председништво одлучило је 26. јула 1931. године да се у Парку Краља Петра Првог подигне „Југословенски соколски дом“. Истом одлуком дефинисано је да је Дом својина Општине града Суботице, а предаје се на коришћење националним и културним институцијама на 50 година. Соколском друштву било је поверено руковање Домом. Сенат града Суботице донео је 31. Октобра 1931. године „Уредбу о употреби Дома“ у којој се дефинише: 1. У првом реду Дом ће служити васпитању нових генерација путем Соколства; 2. У Дому ће бити смештена Централна основна школа; 3. Дом треба да буде жариште целокупног националног живота и акције у Суботици. Градња Дома започета је 22 септембра 1931.

Јуна 1936. године одржан је IV Покрајински слет Савеза Сокола Краљевине Југославије. Присуствовали су Енгелберт Гангл у име Савеза Сокола Краљевине Југославије и Игњат Павлас, Старшина Жупе. Учествовали су Чехословаци и Бугари.

Донета је земља за Словенску липу. Поводом слета издате су соколске разгледнице: 1) са сликом бискупа Ивана Антуновића, рад Саве С. Рајковића; 2) Репрезентативна зграда Дома у Суботици и 3) са знаменитостима Суботице, у центру споменик цару Јовану Ненаду, лево Соколски дом, а десно Градска кућа, и текстом IV Покрајински слет Савеза Сокола.

Стадион Краља Петра II изграђен је 1936. године за IV Покрајински слет Савеза Сокола као део пројекта „Народног Парка Краља Петра II“. Соколовац на Палићу реализован је као летња школа и летовалиште соколског друштва на обалама језера. Уређење Парка, летњег вежбалишта и летњег позоришта у оквиру Дома омогућено је добровољним прилозима у материјалу, радној снази и новчаним средствима општине и Соколског друштва. Дом је изграђен као урбанистичка целина са Соколским вежбалиштем и летњом позорницом. Сем соколане у Дому су постојале концертна сала, читаоница са библиотеком и народно купатило. За старешину Соколског друштва Суботица 1936. године изабран је Ненад Рајић. После априлског рата соколи су забрањени а Дом мења назив у „Дом мађарске снаге и културе“. После рата Дом је познат као биоскоп „Јадран“ (Војиновић, 1990, Дом као жариште југословенске идеје, 88, IV).

На крају треба закључити, да је соколска организација у Суботици одгајила изванредне гимнастичаре. Они су учествовали на најзначајнијим слетовима у земљи, и иностранству, као и на гимнастичким такмичењима у земљи и великим међународним гимнастичким такмичењима. Соколска организација изнедрила је и народне хероје II Светског рата, међу којима Милутина Морачу као и Босилку Милићевић.

5.4.13 Руски соко Земун

Русский сокол в Земуне

Руско соколство је основано 1907. године али је 1923. у Совјетском Савезу забрањено. Многи чланови Руског Сокола су пребегли из земље. Зато не чуди чињеница да су Руси у избеглиштву, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца овај покрет одушевљено прихватили и оснивали своја удружења.

Пре него што је у Паризу 1923. године одржан Први конгрес руских соколских организација, на којем су дефинисана начела, односно „Идеологија Руског сокола у иностранству“, у Београду је 1921. године већ постојала организација Руски соко. Док се на територији Војводине први Руски соко оснива у Земуну 1922. године.

Године 1933. старешина Руског Сокола био је Роман Константинович Дрејлинг. Руски соколи су учествовали на разним соколским слетовима у земљи, али и у Чешкој у Прагу као и на Слету бугарских јунака у Бугарској у Софији.

Руски соко је иначе већ деловао у европским и ваневропским земљама када је Савез Руског соколства у иностранству основан у Прагу, а убрзо био примљен и у Савез словенског соколства у својству равноправног члана.

Београд је био центар соколских руских организација у иностранству, а у Краљевини СХС било је преко двадесет, што удружења, одељења и „гнезда“ Руског сокола, и то у: Новом Саду, Земуну, Великом Бечкереку, Великој Кикинди, Београду, Краљеву, Љубљани, Скопљу, Крагујевцу и другим местима. Сви су били чланови Обласног савеза руског соколства у Београду. Руски соко је краће време био секција југословенског соколства, али на начелима широке аутономије деловања.

„Указ о Руском соколству у Краљевини Југославији“ који је донело Министарство унутрашњих дела Краљевине, маја 1930. године, руским секцијама је дата пуна самосталност. Оне су могле да одржавају везу са југословенским огранцима.

Руски соко у иностранству је, поред општих, свесловенских циљева и задатака, неговао и посебне: припреме будућих бораца за националне идеале руског народа; рад на националном и моралном оздрављењу руског народа и борба са оним духовним назадовањем, што су у отаџбини донели безбожништво, социјализам и интернационализам; физички и духовни одгој личности и подржавање његове бодрости и борба против денационализације.

„Руски соко се бавио и издаваштвом. Издавао је новине-часописе, а објавио је и неколико брошура. Најзначајнији су били двомесечни часопис „Руски сокол в Королевстве С.Х.С/Југославији“ (Београд 1938-1932), месечни часопис „Пути руског соколства“ (Београд 1938-1941), „Руски сокол в Земуне“ (Земун 1936-1939).“ (Гава – Протић, 2005, стр. 151-152).

5.5.0. Соколство у Војводини у периоду

Краљевине Југославије од 1929. до 1941. године

5.5.1. Политичке, друштвено-економске и културне прилике

у Краљевини Југославије од 1929. до 1945. године

Светска привредна рецесија 1929. године убрзала је кризне токове у привредном животу Краљевине Југославије. Овакво стање у држави било је до Другог светског рата. Борба око питања државног уређења, решења привредних питања и поново отворено национално питање удаљавали су међусобно југословенске народе. Они тако почињу да размишљају о тражењу нових, сопствених путева у решавању ових питања ван југословенске заједнице.

Новонастала политичка ситуација у овом периоду била је специфична са аспекта владајућих странака и самог односа краља према политици. Краљ Александар Карађорђевић својим манифестом од **6. јануара 1929. године** распушта парламент, укида Устав и забрањује рад политичких странака.

Законом о називу и подели Краљевине на управна подручја од 3.X 1929. године, најпре је био одређен нови службени назив за државу. Држава се од тада назива **Краљевина Југославија**, а општа управа у њој се вршила по бановинама, срезовима и општинама. Земља је подељена у девет бановина и то: Дравска, Савска, Врбаска, Приморска, Дринска, Зетска, Дунавска, Моравска и Вардарска са посебном управом града Београда. Овом територијалном реорганизацијом земље највише је у својој физиономији изгубила дотадашња Србија, чија је територија укључена у више бановина и тако интегрисана у Краљевину.

У периоду од 1929. до 1930. године вршена је снажна политичка агитација у народу (нарочито у неразвијеним крајевима где се нова идеологија теже прихватила), у смислу политичких и друштвених организација, а на бази идеологије југословенског интегрализма. Ова агитација је резултирала оснивањем неколико политичких покрета који су деловали са „позиције југословенског национализма.“

Нови Устав Краљевине донет је био 03. IX 1931. године. Његовим се децидираним одредбама онемогућавало удруживање на верској, племенској или регионалној основи како у циљу политичког деловања тако и у области физичке културе.

Уредбом од 19. марта 1932. године устројено је Министарство за физичко васпитање народа Краљевине Југославије (МФВН) у склопу реорганизације државне управе сагласно Закону изменама, допунама и укидању законских прописа који се односе на њу, од 03. XII 1931. године.

Овим чином извршена је потпуна етатизација физичке културе и у склопу ње и Сокола Краљевине Југославије (СКЈ). СКЈ је ову етатизацију безболно пребродио с обзиром на то да је својом идеологијом био од раније потпуно на истом курсу који је сада наметан од стране државе.

Оснивањем овог министарства сва брига око планирања, организације и реализације физичког васпитања која је до тада била у надлежности чак три ресора: Министарства просвете, војске и морнарице и здравља, прелази у потпуности у његову надлежност. Овим је држава настојала да поред СКЈ и све друге организације физичке културе стави под свој јединствен врховни надзор и да тиме уједно помири неке супротности и суревњивости које су владале међу њима и да допринесе унификацији њиховог рада, односно, осавремењавању и богаћењу соколског рада садржајима модерних спортова и рада спортских друштава са више елемената националног и моралног васпитања.

МФВН, као врховна државна институција физичке културе, имало је законодавну функцију. Оно је одобравало оснивање организација и установа чија је сврха физичко васпитање народа кроз соколство, спортска удружења, стрељачке дружине и др. Министарство је основало школе и течајеве за стицање стручних квалификација за наставу телесног вежбања и издавало је потребну стручну литературу. Оно је вршило надзор у овој области, пратило рад, прикупљало податке и водило статистику. Оно је забрањивало рад организацијама које су се огрешиле о законске одредбе или су кршиле основна морална начела.

Након убиства краља Александра 1934. године, државна национална политика у склопу ње и све друге политике водиле су се једно време по инерцији и у духу „завета“

краља Александра о потреби чувања државне целине и југословенског националног јединства. Ова је инерција, међутим, са сваком годином све више слабила док се под утицајем поново успостављених старих спорова и доминантних политичких групација које су их подстицали, политичка сцена Краљевине Југославије све више диференцирала. Негде 1939. године јасно су се испољавале интересантне сфере ових групација у Хрватској, Словенији и Србији.

Од 1939. године процес политичке дезинтеграције земље и њене све израженије федерализације све се више убрзавао, да би на крају резултирао споразумом Цветковић - Мачек.

Ове процесе заустављају наступајући догађаји 27. марта 1941. године, када је оборен режим регента Павла Карађорђевића, да би 6. априла 1941. године немачке окупационе трупе окупирале Краљевину Југославију. Својим укључивањем у Други светски рат, Краљевина Југославија престаје да постоји као јединствена држава.

Процеси који су се у периоду 1935-1940. година одвијали на политичком плану прате процеси који су се одвијали у свим сферама и областима живота у земљи, па и у физичкој култури.

Са разбуктавањем страначких националиста све јасније се испољава и национална поларизација у области физичке културе. Овим тенденцијама до краја и доследно је успео да се супростави једино СКЈ, који је истрајао на опцији идеологије југословенског национализма и поред различитих притисака који су на њега вршени са свих страна, па и неких системских неповољности, које наступају увођењем паралелног система *Општег телесног васпитања* (ОТВ) од 1935. године.

5.5.2 Политичке, друштвено-економске и културне прилике у Војводини од 1929. до 1945. године

После убиства Краља Александра 1934. године власт је у име малолетног краљевог сина Петра преузео Намесништво. Криза Међунационалних односа и грађанског друштва у целини се продубљавала. Јачање агресивности фашистичких држава и све већа опасност од комадања Југославије средином тридесетих година,

довели су до сазнања да им се ароди Југославије само заједничким снагама могу одупрети.

У исто време југословенски комунисти су повезивали отпор фашистичкој агресији с отварањем Партије према демократским снагама, изјашњавали су се за решавање националног питања, демократизацију политичког живота и остварење животних социо-економских захтева најширих народних маса. Будућност међунационалних односа је већ тада сагледана у демократској држав равноправних народа која ће бити урађена као федерација.

„Октобра 1940. године у Загребу је одржана V Земаљска конференција КПЈ. Изабран је нов Централни комитет на челу са Јосипом Брозом Титом. Овај Комитет је народе југославије повео у ослободилачки рат и социјалистичку револуцију.“ (Гава - Протић, 2005, стр.122).

„У априлском рату 1941. године, војска Краљевине Југославије је поражена од стране нацистичке Немачке и њених бројних савезника. Краљ и влада су се склонили у Велику Британију, где су се већ налазили суверени и владе европских држава које је Хитлер покорио претходних година: Француске, Белгије, Пољске, Чехословачке, Норвешке и других. Југословенска Краљевска војска је одведена у заробљеништво, у којем је још једном дошла до изражаја национална подела. У ропству су задржани само српски официри, подофицири и војници, док су припадници других југословенских народа пуштени, пошто су изразили жељу да се боре на страни нацистичке Немачке, као што су то њихови сународници учинили у априлском рату.

Међутим, Адолф Хитлер и његови савезници, нису успели да одведу у заробљеништво све припаднике Југословенске Краљевске војске. У готово свим крајевима земље, српски официри који нису признавали капитулацију на челу са пуковником Драгољубом Михаиловићем, почели су још истог месеца, априла 1941. године, да се спремају за продужетак отпора и одбрану свог народа.“ (Шешум, 2004, стр. 141-142). „Тако је било и у Војводини. По наређењу пуковника Драже Михаиловића и Војводина у формацијском саставу четничких јединица врховне команде Југословенске Краљевске војске потпада под команду Србије-Горски штаб 1А. Команда Војводине: мајор Драгиша Ђ. Ракић (рад у илегали, постојао је један одред у околини Великог Бечкерека). Команда Срема: потпуковник Драгомир Радовановић (рад у илегали).“ (Самарцић, 1998, стр. 157).

У априлском рату Срем и Банат су заузеле немачке јединице а Бачку мађарске. Касније је Срем припао новоформираној Независној држави Хрватској, Банат је формално био у саставу Недићевске Србије, а Бачка је анектирала од стране Мађарске. Током Другог светског рата најтеже борбе (од стране партизана са окупатором) вођене су на територији Срема (беспотребно, на Сремском фронту највећи број жртава је пао јер су партизанске јединице напаале војнике Трећег Рајха у повлачењу, приметио В.Ш.), па је страдање становништва ту највеће. У Бачкој је најтрагичнији догађај била такозвана „Рација“ јануара 1942. године, када је од стране мађарског окупатора убијено више хиљада цивила у Шајкашкој и Новом Саду. У јесен 1944. године југословенски партизани и јединице Црвене Армије ослободиле су Банат, Бачку и највећи део Срема, сем његовог крајњег западног дела који је ослобођен тек у пролеће 1945. године, после пробоја Сремског фронта. Југословенска Војска у Отаџбини је у то време готово нестала са територије Војводине, разлог је прекид подршке од стране савезника Велике Британије и САД јер је у незваничној подели света на Јалти између светских сила (Русија, САД, Велика Британија) Југославија је припала новом социјалистичком делу свету.

Непосредно по окончању ових сукоба, немачка национална мањина, тј. они њени делови који се нису повукли са Вермахтом, је због сарадње са окупатором и издајом државе у којој је живела прво затворена у логоре а затим протерана из Југославије. На њихово место су колонизоване велике масе становништва из планинских и ратом опустошених делова свих република бивше или „друге“ Југославије.

У послератном периоду, Војводина је у саставу Демократске Федеративне Југославије била аутономна покрајина у саставу Народне Републике Србије. Као развијенији део земље представљала је житницу земље и њену аграрн базу са значајним индустријским комплексом прехранбене, машинске и петрохемијске индустрије.

5.5.3 Прилике које су довеле до формирања Сокола Краљевине Југославије

У склопу укупних друштвено политичких промена нужно се тада наметала потреба за трансформацијом у свим националним и културним институцијама па тако и у организацијама физичке културе. Тако је соколство као најмасовнија организација физичке културе у земљи, било у жижи интересовања како самог Краља тако и чланова његове владе.

Посебно су тада краља забрињавале сепаратистичке тенденције у овој организацији. Тако је краљ наложио да му се поднесе извештај од стране старешине Сокола о раду и предлоге око даљег организовања Сокола под паролом: „За краља, народ, и отаџбину“.

Година 1929. донела је једну организациону промену у југословенском Соколству, које је до овог периода радило под окриљем Југословенског соколског савеза (1924). Тврдило се да овај савез није радио у духу југословенског интегрализма. Прилике у Краљевини Југославији ишле су у једном правцу, да у држави дође до потпуног народног јединства и складног консолидовања унутрашњих прилика. Прилике у држави су такође тражиле да соколство као једна еминентна национална организација, а уз то и бројно и најјача, предњачи у томе. Обзиром на своју организацију рада, соколство је одређено као најпогодније да баш у његовим редовима и под његовим окриљем дође до овог јединства. Тежило се томе да се држава представи једним јаким соколством, које ће бити носилац читавог културног покрета, које ће бити стваралац новог човека, свесног држављанина, а у коме ће бити сконцентрисано и читаво телесно васпитање народа.

Тим поводом одржана је била **5. децембра 1929. године** ванредна главна скупштина Југословенског соколског савеза којој су присуствовали делегати свих соколских жупа. На овој скупштини једногласно је прихваћен закључак, да југословенско соколство, васпитано у идејама оснивача соколства Тирша и Фигнера, које почивају на темељима слободе, братства и једнакости, увек верно својим идеалима, ступа у нову организацију државне иницијативе са новим називом „**Соко Краљевине Југославије**“.

Савез Сокола Краљевине Југославије **основан је законом од 15. децембра 1929. године**, а са сврхом да под својим окриљем удружи све теловежбове организације широм Југославије са циљем да се најдубље укорени међу народом смисао соколства.

Закон је ступио на снагу 16. децембра 1929. године, његовим објављивањем у службеним новинама Краљевине Југославије. Овим законом је за старешину одређен наследник престола Краљевине Југославије малолетни Петар II Карађорђевић и држава је тада материјално помагала рад Сокола. Држава је давала и неке олакшице члановима Соколске организације (нпр. око служења војног рока).

Поводом ових дешавања Хрватски соколски савез одлучио је и предложио својим друштвима да приступе Савезу Сокола Краљевине Југославије или да престану са радом. Овај процес законски је организовао у току 1930. године. Тиме је у ствари озакоњено следеће да је Југословенско Соколство дало новом савезу Сокола Краљевине Југославије на располагање све своје силе и своју срж. Тај прелаз био је извршен брзо и без већих застоја. Даље у раду решавани су били организациони проблеми.

Седиште Савеза премештено је из Загреба у Београд. Када је била именована прва управа, одмах се у седишту Савеза започело са радом, који је био посвећен консолидацији Савеза у организационом и техничком погледу, а требало је упрети све силе, да успе одређени свесоколски слет у Београду, од којег је био завистан и будући развој самога соколства. Коначно наметало се и питање уређења односа нове организације са осталим словенским соколством, а такође и са међународном гимнастичком федерацијом. Тада су се појавили гласови да ће соколство Краљевине Југославије остати усамљено. Али када је ванредна седница Савеза словенског соколства одобрила пријем Сокола Краљевине Југославије, био је тиме продужен континуитет сарадње југословенског Сокола са браћом Чехословацима, Пољацима и Русима. Такође је касније СКЈ примљен и у Међународну гимнастичку федерацију, па му је тиме било и омогућено учествовање на међународном такмичењу у Луксембургу.

Први радови били су посвећени припремама за први Свесокоски слет СКЈ у Београду (1930). Након свега по програму рада требало се радити на сређивању граница жупа и изради свих потребних правилника, пословника, организација предводничких и просветних школа, као и надзирању појединих друштава по жупама и жупа по савезним органима.

Сам свесоколски слет у Београду представљао је у то време далекосежни значај за целокупну организацију. Он је у првome реду имао дубоки уплив у народне масе, тиме што су се основала нова друштва. За релативно кратко време било је тада основано 150 нових јединица - друштава. Посебно су се основала друштва по селима. Зато је то доба после слета добило посебан значај. Основала су се соколска друштва и у местима за које се није веровало да ће их бити.

Више жупа у то време приредило је одмах добро организоване предњачке курсеве, који су у стручном погледу имали успеха. Једнако велики рад развио се и у просветном раду, па се јасно примећивало да је соколство позвано да са својом великом моралном снагом преузме вођство укупног васпитног рада међу најширим слојевима народа Краљевине Југославије.

Година 1931. јасно је показала како је соколство у Краљевини Југославији учинило снажан, силан корак напред. У организационом погледу соколство у Југославији сачувало је углавном оно одређење који је и пре имао Југословенски соколски савез. Жупске територије остале су скоро непромењене. Ипак, избила је у то време полемика око поделе жупа по савезима. Победило је тада једно исправно начело да соколство не треба да буде подељено. Тако су тада организоване две нове жупе у Карловцима и у Вараждину, које су добро напредовале.

У својој дугој години постојања Савеза Сокола Краљевине Југославије најшири слојеви народа постали су све више наклоњени соколском делу и његовим успесима. Тада су и нејмеродавнији органи у Југославији увидели да је сигурна основа у држави, народу и соколству. Ово је дошло до најјачег и најпотпунијег изражаја у самом уставу Краљевине Југославије, где је соколство добило ону позицију која му и припада.

Велики успех забележило је соколство Краљевине Југославије учествовањем на Свесоколском слету у Прагу 1932. године, па касније на покрајинском слету у Љубљани 1933. године и 1934. године на покрајинским слетовима у Загребу и Сарајеву.

На крају треба рећи и то, да је формирањем Савеза Сокола Краљевине Југославије имало позитивног одјека и на соколски покрет у Војводини. Према соколским изворима из 1933/34. године соколска друштва су постојала у следећим местима Војводине: Панчеву, Ковину, Инђији, Старој Пазови, Шиду, Руми, Сремској

Митровици, Врднику, Новом Саду, Петроварадину, Сремским Карловцима, Сенти, Сомбору, Србобрану, Старој Кањижи, Старом Бечеју, Шимановцима, Суботици, Тителу, Врбасу, Кули, Оцацима, Жабљу, Апатину, Бачкој Паланци, Бачкој Тополи, Бачком Петровцу, Чуругу, Иригу, Великом Бечкереку, Алибунару, Банатској Паланци, Ковачици, Новој Кањижи, Новом Бечеју, Уљми, Великој Кикинди и Вршцу.

„Такође, постојао је велики број сеоских чета која су оснивала друштва у блиском већем месту и биле су под управом тог друштва. Сеоске чете постојале су у Дебељачи, Делиблату, Црепаји, Старим Бановцима, Путинцима, Шимановцима, Сивцу, Сонти, Светозару Милетићу, Мошорину, Старчеву, Ади, Бачком Градишту, Бачком Петровом селу, Бајмоку, Бајши, Бешки, Црвенки, Хоргошу, Ковиљу, Банатском Карловцу, Банатском Карађорђеви, Елемиру, Иђошу, Иланци, Јарковцу, Јаши Томићу, Куманима, Меленцима, Опову, Падеју, Падини, Перлезу, Руском Селу, Сакулама, Српској Црњи, Српском Итебеју, Војводи Степи, Владимировцу, Башаиду, Црњи, Ченти, Белој Цркви и Чоки“ (Гава - Протић, 2005, стр. 124-125).

5.5.4 Руски соко Нови Сад

(Русский сокол в Новом Саде)

„Први покушај оснивања Руског Сокола у Новом Саду је био неуспешан и то по завршетку Првог светског рата, тако да је основан тек 1933. године. Оснивач и први секретар био је Николај Зотикович Кодесников. Први секретар био Вјечислав Матвејевич Ткачов, угледни генерал-мајор, ветеран руског ваздухопловства, који је ухапшен од стране совјетског НКВД-а 1944. године и интерниран у сибирски логор. Вјечислав Ткачов је био активан и у београдском Обласном центру Руског Сокола.

Руски Соко у Новом Саду био је активан од оснивања 1933. до априла 1941. године, када је бројао 100-150 чланова. Чланови Управе новосадског друштва били су: Сергеј В. Хондажевски, П.Г.Бузун, Петар Ф. Пожариски, Константин Н. Бусов, Николај С. Козловски, Василије Е. Епле (који је страдао у новосадској рацији 1942. године) затим Нина В. Сук.

Прва Академија, односно свечана приредба Руског сокола одржана је поводом десетогодишњице оснивања руског соколског савеза. Наставник музике у Српској

гимназији, руски капелник, Јевгенији Е. Боде-Бодеј, водио је новосадски дувачки оркестар Соколске фанfare.

Руски соко је у Новом Саду пре избијања рата, организовао за омладину наставу предвојничке обуке, јахања, гађања у мету и основне војне науке. Такође, организовали су и први скаутски одред 1939. године. Међутим, убрзо је престао да ради. Али на иницијативу младог 17-тогодишњег Михаила Графа, 1941. године формиран је нови одред. Новосадски одреди прекинули су делатност у пролеће 1944. године, пред долазак у град Немаца.“ (Гава - Протић, 2005, стр. 152-153).

6.0 ДИСКУСИЈА СА КРИТИЧКОМ ОЦЕНОМ

1.

Француска буржоаска револуција која је 1789. године срушила *божанска* права краља била је уједно и завршни чин кумулативних процеса који су се одвијали од 1350-те године, започети у Италији под утицајем класичне античке књижевности, уметности и философије. Овај покрет назван је ренесанса и ширио се из Италије по готово свим деловима западне Европе. Он је за собом носио и неке промене у теорији и пракси вежбања у Европи. Овај процес настао је као последица дотрајалости традиције схоластичне философије и теологије и њихових догми, које су се односиле на права и потребе човека.

Значајан утицај на философе и мислиоце у том периоду имала је античка уметност, философија, књижевност и васпитање у смислу стварања бољих услова за једно хуманистичко опредељење. Ова револуција је посебно имала ефекте на идеолошком плану, тј. имала је принципе: *слобода, братство и једнакост*. Они су уствари омогућили да се поједини односи у друштву и међу људима полако мењају у правцу либерализма и демократизма.

У првој половини IX века дух Француске револуције распростирао се и на западне и северне делове словенских народа, првенствено на Чехе и Пољаке, па су тако и они почели да се национално буде и учвршћују самосвест о *јединственом расном организму*.

Словенски народи су се средином XX века развијали у склопу различитих друштвено - политичких и културних односа и различитом доминацијом туђинских власти и утицаја. Тако да је свим словенским народима претила опасност од губитка националне самосвести, како у ужем националном тако и у ширем словенском смислу. Тада се као последица настале ситуације јавља један број народних словенских првака: А. Мицкијевић, М. Пушкин, Ј. Добровски, Ј. Копитар и други, али и већи број националних првака код Срба, Хрвата и Словенаца: В.С.Карацић, В.Водник, Љ.Гај, Ј.Ј. Штросмајер, Ф. Рачи, П.П. Његош и др. Њихова размишљања су била да се до Словенства може стићи само преко Југословенства - *југословенске мисли*. Резултат овакве идеје је била држава Срба, Хрвата и Словенаца 1919. године.

Ренесанса је за собом променила и освежила вредности античке гимнастике, као једног од најстаријих облика телесног вежбања. Тако да су се тада и напредни мислиоци тога времена другачије гледали на античку гимнастику у смислу да она може да представља средство за хармоничан и природни развој појединца. Из таквих размишљања развили су се: филантрописти - Базедов, Гуц, Нахтехал, немачки гимнастички систем вежбања - Ф.Л. Јана, шведски гимнастички систем вежбања – П.Х. Линк, спортски покрет у Енглеској - Т. Арнолд, француски гимнастички систем вежбања - Ф. Амароса и на крају соколски гимнастички систем - Мирослава Тирша, чије су основе у Србији биле и предмет овог научног истраживања.

Соколски гимнастички систем датира још од 1862. године, када се у Прагу (Чешкој) оснива прво словенско **Прашко теловежбовно друштво**. Соколски гимнастички систем настао је на темељима немачког гимнастичког система који је имао додирних тачака са вежбањем у филантропинумима. Овај систем је представљао тада синтезу дозадашњих искустава из теорије и праксе телесног вежбања. Појединац који је био најзаслужнији за његово настајање је др Мирослав Тирш философ и естетичар по професији. Оснивање друштва довело је и до буђења националне свести код словенских народа под Аустро - Угарском. Он се тако ставио у службу националних и свесловенских интереса. Соколски гимнастички систем развијао је физичке способности појединаца али је истовремено и јачао морал једног народа.

Захваљујући непрестаном стваралачком духу др Мирослава Тирша и његових сарадника, који се по идеологији нису разликовали, соколски систем добио је свој развојни пут и у идеолошком смислу нису разликовали, соколски систем добио је свој развојни пут и у идеолошком смислу, јединства свих словенских народа, који је био у основи јединствен. У вежбовном опредељењу имали су и даље додирних тачака. Соколски систем је био дакле специфичан по субординираном односу друштва, као најниже соколске јединице, жупа, као више и савеза као врховног управног органа целокупне организације, али на челу са старешином. Све то је било обухваћено соколским правилницима и пословницима. ***У основи соколске идеологије је била: национална, политичка, верска, социјална и полна толеранција на свесловенском нивоу.***

Основу вежбања у соколској организацији Мирослав Тирш је дао још 1872. године у свом делу „Основи теловежбе“ где се одређују за одређене форме вежбања. Соколски систем је по њему имао следећу структуру вежбања: 1) **вежбе на справама**, 2) **вежбе са и на справама**, 3) **групне вежбе** и 4) **борилачке вежбе**. У овај основни програм вежбања Мирослав Тирш је дао могућност за упражњавање и одређених дисциплина као што су: мачевање, веслање, јахање, пливање и игре.

Тиршова соколска методика је истицала четири основна задатка код телесног вежбања: 1) **здравствено-хигијенско**, 2) **естетско**, 3) **морално** и 5) **демократичности**. Соколска методика наметала је и следеће захтеве вежбања: **социјабилност (братства), реда, дисциплине и патриотизма**. Соколски рад је поред вежбовног красио и просветни, културни али и технички рад.

Са овим карактеристикама рада соколско вежбање се брзо ширило по тадашњој Европи. Највише присталица је уствари имало код словенских народа под Хабзбуршком Монархијом. Тиме је соколство добило на имићу свесловенског покрета

2.

Међутим, Соколство се није истовремено појавило у свим северно и јужнословенским земљама, управо због друштвено политичког стања, у коме су се земље тада налазиле. Тако да имамо ситуацију да се после Чешке 1862. године, Соколство појављује у Пољској 1867. године захваљујући својим предњацима: С. Врза, Франца Прешерна и Александра Мицкијевића. После Пољске, Соколство се јавило у Хрватској 1874. године као Соколска теловежбена организација, захваљујући Илирском покрету на чијем је челу био Људевит Гај. Нешто касније, тек 1892. године Соколство се јавља код Срба у Србији. У то време соколски предњаци нису Соколство у почетку користили само за решавање националних питања, већ и за решавање свесловенског јединства. Један општи закључак се намеће **да се Соколство у овим земљама развијало највише иницијативом појединаца који су радили за Соколство**.

Није случајно што је Соколски покрет управо настао и развијао се у оквиру ЕТНОЦЕНТРИЗМА, као покрета који је обележио тадашње друштвене прилике. **Тако можемо и рећи да је основни циљ Соколског покрета у Чешкој био развијање снаге и морала чешког народа и подизање националне свести која им је била**

потребна у борби против германизације и за национално ослобађање. Тако се убрзо Соколство проширило и на остале словенске земље.

Међутим, развој Соколства у Војводини имао је своју дугу и бурну историју развоја. Настанак Соколства везује се за званично **Нови Сад и дан 3. јули 1872. године** **када се оснива „Српско гимнастичко и веслачко друштво“** у Аустро - Угарској под идејним вођством др Лазе Костића (чувеног лекара и песника). Аустро - Угарске власти су тек 1873. године дале одобрење за рад овог друштва, а оснивачка скупштина друштва организована је тек 1874. године. Старешина је био др Лаза Костић, справар Милан Јовановић - Батут, а друштвени лекар др Јован Јовановић - Змај, славни песник и друштвени радник.

Али изворни настанак Соколства под именом Соколство можемо рећи да почиње тек од 1904. године. Узрока томе има више. Српско Соколство се везује за име др Лазе Поповића и град Сремске Карловце. Под овим именом Сремски Карловци су познати од 1576. године када су имали 600 претежно српских домова. Убрзо Карловци постају средиште српске културе, јер се у њима оснивају школе; Основана 1726, Класична 1731, Гимназија и Богословија 1794. године. Захваљујући овим околностима у Сремским Карловцима одржавали су се народно - црквени сабори који су имали далекосежни утицај на живот Срба у Аустро Угарској.

Мајски догађаји у Србији 1903. године и долазак на престо Краља Петра Првог Карађорђевића, потпуно су изменили политичку ситуацију у Србији и посебно однос Краљевине Србије према Србима у Аустро - Угарској и Турској. Др Лаза Поповић се вероватно са соколском идејом и чешким соколским покретом упознао као студент у Бечу, где је било студената Чеха, Пољака и Хрвата. Међутим у то време око 1903. године у Сремским Карловцима је боравио и Чех Јосиф Краус, који је Лази у његовом раду пуно помогао. Лаза је поред њега знатне информације о Соколству добио и од загребачког Хрватског сокола.

До тог времена Аустро - Угарске власти су спречавале рад српских друштава па тако и соколског. Пошто је у то време код српске академске омладине у Карловцима изражена жива жеља да се неко спортско друштво оснује, а др Лаза Поповић је ту жељу и омладинску снагу усмерио на идеју о Српском Соколу. Српска академска омладина је у Сремским Карловцима одржала септембра месеца 1903. године Скупштину на којој се видело да се омладина отргла. **Тако су 19. јануара 1904. године др Лаза**

Поповић и његови сарадници основали Српски Соко. Аустроугарске власти су 24. марта 1904. године званично одобрила правила и рад друштва.

У почетку рада др Лаза Поповићу посебно су помогли Чех Јосип Краус, Никола Максимовић и Милан Теодоровић. Након самог оснивања друштва Лаза почиње да пише о Соколству и своје чланке објављује у „Србобрану“, „Омладинском гласнику“ и „Бранику“. Овим подухватом он све више добија наклоност и старијег чланства које се прикључује у раду Соколског друштва. **Тако је др Лаза Поповић брзо схватио да су вежбање, масовни сусрети и јавни наступи Сокола, као и њихова интеграција са народом најзначајнији елементи и стубови у грађевини Соколској.**

У првој години рада Српски Соколи одржали су слет у Раваници на Видовдан 1905. године, са прикладним програмом (у част великих српских јунака: Лазара, Милоша и осталих косовских јунака). **Место и датум ове свечаности говоре у прилог Светосавског и Светолазаревског опредељења Српског Сокола из Сремских Карловаца. Ови слетови су касније добили и префикс „Лазини слетови у Раваници“.** Интересантан је податак да је овај слет одржаван био и 1914. године, када је пронета вест о атентату на Франца Фердинанда у Сарајеву. Након тога жандармерија је изненада упала и растурила соколе и народ, а поједине истакнуте предњаци и ухапсила, пошто им је добро било познато да су поједини припадници „Младе Босне“ били Соколи. После овог догађаја дошло је до забране рада свих соколских друштава и заплене њихове имовине. На великом „Велеиздајничком процесу“ у Сарајеву и Бања Луци, суђено је многим соколима који су касније отерани у изгнанство и логоре (Арад). Лаза Поповић је осуђен на временску казну пошто се бранио са пуно аргумената и чињеница.

У току 1906. године Лаза Поповић је уредио и издао лист „**Српски Соко**“ који је излазио у Сремским Карловцима. Касније је у Сремским Карловцима. Касније је овај лист излазио у Београду тако да је имао већу читалачку популацију. Поред овога Лаза је одржао безброј ватрених и врло убедљивих говора на тему соколства, чиме је уствари и ширио идеју о Соколима тј. идеју о уједињењу и снажењу српског народа. Оде треба напоменути да то његово родољубље није било уско национално јер је тесно сарађивао са Хрватским Соколом, Словеначким Соколом и Чешким Соколом.

Његов посебан значај огледао се у следећем:

- *Инсистирао је на домаћим терминима у вежбању, српском језику у соколским командама,*
- *његов главни мото је био „Браћо соколци, на вежбалишту, у вежбаонице“,*
- *у вежбању је увео Тиршов систем вежбања са српским националним елементима (борилачке вештине и надметања, фолклор, игре и песме),*
- *покренуо је и интензиван просветни рад на селу и инсистирао је на оснивању сеоског соколства,*
- *такође је својим друштвима подарио симболе као и заставе без којих се није ишло у посете и на свечаности*
- *посебно је водио рачуна о лепом понашању чланова сокола, тако да их је частио и кажњавао због непристојног понашања (кафанчења),*
- *акцент у раду ставио је на остваривању Савеза југословенских и чешких сокола, које је било остварено после Првог светског рата а 1925. године је претворено у Свесоколски соколски Савез,*
- *као и то да је на његову иницијативу и иницијативу његових сарадника формиран Југословенски соколски Савез у Новом Саду 1919. године на Видовдан.*

„ Дакле, његово име и рад ишли су и историју Сокола не само Србије већ и бивше Југославије и по чему је остао упамћен као творац и оснивач Српског Сокола. По неким историчарима Лаза Поповић спада у истакнуте југословенске идеологије. Задњих десет година свога живота између 1931 - 1941. посветио се науци и професури на Универзитету у Загребу где је радио као професор радиологије. Умро је 1945. године у Београду, а сахрањен је био на Новом гробљу, парцела број 78, ред 4, гроб 53. Међутим, његова супруга Софија (рођена Јефтић) је 1947. године земне остатке пренела у Загреб. Због свега наведеног не би требао да се заборави“ (Интервју, Врачарић).

У односу на соколство других словенских народа, Српско Соколство се појавило и почело развијати најкасније са специфичностима које су наметнуте друштвено политичким и културним приликама и околностима у којима је живео српски народ, а то је био услов за његову појаву и развој уопште. Познато нам је да српски народ није живео у једној државној заједници, већ је већина живела у својој матици Краљевини Србији а остали су били расељени по Аустро - Угарској. Српско Соколство развијало се одвојено у Аустро - уграским покрајинама: посебно у хрватској и Славонији, у Срему, у

Бачкој и Банату, у Далмацији, у Босни и Херцеговини, а одвојено у Краљевини Србији. ***Зато се Српском Соколству све до 1918. године не може говорити као о једном и јединственом Српском Соколству.***

Различите околности у којима је живео српски народ у различитим крајевима дали су различите могућности да се оснују Српске Соколске организације. ***Једна битна заједничка карактеристика целог Српског Соколства била је његова револуционарност и висок ниво националне свести његових чланова (који су своје изворе црпили из православља и српске јуначке трдиције).*** На другој скупштини Фрушкогорске жупе, која је одржана била на Цвети 1908. године у Вуковару, донесена је резолуција којом је проглашено јединство целокупног српског соколства.

Соколска идеја најбоље се огледала у мислима и писању сокола и соколског писца др Милорада Драгића, који каже: „Без свестраног уздицања појединца немогућ је икакав посао народног добра. Кроз појединца уздиже се и народ. Тражимо у себи и у сваком човеку само оно што је добро и то добро негујемо!. На тај начин вршимо дужност према својој личности и према народу и држави.“ (Цветковић, 1998, стр. 20).

Српски Соко је у почетку прихватио идеје и циљеве Чешког Сокола и Српски Соколи су у почетку свога рада, вежбали по њиховом систему али, убрзо је др Лаза Поповић те идеје и циљеве, прилагодио духу српског народа. У раду Српског Сокола уводи српски дух, српске игре, српске команде, ослања се на српске обичаје и на културу народа српског. Он тако поставља основне циљеве Српског Сокола: да путем соколског телесног вежбања хармонијски развија тело и душу, да чува и јача здравље својих чланова, негује и развија друштвени живот и јача светосавски дух народа српског.

Установљење соколског гимнастичког система датира у 1862. годину, када се у Прагу (Чешка) оснива прво словенско теловежбовно друштво „Соко“. Његовој појави претходи вишевековна генеза еволутивних и револуционарних друштвених и културних промена покренутих појавом Ренесансе у Италији негде око 1350- тих година и тим појавама изазване кумулативне промене остварене у теорији и пракси телесног вежбања у Европи.

Ренесансним препородом ослобођени креативни ум почиње сада и о гимнастици да размишља другачије. Јављају се жестоки критичари сколастичког формализма и све

већи број филозофа, педагога, лекара и других који су, инспирисани хуманистичким идејама, залажу за физичко васпитање као једно од средстава за хармоничан и природан развој.

Соколски гимнастички систем је настао на темељима немачког гимнастичког система, који се пак заснивао на традицијама телесног вежбања у филантропимима. Од немачког гимнастичког система еманциповала га је група чешких просвећених патриота либералног духа, предвођени др Мирославом Тиршом филозофом и естетичарем по формалном образовању.

У свом тријумфалном походу соколска идеја се проширила, не само по читавој Чешкој, већ и на друге словенске земље, а најпре и најчвршће се укоренењује у словенским земљама Хабзбуршке монархије у којима владају сличне политичке прилике и у којима се Соколство препознаје као „камуфлирано“ средство за остваривање националних циљева: ослобођења од туђинских власти и борбри против однорођивања.

Словенски народи су се средином XIX века налазили и развијали у склопу различитих - политичких и културних односа и под доминацијом туђинске власт и њеног утицаја. Свим словенским народима је претила опасност од губитка националне самосвести, како у ужем националном тако и у ширем словенском смислу. Код народних предњака словенских народа учвршћује се уверење да се само широким „свесловенским фронтом“ могу остваривати како свесловенске тако и националне тежње, а које се огледају у остваривању сопственог националног, политичког, економског и културног развоја. Тиме се уствари и развија свест о словенској узајамности.

„Слобода, братство, једнакост“ била је либерална парола француске револуције, која је уједно била парола Соколске организације, која је имала за циљ да покаже све словенске народе у једну целину помоћу физичког вежбања. Њен идејни творац био је као што је већ речено др Мирослав Тирш, филозоф, естетичар и гимнастички теоретичар. Он је у физичком васпитању превасходно видео средство за јачање физичког здравља и морала народа, што је донекле и било преко потребно пред наступајуће догађаје у Европи.

Основна идеја оснивача Соколства др Лазе Поповића темељи се на услов народног опстанка и живота. То подразумева уједињење и јединство народа. Његове идеје воде оснивању Соколског друштва у Сремским Карловцима а потом и других Соколског друштава. Ова друштва организовала су се у Жупе, одакле се Српско Соколство организује у један Савез и коначно следи уједињавање Српског са Словеначким и Хрватским у Југословенско Соколство. Др Лаза Поповић борио се да у соколски рад унесе своју српску мисао и читаву своју душу. Често је знао да каже: „О соколству се може само мислити радом, тј. соколску идеју чини синтеза вежбе и националне културе“. Основна премиса његовог рада темељи се на идеји да је јединство и уједињење народа услов његовог опстанка. Услов соколског живота је јединство и уједињење Сокола. То значи да ни овог ни оног јединства неће бити ако ми сами то нећемо, ако ми за то не живимо и не умиремо. То нам дакле мора бити видело и свест.

Истраживање је било подстакнуто негативним тенденцијама презентирања, једним делом и скривања Соколства као и неадекватним третманом у друштву од стране појединаца институција и установа. Тако се Соколство третира у истраживању као део историје физичке културе у Србији, тј. као контекст друштва у коме је настало и развијало се. Као аутор сам се дакле, концентрисао на обраду историјских извора и закључивања на основу истих. Вешто повезивање историјских догађаја у једну специфичну целину, добило је смисла у форми ове докторске дисертације у делу представљања Соколског покрета у Војводини од 1869 до 1945. године.

Историјском методом, праћен је развој одређених појава и догађаја везаних за Соколски покрет у Војводини, чиме је осветљена прошлост, али и будућност истраживане проблематике. Зато истраживање развоја и значаја Војвођанског Соколства у овој дисертацији има смисао управо с обзиром на укупне импликације које је Соколство као покрет и Соколство као гимнастички систем имало на теорију и праксу физичког вежбања уопште, као и на даљи развој физичког вежбања и оспособљавања стручњака за рад у физичкој култури.

Истраживање обухват проблематику соколске идеологије, теорије и праксе, организације рада, методике, такмичења и јавне наступе у Аустро - Угарској монархији делу Угарске Војводини, Краљевини Србији, Краљевини „СХС“ и Краљевини Југославији, по жупама и друштвима хронолошки од 1869 до 1945. године. Обухваћене

су следеће жупе: Српска Соколска Жупа Фрушкогорска (Сремска соколска жупа), Бачка соколска жупа (Жупа Светозар Милетић) и Соколска жупа Петровград (Банатска соколска жупа)

Оваквим односом према истраживаној проблематици, дисертација даје и одређени допринос у разјашњавању и приказу развоја Соколског покрета у Војводини као данашњем делу Србије у назначеном периоду, са богатим историјским материјалом који је вешто повезан и дат на једном месту. Тиме се у ствари даје један допринос у расветљавању проблематике Соколства у Војводини. Широј јавности се тако адекватно приближава овај покрет у Србији и Војводини, који има смисла и значаја управо с обзиром на укупне импликације Соколства као покрета уопште, што је исказано и у првој строфи соколске химне „Полети сиви соколе, полети снагом свом“.

Истраживање добија на значају јер предвиђа одговоре на неке дилеме овог покрета и његовог значаја за физичку културу у Војводини и Србији у наведеном периоду. Суштина истраживања базира се на представљању Соколског покрета у правом светлу без неадекватних констатација, чиме га приближава новим генерацијама као јединствени покрет тога времена. Посебно се истиче његова позитивна страна, традиција као и духовна страна. Са сигурношћу се може претпоставити да ће овако презентирање Војвођанског Соколског покрета и његово разјашњење, утицати делом на нове токове развоја мисли и идеја код српског народа и да ће се српска Соколска друштва и даље обнављати у интересу целог српства.

7. ЗАКЉУЧЦИ

Истраживање почетка и развоја соколског покрета на територији данашње Војводине од 1869. до 1945. године иницирано је пре свега запостављеношћу ове проблематике, а потом значајем и увек актуелном историјском занимљивошћу.

ПРЕДМЕТ овог истраживања, у најширем смислу, су **почеци, настанак и развој** соколског покрета на територији данашње Војводине од 1869. до 1945. године, односно појава и развој, организација, систем и методика телесног вежбања у овом покрету.

Територијални оквир:

Истраживање обухвата територијални простор данашње Војводине тј. бивше Аустроугарске монархије, потом Краљевине СХС, а на крају и Краљевине Југославије, на чијим просторима се одвијала активност овога покрета. У географском погледу, то је северни део Републике Србије, службеног назива „Аутономна Покрајина Војводина“, површине 21.506 km², са 2.031.992 (2002) становника (21,6% од укупног броја становника Србије).

Подручје Војводине окружује са севера Мађарска, са истока Румунија, са запада Хрватска и са југозапада Република Српска (БиХ). Јужни делови Војводине су, већим делом, рекама Дунавом и Савом, административно разграничени од централне Србије. Највећи град Војводине је Нови Сад, који је уједно и њен административни центар.

Основну орјентацију у истраживању чинило је трагање за почецима соколског покрета, односно његовог настанка и оснивања. У истраживању се даље ишло на утврђивање периода оснивања првих соколских друштава на територији Војводине, односно самосталних соколских организација које су биле саставни део неке друге соколске организације, односно жупе.

У ужем смислу, предмет истраживања у овом раду је:

1. Почетак настанка и оснивања соколског покрета на територији Војводине.

Хронолошки истражени су:

Временски оквир овог истраживања обухвата хронолошки период од 1869. до 1945. године, то јест период формирања и трајања соколског покрета у Војводини.

1. Почети и развој соколског покрета од 1869. до 1918. године – период трајања Аустроугарске монархије;
2. Соколство у периоду Краљевине „СХС“ од 1918 до 1929. године;
3. Соколство у периоду Краљевине Југославије од 1929. до 1945. године.

На основу опсежног прегледа досадашњих истраживања, те конструисаног теоријског модела истраживања, дефинисани су следећи основни **ЦИЉЕВИ** истраживања.

1. Утврђивање почетка настанка и оснивања соколског покрета на територији данашње Војводине од 1869 до 1945. године као и околности у којима је настајао и развијао се.
2. Развој соколског покрета у оквиру самосталних соколских организација од 1869 до 1945. године.

На основу циљева проистекли су и посебни циљеви на основу којих је било могуће:

1. Утврђивање историјских, друштвено-политичких и културних, као и материјалних услов у којима је настајао и развијао се соколски покрет.
2. Да се утврди развој основаних соколских друштава у Војводини у периоду од 1869 до 1945. године.
3. Да се утврди развој соколских друштава по местима где су основана у оквиру различитих словенских група (Српски Соко, Хрватски Соко, Руски Соко и Словачки Соко).

Након пручених и систематизованих података о почецима и развоју соколског покрета на територији данашње Војводине од 1869 до 1945. године, те после критичког

осврта на изворе истраживања, крајњи циљ био је презентација утврђених резултата истраживања.

На основу предмета и циљева истраживања, дефинисане су следеће **ХИПОТЕЗЕ** истраживања:

X₁ - Соколство у Војводини настало је као резултат развоја соколског покрета словенских народа и било пансловенски оријентисано и искључивало сваку националну, верску и класну подвојеност, а што је у основи опредељивало соколство словенских народа.

X₂ - Соколство у Војводини од 1869. до 1945. године следило је пут развоја југословенског соколства либералног карактера.

X₃ - Соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године, са променљивом доследношћу, је (не) подржаван у материјалном и моралном погледу од стране надлежних државних и просветних органа, што је допринело, најпре слабијем статусу, а касније и бољем статусу соколства у овој регији.

X₄ - Соколски покрет у Војводини оставио је трајне утицаје на развој физичке културе уопште, а посебно на појаву и развој појединих спортских дисциплина.

X₅ - Соколски покрет је имао значајан утицај на развој школског физичког васпитања у Војводини, нарочито у периоду од 1918. до 1941.

Пошто ово истраживање има историјски карактер, примењен је **ИСТОРИЈСКИ МЕТОД**, са четири основне, међусобно повезане фазе: прикупљање и проучавање извора (хеуристика), критика, синтеза и експозиција.

1. Почетну фазу у истраживању представљало је прикупљање и проучавање историјских извора у вези са почецима и развојем соколског покрета Војводине на територији данашње Војводине од 1869 до 1945. године. Посебна пажња посвећена је **хеуристичкој фази**, односно свеобухватном напору у прикупљању што већег броја историјских извора, због тога што овај проблем није довољно изучаван.

2. У другој фази, историјски извори, који су били доступни, подвргнути су провери, а прикупљена документација **критичкој оцени** рада утврђивања поузданости

чињеница о којима извори говоре. Спољашњом критиком утврђена је аутентичност ових извора и околности настанка, а унутрашњом критиком оцењивано је да ли су извори саопштили ваљане и поуздане чињенице, односно историјску истинитост (оцена веродостојности исказа).

3. У трећој фази, *фази синтезе*, међусобним повезивањем чињеница и генерализацијом, утврђени су почеци и развојни пут соколског покрета на територији данашње Војводине.

У раду су коришћени примарни и секундарни извори. Примарни извори су већим делом уништени или изгубљени, тако да нису у већој мери заступљени. Међутим, због постојања великог броја секундарних извора, односно соколске литаретуре тога времена, било је нужно непрекидно суочавање са секундарним изворима тога типа овом приликом пронађених секундарних извора.

Као полазна основа у овом истраживању послужила су ми два проучавања: прво, почетак спортских организација на територији Војводине до 1918. године, којим се пок. др Бранко Мркић бавио више од три деценије; друго, Спорт у Великој Кикинди, којим се бавио др Мичурин Мирче Берар.

Сав доступни архивски материјал проучен је, као и доступна документација спортских друштава и организација у којима се неговало соколство. Коришћен је материјал: Архива Војводине, Архива САНУ, Архива Сремских Карловаца, Архива СПВГ Сремских Карловаца, Архива града Новог Сада, Спортског савеза Војводине, Архива Југославије, Архива града Суботице, Архива града Зрењанина, Архива града Сомбора, приватни архивски материјали, као и архива мањих градова Војводине.

Ради утврђивања економских, друштвених, политичких и културних услова у којима је настајао соколски покрет Војводине, консултовани су радови који се односе на историју Војводине у одговарајућем периоду.

Осим тога, у овом истраживању, у мањем обиму обавио се и *интервју* са лицима која су била чланови соколског покрета у Војводини, тј. соколских друштва или савременици тога времена. Ово из разлога, што је већ наступила велика временска дистанца створена од истраживаног времена.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА сумирани су у складу са постављеним хипотезама:

X₁ – позитивна. Соколство у Војводини настало је као резултат развоја соколског покрета словенских народа и било пансловенски оријентисано и искључивало сваку националну, верску и класну подвојеност, а што је у основи опредељивало соколство словенских народа.

X₂ – делимично позитивна. Соколство у Војводини од 1869. до 1945. године делимично је следило пут развоја југословенског соколства либералног карактера. Прво основана соколска друштва као и сам соколски покрет, на почетку су имали пут развоја националног идентитета и то од појаве 1869. године па све до 1919. године. Од 1919. године оно (соколство) губи национални идентитет и поприма идеју југословенства.

X₃ – позитивна. Соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године, са променљивом доследношћу, је (не) подржан у материјалном и моралном погледу од стране надлежних државних и просветних органа, што је допринело, најпре слабијем статусу, а касније и бољем статусу соколства у овој регији. Конкретно, соколски покрет у Војводини је без резервно оспораван и забрањиван од 1869 до 1919. године. Период Војводине под Аустро-Угарском Монархијом. Одмах по завршетку рата, тачније 25. новембра 1918. године, Велика Народна Скупштина у Новом Саду прогласила је прекид државно-правних веза Војводине са Мађарском и уједиње са Србијом 01.12.1918. године. Војводина улази у састав Краљевине СХС, најпре Срем а касније Бачка и Банат и то 04.06.1920. године, на миру у Тријанону између Краљевине СХС и Мађарске. Од тог момента соколски покрет почиње да се значајније буди и развија. И то уз значајну наклоност новостворене државе Краљевине Срба Хрвата и Словенаца.

X₄ – позитивна. Соколски покрет у Војводини оставио је трајне утицаје на развој физичке културе уопште, а посебно на појаву и развој појединих спортских дисциплина. Наиме значајан утицај Соколство је оставило на развој спортске гимнастике у Војводини. „Соко“ је био прва изразито национално обојена организација за физичку културу у Војводини, која је обухватала само словенско становиште, а основан је као реакција на дугогодишњи национални притисак и тенденцију националног однарођивања Срба у Угарској, прво од стране Немаца, а доцније и Мађара. Већ Након оснивања Сокола

у Сремским Карловцима 1904. године, соколска друштва се оснивају и у другим градовима и селима Војводине.

X₅ – позитивна Соколски покрет је имао значајан утицај на развој школског физичког васпитања у Војводини, нарочито у периоду од 1918. до 1941. Наиме, негујући гимнастику као основни вид своје спортске активности, соколство је почетком XX века знатно утицало на наставу физичког васпитања у војвођанским српским школама.

Гимнастички програм соколских друштава све више налази места у српским школама. У недостатку школованих наставника за физичко васпитање, све чешћи случај је да у пракси налазимо соколске предњаке који који одржавају наставу физичког васпитања. Број таквих је већи у средњим школама, но није редак случај да су, пред почетак Првог светског рата, и у основним школама наставу физичког васпитања држали соколски предњаци. Такав случај је био у Кикинди, Новом Саду, Зрењанину, Сремским Карловцима и још неким другим местима (Вршац). У Кикинди је 1912. године за све основне школе гимнастику држао Бранко Лорер, истакнути соколски предњак.

Црквено-школски одбор великокикиндске општине прихватио је предложени соколске организације по коме се, између осталог предвиђа да се гимнастичком обуком обухвате и сва деца основних школа. У том смислу иста црквено-школска општина је плаћала предложеног соколског предњака.

Сличан поступак налазимо и у Сремским Карловцима 1909. године, када је Градско поглаварство у Карловцима одобрило соколској организацији у месту да изгради соколски дом у коме ће, између осталог, вежбати „и подмладак Српског сокола који броји 40 деце из основних школа, а у њему ће се одржавати и редовни часови по наставном плану школе.

Соколство у Угарској су прихватили прво српски учитељи заједно са осталим напредним српским сталежом. Како соколство највише пажње посвећује масовности, која није могла бити заступљена без школске омладине, онда је разумљиво што је овај покрет утицао на рад у српским школама.

Ширећи идеју о панславизму, касније националистичке побуде, соколски покрет је у себи садржао и доста васпитних елемената који су позитивно утицали на школске и политичке прилике Срба у Угарској. Одушевљено прихваћено од стране српских

учитеља, соколство је, с једне стране, зближавањем српског живља јачало друштвено-политичку снагу угарских Срба, а с друге стране својим облицима (видовима) активности пружало могућности српским школама да подстичу рад на уздицању физичког васпитања.

ПРАКТИЧАН ЗНАЧАЈ истраживања огледа се у идентификацији почетака и настанка соколског покрета на територији данашње Војводине, као и идентификацији најзначајнијих центара развоја соколског покрета као првом кораку ка утврђивању хронологије важнијих догађаја везаних за соколски покрет у Војводини од 1869. до 1945. године. Тиме се по први пут код нас шире осветљава феномен настанка и развоја соколског покрета у Војводини. Од откривања „стидљивих“ захтева за оснивање „соколских друштава“ под другим именима, те до оснивања Соколских организација, лежи основна теоретска вредност овог рада.

Већина досадашњих истраживања почетака и развоја соколског покрета кроз најчешће разне монографске студије соколских друштава, биле су фокусиране најчешће на појединачна соколска друштва и временски су релативно ограничена.

Практична значајност рада, односно истраживања у целини, састоји се у томе да може да буде путоказ будућим истраживачима на пољу историје физичке културе.

Чињеница да је соколски покрет у Војводини у једном периоду свога развоја држао корак са светским соколским покретом а по усвојеним идејама и организованошћу испред свих некадашњих република у бившој нам земљи Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, сведочи о томе да су Војвођани који су живели пре више од једног века, схватили важност соколског покрета пре свега као феномена здравља, а потом као феномена очувања културе и цивилизације словенских народа.

7.1) SUMMARY

The research of the beginning and development of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina from 1869 to 1945 was primarily initiated by the negligence of this problem and later by its significance and omnipresent historical curiosity.

The TOPIC of this research in the broadest of terms encompasses **the beginnings, formation and development** of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina from 1869 to 1945, that is – the phenomenon and development, organization, system and methods of physical exercise within this movement.

The territorial framework:

The research encompasses the territory of modern Vojvodina, in other words – the former Austro-Hungarian monarchy, then the SCS monarchy and, lastly, the Monarchy of Yugoslavia, where the activity of this movement came to realization. In geographical terms, this is the northern part of the Republic of Serbia, officially referred to as „The Autonomous Province of Vojvodina“, with its area of about 21,506 square kilometres and 2,031,992 residents (in 2002, *which makes 21.6% of the total number of Serbian citizens*).

The area of Vojvodina is surrounded by Hungary in the north, Romania in the east, Croatia in the west and Serbian Republic (Bosnia and Herzegovina) in the south-west. The southern parts of Vojvodina are largely administratively separated from the central part of Serbia by the Danube and Sava. Novi Sad is the largest city in Vojvodina which is also its administrative centre.

Seeking the beginnings of the falcon movement, that is – its formation and foundation represented the basic orientation of the research. The research further included establishing the formation periods of the original falcon communities within the territory of Vojvodina or the independent falcon organizations that basically formed some other falcon organizations or districts.

The topic of this research in the narrow sense is:

The beginning of formation and foundation of the falcon movement within the territory of Vojvodina.

The following has been chronologically explored:

The time frame of this research encompasses the chronological period from 1869 to 1945, that is – the period of formation and continuance of the falcon movement in Vojvodina.

The beginnings and development of the falcon movement from 1869 to 1918 – the reign period of the Austro-Hungarian monarchy;

The falcon activity during the period of the "SCS" monarchy from 1918 to 1929;

The falcon activity during the period of the Monarchy of Yugoslavia from 1929 to 1945.

The following basic *OBJECTIVES* of the research were defined based on the extensive review of the recent research hence the constructed theoretical research model.

Establishing the beginning of the formation and foundation of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina from 1869 to 1945 as well as the circumstances of its formation and development.

The development of the falcon movement within the independent falcon organizations from 1869 to 1945.

Based on these objectives, the special objectives further resulted, which enabled the following: Establishing the historical, social-political and cultural, as well as material, conditions for the formation and development of the falcon movement.

Establishing the development of the founded falcon communities in Vojvodina in the period from 1869 to 1945.

Establishing the development of the falcon communities in the places of their foundation within different Slavic groups (Serbian Falcon, Croatian Falcon, Russian Falcon and Slovak Falcon).

Following the studied and systematized data about the beginnings and development of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina from 1869 to 1945, as well as the

critical review of the sources of this research, the final objective was the presentation of the established results of the research.

Based on the theme and objectives of the research, the following *HYPOTHESES* were defined:

H1 – The falcon activity in Vojvodina appeared as a result of the development of the falcon movements of the Slavic people and it was pan-Slavic in its orientation excluding any national, religious or class diversity which basically opted the morale of the movement in the Slavic people.

H2 – The falcon activity in Vojvodina from 1869 to 1945 continued concurrently with the development of the liberal Yugoslav falcon movement.

H3 – The falcon movement in Vojvodina from 1869 to 1945, with its variable consistency, is (un)supported by the competent state and education authorities in material and moral terms which, at first, led to the rather weak status of the movement, yet the stronger one afterwards, within this region.

H4 – The falcon movement in Vojvodina left permanent impacts on the development of Physical Education in general yet especially on the formation and development of certain sports disciplines.

H5 – The falcon movement significantly affected the development of Physical Education in schools in Vojvodina, especially during the period from 1918 to 1941.

THE HISTORICAL METHOD was applied in this research since it is of historical character containing four basic and interrelated phases: collecting and studying the sources (heuristics), critics, synthesis and exposition.

The initial phase of the research included collecting and studying the historical sources in relation to the beginnings and development of the falcon movement in Vojvodina within the territory of modern Vojvodina from 1869 to 1945. Special attention was drawn to *the heuristic phase*, that is – to the comprehensive endeavour to collect as many historical sources as possible for the reason that this problem has not been studied enough.

During the second phase, the available historical sources were verified and the documentation collected underwent the process of *critical assessment* to determine the reliability of the facts obtained from the sources. External critics verified the authenticity of these sources and the circumstances of their formation, whereas internal critics tested whether the sources presented valid and reliable facts, that is – the historical truth (statement credibility verification).

In the third phase, *the synthesis phase*, the beginnings and development of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina were determined by the processes of interconnecting the facts and generalization.

Primary and secondary sources have been used in this work. The primary sources were mostly destroyed or lost hence they are not largely used. However, due to a large number of secondary sources, or the bibliography on the falcon movement from that period, it was necessary to face the secondary sources of that kind incessantly.

I used two studies as the baseline of this research: first, the beginning of the sports organizations within the territory of Vojvodina until 1918 in which the district Dr. Branko Mrkic was engaged more than three decades; second, Sports in Velika Kikinda in which Dr. Micurin Mirce Berar was engaged.

All the available archival material has been studied as well as the available documentation from the sports associations and organizations where the falcon movement was implemented and honoured. The material has been used from the following organizations: The Archives of Vojvodina, The Archives of SANU, The Archives of Sremski Karlovci, The Archives of SPVG Sremski Karlovci, The Archives of the City of Novi Sad, The Sports Association of Vojvodina, The Archives of Yugoslavia, The Archives of the City of Subotica, The Archives of the City of Zrenjanin, The Archives of the City of Sombor, as well as the private archival material and the material from the Archives in some smaller towns in Vojvodina.

In order to determine the economic, social, political and cultural conditions surrounding the formation of the falcon movement of Vojvodina, special attention has been focused on consulting the works concerning the history of Vojvodina in a certain period.

Apart from that, to a lesser extent though, this research included some *interviews* with the people who used to be the members of the falcon movement in Vojvodina, or the falcon communities or just the contemporaries of that time. This has been done for the reason that there already is a great time distance between the modern and the times in question.

THE RESULTS OF THE RESEARCH have been summarized in accordance with the hypotheses appointed:

H1 – positive. The falcon activity in Vojvodina appeared as a result of the development of the falcon movements of the Slavic people and it was pan-Slavic in its orientation excluding any national, religious or class diversity which basically opted the morale of the movement in the Slavic people.

H2 – partly positive. The falcon activity in Vojvodina from 1869 to 1945 continued partly concurrently with the development of the liberal Yugoslav falcon movement. At first, original falcon communities as well as the falcon movement itself developed bearing the national identity since its appearance in 1869 all to 1919. The falcon activity began to lose its national identity and gain the idea of Yugoslavenism.

H3 – positive. The falcon movement in Vojvodina from 1869 to 1945, with its variable consistency, is (un)supported by the competent state and education authorities in material and moral terms which, at first, led to the rather weak status of the movement, yet the stronger one afterwards, within this region. To be specific, the falcon movement was unreservedly questioned and banned from 1869 to 1919 – this being the period during which Vojvodina was under the reign of the Austro-Hungarian monarchy. Soon after the war was terminated, November 25 1918 to be exact, the Grand National Assembly in Novi Sad announced both the discontinuance of the state-legal relations between Vojvodina and Hungary and the unification with Serbia, December 1 1918. Vojvodina then became part of the SCS monarchy – Srem was the first followed by Backa and Banat when peace was signed between the SCS monarchy and Hungary in Trijanon, June 4 1920.

From that moment onwards, the falcon movement began to rise and develop much more significantly along with the considerable sympathy from The Monarchy of Serbs, Croats and Slovenians.

H4 – positive. The falcon movement in Vojvodina left permanent impacts on the development of Physical Education in general yet especially on the formation and development of certain sports disciplines. Quite a significant impact was made on the development of sports gymnastics in Vojvodina. "Falcon" was the first expressively nationalist Physical Education organization in Vojvodina including only the Slavic standpoint which had been formed as a reaction to the enormously long nationalist pressure and tendency towards the denationalization of Serbs from Germans first and then Hungarians later, all in Hungary. Soon after the "Falcon" had been founded in Sremski Karlovci in 1904, the falcon communities were founded also in other towns in villages in Vojvodina.

H5 – positive. The falcon movement significantly affected the development of Physical Education in schools in Vojvodina, especially during the period from 1918 to 1941. Keeping gymnastics as a basic form of its sports activity, the falcon movement vividly affected the teaching of Physical Education in Serbian schools in Vojvodina at the beginning of the 20th century.

The gymnastic curriculum of the falcon communities became introduced in Serbian schools gradually. It was less rare that falcon frontmen were actual Physical Education teachers as a result of lack of educated Physical Education teachers. The number of such people was greater in high schools yet it was not unusual that falcon frontmen taught physical education in primary schools as well nearly before the World War I outburst. This was the case in Kikinda, Novi Sad, Zrenjanin, Sremski Karlovci and also some other places (Vrsac). Branko Lorer, an outstanding falcon frontman, taught gymnastics in all primary schools in Kikinda in 1912. The Church and School Board of the Municipality of Velika Kikinda accepted the proposed curriculum of the falcon organization according to which it was planned that gymnastics training should include all primary school children, among other things. In that sense, the same church-school municipality remunerated the falcon frontman.

A similar procedure was found in Sremski Karlovci in 1909 when the City council in Karlovci approved the construction of the falcon centre there obliging the falcon organization to conduct the process which was to be the practice place also for „the youth of the Serbian falcon that has 40 children from primary schools where the regular classes following the school curriculum will be realized.

The falcon activity in Hungary was first accepted by Serbian teachers together with other Serbian upper class members. Since the falcon activity focused most of its attention to

massiveness which was not possible to exist without the school youth, it is understandable why this movement affected work in Serbian schools.

Spreading the pan-Slavic idea, which later took the form of nationalistic motivation, the falcon movement contained numerous educational elements which affected both school and political conditions of the Serbs in Hungary positively. Having been enthusiastically accepted by the Serbian teachers, the falcon movement strengthened the social-political force of the Hungarian Serbs by the rapprochement of the Serbian people on the one hand and enabled Serbian schools to encourage the rise of Physical Education, using its forms (aspects) of activities on the other.

THE PRACTICAL SIGNIFICANCE of the research reflects itself in the identification of the beginnings and formation of the falcon movement within the territory of modern Vojvodina as well as the identification of the most important centres for the development of the falcon movement as the initial step towards establishing the chronology of the most significant cases in relation to the falcon movement in Vojvodina from 1869 to 1945. By this, the phenomenon of the formation and development of the falcon movement in Vojvodina becomes widely available to us. The basic theoretical worth of this work lies in the span going from the discovery of the "timid" requests for the foundation of "the falcon communities" under other names to the foundation of the Falcon organizations.

Most of the recent overall research of the beginnings and development of the falcon movement within various monographical studies of the falcon communities has been mostly focused on individual falcon communities and has been relatively timed.

The practical significance of the work, that is – the research as a whole, is that it can be a guideline for the future researchers in the field of the History of Physical Education.

The fact that the falcon movement in Vojvodina during a certain period of its development closely followed the world falcon movement, witnesses that people from Vojvodina, who lived over a century ago, realized the importance of the falcon movement as a health phenomenon first and then as a preservation phenomenon of the culture and civilization of the Slavic people.

7.2) ВЫВОДЫ

Исследование начала и развития сокольского движения на территории современной Воеводины с 1869 года до 1945 года было инициировано прежде всего пренебрежением этого вопроса, и всегда актуальным историческим интересом.

ПРЕДМЕТОМ этого исследования, в самом широком смысле, является начало, образование и развитие сокольского движения на территории современной Воеводины с 1869 года до 1945 года, то есть начало и развитие, организация, система и методика физических упражнений в этом движении.

Территориальные рамки:

Это исследование охватывает территорию современной Воеводины, то есть территорию бывшей Австро-Венгерской монархии, потом Королевства СХС, и на конец Королевства Югославии, на чьей территории продолжалась деятельность этого движения. В географическом плане это северная часть Республики Сербии, официального названия „Автономная область Воеводина“, поверхности 21.506 км², 2.031.992 (2002) жителей (21,6% от общей численности населения Республики Сербии).

Территорию Воеводины со севера окружает Венгрия, с востока Румыния, с запада Хорватия и с юго-запада Республика Сербская (БиХ). Южные области Воеводины административно разграничиваются от центральной Сербии реками Дунаем и Саввой. Самый большой город Воеводины- Новый Сад, это также и её административный центр.

Основную направленность в исследовании составлял поиск по происхождению сокольского движения, то есть исследование его происхождения и создания. В этом исследовании рассматривается период создания первых сокольских движений на территории Воеводины, то есть создание самостоятельных сокольских обществ, которые являлись неотъемлемой частью других сокольских организаций, то есть районов.

В узком смысле, предметом этого исследования является:

1. Первые зачатки и создание сокольского движения на территории Воеводины.

Хронологические исследования:

Хронологические рамки этого исследования охватывают период с 1869 года до 1945 года, то есть период формирования и существования сокольского движения во Воеводине.

1. Первые зачатки и развитие сокольского движения с 1869 года до 1918. года- период существования Австро-Венгерской монархии.
2. Сокольское движение во время Королевства „СХС“ с 1918 года до 1929. года.
3. Сокольское движение во время Королевства Югославии с 1929 года до 1945 года.

На основе тщательного анализа предыдущих исследований, эта работа построена на теоретической модели исследования, и в ней определяются следующие основные цели этого исследования:

1. Определение начала и создания сокольского движения на территории современной Воеводине с 1869 года до 1945 года, а также и определение обстоятельств при которых возникло и развивалось сокольское движение.
2. Развитие сокольского движения в рамках самостоятельных сокольских обществ с 1869 года до 1945 года.

На основе главной цели обусловлены и конкретные цели, на основе которых возможно:

1. Определение исторических, социально-политических, культурных, а также и материальных условиях при которых зачалось и развивалось сокольское движение,
2. Определение развития уже установленных объединений во Воеводине в периоде с 1869 года до 1945 года.
3. Определение развития сокольских объединений в районах где существовали сокольские движения в рамках других славянских объединений

(Сербский Сокол, Хорватский Сокол, Русский Сокол и Словацкий Сокол).

По законченнии изучения и систематизированния данных о начале и развитию сокольского движения на территории современной Воевоины с 1869 года до 1945 года, и по закончении критического обзора источников исследования, конечной целью становится представление результатов исследования.

На основе предмета и цели исследования, определяются следующие **ГИПОТЕЗЫ:**

Г1 - Сокольство во Воевоины было создано в результате развития сокольского движения славянских народов. Сокольское движение во Воевоины имело панславянскую ориентацию и исключало каждое этническое, религиозное и классовое деление, что в основном характеризировало и другие сокольские движения славянских народов.

Г2 - Сокольство во Воевоины с 1869 года до 1945 года шло по пути развитияа югославского сокольства либерального характера.

Г3 - Сокольское движение во Воевоины с 1869 года до 1945 года, с переменчивой последовательностью, (не) имело материальную и моральную поддержку со стороны соответствующих государственных и просветительных учреждений, что привело, сначала к ослаблению, а потом и к улучшению статуса сокольства в этом районе.

Г4 - Сокольское движение во Воевоины оставило неизгладимое влияние на развитие физического воспитания вообще, а тоже и на появление и развитие некоторых спортивных дисциплин.

Г5- Сокольское движение очень сильно влияло на развитие физического воспитания во Воевоины, особенно в период с 1918 года до 1941 года.

Потому что это исследование имело исторический характер, применялся и исторический метод, который состоит из четырёх основных взаимосвязанных фаз: сбор и изучение источников (эвристика), критика, синтез и экспозиция.

1. Начальную фазу этого исследования представлял сбор и изучение

исторических источников в связи с началом и развитием сокольского движения Воеводины, на территории современной Воеводины с 1869 года до 1945 года. Особое внимание посвящалось эвристической фазе, то есть всеобъемлющим усилиям при сборе исторических источников, потому что эта проблема не была достаточно изучена.

2. Во второй фазе, доступные исторические источники подвергаются проверке, а собранная документация критической оценке, для определения надежности фактов, о которых говорится в источниках. Внешней критикой определялись подлинность этих источников и обстоятельства их возникновения, а внутренней критикой определялись надежность источников и фактов, то есть историческая достоверность (оценка достоверности заявлений).

3. В третьей фазе, фазе синтеза, взаимосвязанностью фактов и обобщением, были определены начало и путь развития сокольского движения на территории современной Воеводины.

В исследовании использованы первичные и вторичные источники. Первичные источники в значительной степени уничтожены или потерялись, поэтому не представлены в большой степени. Но в связи с большим числом вторичных источников, то есть со сокольской литературой того времени, постоянно сталкиваемся с вторичными источниками того типа.

В качестве отправной точки в этом исследовании использованы две научные работы: первое исследование описывает создание спортивных организаций на территории Воеводины до 1918 года, этим исследованием занимался более тридцати лет д-р. Бранко Мркич; второе исследование - Спорт в Великой Кикинде, которым занимался д-р. Мичурин Мирче Берар.

В этом исследовании использованы все имеющиеся архивные материалы спортивных организаций, а также и материал организаций в которых холилось сокольство. Использованный материал: материал Архива Воеводины, Архива САНУ, Архива Сремских Карловцах, Архива СПВГ Сремских Карловцах, Архива города Нового Сада, Спортивного союза Воеводины, материал Архива Югославии, Архива города Суботицы, Архива города Зренянына, Архива города Сомбора, частные архивные материалы, как и материалы архивов меньших городов Воеводины.

Для того чтобы определить экономические, социальные, политические и культурные условия в которых развивалось сокольское движение Воеводины, использованы исторические работы, которые касаются истории Воеводины в соответствующей эпохе.

Кроме того, в этом исследовании, в меньшей степени использованы и интервью с людьми, которые были членами сокольского движения во Воеводине, то есть сокольских обществ; потому что уже существует большая разница во времени с исторической эпохой о которой здесь идёт речь.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ приводятся в соответствии с установленными гипотезами:

Г – положительная. Сокольство во Воеводине было создано в результате развития сокольского движения славянских народов и имело панславянскую ориентацию. Сокольское движение исключало этнические, религиозные и классовые различия, что в основе определяло сокольство славянских народов.

Г2 – частично положительная. Сокольство во Воеводине с 1869 года до 1945 года только частично шло по пути развития югославского сокольства либерального характера. Сокольские общества, которые были созданы первым, а также и сокольское движение, в начале шли по пути развития национальной идентичности и то с момента возникновения в 1869 году и эта тенденция продолжалась до 1919 года. С 1919 года сокольство теряет национальную идентичность и приобретает идею югославянства.

Г3 – положительная. Сокольское движение во Воеводине с 1869 года до 1945 года с переменной последовательностью (не) имело материальную и моральную поддержку со стороны соответствующих государственных и просветительных учреждений, что привело сначала к ослаблению, а потом и к улучшению статуса сокольства во Воеводине. Конкретно, государственные органы часто оспаривали и запрещали работу сокольского движения во Воеводине с 1869 года до 1919 года. Период существования Воеводины под Австро-Венгерской монархией. Сразу по окончании войны 25. ноября 1918 года, Великое Народное Собрание в Новом Саде объявляет прекращение государственных и политических связей с Венгрией, и объявляет объединение со Сербией 1. декабря 1918 года. Воеводина становится частью Королевства СХС, сначала Срем, а потом и Бачка и Банат с 4. июня 1920 года, на

мирового договора в Трианоне между Королевством СХС и Венгрией. С того момента сокольское движение начинает быстрее развиваться. Уже с большой симпатией недавно созданного государства Королевства Сербов, Хорватов и Словенцев.

Г4 – положительная. Сокольское движение во Воеводины оставило положительное влияние на развитие физического воспитания вообще, а особенно на возникновение и развитие отдельных спортивных дисциплин. Сокольство влияло на развитие спортивной гимнастики во Воеводины. „Сокол“ был первой исключительно национальной организацией для физического воспитания, и включал в себе только славянское население. „Сокол“ был основан в ответ на долгосрочное давление и тенденцию разгосударствления Сербов в Австро-Венгрии, сначала со стороны Немцев, а потом и со стороны Венгров. Сразу после основания „Сокола“ в Сремских Карловцах 1904 года, сокольские общества возникают и в других городах и деревнях Воеводины.

Г5 – положительная. Сокольское движение оказало значительное влияние на развитие школьного физического воспитания во Воеводины, особенно в периоде с 1918 года до 1941 года. Развивая гимнастику как основной вид своей спортивной активности, Сокольство повлияло на обучение физическому воспитанию во Воеводины, в сербских школах.

Гимнастическая программа сокольских обществ всё более находит место в сербских школах. В отсутствие обученных преподавателей физического воспитания, очень часто встречались в школах сокольские деятели, которые преподавали физическое воспитание. Многие сокольские деятели работали в средних школах, они не редко встречались и случаи, до начала Первой мировой войны, когда сокольские деятели преподавали физическое воспитание и в начальных школах. Такие случаи встречались в Кикинде, Новом Саде, Зреняине, Сремских Карловцах и в других местах (Вршац). В Кикинде во всех начальных школах в 1912 году уроки физического воспитания вёл Бранко Лорер, известный сокольский деятель. Церковно-школьный совет великокикиндского муниципалитета принял предложение сокольского движения в котором предполагается что гимнастической подготовкой нужно охватить и всех детей в начальных школах. В отношении с этим тот же церковно-школьный совет муниципалитета выплачивал месячный заработок сокольскому деятелю.

Аналогичный случай существует и в Сремских Карловцах в 1919 году, когда Городской Совет в Карловцах разрешил сокольским организациям построить своё здание, в котором, между прочим, будет заниматься и молодое поколение „Сербского сокола“, 40 ребят из начальных школ, а тут же будут проводиться и регулярные занятия по школьной программе.

Сокольево в Австро-Венгрии сначала было принято сербскими учителями и остальными передовыми деятелями. Сокольство уделяло большое внимание массовым масштабам, и поэтому они не могли обойтись без школьной молодёжи, и тогда понятно почему это движение так сильно влияло на занятия в сербских школах.

Распространяя идею панславизма, а потом и националистические побуждения, сокольское движение содержало в себе немало образовательных элементов, которые положительно влияли на академические и политические условия Сербов в Австро-Венгрии. Сербские учителя с энтузиазмом приняли сокольское движение. С одной стороны сокольское движение влияло на сближение сербского народа и укрепление его социально-политической позиции, с другой стороны сокольское движение своей активностью поощряло сербские школы чтобы поднять физическое воспитание на высший уровень.

ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ этого исследования отражено во выявливании начала и образования сокольского движения на территории современной Воеводины, а также и в идентификации наиболее важных центров развития сокольского движения, в качестве первого шага на пути определения хронологии значительных событий связанных со сокольским движением во Воеводины с 1869 года до 1945 года.

Фундаментальное теоретическое значение этого исследования лежит в обнаруживании „застенчивых“ требований для создания сокольских обществ под другими названиями, а также и в обнаруживании основания сокольских организаций на территории Воеводины.

Большинство предыдущих исследований, которые касались начала и развития сокольского движения, были приказаны через монографические исследования сокольских обществ, и были сосредоточены на отдельные сокольские общества.

Практическое значение этой работы, и исследования вообще, состоит в том что эта работа может служить указательным столбом для будущих исследователей в области истории физического воспитания.

Сокольское движение во Воеводиы в один период своего развития шло в шаг с мировым сокольским движением, и этот факт говорит о том что граждане Воеводины, которые жили более сто лет назад, понимали значение сокольского движения в первую очередь как феномен здоровья, а потом и как феномен сохранения культуры и цивилизации славянских народов.

7.0 БИБЛИОГРАФСКЕ ЈЕДИНИЦЕ (ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ)

МОНОГРАФСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1. Андрић, Љ. (1997). *Сремски Карловци*. Нови Сад: Невкош-Прометеј.
2. *Аутобиографија Стеве Тодоровића*. (1951). Нови Сад.
3. Аутентични текст (1931). *Путеви и циљеви савеза Сокола Краљевине Југославије*. Љубљана: Наклада Југословенске соколске матице.
4. Аутентични текст (1931). *Организација Савеза Сокола Краљевине Југославије*. Љубљана: Наклада југословенске соколске матице.
5. Аутентични текст (1922). *Споменица о Првом Југословенском свесоколском злету*, Љубљана: Заложба Југословенског соколског савеза.
6. Аутентични текст (1908). *Основна правила савеза српских сокола Краљевине Србије*. Београд: Штампарија Наумовић и Стефановић.
7. Аутентични текст (1937). *Опита такмичења, нараштаја и чланова, Савеза Сокола Краљевине Југославије*, Први део-градиво, Београд.
8. Бабјак, Ј. (2001). *Ked vzlietol sokol petrovski*. Бачки Петровац: MSJ-Kutura.
9. Берар, М., М., и Милошевић, З. (2009). *Школско физичко васпитање код Војвођанских Срба до 1914. године*. Нови Сад-Сомбор.
10. Берар, М., М. (2001). *Спорт у Великој Кикинди*, Нови Сад.
11. Богдан, С. (1931). *Повест гимнастике и соколства*, Винковци.
12. Богићевић, В. (1934). *Приручник за соколске предњаке*. Тузла: Властито издање.
13. Богуновић, Д. (1925). *Соколске речи др Лазе Поповића*, 1 - 2. Загреб.
14. Богуновић, Д. (1924). *Преглед телесног одгоја и соколства*, Загреб.
15. Богуновић, Д. (1927). *Соколство и народна војска*, Загреб.
16. Божиловић, Н. (1998). *Социологија културе*. ЈПНИРТВ ИНФО-НИШ: Народне новине Ниш.
17. Берковић, Л. (1985). *Исторја физичке културе*. Нови Сад.
18. Бутиган, В. (1994). *Увод у културу политике*. Пирот: Графика.
19. Брозовић, А. (1930). *Соко Краљевине Југославије*. Београд: Венац.
20. Брозовић, А. (1934). *Соколски зборник, Свесоколски слет*, Београд: Венац.
21. Бевц, В. (1930). *Соколско просветно дело*. Љубљана: Југословенска соколска матица.

22. Вјекослав Бутиган, *Увод у културу политике*, Пирот: Графика
23. Гангл, Е. (1929). *Словенска идеја и словенско соколство на делу*. Љубљана.
24. Глигоријевић, Б. (2002). *Краљ Александар Карађорђевић, у ратовима за национално ослобођење*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
25. Гоати, В. (1994). *Савремене политичке партије*, Београд: ООУР ИПД.
26. Гоод, В., и Хет, П. (1966). *Методи социјалног истраживања*. Београд: Вук Караџић.
27. Гоод - Скатес. (1967). *Методи истраживања у педагогији, психологији и социологији*. Рјека: Октокар кершовани.
28. Градојевић, М. (1923). *О соколству*. Београд. Просветно културно одељење.
29. Ленерт и др., (1977). *Енциклопедија физичке културе 2 П - Ж*, Загреб, Југословенски лексикографски завод.
30. Димић, Љ. (1996). *Културна политика у Краљевини Југославији 1918-1941*. књига I. Београд.
31. Драшковић, Б., Макек, И. (1992). *Историја за пети разред основне школе*. Нови Сад: Завод за издавање уџбеника.
32. Димитријевић, В. (1977). *Библија без бога, хришћанство без цркве*. Цетиње: Издавачка установа митрополије Црногорско-приморске.
33. Енциклопедија Југославије, 5, (1962) *Југос-Мак*. Загреб: Лексикографски завод.
34. Енгелберт, Г.: (1929). *Словенско Соколство и словенска идеја на делу*. Љубљана.
35. Жутић, Н. (1991). *Соколи и идеологија у физичкој култури Краљевине Југославије*. Београд: Агротејд
36. Жутић, Н. (1998). *Крајишки соколи*, Београд: Српско културно друштво Зора.
37. Живановић, Н. (1997). *Спорт, узлети и падови*, Параћин: Вук Караџић.
38. Живановић, Н., Живковић, И. (1997). *Више од игре*, Ниш: Византијско огледало.
39. Живановић, Н. (2000). *Прилог епистемологији физичке културе*. Друго издање. Ниш: Паноптикум.
40. Живојиновић, Д. (1990). *Краљ Петар I Карађорђевић, живот и дело у отаџбини 1903-1914. година*. књига 2. Београд: БИГЗ.
41. Живојиновић, Д. (1994). *Краљ Петар I Карађорђевић, рат и последње године 1914-1921. година*. књига 3. Београд: БИГЗ.
42. Зечевић, Љ. (1988). *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за време Аустро-Угарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*. Докторска дисертација, Београд. Факултет физичке културе.

43. Зајечарановић, Г. (1974). *Основи методологије науке*. Београд: Институт за политичке студије.
44. Илић, С. (1994). *Историја физичке културе*. Београд: Факултет физичке културе.
45. Илић, С. (1994). *Историја физичке културе, Старо доба и средњи век*. Београд: Факултет физичке културе.
46. Илић, С. (1994). *Историја физичке културе, Нови век и савремено доба*. Београд: Факултет физичке културе.
47. Илић, С. (1994). *Историја физичке културе, Кнежевина и Краљевина Србија*. Београд: Факултет физичке културе.
48. Илић, Б. (1971). *Историја Крушевца 1371-1971*. Крушевац: Историјски архив.
49. Илић, М. (1991) *Социологија културе и уметности*. Београд: Научна књига.
50. Јакшић, С. (1940) *Соколско друштво у Великој Кикинди од 1910-1940. године*. Велика Кикинда.
51. Јовановић, Б. (1995). *Физичка култура кроз историју*. Београд.
52. Јовановић, Д. (1914). *Соколске вежбе за ученике српских основних школа*. књига 1, Сарајево: Издао велики управитељ и просветни саветник.
53. Јегер, Д. (1931). *Соколске вежбе за децу*, свеска 2, Суботица. Дом телесне културе.
54. Јевђевић А. Ј. (2008). *Споменица Крагујевачких сокола*, Крагујевац. Соколско друштво Крагујевац.
55. Јокић, М. (1911). *О гимнастици и соколству*. Нови Сад: Парна штампарија Ђорђа Ивковића.
56. Крагујевић, Г. (1994). *Соколски гимнастички систем као основа физичког васпитања у Краљевини Југославији 1919-1941*. Докторска дисертација, Београд: Факултет физичке културе.
57. Малацко, Ј. (1991). *Припрема и одбрана дипломског и научног рада*. Друго проширено издање. Нови Сад: ФТН.
58. Малацко, Ј., Поповић, Д. (2000). *Методологија кинезиолошко-антрополошких истраживања*. Друго издање, Лепосавић: ФФК у Приштини.
59. Марковић, Ж. (2012). *Врџник Castellum Radnek*, Нови Сад.
60. Мирчетић, Д. (1998). *Прокупље и околина између два светска рата 1918-1941*, Прокупље: Народни музеј Топлице.
61. Милошевић, Б. (2004), *Паланка на Дунаву*, Товаришево.

62. Мрвиш, Н. (1932). *Погледи и мисли др Мирослава Тирша*, Соколска књижница 9, Љубљана. Југословенска соколска матица.
63. Мркић, Б. (1996). *Почеци спорта на тлу Војводине*. Нови Сад: Матица Српска.
64. Мркић, Б. (1996). *Почеци и развој спортских организација на територији Војводине до 1918. године*. Докторске дисертација, Београд: Факултет за физичко васпитање.
65. *Опита такмичења нараштаја и чланова*. (1937). Београд: Савез Сокола Краљевине Југославије.
66. Palanka an Der Donau - Band I 1764-1944. Heimatortsausschuss Palanka (НОА), Ulm, Germany, 1986.
67. Павловић, П. (1998). *Физичка култура Српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. Године*. Српско Сарајево: ФФК.
68. Павловић, П. (1999). *Српски соко*. Српско Сарајево: Витешка организација српски соко.
69. Пајовић, М. (2001). *Владари српских земаља*. Подгорица. Граматик.
70. Петрановић, Б. (1980). *Историја Југославије 1918-1988*, Прва књига. Београд: Нолит.
71. Петровић, Т. (1981). *Сећања*. Нови Сад: Матица Српска.
72. Петровић Д. Н. (2004)., *Параге - село у Бачкој*, Параге.
73. Поповић, Л. (1906). *О Српским Соколима*. Србобран: Загреб: Народни српски календар.
74. Самарцић, М. (1998). *Албум српских четника генерала драже михаиловића у 1.000 слика*, Крагујевац: Погледи.
75. *Свесловенско соколство* (1930). Београд: Соко Краљевине Југославије.
76. *Соколски живот*, (1936-1937). Ниш. Соколска жупа.
77. *Споменица Карловачког Сокола 1904-1929* (1929). Сремски Карловци.
78. Стефановић, В. (1988). *Педагогија физичке културе*, Београд: Партизан.
79. *Сто биографија*, свеска прва. (1969). Београд: Комисија за историју, архив и музеј Физичке културе Србије.
80. *Сто биографија*, свеска друга. (1972). Београд: Комисија за историју, архив и музеј Физичке културе Србије.
81. *Сто биографија*, свеска трећа. (1974). Београд: Комисија за историју, архив и музеј Физичке културе Србије.

82. *Сто биографија*, свеска четврта. (1976). Београд: Комисија за историју, архив и музеј Физичке културе Србије.
83. Табаковић, Ђ. (2008). *Архитектонска и уметничка дела*, Нови Сад. Дневник.
84. Тубић, М. Р. (2005). *Југословенски спорт*, Нови Сад. Музеј Војводине.
85. Ћоровић, В. (2010). *Историја Срба*, Лео Комерц, Београд.
86. Цветковић, Д. (1999). *Соколи и соколски слетови 1862-1941*, Београд: Књигопром.
87. Шешум, В. (2004). *Соколско друштво Среза Поречког Доњи Милановац 1931-1941*. Неготин. Историјски Архив у Неготину.
88. Шушњић, Ђ. (1999). *Методологија-критика науке*. Београд: Чигоја.

ЧАСОПИСИ

1. Адамовић, А. (1938). Југословенски учитељ и Соко, *Око соколово*, 2.
2. *Банатски гласник (1919)* Банатске жупе, 7.
3. *Бечкеречке новине (1914)* 9.
4. Боко, Ј. (1940). Индивидуални живот и соколство, *Соко, месечни часопис за соколски живот и рад*, 2.
5. Грубовац, М. (1940). Вера у југословенство, *Соко, месечни часопис за соколски живот и рад*, 3.
6. Градојевић, М. (1938). Ода свесловенској соколској идеји, *Око соколово*, 1.
7. *Гимнастикон. (1925)*. Лист за телесну теловежбу, 1.
8. *Гимнастикон. (1928)*. Лист за телесну теловежбу, 37.
9. *Гимнастикон. (1929)*. Лист за телесну теловежбу, 54.
10. *Гимнастикон. (1933)* Лист за телесну теловежбу, 96.
11. Жакула, С. (1907). СС и ДС, *Српски Соколски Гласник*, Сремски Гласник.
12. *Зборник за историју физичке културе Србије (1973)* Комисија за историју, архив и музеј физичке културе СР Србије, Београд, 7-8, 8.
13. *Зборник за историју Физичке културе Србије, (1974)*, 9-10.
14. Илић, Т. (1940). Снага Светосавског морала, *Соко, месечни часопис за живот и рад*, 1.
15. Хануш, Ј. (1925) Соколска читанка, Загреб.
16. Јовановић, Д. (1939). Квалитет у соколству, *Око соколово*, 1.

17. Кујунџић, В., Градојевић М. (1927). *Соко Душана Силног*, Гласник београдске соколске жупе.
18. Марјановић, С. (1937). Соколство и омладина, *Око соколово*, Гласник соколске жупе Београд, бр. 10.
19. Мајсторовић, М. (1938). Соколство и борба за народно ослобађање, *Око соколово*, 3.
20. Поповић, Л. (1906). О сељачким соколима, *Српски Соко*, 1,1.
21. Петровић, В. (1997). Др Лаза Поповић, Сремски Карловци 1877, Београд, 1945, *Око соколово*, 9.
22. Поповић, Л. (1904). Српски соко, *Браник*, 13.
23. Поповић, Л. (1906). Соколска идеја, *Српски соко*, 8.
24. *Повјест спорта, Грађа и прилози*. (1990). 84.
25. *Повјест спорта, Грађа и прилози* (1987). 74.
26. *Предњак* (1929). Лист Југословенског Соколског Предњаштва, 10-11-12.
27. Петровић, В., Живановић, Ж. (1982). Сећање на дело Мирослава Тирша, *Физичка култура*, 5.
28. Радан, Ж. (1985). *Спорт и политика у Југославији у периоду 1918-1941. година*, Физичка култура, 1.
29. Синобад, Б.: (1937). Жена и соколство, *Око соколово*, Гласник соколске жупе Београд, 10.
30. Споменица II слета Банатске соколске Жупе 1922., Београд, стр. 2-3.
31. Станковић, С. (1997). Како се развијало соколство Београдске соколске жупе, *Око соколово*, Гласник соколске жупе Београд, 7.
32. *Стража*, Паланачке новине, 18. јул 1925.
33. *Соко*. (1931). Седница начелништва ССКЈ, 2.
34. *Соко Душана Силног* (1926), Гласник београдске соколске жупе, 3.
35. *Сокол*. (1930). Лист Предњаштва Сокола Краљевине Југославије, 1-6.
36. *Сокол*. (1930). Лист Предњаштва Сокола Краљевине Југославије, 7-10.
37. *Соколска просвета*. (1938). 4.
38. *Соколски вјесник*. (1936). Жупе загребачке, 1 - 2.
39. *Соколски вјесник*. (1924). Жупе загребачке, 1-2, 3, 5, 7, 8, 9-10.
40. *Соколски вјесник*. (1926). Жупе загребачке, 11.
41. *Соколски вјесник*. (1926). Жупе загребачке, 12.

42. *Соко.* (1937) *Гласник соколске жупе Београд*, 7, 5.
43. *Српски соко.* (1906-1907).
44. *Српски соко.* (1907-1908).
45. *Српски соко.* (1908-1909).
46. *Српски соко.* (1909-1910).
47. *Српски соко.* (1910-1911)

ДОКУМЕНТА

1. Главна књига соколског друштва Сремски Карловци 1904.....
2. Легитимација чланице Соколског друштва из Бачког Петровца, 1925. год
3. Објава Савеза сокола Краљевине Југославије, број 4921-40, од 23. априла 1939.
4. Плакат Првог свесоколског слета у Љубљани 1922. године.
5. Плакати, I слета, нараштаја Бачке соколске жупе Нови Сад, 27. и 28. маја 1923.
6. Плакат соколског слета у Великом Бечкереку, 7. и 8. јун 1925.
7. Плакат Петог жупског слета Жупе „Светозар Милетић“ Савеза сокола Краљевине у Сомору, 1927. године.
8. Плакат VI соколског слета Жупе „Светозар Милетић“ Савеза сокола Краљевине у Сомору, 8-9. јуна 1929. године.
9. Плакат IV покрајинског Соколског слета Савеза сокола Краљевине Југославије у Суботици 1936. године.
10. Плакат Дванаестог слета Соколске жупе Петровград 5. и 6. јуна 1937. године у Вршцу.
11. Плакат Соколског друштва Бачки Петровац, са позивом и програмом прославе „Петровачког славља“, 21. и 22. септембра 1920. године.
12. Плакат Соколског друштва Бачки Петровац 14. августа 1927. године.
13. Правилник Југословенског соколског савеза, (1925) Организација ЈСС, Љубљана.
14. Соколска жупа Крагујевац, Начелништво, бр. 1465 од 5. јула 1940. године, свим братским јединицама.
15. Српски соколски календар за 1914, Загреб, 1914.
16. Списи Соколског друштва Бачки Петровац од 1922. године.
17. Упутство (страна 1) о извршењу донете уредбе Службени лист ФНРЈ бр: 70/47, страна 931 од 22- III-1947. год о уступању на коришћење општенародне имовине

(и соколске) фискултурним друштвима и установама, упутство објављено у Службеном листу 18/48. од 3. марта 1948. године.

ЧЛАНЦИ

1. Арсењев, А.Б. (1993). Соко међу ондашњим Русима. *Свеске за историју града Новог Сада*, 4, стр. 100-102.
2. Брозовић, А. (1927, август-новембар) *Споменица V Слета Соколске жупе Светозара Милетића и освећења Соколског дома у Сомбору*, Сомбор. стр. 8-11.
3. Градојевић, М. (1937). *Положај и задаци соколске жупе Београд*, Око Соколово, 10, стр.13.
4. Јовић, П. (1937). *Потреба и значај идејних школа, чланак*, Око Соколово, 10, стр. 15.
5. Нешковић, Д. (1970). *Спорт у Прибоју*, Прибој, стр. 48.
6. Сабљић, М. (1939). *Соколство као социјални покрет*, Соко, 5, стр. 7.
7. Синобад, М. Б. (1937). *Жена и њен позив*, Око Соколово, 10, стр. 9.
8. Савић, З. (2001). *Хришћански национализам и веза са Соколством*, Зборник радова Српски соко, Зворник, 1, стр. 23.
9. Савић, З. (2010). *Социо-историјски аспекти соколства у Србији*, Теме, Ниш, ТМ Г. XXXIV, 4., стр. 8.
10. Тадић, А. (1930). *Предратно соколство у Војводини*. Свесловенско соколство Београд, Савез Сокола Краљевине Југославије, стр. 222.

АРХИВСКА ГРАЂА

1. Архив Матица Српска, Плакат Соколског друштва Кулпин, ДК II 948.
2. Архив Матица Српска, „Соколски Весник“ Банатске Жупе, бр. 11, јун 1925.
3. Архив САНУ, Сремски Карловци, Карловачки Магистрат 1904-1905./201 I.
4. АССС, Извештај секретара о раду 15. септембра 2010. године, рб. 1.
5. Визуелна култура сокола, Дипломски рад, аутор Марија Благојевић, Филозофски Факултет, Београд 2003.
6. Записник соколског друштва Бачки Петровац од 16. априла 1921. године
7. Проглас посланицима Сокола Краљевине Југославије, Београд, 7. маја 1940. године.

8. Плаката соколског друштва Бачки Петровац од 21. септембра 1922. године.
9. Плаката соколског друштва Бачки Петровац од 14. августа 1922. године.
10. Приватна архивска грађа професора Владимира Ковача из Бачке Паланке.
11. Приватна архивска грађа Владимира Станојевића из Мошорина.
12. Приватна архивска грађа Душана Колунџије из Сомбора.
13. Приватна архивска грађа Душана Бањца из Бачке Паланке.
14. Приватна архивска грађа Ђорђа Јовановића из Мокрина.
15. Приватна архивска грађа Жељка Марковића из Врдника.
16. Приватна архивска грађа проф. др Живка Стакића из Бечеја.
17. Приватна архивска грађа Жарка Димића, проф. из Сремских Карловаца.
18. Приватна архивска грађа др Јана Бабиака из Кулрина.
19. Приватна архивска грађа Ласла Таборошија из Сенте.
20. Приватна архивска грађа проф др Мичурина Мирчета Берара из Кикинде.
21. Приватна архивска грађа Стеве Пиштарића из Ирига.
22. Приватна архивска грађа професора Самуела Болдоцког из Бачког Петровца.
23. Приватна архивска грађа Саше Недељковића из Београда.
24. Проглас Савеза Сокола Краљевине Југославије, од 21. априла 1940. године у Београду, Штампa Луч Београд.
25. Проглас посланицима Сокола Краљевине Југославије, Београд, 7. маја 1940. године.
26. Савић, З. (2004). *Соколски покрет у Србији од 1903 до 1941.*, Докторска дисертација, Ниш: Факултет физичке културе.
27. Службени лист ФНРЈ, бр 18-48, од 3. марта 1948. године.
28. Службени лист ФНРЈ, бр 70-47, од 22. августа 1947. године.

ОН ЛАЈН (ON LINE) ИНТЕРНЕТ САЈТОВИ

1. Ideas of the Czech National Revival, (15. 6. 2008). *Czech Republic - The Official Website of the Czech Republic*. Преузето 26. априла 2010, са <http://www.czech.cz/en/czech-republic/history/all-about-czechhistory/>
2. Недељковић, С., (15. 6. 2008). „*Повест српског сокола*“ Преузето 26. априла 2010, са <http://www.rastko.org.yu/istorija/sokoli/tekstovi/snedeljkovic-povest.html>,
3. Товаришево, (26. 5. 2010). *Товаришево*. Преузето 26. априла 2010, са <http://sr.wikipedia.org/wiki/Товаришево>

ИНТЕРВЈУ

1. Павле Врачарић, проф. из Београда, разговор вођен месеца маја 2002. године.
2. Петар Микић, проф. из Новог Сада, разговор вођен децембра месеца 2002. године.
3. Јован Колунција из Сомбора, разговор вођен месеца маја 2008. године

ПРИЛОГ

Правила Српске Соколске Жупе Фрушкогорске

I. Име и седиште

&. 1.

Српска соколска друштва у Славонији удружују се под именом Српска Соколска Жупа Фрушкогорска.

Седиште је Жупе у сталном боравишту жупног старешине, тајника и благајника. О избору председника, тајника и благајника има се политичној области њихова сталнога боравишта пријава поднети.

II. Сврха

&. 2.

Сврха је Жупе неговање и ширење гимнастике; зближавање и узајамно потпомагање соколских друштава, која су у Жупу спојена.

III. Средства

&. 3.

Сврха се постизава:

- а) неговањем гимнастике по једноличном систему и начину;
- б) приређивањем састанака, јавних вежба, надметања, излета и свечаности;
- в) изашиљањем предњака и надзорника у поједина друштва Жупе;
- г) предавањима и издавањем списа, који се тичу гимнастике и соколства;
- д) старањем о оснивању нових соколских друштава;
- ђ) настојањем, да се према потреби оснују из појединих соколских друштава ван опсега ове Жупе нове Жупе и по томе из жупа „Савез српских соколских друштава“;
- е) моралном и материјалном потпором појединих соколских друштава;
- ж) новчаним уплатама (чланарином), као и легатима и даровима.

IV. Чланство

&. 4.

Чланом Жупе може бити свако српско соколско друштво у Славонији, које се жупном одбору пријави, а овај га прими.

Код пријаве треба да поднесе:

- а) два примерка одобрених својих правила;
 - б) број чланова, опис друштвених просторија (вежбаонице) и справа, као и начин вежбања;
 - в) остале податке, које би жупни одбор још посебно тражио.
- У случају, ако које друштво не буде примљено, има права апелирати на главну скупштину.

&. 5.

Чланови Жупе престају бити друштво:

- а) које само, правилно донесеним закључком, иступи из Жупе и жупном одбору писмено пријави;
- б) које заосталу чланарину за прошлу годину ни после трикратне опомене не плати и на основу тога га жупни одбор избрише из именика чланова; овако друштво може, ако накнадно уплати свој дуг, поново у Жупу бити примљено;
- в) које закључком главне жупне скупштине буде из Жупе искључено; друштво се може из Жупе искључити: 1. Ако не испуњава своје дужности, 2. Ако ради против интереса Жупе.

Које друштво не пријави своје иступање из Жупе најдаље до 1. децембра по нов. кал., сматра се чланом Жупе и за идућу годину.

V. Права и дужности чланова

&. 6.

Свако друштво примљено у Жупу има права, да учествује у свим у &. у 3 наведеним деловањима; право активног и пасивног избора, те право предлагања и гласања у главним скупштинама Жупе према установама свих правила.

&. 7.

Дужности сваког друштва, које спада у Жупу, јесу:

- а) уплаћивати чланарину, коју главна скупштина Жупе одреди и то за сваку годину најкасније до месеца марта по нов. кал.;
- б) слати од управног одбора свога изабране изасланике и њихове заменике из круга својих чланова и слати их у управни одбор Жупе;

в) изабрати по своме управном одбору изасланике и њихове заменике из круга својих чланова

г) учествовати код јавних вежба Жупе и приређивати бар једанпут за две године јавну вежбу или надметање, било само било заједнички с другим друштвом;

д) слати на предњачке састанке Жупе предњаке или учитеље;

ђ) слати у одређено време жупном одбору тачан извештај о своме раду;

е) извршавати све налоге и одредбе Жупе.

&. 8.

За друштва, која су у току године примљена у Жупу, вреде у погледу чланарине ове установе:

Ако је друштво пријављено пре главне скупштине Жупе, плаћа чланарину већ за текућу годину, а ако је пак приступило у Жупу после главне скупштине, онда плаћа чланарину тек од јануара идуће године.

Новооснована друштва не плаћају прве године ништа, а друге године плаћају део годишњи принос.

VI. Управа Жупе

&. 9.

Пословима Жупе управља главна скупштина и жупни одбор, а о техничким се стварима стара предњачки збор.

VII. Главна скупштина

&. 10.

Редовну главну скупштину сазива жупни одбор најкасније до месеца октобра и има настојати, да се иста сваке године састаје по могућству неизменично у местима, која леже у опсегу Жупе.

Изванредну главну скупштину може жупни одбор сазвати у свако доба, када то сматра потребним, а мора је сазвати, ако то натполовична већина друштва, у Жупу спојених, писмено захтева и предмет дневнога реда назначи.

О свакој заказаној главној скупштини има се дотичној политичкој области за времена пријава учинити.

&. 11.

Присуствовати и расправљати на главној скупштини има права сваки члан свакога у Жупу спојенога друштва.

&. 12.

Главна скупштина може стварати правоваљане закључке, ако је заступана већина друштава, која у Жупу спадају.

У случају, да се на уречени дан довољан број скупштинара не састане, има се друга главна скупштина сазвати најмање 8 дана са истим дневним редом, која ће бити власна стварати ваљане закључке без обзира на број чланова.

&. 13.

Закључци и избори на главној скупштини обављају се натполовичном већином гласова.

При једнаком броју гласова одлучује глас председников, а при изборима у том случају одлучује коцка.

Нико нема више од једног гласа.

Сви се избори врше писменим гласањем и сваки пуномоћник друштва мора лично предати дотичну цедуљицу.

Акламација вреди само онда, ако то главна скупштина закључи.

&. 14.

На главној скупштини председава старешина Жупе или његов заменик или евентуално за то заседање од саме скупштине изабрани председник.

&. 15.

Главна скупштина може решавати о свим стварима, које се тичу Жупе, нарочито пак:

а) одобравати извештаје жупног одбора, ревизора рачуна те предњачког збора;

б) решавати предлоге жупног одбора и појединих друштава, заступаних по изасланицима, и то ових потоњих само онда, ако су бар три дана пре скупштине жупном одбору пријављени;

г) избор жупног одбора, старешине, његова заменика, тајника, благајника и вође, те тројице ревизора рачуна, за време од једне године дана;

д) одлучивати о промени правила и тумачити смисао појединих тачака, кад би о њима настала препирка;

ђ) решавати утоке појединих друштава против закључака жупног одбора;

е) искључити друштва из Жупе;

ж) одлучивати о престанку Жупе.

VIII. Одбор Жупе

&. 16.

Жупне послове води одбор Жупе, у који спадају: старешина, његов заменик, тајник, благајник, вођа и толики број одборника и њихових заменика, колико има друштава у Жупи.

&. 17.

Жупни одбор, коме старешина Жупе председава, започиње свој рад одмах после избора.

&. 18.

Одборске се седнице имају држати барем једанпут за четврт године; сазива их старешина и објављује их члановима бар недељу дана раније.

Ако бар 1/3 одборника уз назначење дневног реда затраже одборску седницу, мора је старешина бар недељу дана раније сазвати

&. 19.

За правоваљано закључивање у жупном одбору мора бити присутно бар пет чланова заједно са председником. Закључује се већином гласова. При једнаком броју гласова одлучује глас председника, који иначе не гласа.

&. 20.

Заменици се такође позивају у жупни одбор и главне скупштине.

Заменици неприсутне одборнике односно заступнике друштава гласају заменици.

&. 21.

Жупни одбор управља свима пословима Жупе, уколико не спадају у делокруг главне скупштине, нарочито пак:

а) сазива главну скупшину Жупе 14 дана унапред уз назначење дневног реда писмено и путем новина;

б) подноси главној скупштини предлоге и извештаје о свом раду у прошлој години у свима правцима у правилима истакнутим;

в) одобрава према предлогу предњачког збора место и време жупних излета и вежба;

г) саставља потребне пословнике, које мора главној скупштини на одобрење поднети;

д) захтева сваке године извештаје од одбора појединих друштава, из којих саставља генерални извештај за главну скупштину;

ђ) прима у Жупу друштва, која се пријаве;

е) управља жупним иметком, због чега се чланарина само њему уплаћује, и располаже новцем преко благајника под његовом личном одговорношћу;

ж) бди над тачним вршењем свих дужности појединих друштава;

з) закључује о свему, што се односи на сврху Жупе (&.&. 2. и 3.), саставља предрачун за идућу годину, који има главној скупштини Жупе на одобрење поднети, и извршује закључке главне скупштине Жупе.

IX. Старешина

&. 22.

Старешина заступа Жупу пред властима и трећим особама, сазива главне скупштине и седнице жупног одбора, којима и председава, и пази, да се рад Жупе правилно врши те дозначује исплату свих жупних издатака. Запреченог старешину замењује у свима правима и дужностима његов заменик.

X. Тајник

&. 23.

Тајник саставља све друштвене списе, води записник главне скупштине и жупног одбора, те их уз старешину потписује. Осим тога води инвентар о стварима Жупе и именик чланова.

XI. Благајник

&. 24.

Благајничке послове Жупе води благајник под надзором жупног одбора, прима чланарину чланова и друге друштвене приходе; брине се, да се чланарине на време уплати; исплаћује издатке но само уз дознаку старешине односно његова заменика; води благајничке књиге те има свака три месеца поднети жупном одбору извештај о стању благајнице и о целој жупној имовини, а на крају године поднети му рачуне за целу годину.

XII. Ревизори рачуна

&. 25.

Ревизори рачуна пазе на новчано економисање жупског одбора, прегледају рачуне те поднашају годишње извештаје одбору и главној скупштини, а могу стављати и своје посебне предлоге како жупном одбору тако и главној скупштини, која на темељу извештаја ревизора закључује о подељењу апсолуторија жупном одбору.

XIII. Предњачки збор Жупе

&. 26.

Предњачки збор Жупе састављају:

- а) вођа Жупе, кога по предлогу предњачког збора изабере главна скупштина;
- б) његов заменик, кога предњачки збор из своје средине изабере, а жупни одбор потврди;
- в) све вође и њихови заменици као и предњаци у Жупу спојених друштава.

&. 27.

Предњачки се збор стара о правилном техничком управљању Жупе, о вршењу њезина задатака у погледу телесног вежбања. Одређује предњаке за она друштва, која за то замоле. Бира из своје средине надзорника Жупе, који води технички надзор над свима друштвима у Жупи обилазећи их према потреби, а бира и друге часнике, које нађе за потребне ради свршавања зборних послова.

Бира суце код жупског надметања између присутних стручњака, те уређује све техничке припреме за састанке и јавне вежбе Жупе. Подноси жупном одбору предлоге о жупним излетима и састанцима, те предлоге и мишљења о свим техничким стварима, о којима има главна скупштина да расправља.

Уосталом, предњачки збор ради по нарочитом свом пословнику, који има жупни одбор да одобри.

XIV. Састанци и јавне вежбе Жупе

&. 28.

Састанци и јавне вежбе Жупе држе се наизменце у седиштима жупних друштава, а о времену и месту одлучује жупни одбор споразумно са друштвом дотичнога места. Редовно пак о Видовдану сваке године приређује се велика јавна вежба са надметањем у манастиру Врднику-Раваници.

&. 29.

Програм састанака саставља одбор друштва дотичног места, а одобрава предњачки збор Жупе и жупни одбор.

Програм јавне вежбе саставља предњачки збор Жупе и подноси га жупном одбору на одобрење.

&. 30.

Потанки програм јавне вежбе, нарочито услови надметања, морају се сваком друштву у Жупи бар два месеца пре јавне вежбе саопћити.

XV. Разне установе

&. 31.

Управна година почиње 1. јануара, а свршава 31. децембра сваке године по нов. кал.

&. 32.

Пословни је језик српски са ћирилицом.

&. 33.

Ако је когод ма из којег друштва у Жупи искључен, не може у друго друштво исте Жупе бити примљен.

&. 34.

Ако који члан из једног друштва у Жупи пређе у друго друштво, не плаћа уписнину, ако није прошло више од шест недеља од иступања из првог друштва.

VI. Примарни суд

&. 35.

У случају размирица између појединих чланова Жупе (т.ј. појединих друштава), као и између чланова и саме Жупе одлучује без даљег позива примарни суд, који се састоји од четири члана, изабраних на тај начин, да свака странка бира два између чланова ма којег друштва, спојеног у Жупу, а ти чланови бирају тада петог као председника. Примарни суд одлучује натполовичном већином гласова. У случају, да се ти чланови не сложе у избору председника, тада овога именује старшина Жупе или његов заменик.

Посредник између несугласних странака је старшина Жупе или његов заменик; њему се странке имају обратити, те он одређује странкама рокове за именовање чланова примарног суда, а овима опет за избор председника.

VI. Благајник

&. 36.

Чланови појединих друштава могу се на одлуке главне друштвене скупштине жалити жупном одбору.

Призив се мора најдуже за 14 дана од дана, када је нападнута одлука донесена, преко друштвеног управног одбора предати, а овај је дужан тај призив са својим пропратницом послати одмах жупном одбору.

XVI. Престанак Жупе

&. 37.

Жупа престаје, ако за то на главној скупштини Жупе гласају $\frac{3}{4}$ заступаних друштава. У ту сврху мора бити заступљено бар $\frac{2}{3}$ у Жупу спојених друштава.

Имовина престале Жупе има се после исплате евентуалних дугова предати на сачување и управу Српском Соколу у Карловцима, а ако овога не би било, српској великој гимназији у Карловцима под том погодбом, да се изда првој Жупи, која се најпре установи и буде имала више него половину друштава из старе престале Жупе. Ово вреди у сваком случају, ма на који начин Жупа престала. Ако Жупа у року од 10 година не би била основана, прелази иметак престале Жупе у власништво велике гимназије у Карловцима.

Из главне скупштине Српске Соколске Жупе Фрушкогорске, држане у Винковцима 15.(28) октобра 1906. год.

Тајник:

ВЛАДИСЛАВ ИГЊАТОВИЋ с.р.

Старешина:

ПЕРА ЈАНКОВИЋ с.р.

Број 17.080.
ех 1907.

Ова се правила одобравају тиме, да се у задњој изреци &.-а 37. Риеч „никад“ има замјенити са „у року од 10 година“.

Кр. хрв. слав. далм. Земаљска влада, одјел за унутарње послове.
У Загребу, 28. ожујка 1907. год.

(Л.С.)

за бана:

Др. Николић.

Статут Прве новасадске јахачке (ђимастичке) ватрогасне и веслачке задруге

1.&. У Новом Саду се оснива јахачка, ватрогасачка и веслачка задруга

1. Задатак задруге

2.&. Задруга се оснива:

- 1) да би јој сваки члан, систематски развијајући телесну своју снагу, унапређивање здравља, уздизање у раду и привредну снагу народа и грађанства;
- 2) да би задруга на тај начин настала и организована гашењем пожара штитила иметак и живот грађана овог места;
- 3) да би корисним и пријатним вежбањем у веслању унапредила општу мисао задруге.

3.&. Чланови задруге, да би постигли ове сврхе, могу ступити у сарадњу са другим задругама, основаним са свим тим тежњама.

4.&. Члан задруге може бити сваки самосталан, беспрекоран држављанин, ако прими на себе обавезе прописане овим Статутом.

Малолетни могу бити примљени само уз одобрење оца или законитог татора, а уколико походе неку школу, онда у смислу школских прописа.

II. Чланови задруге и њихове дужности

5.&. Три су врсте чланова: редовни, подпомагачи и почасни.

6.&. Редовни члан може бити, у границама 5.& - а, кад уплати 50 крајцера уписнине и месечно 30 крајцера чланарине.

7.&. Од члана подпомагача се жели да на име уписнине уплати 5. фор.; а на име чланарине 1 фор. Недељно.

8.&. Редовни чланови имају право и дужност доћи на свако вежбање задруге. Ко три пут узастопце без оправдања изостане од вежбања, неће бити више сматран за редовног члана.

9.&. Чланови подпомагачи имају право да дођу у скупштину задруге, имају право саветодавнога гласа, могу бити бирани и у одбор. Бесплатно учествују у свим веселим приредбама задруге.

10.&. Чланови подпомагачи нису обавезни да узму учешћа у гимнастици задруге, али, ако хоће да гимнастишу, дужни су и они подвргавати се реду оделења. У случајевима пожара, дужни су и подпомагачи, ако су на лицу места, помагали, али само у одржавању поретка и у чувању спасених покретности, па зато при случајевима пожара подпадају под команду вође ватрогасаца.

11.&. Ако благајник задруге омогући набавку свих реквизита потребних за веслање, онда право на такмичења и на веселе приредбе имају у првом реду они чланови који су својим прилозима олакшали ту набавку, а тек потом подпомагачи и редовни чланови.

12.&. Почасни чланови имају сва права у задрузи, без дужности.

13.&. О примању и непримању чланова решава Одбор, и није дужан мотивисати своја решења у овом погледу. Непримљени члан има право позива на Скупштину.

14.&. Сваки члан може у свако доба иступити из задруге, али је дужан пријавити то председнику писмено. Одбор може искључити из задруге члана који се огреши о плански своје дужности или се уопште непристојно влада. Ако искључени учини призив на скупштину, одбор је дужан најдаље кроз недељу дана сазвати скупштину, макар само због овога.

У међувремену, искључени не ужива чланска права.

III. Скупштина

15.&. Скупштина задруге се држи редовно два пута годишње. Ванредно према приликама. Скупштину сазива председник путем јавних листова, редовно 18, а ванредно 8 дана пре отварања. У позиву се имају набројати и предмети саветовања.

16.&. Решења скупштине обавезна су за сваког члана, ако је у њој било бар 30 чланова. Ако их се толико не скупи, одбор има право заказати кроз 8 дана нову скупштину која, без обзира на број чланова, правоваљано решава, али само о питањима истакнутим приликом сазива прве скупштине.

17.& Скупштина бира на годину дана председника, подпредседника и перовођу, саветује се према правилнику о истакнутим предметима и предлозима, а одлучују гласови опште већине присутних чланова.

Избор председника се дешава под председавањем и најстаријег члана.

18.& У делокруг скупштине спада:

а. модификација и измена статута;

б. избор часника и годишњег одбора;

в. преглед годишњих рачуна и издавање разрешнице;

г. коначно искључење члана из задруге;

д. Закључак о распуштању задруге;

Закључци а) и д) имају се пре извршења увек подастрти Краљ. Угарске министарству унутрашњих дела.

ђ. решава о томе на што да се употреби евентуални годишњи чисти приход;

е. решава о свим оним пословима који захтевају да се њима бави цела задруга, као и о свим предлозима које поднесу или одбор или поједини чланови;

19.& Ради оверења записника изабере скупштина одбор од најмање 8 чланова који чији председник и перовођа ће бити исти који су то били и у скупштини.

20.& За измену или допуну ових статута тражи се пристанак 2/3 присутних чланова.

21.& Скупштина тајним гласањем бира годишњи одбор од најмање пет чланова а сем тога благајника, професора гимнастике, лечника и надзорника задружног инвентара, одређује овима плате и веће наруџбине.

IV. Годишњи одбор

22.& Председник скупштине је у исто време и председник одбора.

23.& Одбор се према задацима дели у три самостална одељења ватрогасачко, гимнастичко и веслачко.

24.& Сваки пододбор бира себи председника и перовођу.

25.& Сваки пододбор има право да ступи у сарадњу са другим удружењима у наведене сврхе у 1.& - у. Међутим, о начинима такве радне заједнице решава само целокупни одбор.

26.&. Председник или подпредседник сазива одбор или пододбор у седницу према потреби. За доношење правоваљаних закључака потребно је присуство 5 чланова у одбору, а у пододбору трију чланова, за оверење се тражи потпис председника и перовође.

27.&. Чланови задруге могу присуствовати седницама одбора или пододбора, али само као слушаоци.

28.&. Одбор: а) извршује закључке скупштине; б) одређује у споразуму с учитељем гимнастике, који зато може присуствовати седницама, ред вежбања у одељењу; в) надзиравања рад часника изабраних од скупштине; г) привремену плату; д) прима и одпушта послугу и одређује плату; њ) убире чланарину и обара од ње; е) наређује потребне мање оправке и набавке; ж) решава о примању и искључењу чланова, при чему неприпремљеним и искљученим члановима остаје право призива на скупштину.

29.&. Све ове агенде мже одбор да пренесе на пододбор делећи их међу ове према струци.

30.&. Одбор рукује благајника који је дужан водити три дневника примања и издавања, према одборовој расподели; рачуне пак благајне подноси редовној скупштини.

31.&. Одбор рукује иметком задруге - који се може састојати из новца сакупљеног од чланарине или набављеног на други начин, из покретних или непокретних добара која задрузи припадју којим било путем - преко својих органа, о чему подноси скупштини исцрпан извештај ради контроле.

32.&. Издатке упућује на исплату председник или подпредседници, али после закључка одбора или пододбора, до 10 фор. Међутим и пре закључка.

33.&. Ако би члан одбора иступио из одбора, одбор му може одредити заменика, али само до прве наредне скупштине.

34.&. Ради специјалних ветрогасних чета, одбор је дужан издати посебан правилник, који ће сваке године прегледати и исправити у интересу напретка гашења ватре. За

сада се за ватрогасачко одељење утврђују правилници: о организовању, о руковању и о поступку.

V. Часници

а) председник б) подпредседници

35.&. Председника и подпредседника бира само редовна скупштина на годину дана. Председник председава свакој скупштини која се у дотичној години састане, као и свим седницама годишњег одбора.

36.&. Дужност му је и право да у седницама одржава ред, да води расправу, да изриче закључке, да поједине говорнике опомене, упути на ред, па чак и да одузме реч, уз пристанак да опште већине присутних чланова.

37.&. Председник заступа, уз одговорност, задругу пред властима и пред трећим лицима.

38.&. Председник може упућивати новац на исплату у смислу 32& - а.

39.&. Сва ова права и дужности припадају председницима пододбора, изузев случајева из 37.&. - а.

б) Перовођа

40.&. Перовођа скупштине, у исто време и перовођа годишњег одбора, дужан је састављати записнике скупштине и одорских седница - кад је то потребно, још за трајање седнице - и код себе их чувати. - Он бележи оне који пријаве као говорници, и читајући име пријављеног говорника изјављује да исти може говорити. Перовођа је дужан да писмени део закључка скупштине и одбора изведе под надзором и контролом председника.

41.&. Плату перовође одлучује скупштина.

42.&. Дужности пододборских перовођа према њиховим пододборима, исте су као оне побројане у 40.&. - у. Ови немају плату.

в) Чуvari справа

43.&. Годишњи одбор бира три чувара справа, по једног на сваки пододбор.

44.&. Њихова је дужност: бринути се о одржавању у реду задружних справа као што су: ватрогасачке машине и справе, кола и коњи; гимнастичке справе, зграде и места; чамци, справе за веслање и пристаниште; предлагати, или односном подпредседнику пријавити оправке или набавке које се покажу потребне.

45.&. Звање чувара справа је почасно.

Дужности рачуновође

46.&. Рачуновођа води рачуна о приходима и расходима задруге као и о инвентару у справама.

Дужност је књижити упутства на исплату и књижење снабдети клаузулом. Према томе, ниједно упућивање без његова контрастигнарања не вреди.

Благајник

47.&. Благајник задруге се стара о примањима и издацима; дужан је иставити признанице о сваком примању и издатку, и бринути се о тачној и редовној уплати чланова помагача.

48.&. О свим примањима и издацима води дневник и главну књигу.

Закључни рачун

49.&. Рачуновођа, благајник и чувар справа дужни су сваке године 31. децембра закључити рачуне и до 15. јануара их поднети одбору заједно са прилозима.

Надзор

50.&. Кад су књиге и рачуни поднесени, изашиље одбор два члана помагача и једног редовног члана да проуче рачуне, преосталу своту и уопште цело руковање приходима, па да реформишу одбору.

г) Учитељ

51.&. Учитељ гимнастике и гашења ватре води сваку вежбу задругом, и сам показује сваком члану сваку поједину кретњу, по потреби могу да га замене вође оделења, у смислу правилника оделења.

52.&. Учитељ спаљњом прати развијање сваког појединог члана, и сваку неповољну примедбу саопштава лечнику задруге, а изостанке чланова председнику одбора.

53.&. Учитељ надзира чување справа и извештава одбор о потреби опоравка и набавака.

54.&. Учитељ руководи сваким гашењем пожара, сем ако би одбор за ово изабрао нарошито вођу.

55.&. Плату учитеља одређује скупштина (21.&.).

VI. Дисциплински поступак

56.&. Сваком редовном члану има се при ступању му у друштво по један примерак статута и правилника; зато ако прекрши њихове одредбе, казниће за то, и то:

а) приликом вежбања без икакве истраге може га вођа оделења осудити да први пут 10, а у поновном случају 20 крајцара уплати у фонд за неговање болесника;

б) за кривице учињене на месту где задруга гаси пожар казниће члана дисциплински суд, и то за мању, и то за мању кривицу глобом од 50 крајцара; ако ли је кривица већа, те повредила достојанство задруге, предочиће искључење, предложиће искључење из задруге, а одлука о искључењу има се објавити и у дневним листовима.

57.&. Ко глобу не плати, сматра се да је без пријаве иступио из друштва.

58.&. Дисциплински суд именује именује се из оног оделења у које оптужени спада; бирају се већином гласова 3 члана, који ће оптуженог саслушати и судити.

Ако пресуда гласи на искључење, осуђени се може пред одбором бранити.

VII. Јемство појединаца

59.&. Сваки редован члан јемчи за предане му справе и предмете, који се употребљавају при пожару.

VIII. Правилник о раду

60.&. Сачиниће се потребно упутство о правилнику рада, које ће, ради одобрења, бити поднесено скупштини. Редовни чланови су дужни тачно извршавати сваку му тачку.

IX. Значке чланова

61.&. Сваки члан има право да носи задружну униформу и значку.

62.&. Свако сам себи набавља и одело и значку.

X. Изабрани суд

63.&. За образовање изабраног суда и за његов поступак примениће се одредбе садржане у LIV зак. чланку од 1886., 9 одсек, глава III.

XI. Престанак задруге

64.&. Задругу може распустити само скупштина, у присуству 2/3 чланова; али се 14 дана има објавити да је предложено распуштање. Ако се чланови не искупе у потребном броју, сазваће се за 14 дана касније опет скупштина, која ће одлучити без обзира на број присутних. У оба пак случајева је потребно да 2/3 присутних чланова буду за предлог. Иста скупштина решава и о томе, зашто да се употреби имовина задруге.

А. Сандић

привр. тајник

Бр. 51507

Видео краљ. угарски министар унутрашњих дела

Др Лаза **Костић**

привр. претседник

за министра

У Будимпешти 3. децембра 1873.

Grois **Gusztav**

мин. саветник

Правила Српског сокола у Сремским Карловцима

&. 1.

Име

Друштво се зове „Српски Соко“; седиште му је Карловац.

&. 2.

Сврха

Сврха је друштву неговање и промицање гимнастике и друштвеног живота.

&. 3.

Како се сврха постизала

Сврха се има постићи:

- 1.) телесним вежбањем у одељењима;
- 2.) неговањем разних грана телесног вежбања, као што су: мачевање, пливање, јахање, стрељање и т.д.;
- 3.) заједничким забавним излетима и састанцима;
- 4.) приређивањем јавних вежба, предавања итд.

Ако би се поједини чланови друштва сложили у клуб у оквиру овог друштва, да музиком, певањем, читањем и др. Суделују код друштвених забавних састанака, или пак да негују посебну грану гимнастике, сме их управни одбор помагати материјално и морално, али тако, да друштво крај тога штетује. Евентуална имовина таква клуба јесте друштвени иметак.

&. 4.

Пословни језик

Пословни језик је језик друштва у свим гранама српски са ћирилицом.

&. 5.

Чланови друштва

Чланови друштва јесу:

- а) осниваћи;
- б) извршни (активни);

- в) потпомагачи;
- г) почасни.

Оснивачи и потпомагачи чланови могу бити и извршни, ако плаћају за то установљени принос.

&. 6.

Погодбе приступа

У друштву може бити примљен свако, ко је навршио 18. Годину живота и није био судски кажњен ради дела учињена из користољубља или против морала, и у опће који је чист пред јавним мњењем.

Ко хоће да ступи у друштво има се пријавити управном одбору. Име онога, који се пријави, има се објавити на црној табли у друштвеним просторијама, да сваки члан са својим потписом узмогне ставити приговор, ако држи да се дотични у смислу ових правила не може примити за члана.

Осам дана после пријаве огласа одлучује управни одбор, дали се дотични прима.

Примљеном се издаје чланска карта.

Сваки је призив искључен.

&. 7.

Права чланова

Сваки члан има права присуствовати свима главним скупштинама; има тамо право гласа и право активног и пасивног избора.

Има даље права присуствовати заједничким јавним састанцима, излетима и забавама.

Код телесног вежбања пак у одељењима и код заједничких вежба са утакмицама могу суделовати само извршни чланови, а сви чланови могу носити друштвени знак и друштвено одело.

&. 8.

Дужности чланова

Сваки је члан дужан држати се друштвених правила, покоравати се закључцима главне скупштине и управног одбора, држати се кућног реда и опће живо и савесно унапређивати друштвене сврхе.

&. 9.
Иступање

Члан, кад ступи у друштво, обавезује се за целу идућу годину.

&. 10.
Искључење члана

Управни одбор може искључити члана:

- а) ако ни после писмене опомене за 14 дана не плати целу доспелу чланарину;
- б) ако је прекршио друштвена правила;
- в) ако се недостојно влада било у друштвеном било изван њега;

Против закључка управног одбора слободан је позив на главну скупштину.

&. 11.
Главна је скупштина врховна власт друштва

Главне су скупштине:

- а) редовне;
- б) изванредне;

Сваку главну скупштину сазива управни одбор огласом на црној табли у друштвеним просторијама и писменим позивницама 14 дана пре уз назначење дневног реда.

Важни предлози чланова, који засецају у основ самога друштва, имају се само онда у претрес узети, ако буду потпомогнути од 10 чланова, и ако их предлагач барем 8 дана пре скупштине пријави управном одбору, а овај их је дужан 3 дана пре скупштине објавити на црној табли у друштвеним просторијама.

Предлози поднесени на самој скупштини имају се писмено уручити председнику, а мора их потпомоћи бар 10 чланова. Ови ће се предлози прочитати, али ће се о њима расправљати одмах само онда, ако на то пристане управни одбор.

За одржавање скупштине потребно је, да буде бар натполовична већина чланова. Ако их толико не дође, може се идућа скупштина држати одмах после 8 дана и то без обзира на број присутних чланова.

У скупштинама се одлучује апсолутном већином присутних чланова. Располове ли се гласови, одлучиће глас председников.

За промену правила потребно је пак две трећине (2/3) уписаних чланова.

Избори се обнављају тајним гласањем, цедуљицама. Који код првог бирња не добијају натполовичну већину, потпадају под ужем избору, а у случају располовљених гласова одлучује коцка.

&. 12.

Редовна главна скупштина

Редовна је главна скупштина држи сваке године најдуже до краја месеца марта.

У делокругу јој спада:

- 1.) Одобравање извештаја управног одбора о целокупном раду друштва за прошлу годину;
- 2.) одобравање рачуна о расходу и приходу, о инвентару, о закладама и о целом стању друштвеног иметка;
- 3.) одобравање извештаја ревизора рачуна;
- 4.) одобравање извештаја вође о самој гимнастици;
- 5.) избор почасних чланова без дебате о личности;
- 6.) решавање других евентуалних предлога управног одбора или појединих чланова;
- 7.) промена ових правила;
- 8.) избор старешине и његова заменика;
- 9.) избор управног одбора;
- 10.) избор трију ревизора рачуна за текућу годину;
- 11.) решавање призива (&. 10.);
- 12.) избор тројице чланова за оверавање записника главне скупштине.

&. 13.

Изванредна главна скупштина

Кад устреба, може управни одбор сазвати изванредну главну скупштину. Захтева ли пак најмање 10 чланова писмено и незванично разлоге, да се изванредна главна скупштина сазове, тада је управни одбор дужан најдуже у року од 10 дана, почевши од уручења писменог захтева, да исту сазове.

&. 14.

Управни одбор

Главна скупштина бира управни одбор на 1 годину дана, који се састоји из старешине и његова заменика, 10 других чланова и тројице заменика.

Управни одбор бира из своје средине вођу, тајника и благајника.

Учитељи друштвени имају у управном одбору право гласа.

Сваки члан управног одбора мора бити пунолетан и редовно становати у Карловцима.

Управни одбор врши своје послове бесплатно, и држи седнице на позив старешине или његова заменика као председника.

Да се може ваљан закључак створити мора бити присутно бар 2/3 чланова, урачунавши овамо председника.

Закључује се већином гласова.

Заменици ступају у одбор по највећем полученом броју гласова, чим се испразни које одборничко место.

Управни одбор ради, у осталом према своме пословном реду.

&. 15.

Делокруг управног одбора

Управни одбор има:

а.) склапати уговоре у име друштва и управљати друштвеном имовином;

б.) одлучивати о примању и искључивању чланова;

в.) израдити кућни ред за гимнастику;

г.) побирати новчане приходе;

д.) одређивати друштвене забаве, састанке и излете;

ђ.) предлагати главној скупштини заслужне особе за почасне чланове;

е.) именовати друштвеног учитеља гимнастике;

ж.) старешина још заступа друштво према властима и другим особама, и извршује све закључке одбора и главних скупштина. Ако је старешина запречен, врши сва његова права и дужности заменик старешине, а ако би и овај био запречен, врши исте функције онај, којег одбор за то одреди;

е.) установити друштвени знак, боју и крој друштвеног одела и одређивати када се носи.

&. 16.

Предњачки збор

Стручном страном друштва управља вођа уз предњачки збор по пословнику. Чланове предњачког збора као и њихов пословник потврђује управни одбор.

&. 17.

Имовина друштва

Имовина друштва састоји се:

- а.) од покретности и непокретности;
- б.) од уплате чланова оснивача;
- в.) од добровољних легата и дарова;
- г.) од приноса чланова и др. прихода;

Уплате чланова оснивача сачињавају основну главницу, која се не сме крњити без одобрења главне скупштине. Исто тако и легати.

&. 18.

Приноси чланова

Оснивачки принос је најмање 100 круна једанпут за увек и има се платити у току од једне године дана.

Извршни чланови плаћају 2 К уписнине и 12 К годишње.

Чланови потпомагачи плаћају годишње 12 круна.

Приносе чланова оже главна скупштина мењати.

&. 19.

Суд части

Несугласице између чланова решава без даљег позива суд части, који се састоји од 4 члана, које бирају обе завађене странке, свака по два између друштвених чланова, а чланови суда бирају себи председника мимо себе. Ако се не би могли у особи сложити, одлучује коцка између предложене двојице. Суд части ствара своје закључке већином гласова; ако се гласови располове, одлучује глас председников.

Престанак друштва

Друштво престаје, ако то нарочито у ту сврху сазвана изванредна главна скупштина закључи.

Овој скупштини мора присуствовати натполовична већина свих чланова, а за престанак друштава морају гласати две трећине присутних чланова. Не узмогне ли се ради недовољног броја чланова ова сазвана скупштина одржати, може о престанку друштва закључити нова за то сазвана изванредна главна скупштина без обзира на број присутних чланова и то са две трећине гласова.

Ако главна скупштина не одреди што друго, прелази читав друштвени иметак привремено на срп. прав. велику гимназију у Карловцима, а тек ако се после шет година од те предаје не оснује у Карловцима ново српско гимнастичко друштво, прелази поменути иметак у власништво српске велике гимназије у Карловцима, да га употреби у гимнастичке сврхе.

Ако се пак у току тога времена оснује ново српско гимнастичко друштво у Карловцима, има му се тада предати целокупни иметак бившег „Српског Сокола“ у Карловцима.

Ово су правила донесена у скупштини „Српског Сокола“, одржаној у Карловцима дне 11.24. јануара 1904. год.

Ник. Максимовић
перовођа

проф. Ст. Поповић
председник

Број 13598

Ова се правила одобравају.

Кр. хрв. слав. далм. земаљска влада,
одјел за унут. послове.

За бана
кр. бански савјетник:

У Загребу, дне 24. ожујка 1904.

(L. S.)

Др. Јакшић.

Извод из пропозиција „О играма“ за Први соколски слет у Раваници

1. Утрка на 100 метара дужине има се одржати у оквиру обележаања пута за трчање. Сваки тркач мора пазити на другог при трчању не спречава. Пре датог знака нико не сме прекорачити мету. Сваки тркач мора бити одевен бар од плећа до колена. Победилац је онај који први грудима додирне вршцу на циљу причвршћену.
2. Штит (диск) се има бацити из квадрата коме стране изно се $2 \frac{1}{2}$ метра. Диск мора бити тежак 2 килограма и имати пречник од 20 – 21 cm даљина хица се мери од места где је диск пао, у правој линији до најближе стране квадрата.
3. Скок може бити у вис, у дужину, с места, из трке, с мотком и без мотке. Све врсте скока иду са земље без икакве даске. Мета за скок је црта 10 cm широка, повучена на земљи. При скоку с места не смеју стопала пре одскока оставити земљу (само прсти, или само пете смеју). Нога мора стајати уз ногу, а може се скочити и из раскорака. При скоку из трке слободно се затрчати, колико коме драго, но увек се при скоку у дужину има одржати мета иначе скок не вреди. Скок у дужину не вреди ако скакач кад скочи, падне натраг. Скок у дужину не вреди ако скакач кад скочи, падне натраг. Скок у висину не вреди ако скакач свали препреку. При једнако високом скоку вреди онај при коме запрека није дирнута. Скок у дужину мери се од предње границе мете до отиска пете на земљу, у окомитом правцу. Скок у висину мери се од средине препреке до земље. При скоку с мотком у дужину не сме се мотка одбацити пре свршетка. Није слободно затрчати се са стране.
4. Копље се баца у дужину и у циљ. Баца се сместа и са мете као и код скока, а рачуна се дужина хица од мете до онг места где се врх копља забо у земљу. Копље се може бацити и из трке.

5. Камен се баца или с рамена или омашке с места или из трке. С рамена се баца камен од 16 $\frac{1}{2}$ килограма, омашке од 5 килограма. Мери се од мете до најближег утиска у земљу, у окомитом правцу...
6. Сви који добијају дозволу да се надмећу, обавезују с се тим самим да ће се покоравати свим преписима и одлукама Управног одбора.
7. Атлете од заната не могу се на овом слету надметати.
8. Већање и гласање Управног одбора је тајно, закључке објављује председник, против закључака нема прозива.
9. Члан Управног одбора који вежбом управља има право да се с места закрати да се даље натече, чим примети какву неисправности.
10. При сваком натецању слободно ја сваком слободно је сваком натецању трипут поновити пробу, ако му то пре трократног покушаја не забрани члан Управног одбора који вежбом управља.
11. Против забране члана који вежбом управља може се жалити Управном одбору који вежбом управља.
12. Награде дели Управни одбор.
13. На вежби има владати ред и пристојност, а сваки се има покоравати наредбама члана Управног одбора који вежбом управља.

Слика 1. Корице књиге „Уједињене омладине српске“, стенографске белешке са Скупштине у Великој Кикинди 24, 25, 26, 27 и 28. августа 1869. године (Архив Берар).

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
И УМЕТНОСТИ - БЕОГРАД
АРХИВ У СРЕМСКИМ КАРЛОВЦИМА

Датум	12.09.2006.		
Предмет			
	2200		

СРПСКИ СОКО

ЛИСТ ЗА СОКОЛСКЕ СТВАРИ

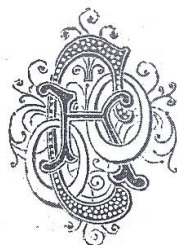
ГОДИНА II. (1907./8.)

Власник и уредник

Одговорни уредник

НИКОЛА МАКСИМОВИЋ

Д-р ЛАЗА ПОПОВИЋ

СР. КАРЛОВЦИ
СРПСКА МАНАСТИРСКА ШТАМПARIЈА
1908. 25/VII.

*Слика 2. Корице листа за српске ствари „Српски соко“, Сремски Карловци,
Српска манастирска штампарија, година II, 25. VII. 1908.*

*Власник и уредник: Никола Максимовић. Одговорни уредник: др Лаза Поповић.
(Архив Српска академија наука и уметности-Архив Сремски Карловци).*

ПРАВИЛНИК ОДНОСНО У КАРИЛОВЦИ
БРОЈ 14/1 304.

БРОЈ 201

I

Узима се на знање да
др Лазе Поповић сарађује
у Радњу док је у свим
највећим степену одузет
на територији
Крловаца и осталих
селома

Министар

Радњу припадника
Крловаца и осталих
селома. Методички.

Карловац 19/1. 304.

Министар Ј. Поповић

Слика 3. Допис Карловачком Магистрату, стр. 1, 15. јануара 1904. године др Лазе Поповића којим се тражи дозвола за рад „Српском соколу“ из Сремских Крловаца (Архив САНУ-Сремски Карловци, 1904-1905./201 I.).

Prebiljegovane
15 JAN 1904
GRAD. POGLAVARSTVO
KARLOVCI

Универзитет Карловачки

у Карловцима.

Штампом пријављујем да се на Београдским 19. II. 1904.
у 2. савезу по поручењу од иницијативе др. Поповића
забављајући оштрење Сокола.

Карловци 15. I. 1904

Ј. Поповић

Вориснаваконтракт

Слика 4. Допис Карловачком Магистрату, стр. 2, 15. јануара 1904. године др Лазе Поповића којим се тражи дозвола за рад „Српском соколу“ из Сремских Крловаца (Архив САНУ-Сремски Карловци, 1904-1905./201 I).

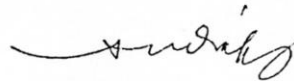
30

Szám 53545/1906.
III - a.

A választott alapjául szolgáló jelentés
száma 5225/1906.-
Tárgy: A szarv sólyom Társulat
alapszabályai.-

Folyó évi márczius hó 23-án fenti szám alatt feltüntetése miatt
mennyait megfelelő eljárás végett ezzel küldöm vissza, hogy a
„szarv sólyom” társulat alapszabályait láttamozhatóknak nem
találom, mert az alakulás körülményeiből arról győződtem
meg, hogy a társulat nemzetiégi alapon kíván működni, fo-
lott nemzetiégi egyesület csak mint irodalmi és közművelődési
egyesület alakulhat.-

Budapest 1906 évi június hó 20-án.-

Слика 5. Допис из Будимпеште од 20. јуна 1906. године којим се не даје дозвола за рад
„Српском соколу“ из Новог Сада, са образложењем да желе да делују на
националној основи (Архив САНУ-Сремски Карловци, 1904-1905./201 I.).

Ujvidék sz. kir. város tanácsa
12128 sz. Ér. 1906. JUN. 23
53545/1906 előszám... drb. mell.

A nagy méltóságú m. kir. belügy-
minister úrnak f. r. magán hó 20-án
53545/1906 f. r. írás alatt kért rem-
élhető a fentel Solym' t. r. írás
alapszabásai ügyében.

Kérvényre.

Az én magam részéről f. r. írás
alapszabásai részéről mellék.
intézkedést nemzetti egyet, hogy alap-
szabásait a m. kir. belügyminister
ír' helyettesítője részéről nemzetti-
től arról győzősít meg, hogy a t. r.
részét nemzetti egyet alapra kíván
m. r. írás, hogy nemzetti egyet
részét mint isodalmi és közm. r. írás
részét egyet alapulhat

1906. VII. 13

1906 JUL 14

Kérvényre
A fentel írás alapján, j. r. írás
53545/1906 f. r. írás alapján
Kérvényre Milán

Magán

25771 / 1906

Слика 6. Решење од 14. јула 1906. године којим се не даје дозвола за
„Српском соколу“ из Новог Сада због националног обележја
(Архив САНУ-Сремски Карловци, 1904-1905./201 I.).

Слика 7. Соколски плакат Ослобођење Косова и Македоније 1912. године (Архив Недељковић).

POZVANIE

NA SLÁVNOSTI

ktoré sa budú dňa 21. a 22. septembra. t. r. vydržiavať v Petrovci, týmto úctive povolávame ctené československé obecnstvo.

PROGRAM SLÁVNOSTÍ:

<p style="text-align: center;">21. septembra :</p> <p>Privítanie hostí, obznámenie sa a večer o 8. hodine</p> <p style="text-align: center;">DIVADELNÉ PREDSTAVENIE</p> <p style="text-align: center;">MÁRNOTRATNÝ SYN</p> <p>dráma v 5 dejstvách od Jozefa Hollého.</p> <div style="text-align: center; margin-top: 20px;"> </div>	<p style="text-align: center;">22. septembra :</p> <p>od 8. hodine Legionárska porada.</p> <p>od 9—12. hodine Porady.</p> <p>O 12. hodine Spoločný obed.</p> <p>Popoludní o 3. hodine Sokolské cvičby.</p> <p>Večer od 8. hodine „Beseda.“</p> <p>Po „Besede“ tanečná zábava. Hud- ba Janka Rybárskeho.</p>
---	--

Слика 8. Плакат Соколског друиства Бачки Петровац, са позивом и програмом прославе „Петровачког славља“, 21. и 22. септембра 1920. године (Архив Бабиак).

Слика 9. „Један од приређених Плаката, поводом победе у Првом Светском рату за Први Свесколки слет у Љубљани 1922. године (двоглави бели Српски орао са оцилима на грудима у гордом победоносном ставу, у чијим моћним канџама су поломљени барјаци Аустро-Угарске Царевине. Симболични приказ победе уједињеног Српства против Аустро-Угарске Царевине, и уједињења у једну државу Срба, Хрвата и Словенаца). Соколи српске православне вероисповести из Војводине и Србије су нарочито инсистирали на оваквом крајњем изгледу плакате, као главним носиоцима идеје уједињења јужних словена“ (интервју, Цветковић, 2004).

Слика 10. Плакат I Слета Нараштаја Бачке Соколске Жупе
Нови Сад 27. и 28. маја 1923 (Архив Бабиак).

Слика 11. Плакати I Слета Нараштаја Бачке Соколске Жупе
Нови Сад 27. и 28. маја 1923 (Архив Бабиак).

Слика 12. Плакат V Слета Банатске Соколске Жупе,
у Великом Бечкереку 7.8, јуна 1925 (Архив Матица српска, 1925).

Слика 13. Плакат Петог жупског слета Жупе „Светозар Милетић“ Савеза Сокола Краљевине у Сомору, 1927. године (Архив Сомбор).

14. augusta (v nedeľu) večer:

Od 8—9 h. vydávanie vstupeniiek pri pokladniciach na Sok. cvičišti k večernej Sokolskej Akademii a tanečnej zábave.

Presne o 9. hod.

Sokolská Akademia

s nasl. bodami:

1. „Pekná, nová, maľovaná kolíska“ opereta od slov. spisovateľa Vlad. Hurbana V. zo St. Pavovy, hudobná kompozícia Janka Podhradského z Hložian. 1. výstup z I. dejstva s Ouverturou. Osoby: Cibúfa a jeho žena (pi Anna Podhradská a Juraj Ferík). So sprievodom miešaného sboru a vojenskej kapely.
2. Deti (dievčatá): tance (Petrovec).
3. Dorostenky: „Osmica“ od Alfreda (Petrovec).
4. „Pekná, nová, maľovaná kolíska“ — opereta — 7. výstup z I. dejstva. Duet. Katka — Paľko (sl. Elenka Feriková a Juraj Ferík) so sprievodom vojenskej kapely.
5. Členkyne: „Jubilárka“ od Jankoviča (Petrovec).
6. Členkyne: rytmické od Borosa (Petrovec).
7. „Moravská beseda“ (členovia a členkyne z Petrovca.)
8. Členovia: cvičby so šablami (Kysáč).
9. Členovia: „Deviatka“ od Erbena (Petrovec).

Po akademii na Sok. cvičišti tanečná zábava do rána. Počas akademie a zábavy rozpredaj lósov tomboly a o 12. h. v noci vylosovanie predmetov.

Počas akademie a tanečnej zábavy hrá vojenská kapela a hudobný sbor Janka Rybárskeho. Výsluha pp. hostinských: Štefana Labátha, Michala Križana a Martina Bauera.

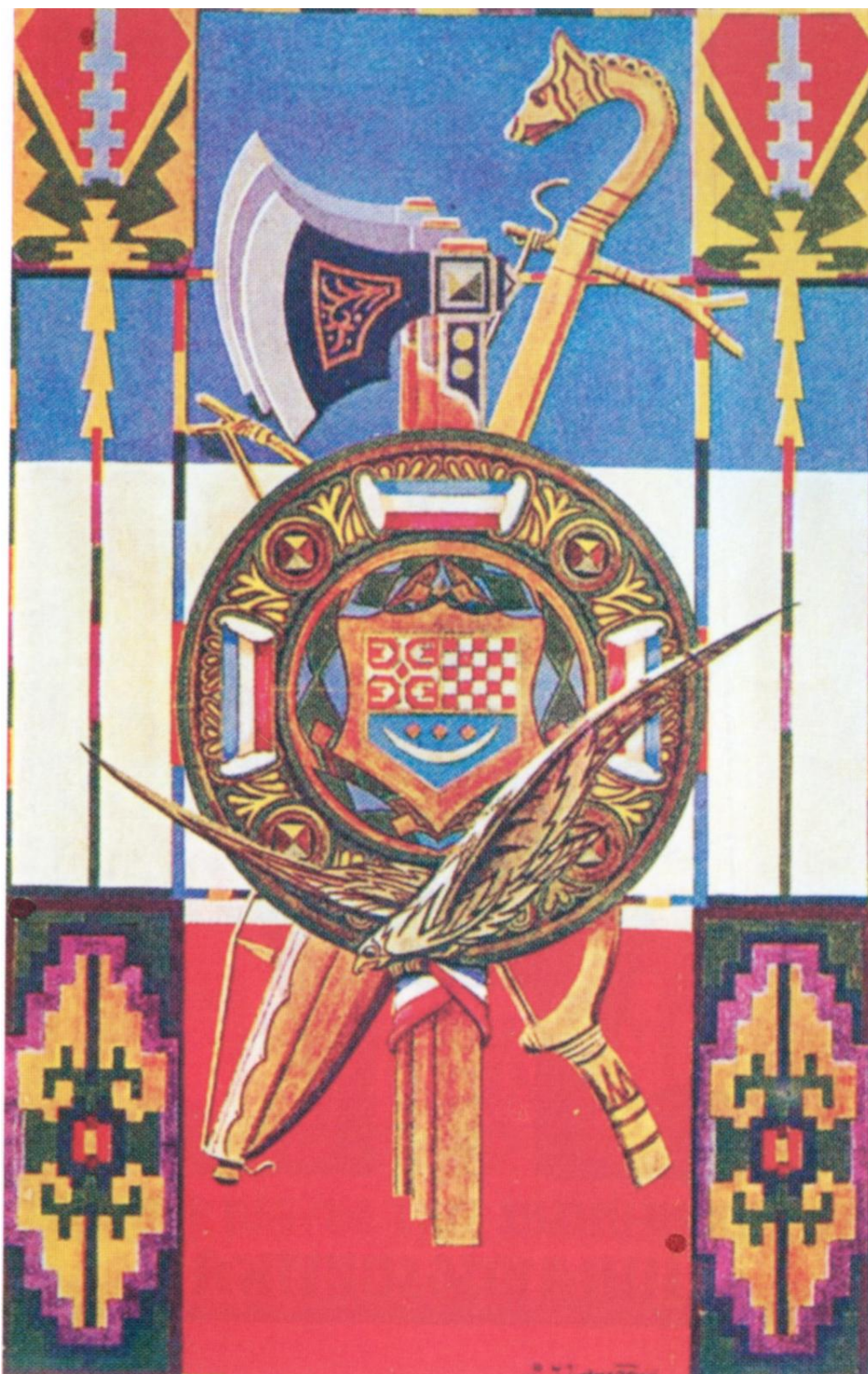
V páde nepriaznivého počasia akademie, tanečná zábava a vylosovanie predmetov tomboly odbaví sa v gymn. telocvični.

VSTUPNÉ: I. miesto 20.— din., II. miesto 15.— din., na státie 10.— din.

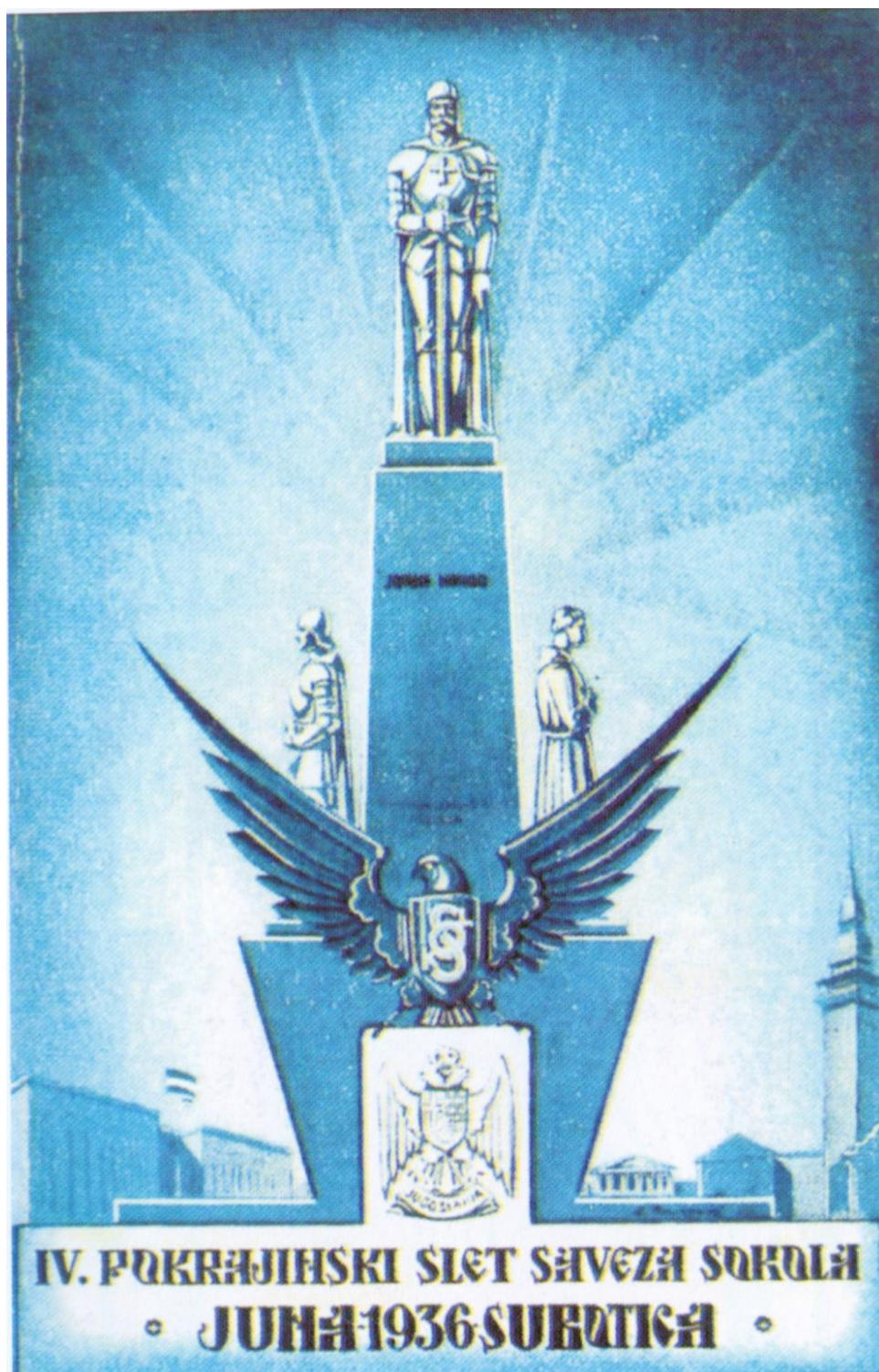
NAPOMENUTIE: v páde chladnej noci obecnstvu odporúčame vziať si teplejší úbor.

Слика 14. Плакат Соколског друштва Бачки Петровац, са позивом и програмом (увече) јавне вежбе „Соколске Академије“, 14. августа 1927. године (Архив Сомбор).

*Слика 15. Плакат VI соколског слета Жупе „Светозар Милетић“
Савеза Сокола Краљевине у Сомору, 8-9. јуна 1929. године (Архив Сомбор).*

*Слика 16. IV покрајински Соколски слет
Савеза сокола Краљевине Југославије у Суботици 1936. године (Архив Суботице).*

*Слика 17. Плекат, XII Слета Соколске жупе Петровград,
5 и 6. јуна 1937. године у Вршцу (Архив Вршца).*

Sokolská jednota v Kulpíne

riadi 20. júna 1937

VEREJNÉ CVIČBY

s nasledovným programom:

Predpoludním: skúška na cvičišti a sprievod obcou

Popoludní o 4 h.: verejné cvičby

1. ženské deti	6. členovia prosté
2. mužské deti	7. členkyne prosté
3. dorastenci	8. starší bratia
4. dorastenky	9. odbojka
5. cvičby na náradí a hry	

Večer o 8:30 hod.

akademia

T A N E C

Hudba: Dobrovol'nej hasičskej čaty z Petrovca

Vstupné: popoludní 10 a 5 din., deti 2 din., večer 8, 6 a 4 din.

Petrovec 161-937

Слика 18. Двојезични Плакат, страна 1., на словачком језику, Соколског друштва у Кулпину, Позив за јавну вежбу 20. јуна 1937. године са Академијом и игранком (Архив Матица Српска).

Sokolsko društvo u Kulpinu

održaće 20. juna 1937

JAVNU VEŽBU

sa sledećim programom:

Pre podne: proba na vežbalištu i povorka

Posle podne u 4 č.: Javna vežba

1. ženska deca	6. članice proste vežbe
2. muška deca	7. članovi proste vežbe
3. muški naraštaj	8. st. braća
4. ženski naraštaj	9. utakmica u odbojci
5. vežbe na spravama i igre	

U veče u 8:30 časa

akademija

I G R A N K A

Muzika: Dobrovoljne vatrogasne čete Petrovac

Ulazne cene: Posle podne: 10 i 5, deca 2 din.; u veče 8, 6 i 4 din.

Knjižničarski št.

Слика 19. Двојезични Плакат, страна 2., на ћириличном писму, Соколског друштва у Кулпину, Позив за јавну вежбу 20. јуна 1937. године са Академијом и игранком. (Архив Матица Српска).

14. augusta (v nedeľu) po obede:

1. Od 2—4. h. návšteva národopisnej výstavy na prvom poschodí gymn. budovy. Vstup dobrovoľný. Taktiež ro- predaj lósov Sok. tomboly.
2. Od 2—4. h. výborové zasadnutie Ústredného Spolku Čsl. Žien v SHS. v gymn. budove.
3. Od 1/2 3. h. porada Sdruzenia Vojvod. Chmeliarov v Kubányovej škole (pri kostole).

PREDMETY:

1. Zahájenie.
 2. Založenie chmeliarskej výzkumnej stanice v Petrovci.
 3. Voľné návrhy. (Prístup voľný.)
4. Od 4. h.

Verejné sokolské cvičby

novosadského okružia za spoluúčasti vojska a aviatiky na Sokolskom cvičišti s nasl. bodami:

1. Členovia: župné prosté.
2. Deti (dievčatá): prosté.
3. Dorostenky: župné s kúželami.
4. Vojsko 7. peš. pluku: cvičby s puškou.
5. Dorostenci: grupové, župné.
6. Cvičby na náradí, — kruhy, hrazda, bradlá. (Kysáč, Kulpín, Nový Sad, Petrovec.)
7. Členkyne: župné prosté.
8. Dorostenky: cvičby s obružami.
9. Dorostenci: prosté, belehradské.
10. Členovia (Kysáč): cvičby s kopiami.

Počas cvičieb hrá 18. členová vojenská kapela 7. peš. pluku z Nov. Sadu.

V páde daždivého počasia cvičby odbavia sa v druhý deň slávností (v pond.)

VSTUPNÉ: tribuna (zariadená na javisku na juhozápadnej strane) 20'—
dín., miesto na sedenia 10'— dín. a miesto na státie 5 dín. od osoby.

Majitelia sletových značiek, ktoré pre necvičiacich členov Sokola predávajú sa po 10'— dín. a pre cvičiacich členov po 4'— dín., majú právo na státie bezplatne.

Vstupenky sa odpredávajú len na Sok. cvičišti v nedeľu poobede od 2—4 h.

Слика 20. Плакат Соколског друштва Бачки Петровац, са позивом и програмом (преко дана) јавне вежбе „Соколске Академије“, 14. августа 1927. године (Архив Бабиак).

п р е п и с

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
ФНРЈ БР: 70/47
СТРАНА 931
ОД 22 - VIII - 1947. год.

515

На основу чл.4 ст.3. Закона о изменама и допунама Закона о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима, Влада ФНРЈ доноси

У Р Е Д Б У

о уступаку на коришћење општенародне имовине физкултурним удружењима и установама.

члан 1.

У циљу физичког васпитања народа, а нарочито омладине, имовина ранијих спортских, гимнастичких, скаутских, планинарских и витешких друштава и установа, која је искључиво служила физкултури и која је на основу чл.31. Закона о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима постала општенародна имовина, мора се употребити у физкултурне сврхе.
Ова имовина може се уступити на бесплатно коришћење физкултурним удружењима и установама.

члан 2.

Решење о уступању имовине физкултурном удружењу или установи доноси срески односно градски извршни одбор на чијем се подручју имовина налази.
У случају да више физкултурних удружења или установа траже исти објекат, надлежни извршни одбор, пре доношења решења о уступању имовине, затражиће мишљење комисије за физкултуру народне републике.

члан 3.

Предаја имовине на коришћење физкултурним удружењима и установама врши се на основу писменог уговора који ће с њима и склопити надлежни срески односно градски извршни одбор.
Овај уговор мора нарочито садржати подробен опис имовине, време за које се имовина уступа, ближи циљ и начин њеног коришћења, као и одредбу да свака од одговарајућих странака може раскинути уговор и у одређеним роковима.

члан 4.

Против решења среског односно градског извршног одбора којим се одбија уступање имовине, физкултурно удружење или установа може се жалити у року од 15. дана по уручењу решења непосредном вишем државном органу чије је решење коначно.
Срески односно градски извршни одбор доставиће комисији за физкултуру владе народне републике један примерак решења о одбијању уступања имовине физкултурном удружењу односно установи.

члан 5.

Физкултурна удружења или установе дужни су употребити уступљену имовину у физкултурне сврхе одређене уговором.
Они су дужни ову имовину, као општенародну, брижљиво чувати и одржавати.
Трошкове чувања и одржавања уступљене имовине, као и трошкове уези са њеним коришћењем, сноси физкултурно удружење или установа.

./.

Слика 21. Препис Уредбе (страница 1) о уступању на коришћење општенародне имовине (и соколске) физкултурним друштвима и установама,
Службени лист ФНРЈ бр: 70/47, страна 931 од 22- III-1947. год.

члан 6.

Надзор над коришћењем уступљене имовине врши надлежни средски односно градски извршни одбор.
Без његовог претходног одобрења физкултурно удружење или установа не може на уступљеној имовини вршити никакве преправке или радове који би мењали њен изглед или намену.

члан 7.

Накнада за инвестициј: које по одобрењу надлежног извршног одбора изврши физкултурно удружење или установа на уступљеној имовини даће се овима по престанку уговора према процени вредности коју инвестиција имају у време престанка уговора, по одбитку износа амортизације инвестиција односно користи које је физкултурно удружење или установа имала у вези са уступљеном имовином.
Ова накнада неће се признати ако је уговор о уступању имовине раскинут кривицом физкултурног удружења или установе.

члан 8.

Државни органи који управљају имовином из чл. 4. ове уредбе или који су је уступили по одредби ст. 5. чл. 31. Закона о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима од 21. јуна 1946. године, као и удружења и установе којима је та имовина по овом пропису уступљена, дужни су у року од месец дана од ступања на снагу ове уредбе доставити попис ове имовине надлежном средском односно градском извршном одбору.

члан 9.

Средски односно градски извршни одбори поступиће по прописима ове уредбе и са имовином означеном у чл. 4. ове уредбе која је уступљена удружењима и установама на основу чл. 31. ст. 5. Закона о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима од 21. јуна 1946. године.

члан 10.

Овлашћује се Комитет за физкултуру при Влади ФНРЈ да прописе упутства за спровођење ове уредбе.

члан 11.

Ова уредба ступа на снагу даном објављивања у "Службеним листу Федеративне Народне Републике Југославије".

12. августа 1947. године

Б о г р а д

Председник Владе ФНРЈ
и Министар народне одбране
Маршал Југославије
Јосип Броз-Тито, с. р.

Слика 22. Препис Уредбе (страница 2) о уступању на коришћење општенародне имовине
(и соколске) физкултурним друштвима и установама,
Службени лист ФНРЈ бр: 70/47, страна 931 од 22- III-1947. год.

Na osnovu čl. 10. Uredbe o ustupanju na korišćenje opštenarodne imovine fiskulturnim udruženjima i ustanovama, Komitet za fiskulturu Vlade FNRJ propisuje

U P U T S T V O

za izvršenje uredbe o ustupanju na korišćenje opštenarodne imovine fiskulturnim udruženjima i ustanovama.

- 1)- Fiskulturi služila je isključivo sledeće imovine ranijih sportskih i drugih društava i ustanova pomenutih u čl. 1. Uredbe o ustupanju na korišćenje opštenarodne imovine fiskulturnim udruženjima i ustanovama ("Službeni list FNRJ" br. 70/47) :
- a)- objekti namenjeni upražnjavanju fiskulture, kao na primer: fiskulturni domovi, igrališta, vežbališta, plivališta, dvorane, amaterske skakaonice i sl;
- b)- sve zgrade koje služe za pravilno upražnjavanje fiskulture na napred pomenutim objektima, kao na primer: svlačionice, zgrade za smeštaj rekvizita, za smeštaj takmičara i ostale pomoćne zgrade i tereni vezani za gore pomenute objekte.
- 2)- Fiskulturno udruženje ili ustanova koja želi da joj se ustupi imovina na korišćenje, podneće molbu izvršnom odboru sreskog, odnosno gradskog narodnog odbora na čijem se području tražena imovina nalazi. U molbi se mora tačno opisati imovina koja se traži i navesti vreme za koje se traži.
- 3)- Po prijemu molbe, sreski odnosno gradski izvršni odbor, doneće najdalje u roku od 15. dana rešenje o ustupanju ili neustupanju imovine na korišćenje.
- 4)- U slučaju da više fiskulturnih udruženja ili ustanova traže da im se ustupi isti objekt, sreski odnosno gradski izvršni odbor pre donošenja rešenja zatražiće o ovome mišljenje komisije za fiskulturu narodne republike, dostavljajući joj molbu sa svojim obrazloženim predlogom o tome kome od molilaca treba da se imovina ustupi. Pri stavljanju predloga uzeće se prvenstveno u obzir uslovi dosadašnjeg reda, postignuti uspesi i izgledi na dalje uspehe zainteresovanih udruženja ili ustanova.
- 5)- Po žalbi protiv rešenja sreskog odnosno gradskog izvršnog odbora kojim se odbija ustupanje imovine, rešava predsedništvo vlade narodne republike (čl. 4. Uredbe), pošto prethodno o tome pribavi mišljenje od komisije za fiskulturu narodne republike.
- 6)- Po ~~donetom~~ donetom rešenju kojim se molba usvaja, sreski odnosno gradski izvršni odbor zaključiće sa fiskulturnim udruženjem ili ustanovom nadalje u roku od dva meseca ugovor o ustupanju imovine na korišćenje.
- 7)- Ovaj ugovor mora sadržati: detaljan opis imovine koja se predaje vreme za koje se imovina ustupa, bliži cilj i način njenog korišćenja, odredbe o nadzoru nad njom i investicijama na njoj, odredbe o naknadi za investicije po prestanku ugovora, odredbe o načinu prestanka ugovora, kao i odredbu ~~da~~ da je za rešavanje sporova, koji eventualno budu proistekli iz ovog ugovora nadležna državna arbitraža.

./.

Слика 23. Упутство (страна 1) о извршењу донете уредбе Службени лист ФНРЈ бр. 70/47, страна 931 од 22- III-1947. год о уступању на коришћење општенародне имовине (и соколске) фискултурним друштвима и установама, упутство објављено у Службеном листу 18/48. од 3. марта 1948. године.

- 8)- Imovina se ne može ustupiti na vreme kraće od petnaest godina. ✓
- 9)- Sreski odnosno gradski izvršni odbor može uz odobrenje komisije za fiskulturu narodne republike reskimati ugovor i pre roka odre-
djenog u ugovoru, ako nađe da se ustupljeni objekt ne iskori- ✓
šćava u opštem interesu fiskulture.

Broj 341.
14. januara 1948. godine
B e o g r a d

Predsednik Komiteta za fiskulturu
Vlade FNRJ

Slavko Komar, s.r.

*Слика 24. Упутство (страна 2) о извршењу донете уредбе Службени лист ФНРЈ бр:
70/47, страна 931 од 22- III-1947. год о уступању на коришћење општенародне
имовине (и соколске) фискултурним друштвима и установама, упутство објављено у
Службеном листу 18/48. од 3. марта 1948. године.*

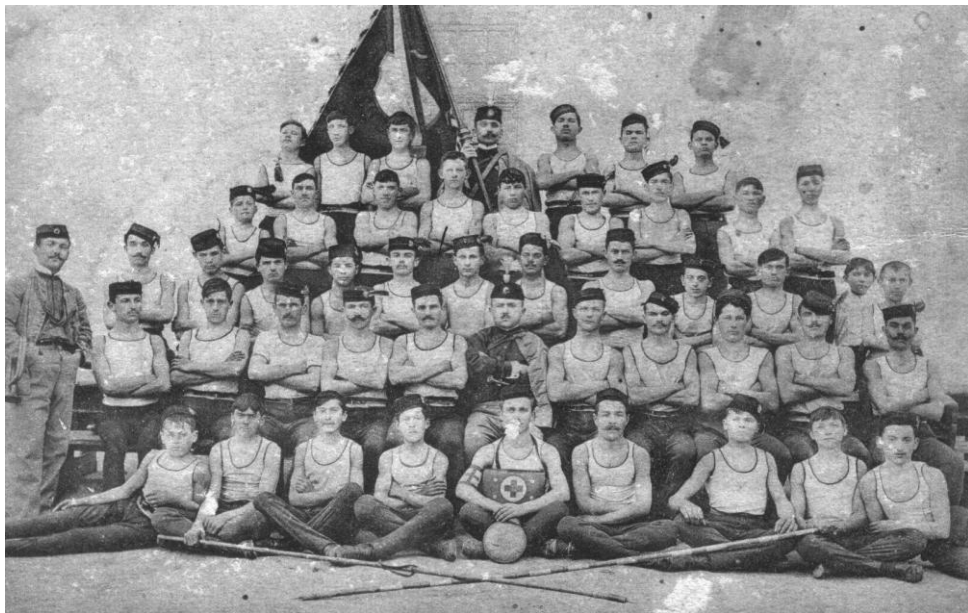
*Слика 25. Соколи Сремских Карловаца, 1904. године
(Архив САНУ, 1904, Сремски Карловци).*

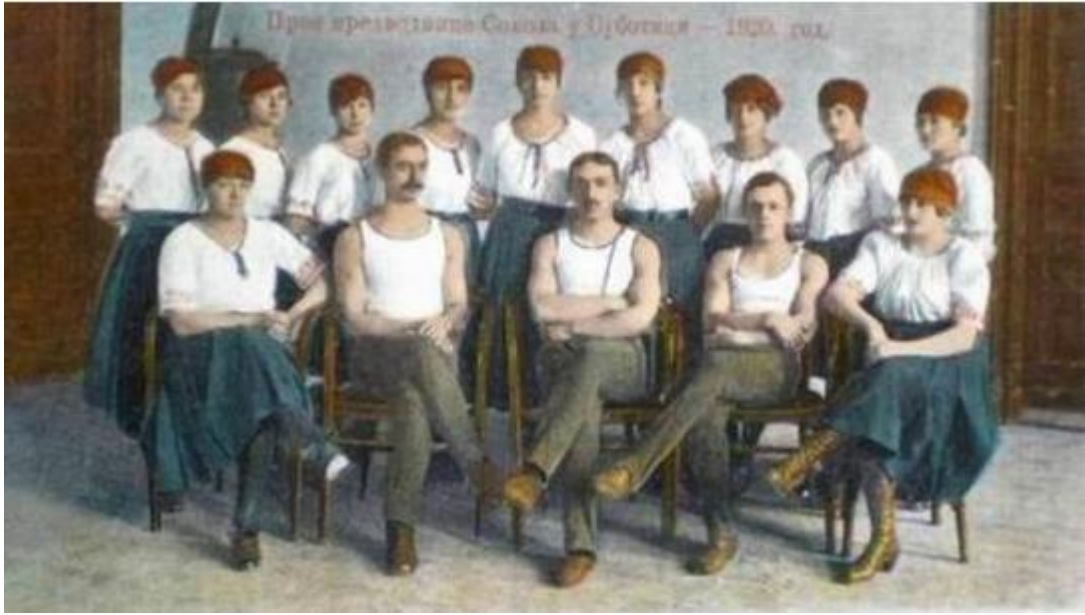
*Слика 25. Предјачки збор Соколског друштва Велики Бечкерек, 1912. године
(Архив Недељковић).*

Слика 26. Соколи Вришћа, 1938. године (Архив Недељковић).

Слика 27. Соколско друштво Ириг, 1919. године (Архив Недељковић).

Слика 28. Прве предводнице са предњаџима сокола Суботице, 1920. године (Архив Недељковић).

Слика 29. Соколско друштво Сента, 1922. године (Архив Табороши).

Слика 30. Соколи Кикинде, 1923. године (Архив Берар).

Слика 31. Тамбурашки оркестар Сокола Кикинде, 1924. године (Архив Берар).

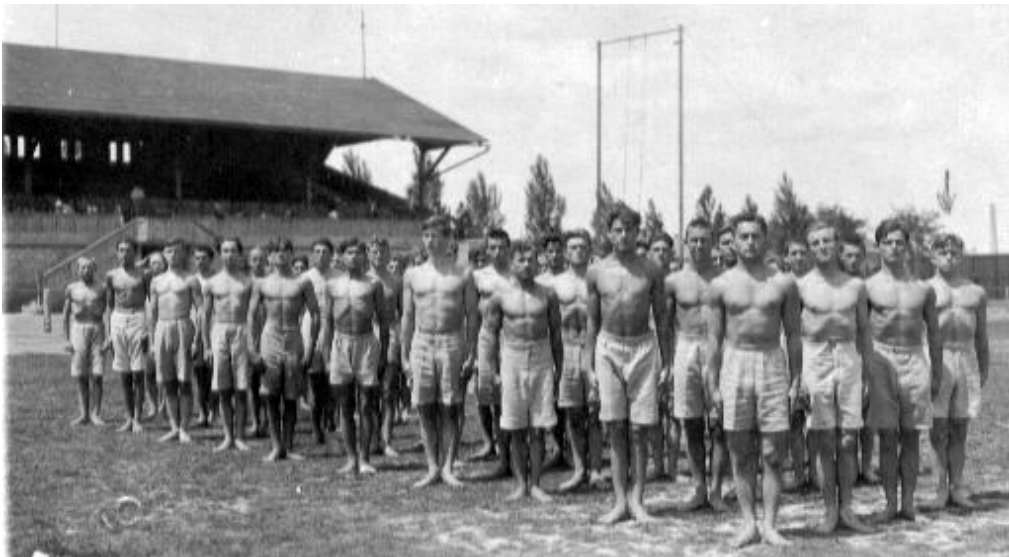
Слика 32. Соколи Сремске Митровице, 1927. године (Архив Продановић).

Слика 33. Сенђански и Пољски соколи на свечаности у Сенти, 1928. године (Архив Табороши).

Слика 34. Соколи Мокрина са народом, 1929. године (Архив Јовановић).

Слика 35. Слет новосадске жупе 1931. године у Суботици, нараштајци из Сомбора (Архив Колунџија).

Сл. 36. Дефиле сокола Сенте пред градском кућом у Сенти,
1926. године. (Архив Табороши).

Сл. 37. Мали соко у Мокрину,
1912. године (Архив Табороши).

Слика 38. 39
Угледни Соко и
Соколица Мокрина,
1939. године .
(Архив Табороши).

Слика 40. Чланови Соколског друштва Врдник, 1930. године (Архив Марковић).

Слика 41. Соколска деца и нараштај са својим учитељем гимнастике у Мошорину, 1933. године (Архив Станојевић).

*Слика 42. Соколи Новог Бечеја, 1933.
(Архив Станојевић).*

*Слика 43 . Бачкопаланачки соколови на поклоњењу покојном краљу
испред Цркве светог Ђорђа, 1935. године (Архив Саватић).*

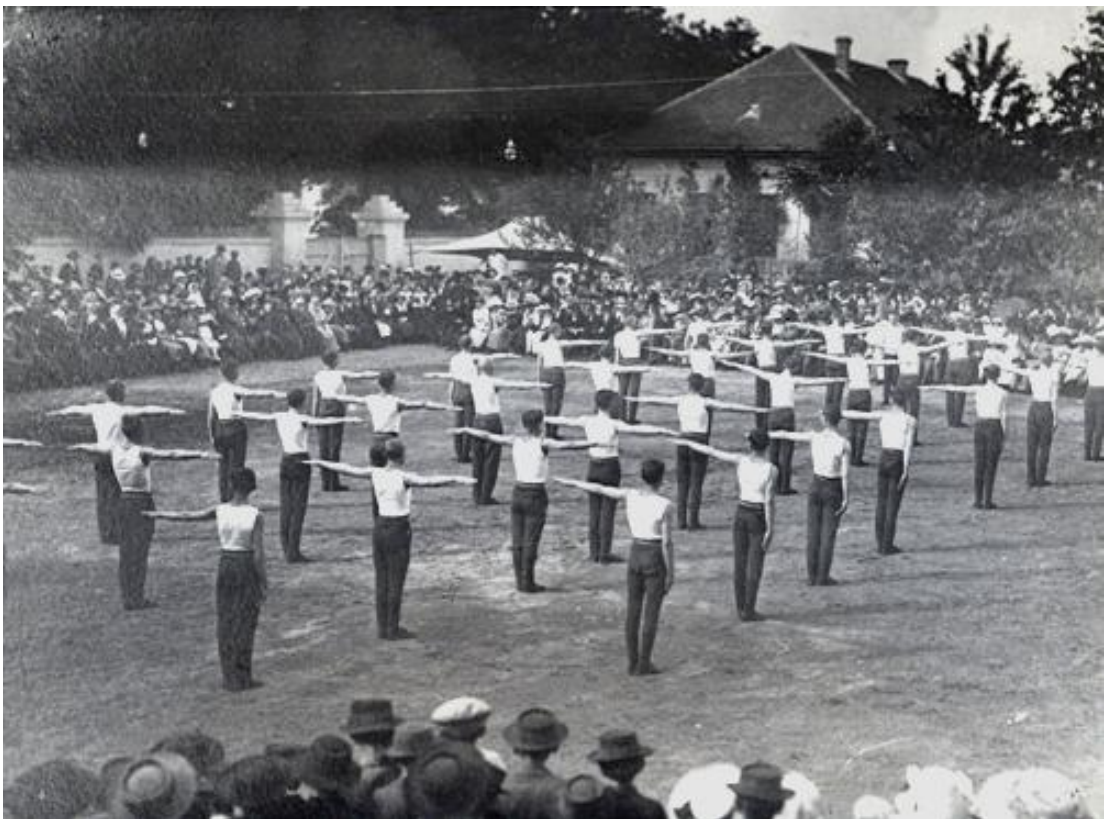
Слика 44. Чланови словачког сокола из Бачког Петровца и соколи Бачке Паланке иду на Велике словачке свечаности у Бачки Петровац, 1936 (Архив Болдоцки).

Слика 45. Соколи Чуруга са др Игњатом Павласом, 1938. године (Архив Недељковић).

Слика 46. Соколски дом у Сомбору 1940. године (Архив Сомбора).

*Слика 47. РАВАНИЧКИ СЛЕТ,
соколи приликом извођења прсте вежбе, 1914. године (Архив Берар).*

*Слика 48. Српски соко (део досељеника из Војводине)
у Барбетону (САД, Охајо), септембар 1911 (Архив Недељковић).*

*Слика 49. Српске соколице из Чикага (досељенице из Старе Пазове)
у Прагу, 1918. године (Архив Недељковић).*

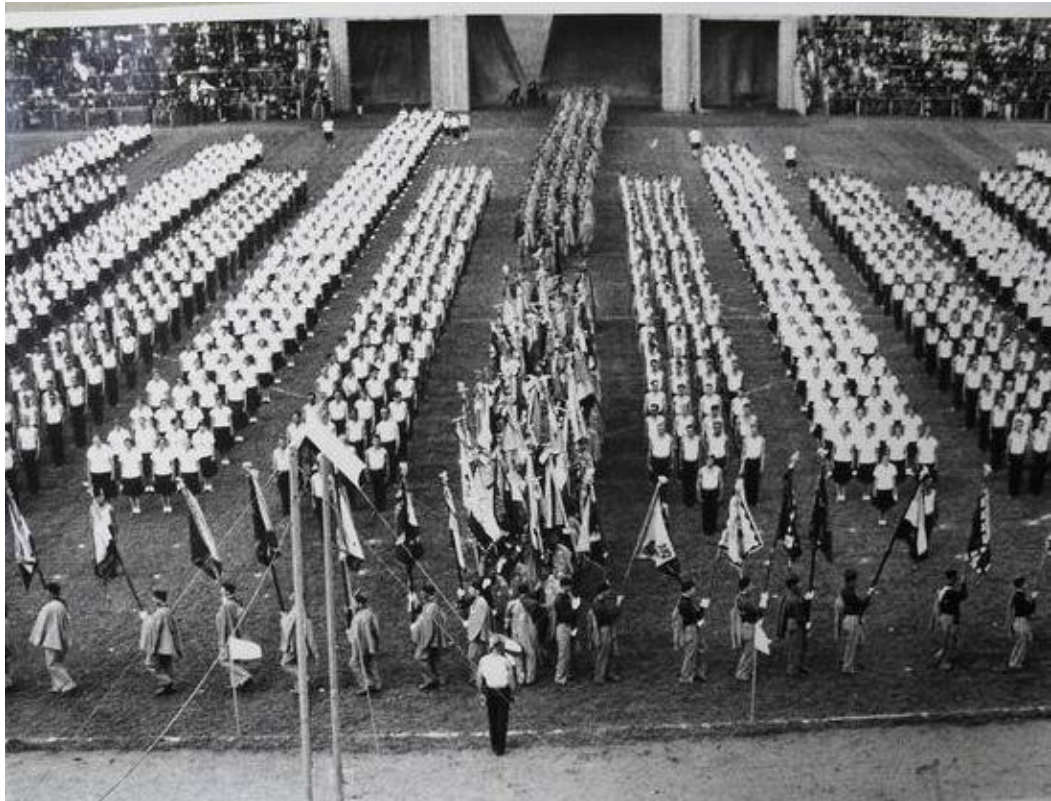
Соколски Слет на градском стадиону у Суботици 1936. године.

Слика 50. Српски соколи и соколице, за успомену на слет (Архив Недељковић).

Слика 51. Свечани дефиле сокола градским улицама Суботице (Архив Недељковић).

Слика 52. Свечани дефиле на стадиону са постројавањем и смотрам (Архив Недељковић).

Слика 53. Свечани говор са централне бине (Архив Недељковић).

Слика 55. Угледни соколски радници и соколи са свечаном бакљом (Архив Недељковић).

Слика 56. Свечани говор угледних соколских радника (Архив Недељковић).

Слика 57. Српски соколи приликом извиђења простих вежби (Архив Недељковић).

Слика 58. Слетска вежба пред препуним трибинама (Архив Недељковић).